GÜNEY

105

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

temmuz · ağustos · eylül '23
tîrmeh · tebax · îlon '23
juli · august · september '23

30 tl · 6 euro · 6,5 chf

Kim korkar 'hain' makinadan?!

YAPAY ZEKÂ VE CHATGPT HAKKINDA

› Nâzım Hikmet'in köylü ressamı: **İbrahim Balaban** › Tarihin akışını düze çıkarmaya çalışan güzel yüzlü çocuk: **Kâzım Koyuncu** › Sinema Notları › Başkaldıran Tiyatro(cular) › Sinematek, festivaller ve İşçi Filmleri Festivali

HALKIN SANATÇISI
HALKIN SAVAŞÇISI

Yılmaz Güney bizimleydi!

4 193600 906004

Dönüşüm Yayınları'ndan iki yeni kitap...

Armenak Bakırcıyan (Orhan Bakır - Ali Ağa)

Hüseyin CAN

"Yazdıklarımız, Armenak gerçekliğinin bilinmesini amaçlıyor. İsminin sınıf mücadelesi ve ezilen halkların tarihine mal olduğunu biliyoruz; ancak bu mücadele içindeki yerinin ve rolünün yeterince bilindiği kanaatinde değiliz. Bu kitap çalışması Armenak'ın içinde yer aldığı örgütteki durumunu irdelemektedir. Dolayısıyla, saflarında bulunduğu yapıdan farklı ideolojik ve siyasal görüş ayrılıklarını ve bununla bağlantılı gelişmeleri önemsemektedir. Elinizdeki kitap, Armenak'ın farklı ideolojik-politik görüşlerinin gözardı edilmesi, unutturulması, hatta 'yok' sayılması/inkârı ısrarına itirazı olabildiğince önemseyen bir özelliğe de sahiptir." *(Arka kapak yazısından)*

ISBN 978-975-8286-46-1

Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu

"Tavuk kuştur, kadın insandır"

GÜL ÖZGÜR

"Komün, Parti Merkez Komitesi Kadın Bölümü «Jenotyel»in müdiresine atfen Artyuşina Komünü olarak adlandırılmış... Komün ta başından itibaren kadın komünü olarak, kolektif çiftliklerdeki kadın işçiler için görsel eğitim komünü olarak düşünülmüş... Yeni kurulmuş «Karılar ya da Dullar Kolhozu»nun vermek zorunda olduğu yıpratıcı maddi mücadelenin yanında, çok çeşitli taraflara karşı –iftiralara, düşmanlıklara, karalamalara karşı– vermek zorunda kaldığı mücadele de kesinlikle kolay değildi... Kadınlar bana başlangıçta komşularından çekmek zorunda kaldıkları alayları, pencerelerine tükürmelerini, akla gelmeyecek küfürler savurmalarını ve her birinin onlarla dalga geçmesini defalarca anlatıp durdular: «Tavukçuluk mu? Tavuklarla ne yapılır ki?» Ve bu dalın şimdi nasıl da en kazançlı olduğunun anlaşıldığını, kısa süre içinde komünün otoritesinin nasıl da yükseldiğini, diğer kolhozların şimdi uzmanlarını nasıl da buradan aldıklarını ve yeni Karılar Kolhozu'nun yeni özdeyişinin şimdi eskisinin tersine nasıl da "Tavuk Kuştur, Kadın İnsandır" olduğunu anlatıp durdular." (Fannina Halle, "Sovyetler Birliği'nde Kadın" s. 526-534)." *(Arka kapak yazısından)*

ISBN 978-975-8286-38-6

İsteme Adresleri

GÜNEY Kültür · Sanat · Edebiyat Dergisi

Sultaniye Mah., 625. Sokak, No:7/1,
Esenyurt/İstanbul

Tel.: 0212 - 251 11 91
İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Posta: guneykultur@gmail.com

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Asmalımescit Mah., Terkos Çıkmazı,
Terkos Han No: 1/42,
Beyoğlu/İstanbul

Tel.: 0530 - 973 73 95
İnternet www.interyayinlari.com
E-Posta: donusumyayinlari@gmail.com

Kitapları aşağıda yer alan kitabevleri sitelerinden de sipariş edebilirsiniz.

www.dr.com.tr
www.kirmizikedi.com
www.babil.com
www.emekkitap.com

GÜNEY'DEN SİZLERE

Merhaba Değerli Güney Okurları...

Hengâmeli bir süreci geride bıraktık. Seçim sahtekârlığı sona erdi, ülke "eski normal"ine döndü. Harlanan Türk milliyetçiliği ile ekonominin kötü durumunun, işsizliğin, yoksulluğun, açlığın... yolsuzluğun, hırsızlığın, baskı ve devlet terörünün... perdelenmesi devam ediyor. Özde değişen birşey yok... Kültür-sanat cephesinde de durum farklı değil: Sanatçılara yönelik saldırılar, ambargolar, yasaklar, kendinden olmayana linç kampanyaları... artarak sürüyor.

Egemenler tarafından ayrıştırılmış bir toplum ve ayrışanlar arasında da oluşturulmuş kalın duvarlar var... Bu duvarları yıkmak her geçen gün daha da zorlaşıyor. Zor ve ama imkânsız değil... Bu duvarlar yıkılmak zorunda... Ve bu duvarlar ancak sınıf mücadelesiyle yıkılabilir, yıkılacaktır! Bunun için herkese, kültür-sanat ve edebiyat çevrelerine de, görev düşüyor. Birliği, dayanışmayı, mücadeleyi yükseltmek ve işçi sınıfını ve emekçileri kendi mücadelelerine kazanmak gerekiyor.

Biz Güney olarak ezilenlerin kürsüsü olmaya, işçi sınıfının, emekçilerin mücadelesini vermeye devam edeceğiz.

●●●●

Geçtiğimiz dönemde Yılmaz Güney'i doğumunun 86. yılında andık. Anma etkinliği ile ilgili yazımızı ve konuşmaları bu sayımızda yayınlıyoruz. Etkinliğimiz Ada TV'den de yayınlandı. İsteyenler etkinlik videosuna internet üzerinden ulaşabilirler.

●●●●

Zengin, dopdolu bir dergi hazırladık yine... Sizlere en iyisini sunabilmek için olanaklar çerçevesinde elimizden geleni yapıyoruz. En büyük desteği okurlarımızdan, dergiye ürünleri ile destek veren arkadaşlarımızdan alıyoruz. Bu yüzden geniş bir kolektifin dergisiyiz... Bu desteğin ve kolektif çalışmanın daha da gelişerek sürmesini diliyoruz, istiyoruz.

Son bir not: Gönderilen her ürünü derginin sınırlı kapasitesi nedeniyle yayınlayamıyoruz. Bundan dolayı katkı sunan arkadaşların bize gücenmeyeceğinden yola çıkıyoruz...

Gelecek sayımızda görüşmek üzere...

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Tuncay Özkaradeniz

Yönetim Yeri ve Adresi:
Sultaniye Mah.
625 Sokak No: 7/1
Esenyurt/İstanbul

Tel.: 0212 - 25 111 91

Yayın Türü: Yerel Süreli
Dizgi & Grafik: Güney Grafik

Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 300 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 30 Avro
(Posta Ücreti Dâhil)

Aboneliğin başlatılması için;
yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32
42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya) Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 3.000 TL
1/2 sayfa: 1.500 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 1000 TL
1/4 sayfa: 500 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

İÇİNDEKİLER

3 Güney'den Sizlere

5 Sizlerden Güney'e

6 Etkinlik: 'Halkın Sanatçısı Halkın Savaşçısı' Yılmaz Güney bizimleydi!
Güney

13 Çirkin Kral
Özcan Yıldız

14 Kim korkar 'hain' makinadan?! Yapay zekâ ve chatgpt hakkında
Güney

20 Başkaldıran Tiyatro(cular)
Temel Demirer

25 Lawo / Oğul
A. Karabax

26 Kehribar; Şifa Taşı
Gülsen Gülbeyaz

32 DEPREM mi?
Roman Daban

34 Bir Yanılsamanın Geleceği Toplum Eleştirisi
Tuncay Özkaradeniz

37 Bir zamanlar mektup vardı
Akman Gedik

38 Tarihin akışını düze çıkarmaya çalışan güzel yüzlü çocuk: Kâzım Koyuncu
Halil Yeni

41 Diriltebilecek miyiz seni?
Ganime Gülmez

ÇEVİRİ

42 Özgürlük ve güçler ayrılığı
Charles de Montesquieu

43 Kanunsuz özgürlük olmaz
John Locke

43 Özgürlük
Karl Marx
Çeviriler: Ganime Gülmez

46 Şiirin Zamansızlıkla Ödüllendirdiği Şair: Metin Turan
Bedriye Korkankorkmaz

SÖYLEŞİ

50 Erdal Ateş ile edebiyat sanat üzerine söyleşi
Ayşe Kaygusuz Şimşek

52 Ve yaşam
Murat Koçak

53 Bir Sevda Olursun
Med Reşiyan

54 Siyah İnci
M. Rauf Arpaçaylı

55 6 mayıs
Fulya Çelik

55 Çaykovski'nin Kâbusları
Bircan Mirza

56 Basmane Garı
Emine Aydoğdu

57 Şikestim
Müslüm Aslan

58 Ey! Ademoğlu
Çağlar Gülcan

59 Amed
Hasan Seçkin

KİTAP

60 Türkülerde İbo kitabının düşündürdükleri
Emrah Cilasun

61 "Geçmişten gelecek için öğrenelim!"
H. Demirciyan

62 "Köln Radyosu Sustu" raflarda

64 Katya ve Şiirli Kelimeler'in Yazarı: Hakan Tuncal
Cevat Bayrak

65 Son Görüntüler
Gülbin Sodan

65 ...
Ali Yasacı

65 Yine yeniden
Gülseren Tütmez

SİNEMA

66 Sinematek, Festivaller ve İşçi Filmleri Festivali
Önder Özdemir

69 Ermeni Asıllı Sinema Oyuncularımız Üzerine
H. Demirciyan

76 Sinema Notları
Anuş Pazarcıyan

88 Bulmaca
Nuri Demir

89 Karikatür
K. Öntaş

90 Nâzım Hikmet'in köylü ressamı: İbrahim Balaban
Mehmet Desde

SİZLERDEN GÜNEY'E

Belki

■ MEHMET ÖZTAŞ

Belki, dağlara doğru giden ebabil kuşların gözündeki mutluluğun resmini sana göstermeliyim
Ve göğün yüreğinden kopan güz güneşini saçının her teline takmalıyım.
Belki, bir gülümseme gibi gecenin ucuna inen yıldızları senin pencere göndermeliyim
Ve rüzgârın kollarında gün yürürken diktiğim dostluk ağacını sana göstermeyim.
Belki, tomurcuk açan güz güllerin kokusu dudaklarıma konarken mavi bir gülüşü göğsüne asmalıyım
Ve sen oradan geçerken gülümseyip gülümseyip yağmalı üzerine bulutlarım.
Belki, sonsuz ve kusursuz bir uyanışla geceden şafağı sökerek sana günü armağan etmelim.
Ve karınca kalbi kadar emek bilmiş ellerimle sana mutluluğun şiirini yazmalıyım.
Belki, doğuş ve ölüm arasına sıkıştırdığım bu anda yüreğim ayaklanıp yürümeli kapına
Ve bağıra bağıra doğum gününü kutlamalıyım bugün.
Belki, bir pencere ardına çekilmeliyim
Ve dışarı çıkıp oynamak isteyen bir çocuk gibi uzaktan sana bakıp özlemden söz etmeliyim.
Belki, tam karanlık yeryüzünü basmışken bir ateşböceği olup ellerine dokunmalı gözyaşlarım
Ve yoluna döşenen acı dikenlere ayaklarından önce yüreğimi indirmeliyim.
Belki, yanmış bir ağacın canlı kalan tek dalı gibi her gece bu pencere önünde uyanık kalmalım
Ve hırçın rüzgârlar senin düşsel saçlarına değmeden yakalamalıyım, boğmalıyım.
Belki, seni huzursuz eden saatin tik tak sesini kalbimle dövmeliyim
Ve zamandan seni koruyan bir melek gibi ruhumu nöbetçi bırakmalıyım.
Belki, ellerimle sana mavi bir sonsuzluğu dikmeyim
Ve yaratılışınla mutlu olan her canın kulağına ölümsüzlüğü fısıldamalıyım.
Belki, masum gülüşlü kelebeklerin korosuna katılıp doğuşuna bir ilahi okumalıyım.
Belki, 'iyi ki doğdun' demek için sabırsızca bekleyen uğur böceklerden biri ben olmalıyım bugün...

Yüksek Güvenlikli Cezaevi, A-Zemin 30, Ereğli/Konya

"Eski Zaman"

■ ÖMER RAMAN (ÖZDURAK)

üryandı pencerelerimiz bakışlarımızın perdesizliğinde
öyle hapis olmamıştık daha sanal dünyamıza
uzaktı yıldızların ölgün ışıkları kadar
masalımız dengbêj dilindeydi
suyu avuç avuç içtiğimiz çağlarımızdaydık
ve rehvan atlar zamanı
halhallı, hızmalı kızlar zamanı
aşkların aşk olduğu demlerdi
ve lambaya üflemekti gecemiz, düşümüz

oysa şimdi gülmenin de ağlamanın da
yapaylaştığı bir çağdır zamanımız
lekelenmemiş ne kaldı geriye Arjenya?
senden, benden öte her şey bir sis deryası

F Tipi Hapishane, Bolu

■ **Desen: Özgür Çelik**

DOĞUMUNUN 86. YILINDA "HALKIN SANATÇISI HALKIN SAVAŞÇISI"

YILMAZ GÜNEY BİZİMLEYDİ!

■ GÜNEY

Güney Dergisi olarak 2 Nisan günü Şişli Belediyesi Cemil Candaş Kent Kültür Merkezi'nde "Doğumunun 86. Yılında "Halkın Sanatçısı Halkın Savaşçısı" Yılmaz Güney Bizimle" başlığı altında coşkulu bir etkinlik gerçekleştirdik.

Saat 14.15'de başlayan ve yaklaşık 2,5 saat süren etkinlik sorunsuz ve önceden programladığımız gibi gerçekleştirildi. Günler öncesinden hazırlıklarına başladığımız ve tanıtım için büyük çaba sarfetmiş olmamızın sonucunda beklediğimiz gibi yoğun bir katılım oldu. Kuşkusuz katılımın yoğun olmasında Yılmaz Güney'in tarihsel geçmişi ve sanatçı kişiliğinin etkisi tartışılmaz. Onu bu denli sahiplenen dostlarının böylesi bir etkinliği uzun süredir özlediklerini görebiliyorduk.

Program akışından kısaca bahsedecek olursak; sunumda Güney Dergisi'nden Burcu Özkaradeniz ve Gazeteci-Yazar Halil Yeni yer alacaktı. Etkinliğin yaklaştığı tarihlerde —duyunca çok üzüldüğümüz— Halil Yeni'nin ağabeyi Yılmaz Yeni'nin hastalandığı haberi geldi. Dostumuz Halil ağabeyi Yılmaz'ın rahatsızlandığı ve hastanede hayata tutunmaya çalıştığı son günlerinde onu yalnız bırakamadığı için bizlerle birlikte olamadı. 20 Nisan günü ise Halil acı günlerinden birini yaşadı ve ağabeyi Yılmaz Yeni hayata veda etti. Halil Yeni'ye ve yakınlarına tekrar başsağlığı diliyoruz. Acılarını paylaşıyoruz.

Programda yer alan konuşmacılar sahneden katılımcılara seslendi ve Yılmaz Güney hakkında düşüncelerini ve anılarını izleyicilerle paylaştılar. İlk olarak Güney Dergisi adına

Tuncay Özkaradeniz konuşmasını gerçekleştirdi ve daha sonra Yılmaz Güney'in sevgili eşi ve can yoldaşı Fatoş Güney bizlere Yılmaz'ı anlattı ve duygulu anlar yaşandı.

Güney Dergisi'nin hazırlamış olduğu kolaj türündeki kısa belgesel gösterildi. Güney Filmciliğin desteğiyle hazırlamış olduğumuz bu belgesel de katılımcılar tarafından uzun süre alkışlandı. Daha sonra dergimizin yazın emekçilerinden Temel Demirer coşkulu bir konuşma gerçekleştirdi ve konuşmasında *"Yılmaz Güney bir onurdur. Dik durup diklenmenin, zulüm karşısında zalimlerden yana tercih yapmadan dimdik duran bir iradenin adıdır. O bir Kürt'tür. Kürt ulusunun davasını unutanlara benzemez. O her zaman Kürt ulusunun davasını her koşul altında en gür sesiyle haykıran işçi sınıfı savaşçısıdır."* sözleri alkışlarla devam ederken, Yılmaz'ın marksist-leninist olduğu vurgusunu yaptı. Sonrasında 15 dakikalık bir aranın ardından müzisyen Barış ve arkadaşları sahne aldılar. Zazaca ve Türkçe seslendirdiği eserlerle müzik dolu bir an yaşattılar diyebiliriz.

Değerli dostumuz ve etkinliğin gerçekleşmesinde önemli katkısı olan, Güney Dergisine desteğini hiç eksik etmeyen Agos Gazetesi yazarı Pakrat Estukyan da sahneden konuşmasını gerçekleştirdi. Program sonunda ise müzisyen dostumuz Devrim Kavallı ve arkadaşları gerçekleştirdikleri performansla gözleri doldurdu. Bütün konuşmacılara ve müzisyen dostlarımıza etkinlikte maddi çıkar gözetmeksizin devrimci dayanışma duygusunu yaşattıkları için ayrıca teşekkür ediyoruz.

Etkinlikte kitaplar ve yazarları da ayrıca yer aldı. Salonda

"Halkın Sanatçısı Halkın Savaşçısı" Yılmaz Güney Bizimle" başlığı altında coşkulu bir şekilde gerçekleşen etkinliğimizde müzik dinletisi de vardı. Sanatçılar Devrim Kavalli (en üstte) ile Barış ve grubunun (üstte) çeşitli dillerde seslendirdikleri ezgiler beğeni ile dinlendi.

Etkinliğimizin sunumunu Güney Dergisi'nden Burcu Özkaradeniz başarılı bir şekilde gerçekleştirdi.(yanda)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürümüz Tuncay Özkaradeniz'in etkinlikte yaptığı konuşma:

Sevgili dostlar, saygıdeğer konuklar, Yılmaz Güney'in cesur yoldaşları; etkinliğimizde bizleri yalnız bırakmadığınız için Güney Dergisi adına sonsuz teşekkür ediyorum. Doğumunun 86.Yılında Yılmaz Güney'i anarken devrimci coşkumuzu istemeden yüreklerimize gömdük. 6 Şubat günü başlayan depremler birçoklarımızın canını aldığı gibi, birçoklarımızı da derin üzüntü içine soktu. Ailelerini, arkadaşlarını kaybedenler için bir kez daha sabırlar diliyoruz. Çok üzgünüz.

Yaşananları öfkeyle karşıladık ve söylenecek tek cümle kalıyor bize: İnsanlık bu kadar acıyı hak etmiyor.

Deprem bölgesinde yaşayan ve ilk günden beri bildiğiniz sorunlara doğrudan şahit olan biri olarak söyleyebilirim ki; deprem sadece evleri yıkmadı, insanların hayalleri, umutları, sevinçleri de depremle birlikte yerle bir oldu.

Artık hepimiz biliyoruz, ailelerimizin canına sebep olan şeyin afetler olmadığını, hepimiz biliyoruz gerçek sorumluların kimler olduğunu, en doğal hakkımızı, yaşam hakkımızı yok sayan, bizleri güvencesiz evlerde yaşamaya mecbur bırakanlar ölümlerin gerçek sorumlularıdır.

Doğal felaketleri insanlığın kaderi olarak görülmesini kabul etmiyoruz. Kimselerin depremzedelere acıyarak yardım etmesini doğru bulmuyoruz. Depremzedelere yapılacak en büyük iyilik, onların sesi olmaktır, onları günlerce bekletip, ölüme terk edenlerden hesap sormaktır.

Şunu çok iyi biliyoruz ki; insanlığın başına gelmiş asıl büyük felaket kapitalizmdir ve onun çanak yalayıcısı burjuva iktidarlardır. Kapitalizmden kurtulmadıkça, burjuvazinin her türden iktidarlığına son verilmediği sürece felaketler de kapılarımızı vurmaya devam edecektir.

Sevgili dostlar; hüznümüz kadar, öfkemizde büyüyor. Söyledikleri yalanlar boylarını aştı, yarattıkları pisliğe emekçileri, işçileri de sürüklemekten utanmıyorlar. Demokrasi kılıfı geçirilmiş seçimleri bizlere hakmış gibi sunup,"hangi bataklıkta yaşamak istersiniz" diye tercih yapmamızı istiyorlar. Bizleri kimlerin yönettiği değil; kimlerin sömürdüğünü gizleyenler karşısında "vatandaşlık görevimizi" yerine getirmemizi istiyorlar. Soruyorum sizlere vatandaşlık görevi nedir? Sandığa gidip oy kullanmak mıdır? Yoksa emeğimizi sömürenlere karşı, dünya halklarının başına bela olan kapitalizme ve emperyalizme karşı mücadele etmek midir?

Dostlar sınıf mücadeleleri tarihi, bizlere hiçbir şeyin kolay kazanılmadığını öğretiyor. Sorunların çözümü için sandığı işaret edenlere hatırlatmak isteriz ki, sandık bugüne kadar işçilerin, emekçilerin, ezilenlerin, halkların hiçbir sorununu çözmemiştir. 1871 Paris Komünü'ne bakın, 16. yüzyıl Alman köylü savaşları tarihine bakın, 20. Yüzyıl

---

yer alan yazar dostlarımızdan Muzaffer Doyum ve Seher Yeğin imzaladıkları kitaplarını okurları ile buluşturdu. Önceden tanıtımlarını yaptığımız imza günü için Fatoş Güney de salonda yer aldı ve İthaki Yayınları'ndan çıkan Yılmaz Güney'in birçok kitapları ve Fatoş Güney'in **"Camları Kırın Kuşlar Kurtulsun"** anı kitabı da yoğun ilgi gördü diyebiliriz. Fatoş Güney'e kitaplarını imzalatmak isteyenler uzun bir bekleme sırası oluşturdular.

Ayrıca etkinliğe birçok kurum, siyasi parti, milletvekilleri, yazar ve sanat dünyasından isimler de katılım sağlayarak destek sundular. Şişli Belediyesi Belediye Başkanı Muammer Keskin de etkinliğe katılarak nezaket gösterdi. Şişli Belediyesi emekçilerine de bize bu olanakların sağlanmasında yardımcı oldukları için ayrıca teşekkür ediyoruz.

Güney Dergisi olarak doğumunun 86. Yıldönümünde Yılmaz Güney'e layık, dolu dolu, başarılı bir anma etkinliği gerçekleştirdik.

Anma etkinliğimize katılan dostlarımıza, etkinliğimizin başarılı geçmesi için özverili bir çalışma yürüten arkadaşlarımıza, dostlarımıza, yoldaşlarımıza çok teşekkür ediyoruz.

Nisan 2023 ■

ve öncesinde büyüyen Latin Amerika devrimleri, 1917 Büyük Ekim Devrimi tarihine bakın, 1949 Çin Devrimi ve daha nice büyük devrimlerin tarihlerine bakın, hiçbiri göstermelik seçim oyunları ile kazanılmadı. İşçilerin, yoksul köylülerin devrimci mücadeleleri ile kazanıldı. Kapitalizmi yıkacak olanda ve sorunlarımızın tek doğru çözüm yolu Yılmaz Güney'in de bizlere söylediği gibi "Devrim"dir ve bunun başka bir yolu da yok.

Yılmaz Güney 1983 yılında Fransa'da yapılan bir toplantıda, yaptığı konuşmada şöyle diyor: "Biz de faşizmi yıkmaya, siyasi hak ve özgürlükleri kazanmaya, demokratik bir Türkiye kurmaya kararlıyız. Bu kavga mutlaka demokrasinin zaferi ile sonuçlanacaktır. Hitler, Mussolini, Franko, Salazar, Somoza, İran Şahı ve daha birçok faşist diktatör ve faşist diktatörlük nasıl yıkıldıysa, bunlarda yıkılacaktır."

Dostlar Güney Dergisi emekçileri olarak Sosyalist kültürün işçilere, emekçilere taşınması çabası içindeyiz. Sosyalist sanatın en iyi örneklerini veren Yılmaz Güney'i sahiplenirken de onun eşsiz sanatçı kişiliği yanında komünist kişiliğini de anlatmaya, duyurmaya çalışıyoruz. Onun doğru marksist-leninist görüşlerini savunuyor ve kimi hatalarının marksist-leninist eleştiri yoluyla aşılması gerektiğini söylüyoruz. Dergimizin 30. yılında olduğu gibi, bundan sonra da Yılmaz Güney bizimle yaşamaya devam edecektir.

Güney'in bu güne ulaşmasında emeği geçen bütün yazar, şair, çizerlere ve okurlarına teşekkür ediyoruz. Bu anlamlı günde bizleri yalnız bırakmayan siz değerli konuklarımızın ve etkinlikte emeği geçen herkesin tek tek ellerini sıkıyorum. İyi ki varsınız. ■

Fatoş Güney'in etkinliğimizde yaptığı konuşma

Sizin bu ilginiz, sizin bu sevginiz, sizin bu dostluk gösterileriniz bana öyle büyük bir güç, öyle büyük bir moral veriyor ki, inanın yaşama sevincim oluyorsunuz. Artık yaşlandım notlarıma bakarak konuşmak istiyorum.

Sevgili arkadaşlarım hepiniz hoş geldiniz. Bu dayanışmanın; bir dayanışmanın, bir yoldaşlığın örneğini sergilediniz. Her zaman olduğu gibi, ne zaman Yılmaz Güney ile ilgili bir şey yapsak sizlerin yoğun ilgisi, yoğun desteğiyle karşılaşıyoruz. Bu gerçekten çok önemli. Bana ve bize güç verdiniz, onur verdiniz. Bugün Yılmaz Güney'in doğum gününü kutlamak için ve onu bir kere daha yâd etmek için buradayız. Keşke bugünü coşkuyla, sevinçle kutlayabilseydik. Gerçekten bunu çok isterdim. Ama ne yazık ki hepimizde bir hüzün, bir keder ve bir endişe, bu nedir? Bu bireysel bir şey değildir. Bu ülkemizin bize yansıyan içinde bulunduğu durumun bir gerçeği, bir yüzüdür.

Yılmaz doğalı 86 yıl olmuş, öleli ise tam 39 yıl. Ne yazık ki aradan geçen bunca uzun yıla rağmen ülkemiz hiç olmadığı kadar kötü durumda. Hiç olmadığı kadar endişe verici bir durumda. Yılmaz'ın "Kazanacağız, bir gün mutlaka kazanacağız!" sözünün gerçekleşmesine az kaldı diyemeyeceğim maalesef. Yılmaz da yaşamının her döneminde bu köhne düzenden nasibini aldı. Kısaca size hatırlatmak istiyorum. 27 Mayıs 1960 ihtilali, özgürlük balonları uçururken, o henüz 20' li yaşlarında küçücük bir hikâyesinden aldığı komünizm suçundan 2 yıl hapishaneye girecek ve 6 ay da sürgün cezasına çarptırılacaktı. 12 Mart 1972 darbesinde, devrimci öğrencilere para ve silah yardımı yaptığı ve Mahir Çayan'la arkadaşlarını evimizde sakladığı için 5-15 yıl ceza istemiyle yargılanacak ve 2 yıl Selimiye Askeri Mahpushanesinde tutuklu kalacaktı. 11 Eylül 1982 darbesi Güney Dergisinde yazdığı yazılardan ötürü 100 yıl ceza alarak ülkesinden ayrılmak zorunda kalacaktı. 1984 yılında onu kaybedecektik ama cezalar bitmeyecekti. Süre gelen Evren cuntasının döneminde 10 yıl boyunca filmlerinin gösterimi yasaklanacak, hatta adından söz etmek bile yasaklanacak, cezaları getire-

Yazar Temel Demirer'in etkinliğimizde yaptığı konuşma:

Benden 10 dakikada Yılmaz'ı, yoldaşım Yılmaz'ı anlatmamı istiyorlar. Yılmaz'a dair ne denilebilir bilmiyorum ama benim diyeceklerim çok net. Yılmaz Paris'te üstüne yorganını örttüğü komünarların yoldaşıdır. Yılmaz'ı Yılmaz yapan da Paris Komünü'nde ayaklananların davasını, sanattan siyasete yaşamının her alanına içkin kılmasıdır. Yılmaz Güney'i ilk kez Ankara Cumhuriyet Lisesi'nde öğrenciyken Ankara'da Büyük Sinema'da bir galada görmüştüm. Sonrası kendiliğinden geldi. O günlerin içinde sürgünlük vardı. O günlerin içerisinde ülkedeki faşizme karşı hayır diyenlerin Paris'ten Strazburg'a yürüyüşü vardı. O günlerden aklımda kalan önemli şey Yılmaz Güney'in hepimize; bana, sana, size, hepimize nasıl insan olacağını anlatmasıydı.

Yılmaz Güney'e dair birçok tanım yapılabilir ama bana sorarsanız Yılmaz Güney'in en temel özelliği aşkların, tutkulu aşkların, bir davanın, komünizm ülküsünün insanı olabilmenin tüm gereklerini yerine getirdiğiydi. Eğer bir gün bir yerde boyun eğmeyen birisini görürseniz o Yılmaz Güney'dir. Eğer bir gün bir yerde diz çöktürülemeyen birisini görürseniz o Yılmaz Güney'dir. Eğer bir gün bir yerde size baharın isyancı olduğundan söz ediyorlarsa aklınıza gelen şey Yılmaz Güney'dir. Bu günlerde Yılmaz'ı yeniden bir kere daha hatırlayın. Yılmaz Güney bir onurdur. Dik durup diklenmenin, zulüm karşısında zalimlerden yana tercih yapmadan dimdik duran bir iradenin adıdır. O bir Kürt'tür. Kürt ulusunun davasını unutanlara benzemez. O her zaman Kürt ulusunun davasını her koşul altında en gür sesiyle haykıran işçi sınıfı savaşçısıdır.

cekti. Onlarca filminin negatifleri yakıldı, yakılıp yok edilecek, ardından adından bile söz etmek yasaklanacak. Daha sonra bu yasakların uzantısı oto sansür şekline bürünerek devreye girecekti. Yani kurumlar, TV'ler, sinemalar bu yasağı artık hukuksal olmasa bile kendileri sürdürecekler ve asla Yılmaz Güney filmlerini göstermeyeceklerdi. Yasaklar devam edecekti, bitmiyordu. Yılmaz Güney öldü ama yasaklar sürüyordu. Ta... ki, Recep Tayyip cuntasına kadar. Recep Tayyip cuntasında Yılmaz Güney'in yine filmleri gösterilmeyecekti ve fikirleri yasaklanacaktı. Defalarca kendisine ulaşmak istememe rağmen; defalarca TV'lerle, sinemacılarla görüşmeme rağmen hiçbir sonuç alamayacaktım ve şu anda bu durumlar sürüyor. Maalesef yasaklar devem ediyor. Yılmaz Güney hapishanelerden kurtulamıyor, aynı zamanda sanatı ve düşünceleri. Bu arada sinemada tüm sanat hayatının sansürün kılıcı altında geçtiğini de hatırlarsak Yılmaz Güney'in bütün bu olumsuz ve yok edici, ezici şartlara karşı mucizevî işler başardığını görüyoruz ki bu yüzden bir sinemada ve siyasette bir efsane oldu. Sinemasını bazıları yeni gerçekçilik olarak, kimisi şiirsel gerçekçilik olarak, kimisi de siyasi siyasal sinema olarak görmüşlerdir. Aslında bunların hepsinin de bu gerçekte payı vardır. Ece Ayhan'ın dediği gibi "Nâzım Hikmet nasıl tek başına bir okul idiyse, kitleler Nâzım'ın şiirleri üzerinden sosyalist olmuşsa; yüzlerce insan, yüzlerce adli mahkum hapishanelerde Güney'i rol model alarak devrimci olmuştu. Hâl böyle olunca Nâzım Hikmet devrimin ve sosyalizmin bir şiir kolu; Yılmaz Güney de devrimin sinema kolu başkanıdır." demişti. Yılmaz her koşulda koşuyu kazanmış bir attı. Bu yüzden efsaneydi, efsane koşuyu kaybetse de kaybettikten sonra da koşuyu sürdüren bir attı, tıpkı Zapata'nın atı gibi... Tıpkı Adana'nın Yenice köyünden koşuya başlamış olan bu kara kuru, yoksul, Kürt çocuk gibi... Ben ona Yenice'nin uçan atı adını verdim, koşuyu hiç bırakmayan ve hâlâ sürdüren Yenice'nin uçan atı. Evlenirken bana şöyle yazmış: "Benim güzel karım, benim boynuma ip bağlama, benim için süslü eğerler, gemler düşünme, benim sırtıma kimseler binmesin, beni o vahşi tabiatın içinde kendi başıma buyruk bırak. Dilediğim gibi, şimdiye kadar yaptığım gibi şaşırmadan gideyim. Bana inanıyorsan seni ömrümce çıplak sırtımda taşırım. Kimse için, kimselerin düşünceleri için beni kalıplara sokmayı düşünme. Yiyecek ekmeğimiz, içecek suyumuz, başımızı so-

Bir şey daha söyleyeceğim küçük burjuva bulunmak pahasına bunu söylemeden geçersem ayıp olur. Fatoş biraz önce —benim sürgündaşımdır, onur duyduğum bir sürgündaşımdır.— Fatoş biraz evvel yaşlandığından söz etti. Katılmıyorum. Fatoş hâlâ Yılmaz Güney'in âşık olduğu, onu sevdayla satırlarına, filmlerine, yaşamına nakşettiği bir kadındır. Ama şunu itiraf etmeden geçmemeliyim. O aşkları, tutkularıyla 'Sevdalınız Komünisttir' diyen bir iradeydi.

Ben devrimcilerin öldüğüne asla inanmam, hiç kimse beni devrimcilerin öldüğüne inandıramaz. Romalılar gibi düşünürüm. Romalılar kahramanlarına 'invikzo' — 'yaşadı' derlermiş.

Şimdi son sözlerimi söylüyorum: Yılmaz Güney yaşadı. Yılmaz Güney Fatoş'a âşık oldu. Yılmaz Güney Kürtlerin özgürlüğünü savundu. Yılmaz Güney işçi sınıfı davasının neferi oldu. Yılmaz Güney bir marksist-leninistti. Yılmaz Güney bir komünistti. Şimdi onu her yerde; Diyarbakır'da, Urfa'da, Siverek'te, Adana'da, Edirne'de, İzmir'de, Kemeraltı'nda size gülümseyen fotoğraflarıyla görebilirsiniz.

Unutmayın, Yılmaz Güney halktır! Yılmaz Güney bizdik! Yılmaz Güney hepimizin. Yaşasın Yılmaz Güney! Yaşasın Yılmaz Güney'in davası! ■

kacak bir yerimiz olsun. Beni tanı, tanıdığın gibi sevebilirsen sev." İşte Yılmaz Güney'in insan tarafından bir örnek; o tüm zor zamanların kahramanı olarak yüreğimizde ve hepimizin bilincinde hep yaşıyor ve yaşayacak.

Şimdi bir teşekkür borcum var Güney Dergisindeki arkadaşlara; onlar da tüm zorlukları göğüsleyerek bu günlere geldiler. Güney'i omuzlarında taşıyarak çoğalttılar, yaşattılar. Bir mirası, bir misyonu, bir vasiyeti ve bir koşuyu bugün hâlâ sürdürüyorlar. Ben gideceğim başka Fatoş Güney yok. Ama onlar bu misyonu ömürleri boyu taşıyacaklar ve hep sürdürecekler. Bayrağı bir ileriki arkadaşlarına devredecekler.

Ölmeden önce gerçekleştirmek istediğim bir şey vardı bir kitap yazmak, onu yazdım. İsmi Camları Kırın Kuşlar Kurtulsun. Bir film projesi üzerinde çalışıyoruz ve bir müze projem var. İnanın ki gezmediğim belediye kalmadı. Sayın Şişli Belediye reisine de buradan saygılarımı sunuyorum. Kendileri de araştırdılar ama maalesef bize verilecek bir yer bulunamıyor. Ama mutlaka olacak. Söyleyeceklerim bu kadar. Hepinize sevgiler, saygılar iletiyorum. Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum. ■

Pakrat Estukyan'ın etkinliğimizde yaptığı konuşma

Herkese merhaba... Duygu yönü ağır bir anma etkinliği yapıyoruz. Yılmaz Güney'i sanatı ve mücadelesiyle doğumunun 86. yılında anıyoruz. Programı izlerken, birlikte yan yana oturduğumuz arkadaşım uyardı beni; "Yılmaz Güney'in sanatından bahset" dedi. Onu söylemesinden biraz sonra filmlerinden yapılmış kolajı izledik. İzlediğimiz o kolajda kamyonlar içerisinde insanlar vardı. Ankara'da inşaat içinde barınmaya çalışan o Sürü filminden alınmış replikler, konuşmalar vardı. Bende bunu düşündüm. Yılmaz Güney emek ve sanat ilişkisi, memleketin sınıfsal çelişkileri, oturduğum yerde çağrışımlar yaptı, aklıma Zavallılar filminden bir sekans geldi. Cezaevi içerisinde; varlıklı, arkalı, cebi dolu mahkûmlar var-

dır ve dışarıdan baklava ısmarlamışlardır. Buna karşı çok yoksul, çocuk yaştaki mahkûmların o baklava sinisini çalmaları sahnesi canlandı gözümde. O baklavadan birkaç taneyi yutmaya çalışmanın kendilerine ne kadar pahalıya mal olacağını biliyorlardı, o ağır dayağı göze aldılar. Yılmaz Güney gerçekten de Yeşilçam'ın kendisinin üretim yaptığı dönemde yılda ortalama 250 film çekilen Yeşilçam'ın konu tercihlerinin tam zıttında bir iş yaptı ve 1969 yılında Umut filmini çekti. Umut filmini çekmek Türkiye insanının röntgenini çekmekti bir anlamda. Bizim gerçekliğimizi göstermekti. O yüzden Yılmaz Güney'in sinemasına toplumcu sinema dendi. Toplumumuz buydu ama Yeşilçam'da salon melodramları izliyorduk. Köşklerde çekiliyordu. Köşkler film setine dönüştürülüyordu ve oralarda çekiliyordu. Yeşilçam filmleri ve bir ülkenin sinemasındaki en önemli dönüşüm noktasını, köşe taşını oluşturdu Yılmaz Güney yaptığı üretimle. Arkasından bugün artık Türkiye sineması dediğimizde aklımıza ilk gelen o basit, bulvar melodramları, vodvilleri değil. Daha derinlikli başka bir şeyden konuşuyoruz. İşte o okulun kuruluşunda Yılmaz Güney'in önemli bir harcı var. Daha doğrusu o sonucu bir anlamda biz bugün belki de Yılmaz Güney'e borçluyuz. Yılmaz Güney'i anmadan bu sürece dair bir şey konuşamayız. Bu büyük bir başarıdır. O anlamda da Yılmaz Güney'in dâhi bir sanatçı olduğunu iddia etmek asla abartı değildir. Sadece dâhilere mahsus bir cüretti, yazılmamış bir senaryoya dayalı olarak, hayali bir senaryoya dayalı olarak Umut filmini çekmek, sonra o Umut filmi uluslararası yarışmalarda gösterilecek denince de bitmiş filmi izleyerek yeniden senaryo yazmak. O ancak bir dâhinin yapabileceği bir işti. Ama Yılmaz Güney'i bir başka boyutuyla daha düşünmek zorundayız.

Acılarla harmanlanmış bir ülkede yaşıyoruz. Ülkemizin toprağının harcı, çamuru sanki bununla karıldı. Ama biz bununla karılanın üzerinde genellikle zafer hikâyeleri yazmayı seviyoruz, bedelleri görmezden geliyoruz. Yılmaz Güney eserleriyle o bedelleri de ortaya koyan insandır.

Onun Düşman filmindeki bir sekansı daha hatırlıyorum. Yunanistan'dan kızıyla birlikte yaşlı bir adam doğduğu, belli bir zamana kadar yaşadığı evini görmeye gelir ve o evini bulur, yerini biliyordur evin. Orada şimdi genç bir çift yaşamaktadır, onlara dut ağacını sorar; "Dut ağacı sinek yapıyordu kestik." derler. "Eee şu bahçede kuyu vardı, oradan su çekerdik, bostan sulardık." "O kuyuyu da kuruttuk." derler. Bu bir anlamda kültürel farklılığın nasıl bir hoyrat yoksullaşmaya yol açtığını da satır aralarında bize çok net aktaran diyaloglar dizisidir Düşman filmindeki.

Sonuçta Yılmaz Güney bize bizi anlattı. Bizden gizlenen, bizden saklanan hamasetin arkasında görmememiz istenen bizi anlattı. O anlamda da bu güne kadar güncelliğini koruyan bir sanatçıdır Yılmaz Güney.

Demin Fatoş Güney filmlerinin hâlâ ısrarla görmezden gelindiğini söyledi. Artık film yasak olmamakla birlikte bu bir sınıfsal tercih. Burjuvazi kendi elindeki araçlarla, imkânlarla hâlâ Yılmaz Güney'i görünmez kılma mücadelesi veriyor. Bu başaramayacakları bir mücadele. Çünkü Yılmaz Güney dünya halklarına mal olmuş bir sanatçıdır. O artık bir klasik sinema yaratıcısıdır ve yaptığı filmleri her yerde, dünyanın her toplumuna çok net sunabilirsiniz ve anlaşılır olurlar; çünkü insana değiyorlar.

Bize düşense bugünden yarına Yılmaz Güney'in bize işaret ettiği enternasyonalist bakış açısını asla kenara koymamaktır, asla milliyetçiliğin çukuruna düşmemektir. Yılmaz Güney her fırsatta bir Kürt sanatçı olduğunu söyledi ama hiç kimse ona Kürt milliyetçisi sıfatını yakıştıramaz. Bu bilince çıkan kimlik milliyetçilik zehriyle asla yaralanmadı, örselenmedi. O anlamda da Yılmaz Güney'in sözü bugünde bizim yolumuzu aydınlatmaya devam ediyor diye düşünüyorum.

Dinlediğiniz için, ilginiz için çok teşekkür ediyorum. ■

Çirkin Kral

■ **ÖZCAN YILDIZ**

Türk Sinemasının yüz akı Yılmaz Güney'in 09.09.1984'teki ölümünün 35. Yılı anısı, mücadelesi ve Türk Edebiyatı ve Sinemasına kazandırdıklarına saygıyla…

Adana'nın "Çirkin Kral" ıydın sen
bembeyaz inci gibi
dişleriyle gülen,
esmer yüzünü
bu sımsıcak, içten gülüşüyle
aydınlatan
sinemanın "YILMAZ"
emekçisi

Yıllardır Yeşilçam'a
emek veren,
ömrü boyunca
insan biriktirendin

Kâh oynadığın filmlerinle
ağlattın, kâh düşündürüp
bizi sorgulattın

'60'lardan beri sinemadaydın
ölene dek de
bu sevdadan
hiç ayrılmadın

Yaptığın politik filmlerle
sinemanın yüz akıydın

Salt sinema mıydı
seni hayata bağlayan,
Sen hayatın her
alanında zaten vardın

şiir yazdın, hikâye yazdın,
roman yazdın

senaryo yazıp, film yönettin
film yapıp
oynadın yıllarca

Sessizdin, sakindin
ama hiç susmadın
haksızlıklara karşı,
zalimin zulmüne
boyun eğmedin
izin vermedin
güçlünün zayıfı ezmesine

Bunun için "Yılmaz Baba" ydın sen
ve hep öyle zihinlere
kazındın senelerce

Ne tehditlere pabuç bıraktın
ne de hücreler, zindanlar
korkuttu seni

Mahir'i sakladığında,
yapılan bir ihbarla
evini basan polislere

Mahir'in yerini gösterdiğinde
büyük bir soğukkanlılıkla evinde
yürekler atarken güm güm
zaman geçerken an be an,
saniye saniye
polisler dalga geçtiğini düşünüp
eli boş dönmüştü
gerisin geriye
ve bir tehlike daha
atlatılmıştı böylece

Kürt halkını savunan da
sendin yüreklice,
hâkimi vuran da kazara
hükmü yiyen de sendin
yıllarca ve insafsızca

Yaptığın nice filmlerle
halkının yüreğindeki
en güzel yerini kaptın

Filmlerinde, "Arkadaş"la arkadaşlığı,
"Sürü"yle feodalizmi,
"Duvar"la çocuk
mahkûmların
cezaevi koşullarını,
"Ağıt"la dağlarda yaşayan
Bir Kürt kaçakçısını,
"Yol"la mahkûmların
uzun yol hikâyesini
anlattın
Ve bu filmle de Uluslararası Cannes Film
Festivali'nde ödülle döndüğünde
bu ülkenin gurur kaynağıydın

Bunca üretken,
bunca halkını yürekten seven,
halkına ve karşısında olup bitenlere
karşı duyarsız kalamayan
biriydin sen
ancak bu durum yıllarca
hüküm giymene engel olamadı
çünkü devlet için bir tehdittin sen

bunun için yıllardır yattın
özgürlüğüne susayarak,
yapacağın onca filmlerine uzak,
yıllardır infazın devam ederken yatacak
kaçış tek kurtuluştu senin için
bu ülkede özgürlüğe kavuşmuş,
gurbetteyse ülkenden uzak,
bir tutsaktın sen

Grubette hastalığınla boğuşurken
bu ülkenin özlemiyle yitip gittin
ve özlemi vurdu yüreğine senin

Ve sen yitip gitsen de bu dünyadan,
bu halk seni hiç unutmayacak,
filmlerinle, kitaplarınla,
bilincinde ve yüreğinde
yaşatacak hiç durmadan

09.09.2019

Kim korkar ‘hain’ makinadan?!

YAPAY ZEKÂ VE CHATGPT HAKKINDA

■ **GÜNEY**

“Yapay zekâ” şirketi Open AI’ın “sohbet robotu” ChatGPT’inin kitlelerin kullanımına açılmasıyla birlikte bütün dünyayı saran bir heyecan ve bir korku yaratılmış oldu. Bilişim teknolojisinin yenilenmesi ile doğrudan ilgili araştırma merkezleri/şirketleri uzun yıllardır “Yapay Zekâ” dedikleri bilgisayar teknolojisinin yeni bir aşaması üzerinde çalışmaktaydılar. Ancak bu insanlığın büyük bölümü için arada bir kulağa değip geçen bir haber olmadan öteye geçmiyordu. Ta ki, en geniş kitlelerin düzinelerce dünya dilleriyle “sohbet robotu” ChatGPT’ye doğrudan erişmesi mümkün oluncaya dek!

ChatGPT Kaliforniya’daki bir “Yapay Zekâ” araştırma şirketi olan Open AI tarafından geliştirildi. Bu şirketin kuruluşunda Elon Musk ve Sam Altman gibi yatırımcı ve programcıların olduğu biliniyor.

Open AI (Açık Yapay Zekâ) 30 Kasım 2022’de sohbet robotu ChatGPT’yi bütün dünyada **kitlelerin kullanımına açtığını ilan** etti. (31.5.2023 tarihinde Türkiye’de kullanıma açıldı.) Gündeme düşen bu bomba haber öyle bir rüzgârla yerküreyi sardı ki, nedir bu? Ne oluyor? Ve nereye yuvarlanıyoruz? sorularını tartışarak cevap aramak elzem oldu.

Kimilerine göre Open AI’ın geliştirdiği, insanlığa tahmin edilemez “imkânlar sunacak”, onu mutlu “yarınlara” taşıyacak bir teknolojik ilerlemeydi… Hatta her şeyi değiştiren yeni bir “sanayi devrimi”! Kimilerine göre ise “insanlığı yok etme potansiyeline sahip”, dehşet verici bir gelişme! Bu iki uç arasındaki tartışma çoktan medya ve sosyal medyaya konu olmuş durumda ve özellikle sosyal medya mecrasında her geçen gün yeni senaryolar üretiliyor. Ve dikkat çekmek için skandallar, komplo teorileri ve korku üretmenin olmazsa olmaz hâle geldiği günümüzde tabii ki dehşet verici türden efsaneler önde gidiyor.

“Yapay Zekâ” denilen şey nedir?

İngilizcesi **Artificial Intelligence (AI)**’ın Türkçesi “Yapay Zekâ”. Bilişim alanının (enformatik) görece yeni olan bu alanı bilim, ekonomi ve medya alanında büyük yenilikler vaat ediyor ve geleceğin en önemli dijital teknoloji yeniliği olarak kabul görüyor. En baştan bu teknolojiye **“Yapay Zekâ”** denilmesiyle sorun başlıyor. Zekâ ya da akıl nedir, salt “insana mı özgüdür?” türünden felsefi tartışmalar bir yana, bununla empoze edilmek istenen şey, şimdiye kadar tanıdığımız robotların ötesinde **insansı bir makinanın** yaratılmasıdır. Ona “zekâ” ya da “akıl” yakıştırması yapılıyor, çünkü bu makinanın insan gibi “**kendi kendine öğrenme** yeteneği”ne sahip olma özelliği var. Ama sonuçta **insan** değil, bir makina, bir bilgisayar ağı olduğundan bize anlatılmaya çalışıldığından çok daha “aptal”, dahası **henüz** gayet **sorunlu.**

Esasen bu teknoloji artık o kadar yeni de değil ve hayatımızın birçok alanına çoktan girmiş durumda. “Akıllı telefon” Yapay Zekâ’nın günümüzde en yaygın olarak kullanılan biçimi. Onunla görüntülü konuşuyor, bir sekreter gibi randevularımızı hatırlattırıyor, maillerimizi yazdırıyor, banka hesaplarımızı ve ödeme işlemlerimizi kontrol edebiliyor, navigasyonu sayesinde gittiğimiz her yerde yönümüzü tayin edebiliyoruz ve daha birçok şey daha yapabiliyoruz, arama motorları sayesinde anında birçok bilgiye sahip olabiliyoruz. Bütün bunlara çok alıştık ve artık ondan vazgeçemez bir noktaya geldik. Eskiden bazılarımızın elinden kitap düşmezdi, şimdi kitabın yerini “akıllı telefon”umuz aldı. Fakat teknolojik gelişme bu noktada kalamazdı tabii ki…

Teknolojik hayallerde bugünün yarı-otomatikleşmiş alanlarının hemen hepsinin tam otomatikleşmesi, örneğin şoförsüz kendi kendine giden otomobiller, bilgisayar teknolojisiyle yapılandırılan evler, köprüler ve bunun çok daha ötesi var. Gerçeklik ise henüz, aküsü bittiğinde bizi ortada bırakan, ona güvendiğimiz için yol haritası bellemekten vazgeçtiğimiz, dolayısıyla bizi birçok durumda yolda bırakan “akıllı” telefonumuz…

Henüz işin başındayız. Ama şurası açık, akıllı telefonlar ve internet hayatımızı ne kadar değiştirdi ise, ChatGPT, Yapay Zekâ da o kadar ve hatta daha fazlasıyla yaşamımızı ve davranışlarımızı değiştirme potansiyeline sahip.

ChatGPT nedir? Nasıl kullanılır?

Open AI’nin kitlelere açtığı bu yeni sohbet robotunun en belirgin özelliği, adı üzerinde onunla hemen hemen her dilde chatleşme imkânının olması. Google

gibi arama motorlarından tanıdığımız ağlara yüklenen bilgilere ulaşma imkânımız bir başka evreye taşınmış durumda. Google'e bir soru sorduğunuzda size "anahtar kelimeler"in geçtiği bir kaynaklar listesi sunuyor ve sizin onlar arasından seçim yapma imkânınız/olanağınız oluyor. ChatGPT'ye ise girip bir soru yazıyorsunuz ve o size hemen bir cevap yazıyor. Bir tuşa basmanız yeterli oluyor. ChatGPT'den kendisi hakkında bilgi istediğinizde örneğin, şöyle bir yanıt alıyorsunuz:

"ChatGPT, OpenAI'nin insanlar ve makineler arasında yeni bir iletişim çağını müjdeleyen çığır açıcı bir dil modelidir. Model, metin girişi veya sesli taleplere dayalı olarak insan benzeri konuşmalar yapmak üzere tasarlanmıştır ve çok çeşitli konu ve gereksinimleri karşılamada oldukça etkili olduğu kanıtlanmıştır."

Denilebilir ki, ansiklopedi ne idi ise, Vikipedi ne ise, ChatGPT de onun devamıdır. Bir yanıyla evet, ama bu kadar değil! Çünkü ne doğru, ne yanlış ayırt etmek daha da zorlaşıyor… Kaynaklar sorun olabiliyor. Çünkü ChatGPT'nin uydurma kaynaklar, uydurma haberler yaygınlaştırma imkânı her zamankinden çok daha büyük! Doğru bilgiye ulaşmak, doğru kaynaklara dayanmak her zaman zordu. Yazılı ya da sözlü bilgiler her zaman taraflıydı. Kitlelerin manipüle edilmesi her zaman toplumsal gerçekliğimizdi. Fakat ChatGPT ile bu, yeni bir aşamaya geçiyor.

Chat GPT'nin açılımı şöyle: "**Chatbot Generative Pre-trained Transformer", "Chatbot Üretken Ön Eğitimli Dönüştürücü"**. İşte bütün **sihir** bu **"üretken"** ve **"ön eğitimli"** kelimelerinde yatıyor. ChatGPT "Ön eğitimli", çünkü o sonuçta insan/lar tarafından internete yüklenmiş milyonlarca metin ile, sosyal medyadan, online gazetelerden ve kitaplardan seçilmiş bilgiler ile donatılmış, filtrelenerek programlanmış. Bu arada: "eğitim" gibi şimdiye dek insana (ve kimi diğer canlılara) dair olan bir kavramın kullanılmış olması da ilginç. Her fırsatta bu makinaya bir "insansı"lık yakıştırılıyor. ChatGPT **"Ön-eğitimli"**, ama öğrenmeye devam ediyor. Karşınızda bir insan varmış gibi chatleştiğiniz süre içinde, sorduğunuz sorular ve girdiğiniz her yeni bilgi temelinde **o hiç durmadan "öğreniyor",** yeni sorulara ve görevlere yanıt verebilmek için kendisini programlayabiliyor. Bu noktada diğer **anahtar kavramın önemi** ortaya çıkıyor: **"Üretken"lik!** Bununla bir makinanın, aynı bir insan gibi "yaratıcı"lık ve yeni çözümler üretme yeteneğinin olduğu ya da olabileceği vurgulanıyor. Ve bu şimdilik şu noktaya kadar doğru: ChatGPT, örneğin oldukça komplike bir konuyu basit bir dille anlatan metinler yazabiliyor, matematik denklemlerini çözebiliyor, istediğiniz türde şiir yazabiliyor, müzik besteleyebiliyor, resimli fotoğraflı tasarımlar üretebiliyor, çeviri yapabiliyor, bir sorunun çözümü için tavsiyelerde bulunabiliyor ve benzeri… Hatta "üretkenlik" meselesini o kadar ileriye götürebiliyor ki, yalan haberler ve sahte "kaynaklar" uydurabiliyor! PhotoShop'tan tanıdığımız fotoğraflar üzerinde oynanma teknolojisi çok daha ileriye götürülmüş oluyor. Eskiden iyi bir maniple fotoğraf için photoshop kullanımında usta olmanız gerekiyordu. Şimdi ChatGPT'ye bir yazılı emir yetiyor ve o size "modern bir ceket giymiş Papa" fotoğrafı, polis tarafından yaka paça tutuklanıp, götürülen bir Trump fotoğrafı üretebiliyor. Hem de gerçek mi – sahte mi ayrımını yapamayacağınız kadar bir ustalıkla.

ChatGPT nasıl kullanılır?

ChatGPT'nin kullanımı da bir o kadar basit: Her isteyen kişi, bir isim, e-mail adresi ve telefonla kaydını yaparak sisteme girebiliyor. Sonrasında doğrudan sorularınızı sorarak chatleşmeye başlayabilirsiniz. Sohbet robotu daha önce yaptığınız sohbetleri hatırlıyor ve öğrendiği algoritmalar temelinde "size özel" yanıtlar hazırlayabiliyor.

Denemek için: "Bir kültür, sanat, edebiyat dergisi hakkında 10 satırlık bir güzelleme yaz lütfen, kafiyeli olsun." Yazıp tuşa bastığımızda birkaç saniye içinde bir şiir döktürüldü. Şöyle örneğin:

"Dergiye dökülen emek, aşkla yoğrulan satırlar,
Okuyanların kalbine dokunan cümlelerle bezeli.
Bir sanat şöleni, bir edebiyat harikası bu sayfalar,
Güzelleme niteliğinde her satırıyla kalbimize dokunurlar.

Kelimelerin dansında kayboluruz, hayal ederiz,
Duygularımızı, düşüncelerimizi buluruz burada.
Bir kültür, sanat edebiyat dergisi bu topraklarda,
Onu okumak, tadına varmak bir ayrıcalıktır,
aşkla yüceliriz."

(openai.com/blog/chatgpt)

Sonuç hiç de öyle ağzı açık bırakan cinsten bir şey değil şüphesiz! En fazlasından insansı bir makinadan bir şiirimsi diyebiliriz. Ama teslim edelim: eğlenceli!

Ne değişti? Ne değişmedi?

Yeni bir "sanayi devrimi" türünden iddialar ileri sürüldüğü noktada öncelikle şunu açıklığa kavuşturalım: Marksizm'in teorisini yeniden kurmak gerektiren bir durum var mı? Yok!

Marksizm'in eskidiğini anlatmak için şimdiye kadar çok şey iddia edildi: Proletarya yok oluyor! Tarih bitti! Sınıf savaşımı bitti! Komünizm öldü! Falan filan. Şimdi bir kez daha üretim araçlarındaki bu gelişmenin yeni bir çığır açtığını iddia ediyorlar. Sanayi devrimi 4.0 dedikleri şeyle üretimde insan emeğinin artık ortadan kalkacağını, makinaların tamamıyla insanların yerini alacağını söylüyorlar. Tam otomatizasyonla, yapay zekânın daha da yetkinleşmesiyle, robotların bizi yöneteceği bir toplumun ortaya çıkacağını iddia ediyorlar vs. Bütün bunların gerçeklikle ilgisi yok. Temel mesele hâlâ olduğu yerde duruyor. Evet, üretim araçlarında teknolojik alanda önemli bir gelişme var. Ve bunun bizim hayatımıza girip değiştireceği de kesin… Fakat bütün bu gelişmenin sömürü sisteminin özünde bir değişiklik yapma kabiliyeti yok. Bütün bu gelişme kapitalist sömürü içinde bir "sanayi devrimi", ezen ezilen, sömüren sömürülen ilişkilerini özde değiştirmeyen bir "teknoloji devrimi", kapitalizmin kendisini teknolojik anlamda yenilemesi olarak görülmek zorundadır. Kısacası: artı-değer sömürüsünün yeni araçlarla sürdürülmesidir. Çok basit bir soru her şeyi açıklar: Bütün bu teknolojinin, kendi kendine üretme, her şeyi üretebilme kabiliyeti olduğu söylenen robotların (ki bu iddia da gerçekliğe uymamaktadır), geliştirilen bilişim ağlarının ve tüm diğer üretim araçlarının sahipleri kimlerdir? Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet sorunu ortadan kalkmış mıdır? Buna olumsuz yanıt verdiğimize göre Marksizm'i temelde sorgulamamızı gerektiren bir şey de yoktur. Temel çelişmeler olduğu yerde duruyor. Bunu, Yapay Zekâ'nın daha da yetkinleşmesi de değiştirebilecek durumda değil.

Bu noktada açıklığa kavuştuysak, nelerin değiştiğini ve değişebileceğini incelemeye yönelebilir ve gelecek vizyonları hakkında fikir yürütebiliriz.

Öncelikle teknolojik yenilenmede baş döndüren bir hız söz konusu… Bu hız insanları önemli ölçüde zorluyor… Hele hele teknolojik gelişmenin kontrolünün sağlanabilmesi, zararlara karşı önlem alına bilinmesi son derece zorlayıcı. Fakat bu, başka alanlarda da böyle değil miydi?

ChatGPT'nin faydalı kullanımı mümkün mü?

ChatGPT bazı alanlarda işe yarar iyi bir araç: örneğin dil sorununun aşılması konusunda… Ancak bu, henüz ne çevirmenleri bütünüyle ortadan kaldırmaya yarıyor, ne de dil öğrenimini gereksiz kılıyor. Önemli ve temel kaynakların Yapay Zekâ tarafından yapılan çevirilerinin kontrol edilebilmesi için yine insana ihtiyaç var!!! Çeviri konusunda geçmişteki "google çevirileri" ile karşılaştırılamayacak iyi bir seviyeye gelindiği açık. Yine de bu çeviriler ancak bir ön çalışma olarak kabul edilebilir ve bu alanda insanın denetiminin gerekliliğini ortadan kaldırmaz.

Diğer taraftan salt dil ve çeviri konusundaki gelişme dahi hem geniş kitleler açısından hem de daha derin araştırmalarla ilgilenen insanlar açısından muazzam bir olanak. Çünkü şimdiye kadar hayalini bile kuramadığınız olanaklar ortaya çıkıyor: Diyelim ki merak ettiniz, Ruanda dilinde olan kaynaklara ulaşabilme imkânına sahipsiniz. Birebir ve doğru çeviri anlamında güvenilir olmasa dahi, dünyanın neredeyse tüm dillerindeki metinlere –eğer onlar dijital ortama sunulmuşsa– ulaşma imkânına/olanağına sahipsiniz. Edebiyatta örneğin, diyelim ki, Japoncada Çincede nelerin konu olduğunu öğrenme imkânına sahipsiniz. Bu, elbette müthiş bir şey!

Yapay Zekâyı sorduğunuz sorular ve girdiğiniz metinler, veriler ile kendi ihtiyacınıza göre programlamanız da mümkün. Örneğin yayıncılıkta sizin için üzerinde çalışabileceğiniz ön metinler hazırlama, kendi oluşturduğunuz yazılım kılavuzunuza göre kontrol yapabilme, tasarımlarınızı çeşitlendirme gibi.

Soderbergh yapay zekâdan korkmuyor

Hollywood'daki yazarlar grevinin bir ayağını yapay zekâ tehdidi oluşturuyor. Usta yönetmen Steven Soderbergh ise yapay zekâyı tehdit olarak görmediğini belirtti. "Yapay zekâdan korkmuyorum. Onun asla bir yaşam deneyimi yok. Sevdiği biri için asla yemek yapmadı. Gece geç saatlerde eve yürümekten asla korku duymadı. Yıllar önce okula birlikte gittiği biri inanılmaz derecede başarılı olduğu için kendini güvensiz hissetmedi. O sadece bir araç. Senaryonun ilk taslağını bitirmenize yardımcı olabiliyorsa ne güzel ama her şeyi kendi kendine bitirip harika hâle getirebilir mi? Kesinlikle hayır" yorumunda bulundu.

KÜLTÜR SANAT SERVİSİ

"Yapay Zekâ"nın girdiği bir diğer alan tıp dünyası. Doktorlara "asistan"lık yapıyor. Özellikle sağlık ile ilgili geçmişi "unutmadığı" için, her zaman ve derhâl tüm yüklenmiş bilgileri karşılaştırmalı biçimde sunma imkânına/olanağına sahip olduğundan, kimi insani hataları yapmayacaktır şüphesiz. Özellikle "ender hastalıklar"ın teşhisi konusunda yaşanan zorlukların bir bölümü aşılabilecektir. Ameliyatlarda "doktor elinin titremesini" dışlayan bir isabetle işini gören yardımcı robotlar, damarların içinden gidip onarılması gereken yeri bulan aletler ve daha birçok yeni buluş insan sağlığı açısından "mucizeler" yaratabiliyor. Diğer taraftan ama insan hatalarının yerini "robotik

hatalar" ve "algoritma saptırmacaları" alabiliyor.

Salt doktorun değil, isteyen her kişinin özel bir asistanı olarak da kullanılması çok mümkün/olası. Bunu zaten şimdiden en yaygın biçimiyle "Siri" ve "Alexa" yapıyordu.

Kullanım alanındaki sayısız faydalarına/olanaklarına karşın, her yeni teknoloji gibi bu teknoloji de hatalara, programlanmadan kaynaklanan "kazalara" ve kötü kullanıma açık.

En önemli sorun kontrol!

Andaki durumda Yapay Zekâ'nın yarattığı güvenlik konusunda en çok kaygılı olanlar bizzat egemen devletler... Bir kere, Yapay Zekâ'nın kullanımı ile çok daha hızlı bir şekilde yeni silahlar yaratılma imkânları artıyor. Ve bu, elbette ki, kıyasıya bir rekabet içinde olan dünya egemen büyük devletlerinin arasındaki yarışı **bir tık daha** şiddetlendiriyor. Öyle ya, keşfedilen her yeni silaha bir an önce sahip olabilme ve aynı zamanda bu silahların yaratabileceği tahribata karşı savunma sistemleri geliştirebilmek hayati önemde... Ve gelişme kimi alanlarda öyle baş döndürücü bir hızla gerçekleşiyor ki, savunma ve kontrol sistemleri hep onun arkasında kalıyor, bir adım geriden takip ediyor.

Güvenlik sorunlarının **acil sinyal** verdiği alanlardan biri **istihbarat** ile ilgili. Yapay Zekâ, istihbarat alanında geniş çaplı kullanılıyor zaten: Örneğin, yüz tanıma programları, uzaydan çekilen fotoğraflarla harita okuma ve yer tespit edebilme, risk ve tehditleri önceden belirleyebilmek için değerlendirmeler yapma, özelde internet ortamındaki kaynakların doğruluğu ve yanlışlığını, yön verimini ve riskini değerlendirebilme vs. vb. Bu konuda kontrol mekanizması oluşturabilmek her geçen gün daha da zorlaşıyor.

Her ne kadar bu konuda Yapay Zekâ yeteneklerinin "yasadışı terör örgütleri"nin eline geçmesi riski üzerinden yürüyen bir söylem söz konusu olsa da konunun arka planında esas mesele egemen büyük güçlerin kendi aralarındaki dalaş için kullandıkları yöntemlerdir. Örneğin Ukrayna savaşında olduğu gibi Nordstream gaz hattının, Kahovka barajının "iz bırakılmadan" patlatılması gibi... Ya da en geçinden Trump'ın ABD Başkanlığına seçilmesiyle dilimize girmiş olan **"fake-news"** yani **sahte haberlerin** "ışık hızıyla" yaygınlaştırılabilme ve rakip devletlerdeki seçimlere, kitle hareketlerine, borsa-kur işlemlerine müdahale etme

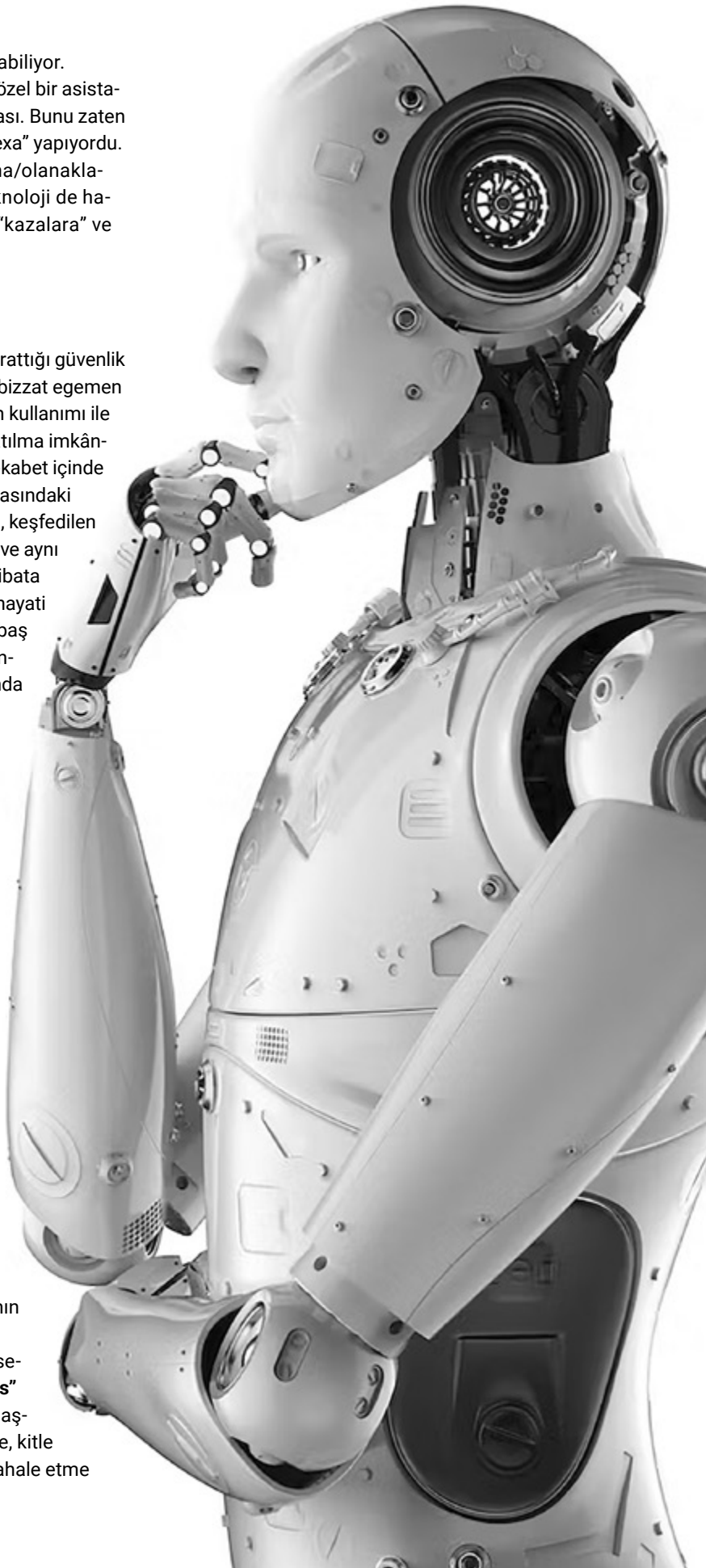

olanaklarının büyüyen riski… Yapay Zekâ'nın gelişen kullanımıyla hem iktisadi alanda, hem de sahte haber yaygınlaştırma konusunda ciddi bir güvensizlik ortamının oluşabileceği öngörülüyor.

Bu nedenle şimdiden bazı devletler ChatGPT'ye yasakları gündeme getirdiler. Avrupa Birliği Open AI'e **kontrol mekanizmalarını yarat! Yoksa yasaklar gelir!** çağrısında bulundu. Ve Open AI programcısı Sam Altman Yapay Zekâ'nın yarattığı güvenlik sorunlarına çare bulacaklarını, uydurma kaynaklar ile gerçek kaynaklar arasında ayırt etme özelliğini yaratan simgelenmenin gerçekleştirileceği ve "yemin billah" Yapay Zekâ'nın yönetimi ele geçirme olasılığının olmadığını defalarca açıklamak zorunda kaldı. Böylelikle ChatGPT'nin de uçsuz-bucaksız **"açıklık"**ı kısa süreli oldu – aynı "sansürsüz internet" efsanesi gibi!

En önemli mesele, elbette ki, bu alanda andaki durumda öncülüğü yakalamış olan ABD'nin rakiplerine karşı sağlamış olduğu avantajı elden kaybetmemek için verdiği mücadeledir. Bu nedenle güvenlik ve kontrol üzerinde dönüyor bütün tartışma! Tehlikeyi, riski çok büyük görenler, kıyamet senaryoları yazıyor. Öyle ki, bugün birçok ses "Yapay Zekâ"nın yarattığı riskin "atom silahına" benzer bir seviyede olacağını, o nedenle güvenlik ve kontrolün de aynı atom enerjisini ve silahlarını kontrol seviyesinde ele alınması gerektiğini ileri sürüyor. Bundan neyin anlaşılması gerektiğini gayet iyi biliyoruz. Atom silahlarına sahip olan egemen büyük güçler, kontrolü tek başına elde tutmak istiyorlar. Onların yasakları hep, başkalarının aynı silahlara sahip olmamasıyla ilgili, doğrudan kendi çıkarlarıyla ilgili. Yoksa genel olarak insanlığın güvenliğinden endişe ettikleri falan yok! O nedenle de sözüm ona "kontrollü" biçimde atom santralleri kurulmaya devam ediliyor. Ve kendine güvenen tüm devletler atom silahına sahip olabilmek için büyük bir çaba gösteriyor.

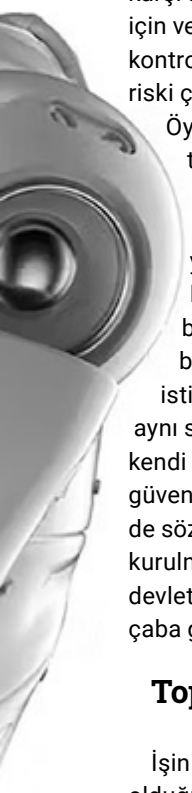

Toplum ne ise, "Yapay Zekâ" da o!

İşin aslına bakılacak olursa, her yeni teknolojide olduğu gibi, bu teknolojinin zararları ve tehlikelerini şimdiden kestirmek zor. Maalesef birçok şeyi yaşayarak öğrenmek zorunda kalacağız. Fakat gayet netlikle öngördüğümüz şeyler de var: Yapay Zekâ ya da ChatGPT, ya da onun insan yüzüne sahip robot biçimi **Ameca** temelde bugünün toplumlarının bütün "hastalıklarını" bünyesinde taşımaya adaydır. Çünkü o bugünün insanları tarafından programlanmıştır. Ve sorunun yanıtı basit birkaç soruda kilitlidir: **Kim eğitiyor, hangi kaynaklarla eğitiyor, ne için eğitiyor?!**

ChatGPT'nin "ırkçı - cinsiyetçi - milliyetçi – sömürgeci" yanıtları yaygınlaştırma tehlikesine dikkat çekiyor örneğin bazı bilim insanları. Neden? Çünkü toplumlar böyle… İnternet ortamında yüklü metinlerin büyük çoğunluğu hâlihazırda "beyaz adamlarca" yazılmış, onların dilini ve bakış açısını taşıyor. Dolayısıyla başa geri dönüyoruz: Esas sorun teknolojide değil, bizzat sömürü toplumunun kendisinde. Sömürü toplumu ve onun üzerinde yükselen bütün "kötülükler" aşılmadığı sürece biz hep aynı tekerlemeyi tekrarlamak zorunda kalacağız.

Nerede duruyorsun? Nerden bakıyorsun? Sınıfsal, ideolojik, siyasi dünya görüşün önemli!

"Yapay Zekâ" ile **insan davranışlarını etkileyecek kadar** yaşantımıza giren değişiklikler elbette muazzam.

İdeolojik-siyasi duruşunuzda ne denli tutarlılık, derinlik ve birikim sahibiyseniz, Yapay Zekâ'nın, ChatGPT'nin nerede işe yarar, nerede işe yaramaz olduğu konusunda netliğiniz olabilir ve aynı bir kalem, bir daktilo, bir bilgisayar, bir akıllı telefon gibi sınırlı bir biçimde işe yarar bir araç olarak kullanabilirsiniz. Nasıl ki, bir kalemle iyi, olumlu, iç-dış dünyamızı güzelleştirebilecek şeyler yazabileceğiniz gibi bunun tam tersi de olabilirse… Yapay Zekâ'nın imkânlarını da öyle ya da böyle kullanabilirsiniz.

Bugün sosyal medya ne kadar oyalamaya, avutmaya, saptırmaya hizmet ediyor ve ne yazık ki, çoğunlukla bilinçleri bulandırmaya yarıyorsa, Yapay Zekâ'nın çok daha etkili olabileceği açık. Çünkü sürekli sizi takip ediyor, davranışlarınızı analiz ediyor ve ona göre algoritmalar oluşturarak sizi manipüle edilebilme imkânları yaratıyor. Düşerseniz tuzağa tamamdır! Tuzağa düşmemenin basit yolu, **"sanal dünyasız kalma, ama ona inanma!"** denkleminde yatmaktadır. İnsan olduğumuzu unutmamak ve aptal makinalara teslim olmamak!..

Bu teknoloji artık keşfedildi. Geri dönüşü yok!

Klonlama keşfedildi ve bugün sessiz sedasız dünyanın bazı yerlerinde uygulanıyor. Örneğin Katar'ın klon yarış develeri var… ve bu olağanlaşmış durumda. Bunlar bildiklerimiz, bir de henüz bilmediklerimiz var şüphesiz.

Bütün bu gelişmeye **direnen belirli bir kesim var** ve var olacak. Bu, bir yanıyla **iyi bir şey**! Hepimiz bu akıntının önüne kapılıp gidersek, boğulma durumunda bize cankurtaran simidi atacak kimse kalmayabilir.

Fakat felaket tellallığına da gerek yok… Çünkü esas "felaketin" içinde yaşıyoruz zaten… Ya "barbarlık içinde yok olup gideceğiz" ya da "aşkın yüzüne çevireceğiz yeryüzünü"!

13 Haziran 2023 ■

Başkaldıran Tiyatro(cular)

■ **TEMEL DEMİRER**

*20 Nisan 2023'de yitirdiğimiz AST'ın **Rana Cabbar**'ının anısına.*

"Geceleri uyumayanların yolundan çekilin."[1]

"Geceleri uyumayanların" başkaldıran tiyatrosu; "Uyuyamayanlar; onlar, geceyi var ederler!"[2] hakikâtinin eylemidir; Haldun Taner'in Tomas Fasulyeciyan'a söylettiği, "Zaten aktör dediğin nedir ki?" sözleriyle başlayan tiradındaki üzere…

Sahi nedir tiyatro? Göze alan bir deli; delilik ancak dehayla olan cürettir!

Bunun için "iki kalas bir heves" yeter mi? Yetmez elbet; ötesi, daha da fazlası gerekir

O sadece bir "eğlence etkinliği" değildir; bir fırıncı nasıl bir titizlikle ekmek yapıyorsa; öyle üretmek, doyurmaktır; 'Ekmek ve Kukla Tiyatrosu' kurucularından Peter Schumann'ın, "Tiyatro ekmek kadar gerekli,"[3] vurgusundaki üzere…

Yani insan(lık)ın parçalanmışlık hâllerini anlamak ve aktarmak, manayı önemsizleştirmeyi değil, tarih ve politikayla iç içe geçirerek geleceğin önünü açarak, bugünü biçimlendirmektir.

"Nitelikli tiyatrodan vaz mı geçiyoruz?"[4] sorusu eşliğinde son yıllarda tiyatro seyirci sayısı yüzde 43.1 azalırken;[5] "Tiyatro özgür olmalı,"[6] ısrarıyla; "Her dönemin temsil anlayışı, dil ve hakikât arasındaki ilişkiye göre şekillenir" tezini öne süren Melike Saba Akım'ın ifadesiyle, "Dil ve hakikât arasındaki temsili ilişkinin kopmasından"[7] uzak durmak gerekiyor.

Bir de Jacques Rancière'in, "Sanat ancak sanat olduğu sürece siyasaldır";[8] Eugene Ionesco'nun, "Sanat siyasetin ötesine geçer," vurgularını "es" geçmeden; tiyatroyu tiyatro olmaktan çıkaran kolaycılıklara prim vermemek gerek! "Nasıl" mı?

2023 Dünya Tiyatro Günü'nde 'Tiyatromuz Yaşasın İnisiyatifi' Yürütücü Kurul Üyesi Gizem Duman Şeşen'in seçimi işaret ederek, "Sansürler ve baskılar altında kutladığımız son 27 Mart"[9] demesi ya da "Dünya Tiyatro Günü'nü Meclis kürsülerinden "Tiyatro Yapma!" sözlerini duymayacağımız, sanat kurumlarında padişahlık rejiminin sona ereceği günlerin beklentisi içinde kutluyoruz,"[10] ifadesiyle Vecdi Sayar'ı işaret ettiği göre…

İktidarın keyfine göre perde açmayan tiyatro; ona bel de bağlamaz; olsa olsa itiraz eder; "Destek 44 sahneye neden uğramadı?"[11] diye sorar!

Kolay mı?

Sahnede hem spesifik hem de evrensel hakikâtlerin sözcülüğüyle tiyatro insan(lık)ın dünyaya açılan gözü, düşünen/ soran aklı, başkaldıran cüretidir.

Yeryüzünü kucaklayıp, yıldızlara uzanan tiyatro bir yandan soru(n)lara yanıt arar; bir yandan da çoğalttığı sorularla yanıtlarımızı zenginleştirip, evrenselleştirir; karanlıktaki ışığı yakalamak tutkusunu güçlendirir.

İnsan(lık)ın ortak vicdanındaki binlerce yıllık bilinci, coşku ve sağduyuyla buluşturan tiyatro dünyayı değiştirmeye mündemiç duyarlığımızı keskinleştirir. Bu yanıyla da aşka ve hayata dair insani eylemdir; yaşamın ta kendisidir.

Pablo d'Ors'un, "Sadece her şeyin farklı olması gerektiğini düşündüğümüz için acı çekiyoruz"; Halil Cibran'ın, "Derin ızdıraplar güçlü karakterler doğurur; karakterin heybetine baktığında, baştan aşağı yara izi doludur," ifadeleriyle müsemma bir duruş ya da Ulus Baker'in "Ahlâkiliği mümkün kılan şey doğrudan doğruya özgürlüktür," tanımındaki hâliyken; insan(lar)ın yaşadığı sorunların çözümünde bir yol göstericidir; hem de Paul Lafargue'ın, "Bizim çağımıza kalpazanlar çağı denecektir," notunu düştüğü koşullarda…

●●●●

"İnsan(lık) hâli" böyleyken; imdadına başkaldıran tiyatro(cular) koşar; Jean-Baptiste Poquelin ya da bilinen adıyla -komedi tanrısı!- Molière gibi…

O, kuşkusuz eski Yunanlıların Aristophanes'in, Latinlerin Plautus'u yanı sıra tüm zamanların en büyük komedi şairiydi. Onun dram ve komedi alanındaki gücü, hem özgür ve gözü pek dilinden, hem de bir önceki yüzyıl ve yaşadığı yüzyıldan kaynaklanıyordu. Oyuncu olduğu için Fransız Akademisi'ne seçilememişti, yani "ölümsüzler" sınıfına giremedi ama Comédie-Française'deki büstünün altındaki şu tümce herhâlde hiçbir canlı için kullanılmamıştır: "Onun ününde hiçbir eksik yoktu, eksiklik bizim ünümüzdedir."

Özgür düşünceleriyle Katolik yobazlar tarafından "insan kılığına girmiş bir iblis, bir hovarda, ibretlik işkencelere layık bir kâfir" olarak nitelenen Molière, XIV. Louis'nin tiyatro ve müziğe olan tutkusu sayesinde ölüme mahkûm edilmekten kurtulmuş, ama sonraki hemen bütün oyunlarında dolaylı yoldan da olsa güçlü düşmanlarını hicvetmekten vazgeçmemiştir.

Gerçeklikle sanat arasında bir tiyatro insanı olarak Molière'in tiyatro sanatının bir alegorisi sayılan 'Hastalık Hastası',[12] 'Tartuffe' ile 'Don Juan' gibi oyunlarında dinsel çevrelere açıkça cephe aldığı yapıtları uzun süre yasaklanmıştır.[13]

Onu tanımlayan en güzel sözler, bir İngiliz tiyatro oyuncunun ağzından Hippolyte Taine'in aktardıklarıdır: "Molière herhangi bir ulusun malı değildir; günün birinde komedi Tanrısının aklına esti, oyunlar yazayım dedi, insan şekline girdi ve rastlantı eseri olarak Fransa'ya düştü."

O 1660'lı yılların başında gerçek bir tiyatro devrimi yapar. Trajedinin gölgesinde kalan, hor görülen, sıradan bir tür olarak kabul edilen komediye yeni bir hayat verir. Gerçeklik üzerine kurulan yeni komedi, entrikanın yerine betimlemeyi koyar.

O güne dek tiyatronun temelini oluşturan olağanüstü ve inanılmaz öğelerin ve imgelemin yerini doğallık alır. Artık gündelik yaşamın sıradan insanlarını betimlemek söz konusudur. Prensler, kibar fahişeler, çapkınlar öfkeliler, cimriler, kurnazlar, riyakârlar, okumuşlar, bilgeler, cahiller...

Toplumu çok iyi gözlemleyen Molière diğer yazarlara, "Eğer yaşadığınız yüzyılın insanlarını tanıtmadıysanız, hiçbir şey yapmamışsınız demektir," der.[14]

●●●●

"İnsan, inandıklarıdır"...

"İnsan gerçekten yaşayamayınca, seraplarla avunur"...[15]

"İnsanların nasıl yalan söylediklerini görür, işitirsin! Bu yalanları yuttuğun için de, sana budala derler"...

"Noksan söylemek, fazla söylemekten daha iyidir"...

"Hayatı idrak etmeye çabalayan özgür ve derin düşünce, saçma dünyevi kaygıları tamamıyla hor görme; işte bu iki şey, insanın daha yükseğini göremeyeceği iki lütuftur"...[16]

"Şu hayata bir bakınız: Güçlülerin küstahlığı, avareliği, güçsüzlerin cahilliği, yabaniliği, her yerde aklın almayacağı bir yoksulluk, darlık, soysuzlaşma, sarhoşluk, ikiyüzlülük, yalan... Bununla beraber bütün evlerde, sokaklarda sessizlik"...[17]

"Yüksek ideallerden yoksun olan toplum zorbalıkla, kaba bir sefaletle ve ikiyüzlülükle çeşitlendirilmiş cansız, anlamsız bir yaşam sürdürmektedir. Namuslular kıt kanaat geçinirken, namussuzların karnı tok sırtı pektir"...

"Bana ayın parladığını söylemeyin; bana kırık camdaki parıltıyı gösterin"...

"İsteklerinizi dizginlemek için güçlü bir irade, insanüstü bir çaba gerekecek,"[18] diyen Anton Çehov "Modern öykücülüğün kurucusu"[19] diye anılan büyük oyun yazarıydı.

Yaşadığı dönemde, özverili bir doktor olarak halkına hizmet etmesiyle ünlendi. Günümüzdeyse, yapıtlarıyla yazın ve tiyatro dünyamızı taçlandırmakta.

Oyunları bugün tiyatro öğrencileri için göğüslemesi zor birer sınav niteliğindedir. Çağdaşı Ibsen'in "iyi kurulu oyun" tekniğiyle yazdığı sahne metinlerinin tam tersine, olay örgüsünün yönlendirmediği bir akış içinde, karakterlerin doğal yaşamda olduğu gibi devinmelerini sağlayan "gerçekçi" yazma biçemiyle, dört başyapıtı olan 'Martı', 'Vanya Dayı', 'Üç Kız Kardeş', 'Vişne Bahçesi' oyunlarında doruğu yakaladı.

İnsanların birbirleriyle değil, kendi kendilerine konuştukları, mantıkdışı davranışlarla bunalımlarını sergiledikleri bir teatral ortamda biçimlenen sahne metinleri, günümüzün "absürd" tiyatrosunun da öncüsüydü.[20]

●●●●

"Dövdüler, yıkılmadık. Sövdüler, yıkılmadık. İşkence ettiler, yıkılmadık. Alkışladılar, övdüler, yıkıldık," vurgusuyla "Çoğunluğun kendi tarafını tutmaya asla hakkı yoktur," diye ekleyen -Anton Çehov'un çağdaşı- eleştirel rasyonalizm edebiyat anlayışının tiyatrodaki öncüsü, çağdaş tiyatronun kurucularından, 300'e yakın şiiri de bulunan Norveçli oyun yazarı ve şair Henrik Ibsen kadınların toplum

içindeki yerlerini ve sosyal hayattaki dışlanmışlıklarını sanat eserlerinde ilk kullanan öncülerdendi.

Bir de 1948'de Fransızca kaleme alıp, Onu dünya çapında bir üne kavuşturan iki perdelik oyunu 'Godot'yu Beklerken' için "Godot'yu yazmaya rahatlamak, o sırada yazdığım korkunç düzyazıdan kendimi kurtarmak için başladım," deyip, "Eğer aceleniz yoksa küçük şeyler için emek harcayarak büyük şeyler elde edebilirsiniz," diye ekleyen Samuel Beckett…

Bir eleştirmene yazdığı mektupta: "Tiyatro hakkında hiçbir fikrim yok. Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum. Tiyatroya gitmiyorum." diyen Beckett, oyunun içinde bile kendi sanatını hicvetmekten çekinmez.

Yine bir gazetecinin "Neden yazıyorsunuz?" sorusunu şöyle yanıtlamıştı: "Başka bir şeyden anlamam."

'Godot'yu Beklerken' genellikle Uyumsuz Tiyatro akımının temsilcisi olarak kabul edilmiş, geleneksel kuralları parçalamayı amaçlayan bir oyundu.[21]

●●●●

Ve "Tiyatronun ilkleri hep ondan gelen";[22] "Fırın açmayan ülkede insanlar aç kalır ölür. Ama tiyatro açmayan bir ülkede insanlar ruhen aç kalır, birbirini öldürür," diyen Muhsin Ertuğrul.

O duruşundan asla taviz vermeyen; sinemanın, tiyatronun kurucularından bir çınardı.

Tıpkı TKP'li Ulvi Uraz gibi. 1960'ta Ulvi Uraz - Site Tiyatrosu'nu kurar. 1964'ten itibaren Ulvi Uraz Tiyatrosu olarak Küçük Sahne'de faaliyete geçer. Daha sonra, Arena ve ardından Aksaray Küçük Opera'da seyirciyle buluşur. Metin Akpınar'dan Zeki Alaysa'ya, Müjdat Gezen'e, Ahmet Gülhan'a, Alev Koral'dan Suzan Ustan'a, Celile Toyon'a, Bilge Şen ve Ercan Yazgan'a, Müfit Kiper'e pek çok değerli oyuncunun yolu geçer Ulvi Uraz Tiyatrosu'ndan. Nasıl unutulabilir? Haldun Taner'in 'Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım', Oktay Rıfat'ın 'Zabit Fatma'nın Kuzusu', Rıfat Ilgaz'ın 'Hababam Sınıfı' gibi çoktan klasikler kategorisine girmiş oyunları Onun sahnesinde seyirciyle buluştu.

Ekim 1965, Süleyman Demirel'li Adalet Partisi'nin yüzde 50'nin üstünde bir oy oranıyla seçimleri kazandığı yıldır. İzleyen süreç tutuculuğun körüklendiği ve sola karşı muhalefetin, anti-komünist siyasetin vurgulandığı yıllardır. Faşist zihniyetler her devirde sanatçıyı yıldırma siyasetinden vazgeçmiyorlar... O yıllarda da Ulvi Uraz, hedef tahtasındaki sanatçılardan biridir. Baskı ve sansürün her türüyle yüzleşmesi bundandır topluluğun.

Birkaç örnek verirsek: 1965'te 350 temsili aşkın oynanan Haldun Taner'in 'Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım' ve de Rıfat Ilgaz'ın 'Hababam Sınıfı' için soruşturma açılır! 1966'da yine Taner'in oyunu nedeniyle topluluk Kırıkkale'de taşa tutulur. Aynı yıl, Ordu'da, Komünizmle Mücadele Derneği'nin baskısı üzerine Valilik tiyatro salonunu açtırmaz ve 'Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım' sahnesi olmayan bir mekânda oynanır. Refik Erduran'ın 'Kartal Tekmesi' de savcılık soruşturmasına maruz kalır. 1969'da, 'Yalova Kaymakamı' valilik emriyle Elazığ'da oynanamaz ve 1970'te, yine Elazığ'da Orhan Kemal'in 'Murtaza'sı nedeniyle topluluk taşlı sopalı saldırıya uğrar!

1968 yılında Ulvi Uraz sanat hayatının 25. yılını kutlarken Yaşar Kemal ne güzel yansıtır Uraz'ın tiyatro adına verdiği uğraşı: "Bir sanat eri, bizim memlekette her şeyi kendi gücüyle yapar. Zorlukları yıka yıka ilerler. Karanlıklarla dövüşe dövüşe. Hele bir sanatçı ilerici olursa, hele tutuculara kul köle olmuyorsa, olmamışsa, onun güçlükleri birkaç misli artar. Bütün bu engelleri aşıp iyi bir güne varmak, bizim memleketimizde insanüstü çaba ister. Ulvi'nin yirmi beşinci yılını bulduğunu öğrenince içim cızzz etti. Demek yirmi beş yıldır dövüşüyor Ulvi."[23]

25 Mayıs 1974'te kaybettik Onu; vefatıyla perdelerini kapattı Ulvi Uraz Tiyatrosu.

●●●●

"Cahide Hanım'ın varoluşundaki eksiklik hiç bitmedi. Hayatı boyunca kendini tamamlamaya çalışarak bir hikâye kurdu,"[24] diye anılan Cahide Sonku'nun, tiyatromuzda Batılı tarzda teatral anlayışın yerleşmesinde çok büyük katkıları oldu. İstanbul Şehir Tiyatrosu'ndaki Shakespeare oyunlarının neredeyse tamamı sahnelermiş ve buralarda hep başrollerde oynamıştı.

Suna Selen de bu ekoldendi; "Umut etmeyi bilmeyen, sanatçı olmasın," uyarısıyla seslenen…

Ve hâlâ belleklerimizde yerini koruyan Kenter kardeşlerin Yıldız'ı (Kenter): Oyunculuk, yönetmenlik, hocalık... Sahneden, seyircilerine uzanarak hepimizi kucakladı yıllarca…

Bir de Kenter kardeşlerin Müşfik'i (Kenter): Oyunculuk, sanat, yeteneğin, bilginin, sevginin bütünlüğü ve oynadığı her oyuna ruh katan unutul(a)mazlardandı…

Unutul(a)mazlar deyince; Yazıp yönettiği 100'den fazla oyunla, kurduğu topluluklarla tiyatroya adanmış yaşamıyla, "Muhalefet etmek, anlatmak, kusmak, bir

dünya yaratmak… Başka türlüsünü hiç yapmadım, başka türlü yapamazdım,"[25] diyen Işıl Kasapoğlu...

Bir de Memet Baydur, bize bıraktığı -kimi tek, pek çoğu da iki perdelik- 26 oyunuyla tiyatro tarihimize "ezber bozan" oyun yazarı olarak geçti.[26] O, bir solukta içine çeker gibi tükettiği kısacık yaşamında yarattığı sayısız eserle olağanüstü bilgi birikimini paylaşmaya çalıştı, daima…

Sonra da "Doğma büyüme Bakırköylüyüm. Aklınıza gelen sanatçıların, özellikle tiyatrocuların büyük bir çoğunluğu Bakırköylüdür. Boşuna mı burada akıl hastanesi var,"[27] vurgusuyla "Sanatçı toplumun aynası," diyen Cihat Tamer…

●●●●

Toparlarsak: Dostlar Tiyatrosu'yla yaşadığı sanat serüveni yaşamöyküsüyle iç içe geçen, "İktidarın kültürle, sanatla ruhu barışmıyor,"[28] vurgusuyla, "Cumhurbaşkanı'na hakaret" iddiasıyla karşısına çıktığı mahkemedeki savunmasında "Burada suskun bir toplum istenmektedir. Kimse eleştirmesin, kimse karşı çıkmasın istiyorlar,"[29] diyen Genco Erkal; toplumsal olaylara karşı duyarlılığıyla müsemma bir tiyatrocudur:

"Sanat, sosyal iletişim demektir bir bakıma. Tiyatro da bence sosyal iletişim açısından önde gelir. Omuz omuza bir oyun izlemek, hep beraber gülmek, öfkelenmek, alkışlamak insanın ufkunu açar, insana güç verir,"[30] deyişindeki üzere.

Ve "yargılana(maya)nlar"dan bir diğeri Metin Akpınar…

1962'de "Tiyatrocu olacağım" kararını verir Metin Akpınar. MTTB Tiyatrosu'na girer. Bu vesileyle kendi gibi amatör bir grupta çalışan Zeki Alaysa ile tanışır. Birlikte geçirilecek uzun yıllara atılan ilk adımlar...

Metin Akpınar'ın hayatında Ulvi Uraz'ın ve Haldun Taner'in yerleri ayrıdır. Oyunlar oyunları takip ederken; Rıfat Ilgaz'ın 'Hababam Sınıfı' dönüm noktası olur. Akpınar ve Alasya Ulvi Uraz'dan ayrılıp kendi tiyatrolarını kurmaya karar verir.

"Bana 'Hocanız kim?' deseniz 'Ulvi Uraz ile Haldun Taner' derim,"[31] vurguyla Metin Akpınar'ın, Devekuşu Kabare Tiyatrosu hiçbir zaman devlet desteği almamıştır. Çünkü muhalif bir tiyatroydu…[32]

"İlkelerin olacak/ Seni satın alamayacaklar/ Aptalların uydurduğu/ 'Herkesin bir fiyatı vardır' gibi sözlere kanmayacaksın// onurunla, kimliğinle ve beyninle akıllı yaşayacaksın,/ üretecek, sevecek, sevileceksin..."[33] Müjdat Gezen'in dizeleridir...

Ve o da neye inandıysa, ne söylediyse, nasıl yazdıysa öyle yaşayanlardandı ve öyle de yaptı.

Kolay mı? "İçindeki çocuğu hep yaşatmış bir tiyatro insanı"dır O![34]

Ayşe Emel Mesci'nin, "Müjdat'ın her an koşmaya başlayacakmış gibi duran, verdiği kararı anında uygulamak isteyen ve çoğunlukla da uygulayan bir yapısı var,"[35] notunu düştüğü Onun; sahne, sinema ve televizyon serüveni baş döndürücüdür. Bunca işe nasıl yetiştiği bilinmez. Gezen, şiirden sahne yapıtlarına uzanan yaratıcı yazarlığıyla, önce amatör, sonra profesyonel olarak içinde yer aldığı tiyatro etkinlikleriyle, kurduğu tiyatro topluluklarıyla, sahnelediği oyunlarla, sinemada, tiyatroda ve televizyondaki yüzlerce yorumuyla, binlerce genç sanatçıyı yetiştirmiş olan Müjdat Gezen Sanat Merkezi'yle, sürekli enerji üreten bir dinamo gibidir. Tiyatromuzda siyasal/toplumsal taşlama geleneğinin oluştuğu dönemin sanatçısı olarak toplumun sesine ve sessizliğine her zaman duyarlı olmuş, gerektiğinde düşüncesini sakınmadan söylemiştir.

"Yasak" ile ilk yüzleşmesi de geleneksel tiyatro ile olur. 1971 askeri darbesinin ardından Müjdat Gezen'in İş Bankası için yaptığı ve bankanın da TRT'ye hediye ettiği Ortaoyunu adlı belgesel, içinde argo sözcükler olduğu gerekçesiyle yasaklanır! Yıllar sonra, 1975'te yaptığı bir Moskova gezisi ona ilham verecek ve kendi yazdığı, Savaş Dinçel'in çizdiği, Kırmızı Kedi'nin bastığı "Çizgilerle Nâzım Hikmet, Müjdat Gezen, Savaş Dinçel" adlı kitap 1983'te Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından suç sayılacak, iki sanatçı tutuklanacaktır. İstanbul-Diyarbakır arasında yaşanan absürt bir trafikten sonra, Bayrampaşa Cezaevi'nde yaşanan üç haftalık tutukluluğun ardından dava düşer! Dava düşer ama Müjdat Gezen aklanmasına rağmen devlet kurumlarıyla göbek bağı olan sanat etkinliklerinin kurullarından çıkarılır... Bu arada, sanatçının kurduğu tiyatrolarda, çıktığı turnelerde baskı ve sansürle yüzleşmesi de ayrı bir olaylar zinciridir.

Ancak her şeye karşın diz çöktürülemeyen, teslim alınamayan O, mizahi, eleştirel bir üslupla şunları diyendir:

"Sanat soyut bir şey değildir, halkla iç içe yapılır. Hele tiyatro… Seyircinin hiç gelmediğini düşün böyle bir tiyatro olabilir mi?"[36]

"Hiçbir gücün, hele hele faşist güçlerin karşısında

hiç mi hiç eğilmedim... Sanatçı dik durmak zorundadır, eğilmez. Onu ne iç güçler ne dış güçler ne para ne de pul eğebilir. Aslı budur. Ama kişi eğilip bükülüyorsa kimi iktidarlar değiştiğinde 'fabrika ayarlarına dönüyorsa' o, onun meselesidir. Kimseyle ilgilenmem ben böyle konularda. Ben kendim ne yapıyorsam ona bakarım. En baskıcı devirlerden biri olan 12 Eylül'de eğilmedikse, daha da baskıcı olan son yirmi yılda eğilmedikse kimse bizden bunu beklemesin..."[37]

"Ben sanatçıyım. Ayakta kalmak zorundayım. İktidara teslim olanlar ya başka meslek seçerler ya da sanatın kendilerine bahşettiği özellikleri korurlar. Başka türlüsü tuzsuz türlü yemeği gibi olur, yenmez."[38]

"Umut yoksa sen de yoksun. Geminin gittiği istikamete bakacaksın. Daima, hep, her zaman biri seren direğine çıkar ve bağırır: 'Kara görünüüü!'"[39]

"Komikler ağlamaz diyorlar hiç ağlamaz olur mu? Ağlamak da tıpkı gülmek gibi insani bir şeydir. Zaten anamız ağlıyor, Müjdat niye ağlamasın?"[40]

●●●●

Selam olsun, biz(ler)e Gülten Akın'ın, "Unutma sakın unutma/ Bağışlama sakın/ Sakın düşmanını sevme, sakın susma/ Bekle büyük kavgayı bekle/ Anlıyor musun yüreğim," dizelerini terennüm ettirerek, olması gerekeni anlatan başkaldıran tiyatro(cular).

23 Nisan 2023, İstanbul ■

NOTLAR

[1] Friedrich Nietzsche.
[2] Emmanuel Levinas, Maurice Blanchot Üstüne, çev: Kudret Aras, Monokl Yay., 2011.
[3] Zeynep Oral, "Ekmek ve Kukla Tiyatrosu", Cumhuriyet, 15 Eylül 2022, s.11.
[4] Ayşegül Yüksel, "Nitelikli Tiyatrodan Vaz mı Geçiyoruz?", Cumhuriyet, 2 Ağustos 2022, s.13.
[5] "Tiyatrocular Birlik Olmalı", Yeni Yaşam, 3 Aralık 2022, s.11.
[6] Öznur Oğraş Çolak, "Zihni Göktay: Tiyatro Özgür Olmalı", Cumhuriyet, 31 Ağustos 2022, s.13.
[7] Melike Saba Akım, Logostan Kurtulmak/ XX. Yüzyıl Dramında Karşı-Anlatı, Habitus Kitap, 2023.
[8] Jacques Rancière, Estetiğin Huzursuzluğu-Sanat Rejimi ve Politika, çev: Aziz Ufuk Kılıç, İletişim Yay., 2012
[9] Işıl Çalışkan, "Perde Son Kez Yasaklı Açılsın", Birgün, 27 Mart 2023, s.15.
[10] Vecdi Sayar, "Padişahlık Rejiminden Demokratik Cumhuriyete", Birgün, 26 Mart 2023, s.14.
[11] "Destek 44 Sahneye Neden Uğramadı?", Karar, 5 Ekim 2021, s.2.
[12] Molière, Hastalık Hastası, çev: Lütfi Ay, İnkılâp Kitabevi, 2000.
[13] Ferda Fidan, "Gerçeklikle Sanat Arasında Bir Tiyatro İnsanı, Molière!", Cumhuriyet Kitap, No:1718, 19 Ocak 2022, s.4.
[14] Zeynel Kıran, "Molière! Komedinin Tanrısı 400 Yaşında!", Cumhuriyet Kitap, No:1665, 13 Ocak 2022, s.8.
[15] Anton Çehov, Vanya Dayı, çev: Leyla Şener, Antik Batı Klasikleri, 2008.
[16] Anton Çehov, Altıncı Koğuş, çev: Yulva Muhurcisi, İş Bankası Kültür Yay., 2022, s.33.
[17] Anton Çehov, Aşk Üzerine, çev: Hasan Ali Ediz-Nuri Yıldırım, Yordam Kitap, 2020, s.44.
[18] Anton Çehov, Memurun Ölümü, çev: Servet Lunel, Varlık Yay., 1959.
[19] Sabri Gürses, "Modern Öykücülüğün Kurucusu: Anton Çehov!", Cumhuriyet Kitap, No:1691, 14 Temmuz 2022, s.10-12.
[20] Ayşegül Yüksel, "Temmuzda Yitirdiğimiz Genç Tiyatro İnsanları", Cumhuriyet, 19 Temmuz 2022, s.12.
[21] Ferda Fidan, "Sessizliğin Peşinde Bir Yazar; Samuel Beckett", Cumhuriyet Kitap, No:1715, 29 Aralık 2022, s.10-12.
[22] Nurduran Duman, "Tiyatronun İlkleri Hep Ondan Geldi: Muhsin Ertuğrul", Cumhuriyet, 29 Nisan 2021, s.13.
[23] Yaşar Kemal, "Ulvi Uraz İçin", Pastav: Ulvi Uraz Tiyatrosu Dergisi, Yıl:5, No: 20, Ekim 1968.
[24] Eyüphan Erkul, Cahide/Melekler Yeryüzünde Yaşayamaz, Artemis Yay., 2020.
[25] Işıl Çalışkan, "Muhalif Olmaktan Başka Yapamazdım", Birgün, 25 Nisan 2022, s.15.
[26] Ayşegül Yüksel, "Memet Baydur: Ezber Bozan Oyun Yazarı", Cumhuriyet, 17 Ağustos 2021, s.13.
[27] Ali Ayaroğlu, "Dincilerin Hedefindeki Sanatçı Cihat Tamer", Cumhuriyet, 10 Eylül 2021, s.8.
[28] Işıl Çalışkan, "DNA'mız Uyuştu", Birgün, 1 Temmuz 2021, s.15.
[29] Zehra Özdilek, "Genco Erkal: Biz Bu Diplomayı Görmek İstiyoruz", Cumhuriyet, 26 Kasım 2021, s.12.
[30] Deniz Ülkütekin, "Genco Erkal: Onlar, Düşüncelerimizin Arkasında Saklanıyor", Cumhuriyet Pazar, 22 Ocak 2023, s.5.
[31] Zeynep Miraç Taner, Sahneye Adanmış Bir Ömür: Metin Akpınar, Mundi Kitap, 2022.
[32] Dikmen Gürün, "Metin Akpınar'ın Dünyasında Dolaşmak", Cumhuriyet, 14 Haziran 2022, s.13.
[33] Tuncay Mollaveisoğlu, "7'den 70'e Müjdat Gezen", Cumhuriyet, 16 Ocak 2022, s.2.
[34] Ayşegül Yüksel, "MSM'nin 30. Yılında Müjdat Gezen'e Merhaba!", Cumhuriyet, 12 Ekim 2021, s.14.
[35] Ayşe Emel Mesci, "Müjdat Gezen Kolay Yorulmaz", Cumhuriyet, 30 Ocak 2022, s.12.
[36] Hilal Köse, "21 Yüzyılda Bir Nasreddin Hoca", Cumhuriyet Pazar, 28 Şubat 2021, s.5.
[37] Müjdat Gezen, Deveye Sormuşlar: Süzgeçten Geçmiş Anılar, Cumhuriyet Kitapları, 2023.
[38] Gamze Akdemir, "Müjdat Gezen: Bir Gün Dünya Sapkınlıklardan Sıkılacak!", Cumhuriyet Kitap, No:1625, 8 Nisan 2021, s.6.
[39] Müjdat Gezen, Çocukluğumu Bindirdim Tramvaya O Gitti Ben Kaldım Yaya, Kırmızı Kedi Yay., 2021.
[40] Ruhat Mengi, "... 'Komikler Ağlamaz' Diyorlar, Hiç Ağlamaz Olur mu?", Sözcü, 31 Aralık 2022, s.10.

Lawo

■ A. KARABAX

I.
Kurê min,
Çawa tu winda bûyî, nizanim
Min bi ciwanên wekî te da pirskirin
Bi dostan da pirskirin, bi nasan da pirskirin
Der barê te de kesekî tiştek nedizanî
Belkî hinan dizanî, wan jî ji min re negotin.

Kurê min,
Bajar him warên şêran in, him yên çeqelan in
Salek di ser xeberdana te ya malê re bihuriyabû
Em, bav, bir sermayên Eziromê hatine biraştin
Em dikarin kul û kederên xwe jî piçekî veşêrin.

Kurê min,
Min ji dest diya te çi kijandin, ji min pirs bike
Bi berf û seqemên xwe hemû devera Eziromê
Bi ser de bên jî, dilê diya te nikarin aram bikin
Û mirina te, tu carî nikarin pê bidin pejirandin.

II.
Kurê min,
Wekî ku tu jî dizanî, em ew qas ne xizan in
Lê barên bi vî awayî, mirov zû xizan dixin
Mezinên mezinan dibêjin, xizan pîqut dibin
Yanê destên wan nagihêjin her war û deran.

Kurê min,
Dema ku gumana nesaxiya te li guhên min ket
Min got, li ku dibe bila be, ez ê bi her halî xwe
Têkevim şopê û bi hin kesan jî bidim şopandin
Ger sax ger mirî, ez ê kurê xwe bibînim, bînim.

III.
Kurê min,
Ez kêm bêjim, tu pir fehm bike
Bavîtiya min, dayiktiya diya te, lawîtiya te
Peywendiya me, bi tibî çawa hat peytandin
Min got, ez ê darbesta kurê xwe, bi xwe bibim.

Kurê min,
Heft sal in ku ez li te digeriyam
Îro tûrek dan destên min, tê de qutiyek
Yên di wê qutiyê de hestiyên te bûn
Wê gavê, Amed bi serê min de hilşiyabû!

06.10.2022

Oğul

■ A. KARABAĞ

I.
Oğul,
Nasıl kayboldun, bilmiyorum
Senin gibi gençlere seni sordurdum
Dostlara sordurdum, tanıdıklara sordurdum
Senin hakkında hiç kimse bir şey bilmiyordu
Belki bazıları biliyordu, bana demediler.

Oğul,
Şehirler hem aslan, hem çakal yatağıdır
Evle son konuşmandan sonra bir yıl geçmişti
Biz, babalar, Erzurum soğuğuyla pişmişiz
Yürek acılarımızı da saklamasını biliriz.

Oğul,
Annenin elinden neler çektim, sen bana sor
Kar ve soğuklarıyla bütün Erzurum bölgesi
Kalkıp gelse de annenin yüreğine çare olmaz
Kaybını ona kabul ettirmek mümkün değildir.

II.
Oğul,
Senin de bildiğin gibi, biz o kadar yoksul değiliz
Ama çabuk yoksul düşürür genç yaştaki ölümler
Söz ustası yaşlılarımız der, fakirin kolu kısa olur
Yani isteseler de, birçok yere yetişmez elleri.

Oğul,
Sağ olmama durumun kulağıma çalındığında
Dedim neresi olursa olsun, kendim her hâlimle
Peşine düşer sorar, soruştururum, başkasına da
İster ölü ister sağ olsun, oğlumu bulur getiririm.

III.
Oğul,
Ben az diyeyim, sen çok anla
Babalığım, annenin anneliği, senin evlatlığın
Adli tıpta üçümüzün bağı tespit edilir edilmez
Dedim, kendim götürürüm oğlumun tabutunu.

Oğul,
Tam yedi senedir seni arıyordum
Bugün elime bir torba verdiler, içinde bir kutu
Kutudakiler senin kemiklerindi
O an sanki başıma yıkılmıştı Diyarbakır!

Kehribar; Şifa Taşı

■ **GÜLSEN GÜLBEYAZ**
Fotoğraflar: Eda Çiçek

Depremden sonra ülkeye ilk girişimi 1 Mayıs akşamı İzmir'den yaptım. Cüzdanımda avronun dışında geçen yıl bu zamanlar geri uçarken kalan 250 TL vardı. Akşam yemeğine, taksiye yeter sanıyordum. Bir yılda ücretlere neler olmuş neler, o para havaalanından merkeze 15 km'lik taksi ücretine ancak yetti. Kasabaya o saatlerde otobüs olmadığı için bir gece merkezde otelde kalacaktım. Tanıdığım kimseye haber vermedim. Deprem, Korona, ekonomik kriz, seçim heyecanı derken herkes bir sürü dertle meşgul, bir de ben misafir olayım istemedim. Aylardır depremzedeler için yapılan etkinlikler nedeni ile hafta sonları yollardaydım, çok yorgundum. Hal böyle olunca yalnız kalmak velinimettir. Bir gece kalacağım otel eski bir bina olsun istemiştim ama internette göründüğünden daha eskiydi. Ön cephesi küçük, cumbalı, bakımsız bir evi andırıyordu.

"Size sakin, bahçeye bakan odayı veriyorum" dedi resepsiyondaki bey. Bense deprem olursa dışarı en kolay nasıl çıkabilirimin yoklamasındaydım. Yüksek tavanlı olmaması iyiydi, odam birinci katta, merdivenin başındaydı. Acil durumda pencere önündeki kiremitli ahşap çıkıntıdan avluya atlayabilirdim, daha neler, neler... Daracık, küçücük, eski mobilyalı odada sanki zamanda deprem yolculuğundaydım. 17 Ağustos 99 – İstanbul, 30 Ekim 2020 – İzmir depremlerini depremzede olmadan atlatmıştım. İstanbul'da günlerce parklarda yatıp kalkmış, İzmir'de depremden bir gün sonra bile uçağın kalkmasını saatlerce korkuyla, sessizlikle, artçı depremlerle sarsıla sarsıla beklemiştik. Kalanların derdine düşsem de ülkeden ayrılmak, güvenli evime gitmek istedim. Ve 6 Şubat 2023 onlarca ili ve sınır komşularımızı da yerle bir eden depremlerde kendi memleketim Hatay / İskenderun ve sülalemin memleketleri Maraş / Elbistan da yerle bir oldu. Koca bir coğrafyada devasa bir yıkım. Birkaç gün sonra tam üç ay olacak. Herkes aynı şeyi söylüyor:

"Her şeyimiz yerle bir, malımızdan, mülkümüzden geçtik akrabalarımızı, canlarımızı, komşularımızı, çocukluğumuzu, anılarımızı, kaybettik. Hiçbir şey artık geri yerine konulamaz."

Seksen yaşının ortalarındaki annem de depremden bu yana kendi rızası ile bile isteye yemiyor, içmiyor. Otorite kadındır. İstemediği hiçbir şeyi yaptıramazsınız. "Ben ne zaman istersem o zaman yerim" diyor ama küfürlerine bile maruz kalarak zorlamasak kuşyemi gibi o iki lokmayı da yemeyecek. İlaçları almayı, su içmeyi de reddediyor. Onunla depremden iki gün sonra sekiz şubat günü bakıcısının telefonundan videolu görüştüm, hayata küsmüştü:

"Benim her şeyim; cümle âlemim yerle bir olmuş, ne yemesi, içmesi bu. Bir ben yaşamışım neye yarar. Yaş da yeter, baş da!" diyordu öfkeyle. Ablam yanındaydı zor günlerinde, yarın ben de yanında olacağım. Yanına gidemedim, depremden beri depremzedelere bağış toplamak amaçlı organize edilen etkinlikler için tiyatro, müzik ve kitaplarla yollardaydım. Çok anlamlı güzel etkinliklerde hatırı sayılır yardımlar, bağışlar yapıldı. Ama genç bir depremzede tanıdığım bana şikâyetleri ile ulaştı:

"Teyze sanaldan görüyorum yurtdışında depremzedeler için çok çaba sarf ediliyor, senin de emeklerine sağlık. Tamam, saygım var yardımlar yapılsın. Ama teyze biz; sizin tanıdıklarınız olarak bu yardımlardan hiç faydalanmadık. Devlet, dernek görmedik biz. Durumumuz hiç iyi değil. Benim kadrom

bile yok. Bizi unutmayın bu yardımları bize; annemlere de ulaştırın!"

Otelde gardırop, pencere ile kapı arasındaki yatak, duş başlıkları yeşillenmiş, paslanmış, kireçlenmiş banyo, nereye adım atsam her yer birkaç adımlık ve eskiydi. Çarşaflar, havlular biraz sertti. 1857 yılında han olarak yapılmış, eski handan otele çevrilmiş tam antikti. Çıkmadım kentin sokaklarına yemek de yemedim, geceye kadar belgesel film seyrettim. En güzeli 'Kehribar'; şifa taşı ve sağlığa faydalarına dairdi. Bir sürü faydası var, beni etkileyen ağrı kesici, huzur verici olması. Belki anneme iyi gelir. İlk fırsatta Kehribar almalıydım. Bir arkadaşımın boynunda güzel bir kolye görmüştüm, Diyarbakır'daki çocukluk arkadaşı kehribarcıydı. Yarın onu da arayacaktım. Kehribarlı rüyalara dalmışım.

Yarım açık pencereden odaya izinsizce, arsızca dolan kuş sesleri daha hava tam aydınlanmadan sabahı haber veriyordu. Sanırım serçeydiler, siz deyin onlarca, ben diyeyim yüzlerce kuş. Cıvıltıları eski hanın çatısından, bahçedeki büyük portakal ağacının dallarından geliyordu. Uyutmadılar. O saatleri uykuda severim, dünyadan kopar, en derin rüyaları görürüm. Ama çalar saat görevi gören kuşlara teşekkür ederek, kalkmalıydım ve bir yolunu bulup tanıdığım depremzedelere eşin, dostun gönderdiği bağışları acil ulaştırmalı; havale etmeliydim. Güzel insanların gönlünden kopan ufak ama anlamı büyük yardımlar.

Ülkemde, birçok insan için sıradan bir gün başlıyordu. Ama depremzedeler için hayatta kalma mücadelesi devam ediyordu. Erken kalkan birkaç otel sakini küçük avluda portakal ağacının altındaki masalarda kahvaltı yapıyordu. Avluya kapıları açılan odalardan birine göz ucuyla baktım. Otel odası değil birkaç işçinin bir arada kaldığı bekâr odasıydı. Önünde bir çift naylon terlik duran yataktan aşağı uyuyan bir adamın sarkan kıllı bacağı görünüyordu. Yüzünü elindeki grileşmiş beyaz havluyla silerek gelen genç bir adam odaya girdi, sırtı bana dönük ayağıyla kapıyı tek harekette sertçe kapattı.

Daha benim kadar bile boy vermemiş küçük kauçuk ağacının dibindeki masaya oturdum. Bir İngiliz çift kahvaltı ediyordu. Sütlü çaylarını ince belli cam bardaktan yudumlarken ülkemize ilk defa gelen, fazlaca yediği, içtiği için midesi bozulan bir arkadaşlarının hallerini anlatıyor, tatlı tatlı gülüşüyorlardı. Bir elinde çay bardağı, önündeki bilgisayarına bakınarak telefonda yetişmeyen yazısı için birkaç saat süre isteyen şortlu, sandaletli adam sanki yazar ya da gazeteciydi. Onayı alır almaz, etrafına bakındı, bir şeyler arandı. Ben de göremediğim kahvaltılıkları aranıyordum. Resepsiyonun bahçeye açılan kapısının önündeki tahta masanın etrafındaki iki san-

dalyede oturanların otel görevlileri olduğu hâllerinden belliydi. Onlar da çay içiyordu. Birinin sağ göz bebeği yok, süt gibi bembeyazdı. Sol gözü ile dik dik bana bakarak kafasıyla mutfağı işaret etti:

"Kahvaltı büfesi mutfakta, servis yok."

Eski hana sonradan eklenmiş tek katlı mutfağın tezgâhında, üstüne tavandaki küçük pencereden güneş ışığı sızan mevsim yeşillikleriyle dolu sepeti görünce mutlulukla o tarafa yöneldim. Arkamdan genç bir kadın sesi geldi:

"Hepsini bu sabah bizim tarladan topladım, gönül rahatlığı ile yiyin, taze ve doğallar."

Üstünde gri temizlikçi önlüğü vardı genç ve güzel kadının, alnından da ter akıyordu. Bir elinde pembe plastik eldiven, diğer elinde büyük su bardağı vardı. Yarı toplu, dağınık saçları biraz yüzünü örtüyordu, gözünün önüne dökülen perçemlerinin arasından bardağın dibinde kalan suya bakınıyordu. Eldivenli eliyle haşlanmış yumurtaların olduğu sepeti gösterdi.

"Bunlarda bizim tavukların yumurtaları. Annemin 'kızlarım' dediği tavuklardan. Özgür yetişirler, hem de ne özgür. Benim gibi değiller yani" derken gülüyordu. "Ha, kırık yeşil zeytin severseniz şuradalar, onları da bizim ağaçlardan toplayıp kendi ellerimle kırdım, salamura ettim. Hepsi aile ürünü. Afiyet olsun size."

Bardağın dibindeki suyu bir yudumda içti, bardağı çalkalayıp bulaşık sepetine koydu. Cebinden çıkardığı diğer eldiveni diğer eline takarak hızlıca üst kata çıkan merdivenlere yöneldi. Gerçekten hem yeşillikler hem de yumurtalar taptazeydi. Üstüne kırık yeşil zeytin ise tarif edilemez lezzet ve kalitedeydi. Depremle artık ölü kent olan antik Hatay'ın kırık zeytinine eş lezzetteydi.

Otogara gitmeden Western Union, postane, banka ne yolla olursa olsun bağışları havale etmek istiyordum. Koca bir sabah ve öğlen benimdi; yeterince zamanım vardı. Otelin etrafındaki ana caddelerde aradığım her şey vardı, önce döviz bozdurdum. Ama havaleleri yapamadım. Bankalarda Western Union işlemleri yapılamadı. Postaneye yönlendirdiler, gittim: "Yeni bir kararla ülke içi bu tür havaleler artık yapılamıyor" cevabını aldım. Yerel bir banka hesabım olmadığı için bu işlemleri yapamayacağımı da anladım. Yılda birkaç hafta geldiğim ülkemde bir IBAN'ım bile yoktu. Kasabaya varınca eşin, dostun bankası aracılığıyla yarın gönderecektim.

Birkaç sene önce rahmetli olan bacılığımın depremzede oğlu Ali'ye cebinden aradım, İban'ınını istedim. Marianne'nin bağışını ona gönderecektim. Yol uzak olmasa yanlarına gitmek isterdim ama anneme gitmeliydim. Hem yanlarına gidebilsem ne olacak, bir çadırda başlarına bir de ben yük olurum. Bu günler zor günler en büyük ihtiyaçları ekonomik destek ve unutulmamak.

Otuzlu yaşlarının başındaki Ali (Minehöyük/Maraş) hep yapmak istediği işi, hayvancılık, çiftçilik yapıyordu. Depreme kadar köyüne yakın bir çiftlikte çalışıyordu. Keçi-

ler, koyunlar, ineklerle işinde, karısı, çocuklarıyla babasının evinde, doğayla iç içe mutlu yaşıyordu. En anlamlı işi, gece, gündüz demeden hamile hayvanların başını beklemek, doğumlarını kolaylaştırmak için ne gerekiyorsa yapmak. Doğumları anlatırken, sanki kendi yavrusu doğmuş gibi heyecanlıydı. Hangi canlı olduğu önemli değildi, bir canlının daha doğum mucizesine şahitlik etmiş olmaktan coştukça coşardı sesi. Depremde canlarını ailece kurtardılar ama evleri ahırın üstüne yıkılmış ne var ne yoksa büyükbaş, küçükbaş hayvanları, traktör enkaz altındaydı. Babasıyla depremin ardından telefonlaştım. Ege'de, kıyı kasabalarının birinde yaşayan evli kızının yanındaydı. Ali ise eşi, iki küçük oğlu; çekirdek ailesi ile deprem sonrası sığınmak, soğuklardan kaçmak için Antalya'daki akrabalarının yanına sığındı, üç ay onlarla kaldılar. Önce orada bir düzen kurmak istedi. Bir iş buldu, maaş asgari ücret; 8500 TL., ama zor bulduğu, kiralayamadığı eski, püskü bir artı bir evin kirası ise 15.000 TL. idi.

"Teyze, Antalya'da ev kiramızı bile ödeyemezken dört başlı aile ne yer ne içerdik? Çocuklarımız çok küçük, ailemi rezil ederdim. Topladım çoluğu çocuğu geri döndüm köye, evimin yıkıntılarının dibinde kurdum çadırı. İçinde bir sobamız bile var. En azından yerimiz, yurdumuz belli. İşime de geri döndüm. Başka işten anlamam ben, hem başka ne iş yapabilirim ki? Bundan sonra da hayvancılığa devam yani. Çok şükür üç ay sonra evimizin yıkıntısının dibinde, kendi toprağımızın üstündeyiz, sağlıklıyız. Başımıza yıkılacak bir şey de kalmadı zaten. Çocuklarım gülüyor, oynuyor ya, bu da bize yetiyor. Kimse böyle felaketlerle, hayatla sınanmasın. Yardımınıza sakın az demeyin teyze, bizim için çok değerli. Gönderen sağ olsun." A.D.

Havanın aniden artan sıcaklığı mı nefesimle bir oldu da, bunalıyor muydum? Hayır. Doğduğum topraklarda ben doğmadan önce de ben doğduktan sonra da çöl sıcakları hep vardı. Havanın günahı ne? Yaşadığımı hissettiriyor, anılarımı okşuyor. Boğazım düğümlense, içim dışım kavrulsa da ağlamayacaktım. Büyük tahribatı o cehennemi yaşayanlar, onlar bile "Her şeye rağmen yaşıyoruz" diyor, ağlamak yerine umutla gülebiliyorken bizlerin payına dayanışma düşüyor.

Cüzdanımda bozdurduğum 100 € (2138 TL) vardı evdekilere hediye alacaktım. Ülkem tekstil ülkesi, üretim var, daha ucuz olur kafasıyla alışveriş yapacaktım. Yolda sorduğum kadınların önerisi ile vatandaşların gittiği bilinen bir mağazada anneme, bakıcısının kızına, kendime birer penye pijama ve çorap aldım. Para nerdeyse bitti. Laf olsun diye bir kuyumcuya girip çeyrek altının fiyatını sordum 2008 TL'ydi ama çeyrek altın yoktu. Piyasada darlık varmış, fazla bulunmuyormuş, falan, filan dedi dükkân sahibi. Ülkemdeki para ilişkisine şaşkın, bu yıl, bu ayda üç sıradan pamuklu pijama, yanına da birer yarım çorap bir çeyrek altın ediyor diye tuttum aklımda.

Bir saatim daha vardı. Otelin çok yakınındaydım. Tek işim kalmıştı o da otogara gitmek için bir taksi ayarlamak. Onu da otel görevlisi ben hallederim demişti. Öylece salındığım sokağın başında karşılaştığım, tarihi eski iki katlı bir erkek hamamının önündeydim. Antik binanın pembeye boyanmış olması gülümsetiyordu beni. Çok güzeldi adeta çarpıldım ona. Pembe boyalı erkek hamamı görüntüde vardı ama kokusu yoktu. Çocukluğumda annemle gittiğimiz hamamların daha sokağına girer girmez mis gibi sabun, şampuan, temiz çamaşır; hamam kokusu yayılıyordu. Kendine has bir parfüm gibiydi. Çantalarda, sepetlerde şerbetler, meyveler, sarmalar, dolmalar ayrı kokarlardı. O kokulara bile baskın çıkardı hamam kokusu. Artık depremle yerle bir oldu o hamamlar. Pembe boyalı tarihi hamamının önünde bile kokudan eser yoktu. Birkaç basamaklı merdivenli girişinde beliren genç bir delikanlı bana yaklaştı.

"Sadece erkekler girebiliyor."

"Erkek Hamamı diye üstünde kocaman yazıyor ya." Verdiğim karşılığa gülümseyen delikanlı bir adım daha yaklaştı: "Çok eski bir hamamdır" dedi.

Görünüyor. Sağlam kalmış, ne güzel. Neden hamam kokusu yok?

"Eskisi gibi çok gelen olmadığından desek "derken genç adam, cep telefonumla fotoğraf çekmeye yeltendim, aniden geriledi.

"Fotoğraf çekmeme izin verir misiniz?"

"Dışını tabi çekin, içini değil. Beni de çekmezseniz hiç sorun yok."

Bir fotoğraf karesine sıkışan tarihi erkek hamamını, üç kuşaktır işleten ailenin kadraja girmeyen yeni kuşak işletmecisini arkamda bırakıyorum.

Eski binalar beni kendine çekerken yeni binalar iki sene önceki depremden sonra daha harabe görünüyorlardı. Çoğu inşaat naylonları ile sarılı etrafı da demir ızgaralarla kapatılmış, giriş yasaktı. Kentin ana caddelerinde sarkan elektrik kabloları, binaların dış yüzlerini örümcek gibi saran klimaların motorları, kabloları. Çirkin kentleşmenin arasına sıkışan ve hâlâ sağlam olan güzelim tarihi eski binaları arıyorum. Bir de birkaç asırdır her doğal afete dayanmışlar, güven veriyorlar, belki bu yüzden böylesi bir oteli tercih ettim.

Öğlen sonrası taksi ile otogara yola çıktım. Otuz beş liradan başladı taksimetre. Taksi şoförü koltuk başlığını en bilinen geleneksel Kürt şalıyla kaplamıştı. "Bu şal nereden diye sordum? Siverekliydi. Yol boyu olacak seçimleri konuştuk, umutsuzluk olmasın hayırlı olsun dedik. Ve ortak bir dileğimizi dile getirdik,

o da düşüncelerinden dolayı haksızlığa, hukuksuzluğa uğrayan tüm siyasi tutuklulara özgürlüktü. Artan fiyatları, taksicileri, müşterileri de konuştuk. Yazar olduğumu öğrenince adresini vermek, karısı için benden bir imzalı kitap almak istedi:

"Ben değil ama karım çok okuyor. Romanı, öyküyü çok sever. Selo'nun bütün kitaplarını bir gecede okudu. Alırken bir tane değil onar onar aldık onun kitaplarını. Elimizde bir tane bile kalmadı, hep dağıttık. Çocuklarımız da nasıl karıma çekmişler, inanamazsınız, onlar da hep okuyor. Karıma sizin kitabınızı hediye etmek istiyorum."

Bu arada karısını telefonla aradı, çocuklarıyla markette alışverişteymiş. Kadının sesi takside derinden duyuluyordu. Bir Kürt yazar kadının yolcusu olduğunu, adına kitabını imzalatıp gönderteceğini söyledi. Kadın çocukları "durun babanız bir şey anlatıyor, duymak istiyorum" diyerek susturdu, kocasını ilgiyle dinledi. Adımı sordurdu ve daha eline geçmeyen kitap için bana teşekkür etti. Evine de beklediğini söyledi. Okuyan kadınlar, çocuklar ne güzeller diyor, içten içe mutlu oluyordum. Otogara vardığımızda küçük çantamın en üstündeki, arkadaşlarıma hediye üç tane "Köln Radyosu Sustu" öykü kitabımın birini, açık bagajda, valizimin üzerinde karısının adına imzaladım.

Yola çıkacaktım ama çok açtım. Otogarda kadınların kuyruk olduğu küçücük büfeden aldığım bir tostla, sıradan bir içeceğin fiyatının geçen seneye göre yüzde iki yüz artması taksi fiyatlarının artışını da geçmiş ağzım açık kalmıştı. Burada yaşayan insanlar, işçiler, emekçiler nasıl geçiniyor diye sesli-sessiz çığlık atıyordum ki, beyaz gömlekli, sigaradan kahverengi bıyıkları turunculaşmış bir otobüs kaptanı şaşkınlığıma şahit olmuştu:

"Ama birkaç sene önce asgari ücretimiz de şimdiki kadar değildi. Bugün dört katını alıyoruz. İnsanların durumu bu nedenle iyi. Bakın, garda sizin pahalı dediğiniz tosta bu parayı verebiliyorlar ki kuyruk olmuşlar, refah budur işte!"

Dalga geçercesine yapılan bu açıklama ile elimdeki lezzetli tost değersizleşmiş, açlığım gitmiş, toktum artık. "O dediğiniz artışlar, zam değil! Her şeyin fiyatı da eş değer artınca bunun kime ne faydası var? Alım gücü olmayan için farkı ne?" Adam beni dinlemedi bile. O kısa sürede nefes almadan akladı pakladı yönetimi, anlattı da anlattı. Etrafındakilerin çoğu da onu onayladı, seçime iki hafta kala seçim propagandası gibiydi. Ben oradan uzaklaşırken fark etmediler bile, uyduruk ajitasyon devam ediyordu. Otobüs yolda yolcu indir bindir, acil tuvalet, sigara içme ihtiyaçlarını görme molası verecek, uzun mola vermeyecekti. Belli mi olur, her an karşıma ayı çıkar, yoluma taş düşer, yer yarılır deprem olur diye, halkın standartlarına göre pahalı tostumu, markasını söylemeyeceğim gazlı içeceğimi naylon poşete sarıp sırt çantama koydum. Bir seçimle ülkemde her şey değişebilir mi gerçekten? Bir gecede her evsiz depremzede güvenli bir yuva, ev sahibi olabilir mi?

Beş buçuk saat sürecekti yolculuk. Otobüs sakin yol alıyordu. Dağ, ova, sahil kasabalarını geçerek batıdan güney batıya yol alıyorduk. Ülkem depreme rağmen doğasıyla tam, bir cennet diyordum, yol kenarlarındaki derelerin, nehirlerin çoğunun kupkuru, bazılarının iyice suyu azalmış, kalın bir sicim gibi aktığını gördüm. Bu mevsim, dağlardaki karların erime, suların dere tepe demeden coşa coşa akma zamanıdır. Ne tuhaftır ki su da zaman gibi bitince geri dolmuyor, zamanla birlikte tükeniyor. Doğanın çaresizliğini, biz; insanlar tarafından yok edilişini görmek çok acı, hüzün veriyor.

Kurak bir yaz geliyor.

En zor günler, kışın depremle aynı derecede etkilediği, can aldığı karlı, yağmurlu, fırtınalı günler geçti ama şimdi de deprem yaşanan coğrafyanın tamamı, Hatay'ı da içine alan Amik Ovası, yanı başındaki Çukurova'dan, ta Antep ve Urfa platolarına kadar her yer sıcaktan yanıp kavrulur. Çadırlarda yaşayan depremzedeler buna nasıl dayanacaklar? Başlarını sokacak evleri olmayan, daha uzun süre kavuşamayacak gibi görünen çok insan var. Birçok yerde daha kalkamayan molozların, enkazların arasında geçen hayatları; susuzluk, sivrisinekler, haşereler, asbest, fakirlik, hastalıklar ve daha neler neler bekliyor. Hep diyoruz ya: "Her şey daha yeni başlıyor."

"Yasta mıyız değil miyiz belli değil. Ağlama krizine girenler, kapalı mekânlarda panik yaşayanlar var. Herkes gibi benim için de en ağırı ölenlerin bu acı yası. Uzun süre de bitmeyecek bu yas. En zoru ise, kırdığım, üzdüğüm, incittiğim, hâlini hatırını sormadığım insanlar hep aklımdan geçiyor, çıkmıyorlar. Ah onlar yaşarken keşke şöyle böyle olmasaydı, ne gerek vardı diyorum? Uykusuzum aylardır. Kapalı yerde kalamıyorum. Sokaktan araba geçse korkuyorum. Yaylada, bizim yıkılan kiralık evin dibinde çadırda yaşıyoruz. Önce kardı, şimdi de yağmur yoldaşımız gibi durmadan yağıyor. İçerde miyiz dışarıda mıyız belli değil. Çok üşüyoruz. Allahtan sobamız var. Yazın cehennem sıcaklarında ne yaparız vallahi bilmiyorum." S. A. / Elbistan Domuzdere Yaylası

Gençliğinden bu yana korkusuzluğu ile tanıdığım yiğit arkadaşım, benimle yaşıt bacılığım S.A. da bir çiftçidir. Hem hayvancılık hem de tarla işlerinde çalışır. Emekçidir. Kendisinin bir karış toprağı yoktu ama kocasıyla zengin köylülerin tarlasını, tapanını ekip biçiyorlardı. El işinde çalışarak kazandığı ken-

dilerine de kızlarını başka şehirde üniversite okutmaya da yetmiyordu. Gözü gibi baktığı, koruduğu, evlatları kadar sevdiği ineklerinin sütünden, yoğurdundan, peynirinden hem besleniyor hem de satarak gelir elde ediyordu. Yıllardır oturdukları kiralık köy evi depremde yıkılmadan saniyeler içinde bodrumundaki ahırdan üç, beş ineği kurtarabilmişler. Ama ev tamamen yıkılmış. Karlı, boranlı depremin ilk haftası yıkılan evin önüne hayvanlarla birlikte uyduruk bir çadırda kalmışlar.

"Çok soğuktu. İlk günler çok zordu, mecburen kızımın yanına Kırşehir'e; sığındık. Kadro bekleyen genç kadın öğretmenlerden, ücretli olarak devlete bağlı çalıştığından, ilk günden beri depremzedelerin yanına göreve verilmiş."

Kızları her gün depremzedelere koşturmaktan gün be gün erirken depremin etkileri daha üzerinde olan S.A. ile eşi iki gün bile orada kalamamış, hayvanlarını da düşünerek soğuk yaylaya geri dönmüşler. Çadırda soğuktan hastalanmak üzere iken hayvanları, batıdan, kuzeyden gelen çiftçilere ucuz fiyata hepsini satmak zorunda kalırlar. Böylece üretecek, satacak neleri varsa yok pahasına ellerinden gider. Eline geçen parayı da depremden sonra sıkmaktan, soğuktan dökülen dişlerini yaptırmaya harcarlar.

Ne çok şey öğrendik o geceden bu yana. Açgözlülükle, büyük iştahla, doymak bilmeyen sahip olmak, satın almak arzularıyla insanların kendi elleriyle yaptığı ne var ne yoksa doğa yerle bir etti. Maddesel sahip olduklarımızın hiçbir anlamı yoktu o gece. İnsanlığın büyük hırsla mücadele ettiği, savaştığı ne varsa doğanın zararına oldu, her çöpünü de doğaya boşalttı. Bunu ister kendi doğal değişimi ile ister sanki bozulan midesindekileri felaketlerle geri kusarak doğa bunu kaldıramadığını gösterdi. Doğa ana o kadar öfkeliydi ki, kimse enkaz altından çıkardığı sevdiklerine bir cenaze aracı, bir tabut bulamadı, bir tören yapamadı. Enkaz altından çıkarılabilen cenazelere şükretmek, yıkıntılardan çıkarılmış bir battaniyeye sarılı sırtında taşıyarak kendi elleriyle toprak anaya sırlanmak bile birer mucizeydi birçok depremzede için. Doğa buna izin vermedi ve yine ayrım yapmadı zengin, fakir herkes bundan nasibini aldı.

6 Şubat'tan bu yana hiçbir şey eskisi gibi değil. Bir gecede, bizim dışımızda gelişen doğal bir durumla koca bir coğrafyada yer yerinden oynar, bir anda kentler, evler, yıkılır, hayatlar altında kalır ve ne çok şey değişirdi o geceye kadar yine unutmuştuk. Bize bunu doğa depremle hatırlattı. İnsanın çaresiz bir özne olduğu, karşı koymaya hiçbir gücün yetmediği doğal bir

DEPREM mi?

■ ROMAN DABAN

gün 06. Şubat, yıl 2023, saat 4:17...
günışığı bize yansımadan
enkaz altında kaldık
his edilebilir en ağır acılara terk edildik
çığlıklarımız duyulmadı
ölümle boğuştuk
sesimizi yalnız biz duyduk
can verdik
çocuğumuz, eşimiz, kardeşimiz...

beton yığınları çöktü üstümüze
ezdi başımızı, yüreğimizi, elimizi
sevdiklerimizle helalleşmeden
birdaha görmemek üzere sevgilimizi
son yolculuğumuza çıktık
hayallerimiz, sevgimiz, hasretimiz
yüreğimizde kaldı

dirilen canlarımız dişi ve tırnağı ile
kazarak çıkardı
enkaz altında kalan, bazılarımızı

yardıma koşanlar
askerin ve polisin jopları ile dövüldüler
aşağılandılar
onlar maaşlarını bizden almalarına rağmen
milyonerlerin güvenlik güçleriydi
bizim değil, bize düşmandılar
onlar milionerlerin hükümetini
onlar milyonerleri koruyorlardı
bizi değil !

devlet ve hükümet bize tabutu
bile reva görmedi
siyah torbalara doldurulduk
yol kenarına atıldık
nazi kamplarından çıkmışçasına
üst üste atıldık
cenazelerimiz toplu mezarlara dolduruldu

biz yaralananlar
biz en ağır acılara terk edilenler
biz ölüm ile boğuşanlar
biz ölümlerden dönenler
biz dirilenler

bugün biz, yarin siz
öbürgün gelecek kuşaklar...
biz onbinler, biz yüzbinler
biz milyonlar
yalnız kaldık

bu ilk değil, sonda olmayacak
böyle bir ölümü

olay felaketti. Binlerce kilometre uzakta olsak bile kavrularak yandığımız soğuk bir geceydi. Ardından günler, haftalar aynı soğukla geçti. Herkesin yangını da kendineydi. Ya her saniyesini kavrula, kavrula yaşayan depremzedelerin yangınını bir yudum su ile kim söndürebilecek? Günlerce sadece inşaat enkazlarına değil insan enkazlarına çarparken kimsesizdiler. Deprem doğal felaketti ama hep birlikte insan enkazlarına çarpıyor olmamız değildi. Tonlarca Kehribar taşı; şifa taşı olsa acımızı dindirir, huzurumuzu buldurur muydu ki? Üç ay geçmiş, kaderi zorunlu değişmiş insanlar daha yeni yeni kendi yeni hikâyesine bakmaya, onu anlamaya çabalıyor. Birçok insanın sorduğu soru hep aynı:

"Biz nasıl devam edeceğiz? Bu ağır yükün altından nasıl çıkacağız? Nasıl yeniden kuracağız evleri, sokakları? Önceden de var olan sorunlarımızı bundan sonra nasıl birlikte halledeceğiz? Hem de böylesi bir zamanda insanları ayıran ırkçı bilinçle dünyayı algılayanlara rağmen, bu nasıl olacak?.."

Yer yerinden oynamış, ülkenin atar damarı bir coğrafyanın halkları her şeylerini kaybetmiş, milyonlar yas, acı içinde ama ortalıkta bundan keyiflenen, dalga geçen sanalda bile vatan haini, terörist avcılığı yaptıklarını sanan parazitlerle kirlenmişken. Kurtularak bir gecede depremzede olan insanlar; kadınlar, çocuklar, bebekler, yaşlılar, erkekler ülke içinde çaresizce oradan oraya zorunlu göçerken, ülkenin her tarafında üç-beş kat artan ev kiraları bir yana, depremzedeler ötekileştirilmiş, onlara kiralık ev verilmiyor. Halkın yarısı ötekiler olmuş ülkemde. Ötekilerin ötekileri de var tabi ki.

Başkalarının acısından pay almak, teselli bulmak, acılara dokunmak, ihtiyacı olanla elinde olanı paylaşmak acıları az da olsa dindiriyor, böylece hep birlikte iyileşeceğiz. Uzun bir zaman sürse de huzurlu günler için bir umuttur. Birbirimize dokunarak, anlayarak, kolektif bilinçle. Umut insandaysa birbirimize dokunmalı, nerede ihtiyaç varsa orada olmalı, birlikte ağrımızı dindirmeliyiz.

Yolun yarısında kehribarcının telefonu bana mesajla ulaştı. Hemen aradım. Sorularımla çok ilgilendi. Ben şifa ararcasına Kehribar derken kehribarcı da bir deprem-

hiç kendimize yakıştıramıyorduk
böyle bir yaşamı'da

biz herzaman yaralanan
biz herzaman ezilen
biz herzaman sömürülenler olduk
biz depremden sonra
yalnız bırakılanlar değildik
biz herzaman yanlızdık
biz herzaman bireyselliğe
kendi kaderimize sevkedilen, milyonlar

çünkü bu iktidar milyonların değildi
hiçbir zaman olmadı
hükümetler aç karnımızı
din, ırk masalları ile doyuruyordu
öyle doyuruyordu'ki
açlığımızı hisetmiyorduk

bizi bize düşman etmişlerdi
hükümetler
dün, bugün, yarın, gelecek yüz yıl...

hayatımızı hiç hisetmiyorduk,
çünkü milyonerlerin açlığını dindirmek için
hep dörtnala çalışıyorduk
sanki kendimize çalışıyormuşuz gibi
hep hayallere yatırım yaptık

son kez de en ağır yükü biz taşıdık
sosyal enkaz altında kaldık
„hep sömürüldük"
diye kameraya haykıran bir genci
hemen cezaevine tıkadı
milyonerlerin güvenlik güçleri

durumun farkında olanları
dün milli düşman
bugün şeytan
ilan ediyorlardı
milyonerlerin hükümetleri, medyası

biz bütün enkazlara alıştık Soma'da, Sur'da,
fabrikada, tarlada, tabut gibi dairelerde

bu alışılmışlıktan kurtulmak için
daha kaç enkaz altında kalmamız gerekiyor
daha nezamana kadar
gözyaşı, ter, kan dökecegiz
nekadar kurban vermeliyiz
daha neler olması gerekiyor'ki
milyonerlerin hükümetlerinden kurtulalım

milyonlar nezaman
ortak kaderlerini kendi belirleyecek
kendi kendilerini yönetecek
kendi onurları ile kendini yaşayacak???

Berlin, 16.02.2023

zede çıktı. "Üç aydır işi gücü de yapamaz olduk, deprem bizi kötü etti." Daha çok Adıyaman'da yıkılan akraba evleri, can kayıpları varmış. Depremin ilk saatlerinden beri enkaz kaldırmaktan kol ve omuzlarında kas yırtılması oluşmuş. Doktor ara vermelisiniz demiş. Ellerinde taş işleri için kullandıkları ne kadar kepçe, araç varsa o günden beri eşe, dosta enkaz kaldırma işlerinde kullanıyorlarmış. "Yorgunuz, araçlarımız da. Ama daha çok işimiz var. Hiç gidilmemiş yerler var daha" diyordu. Kolye modellerini mesajla gönderecek, ben de aralarından seçecektim. Kargo ile üç günde elime ulaşacaktı.

"Annenize de geçmiş olsun. Size de hayırlı günler, memlekete hoş gelmişsiniz. Buyrun Diyarbakır'a da gelin. Başımızın üstünde yeriniz var."

Ülkemin insanları olarak birlikte becerdiğimiz en iyi şey başımıza gelen doğal ve siyasi felaketleri kısa zamanda unutmaksa unutmayalım. Değişelim. Ülkece unutmak yerine birlikte en iyi yapığımız şey hatırlamak ve dayanışmak olsun. Bu hepimizi Kehribar gibi şifalandırır. Depremzedelere, devlet zedelere ulaşmak, aramak, haberlerini, ihtiyaçlarını sormak, almak-vermek, var olanı paylaşmak…

Bir de yas yaşamak nedir ki? Hatırlamak, ağlamak, anmak, gülümsemek...

Depremin üzerinden bugün tam 120 gün, 16 hafta, 4 ay geçti.

Unutma! Dayanışma güçlendirir, şifalandırır.

06.06.2023 ■

Bir Yanılsamanın Geleceği (1) Toplum Eleştirisi

■ TUNCAY ÖZKARADENİZ

"*Bir Yanılsamanın Geleceği*" eleştirisi tartışmalara açık bir konu ve Freud'un çalışmaları dâhil kimi sosyolojik incelemeler bilime yakın olduğu kadar doğruluğu şüphesiz değildir. Bu başlığı Freud'un en çok bilinen makalesinin özünü başka türlü bir yanılsamaya izin vermeden, günümüzün çok konuşulan bir olgusuna karşılık düştüğünü görerek toplum eleştirisi sunmak ve yaşadıklarımızı anlamlandırmaya çalışmak esasta bu eleştirinin içeriğini oluşturduğunu da söylemeliyim. Tabii bunu yaparken, görüşlerine başvurduğum Freud dâhil, birçok düşünce sahibinin önermeleri oldukça önemliydi. Düşünceyi nesnesinden alırken onu eğip bükmeden, olduğu gibi yararlanılması gerektiği bilinciyle yaklaşmaya çabaladığımı bilmenizi isterim ve bunu yaparken Adorno (2) örneğinde olduğu gibi Freud'u kendi önermelerinin kurşun kuralı (3) yapma beceriksizliği zira çok karşılaşılan yöntemlerden biri olduğudur. Bu konuda Adorno özelinde ve bir bütün olarak Avrupa düşünce tarihine de (başta Frankfurt Okulu Eleştirisi olmak üzere) sistemli bir eleştiri konuya ilgili olan okuyucuların ilgisini çekecektir. Bu anekdotu hatırlattıktan sonra konumuza devam edebiliriz.

Freud yanılsama için bunun bir hata olmadığı, ikilikli bir tanımlamadan çok hata olarak değerlendirdiklerimiz ile yanılsamalar arasında tipik farklılıkların olduğu bilgisini vererek, iki terim arasında ayrımların olduğunu belirtiyor. Bunun için verilebilecek örnekleri (4) yine Freud'un kendisinden okuyabiliriz;

"Aristo'nun, haşaratın pislikten yaratıldığı inancı bir hataydı... Hindo-Germanik ırkın uygarlığa elverişli tek ırk olduğu iddiası yanılsama olarak sayılabilir."

"Yanılsamaların tipik özelliği, insan arzularından kaynaklanmalarıdır."

"Yanılsamaların yanlış olması, yani gerçekleşemez veya gerçeklikle çelişik olması gerekmez".

Yanılsamalarda doğruluk tartışılır olmaya açık değildir, onu olumsuzlamak da önemli değildir. *"Doğruluğu kanıtlanabilir yanılsamalar bulmak zordur."* Yanılsamalarda, gerçekliğin içindeki toplumsal etkisini anlamak için bu belli başlı alıntılar yeterli olur sanırım. Daha fazlası için çalışmanın tamamının okunması; birey, grup, kitle ve toplum ilişkilerinde insana ait davranışların rolünü daha iyi anlamamıza yardımcı olacağına kuşku yok.

Gelelim esas meseleye; yani içinde yaşadığımız toplulukların kimi davranışsal özeliklerine. Esasta durmak istediğim konu ise yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan çelişkilerin yanı sıra, oluşan/oluşturulan kimi yanılsamalar. Bu yanılsamaları sınıf çelişkileri içerisinde oluşan şuursuzluk olarak ta

nitelendirebiliriz. Ülkemizde ve "demokrasi kılıfı geçirilmiş diğer bir dizi kapitalist ülkelerin yurttaşlarının yöneticilerini belirli aralıklarla seçtikleri seçimler bu yanılsamaların ey iyi örneklerini sunar. Bu seçimlerde toplulukların kendi grup çıkarlarına körü körüne bağlı kalarak, grup davranışlarının benliğini(ego) daha çok baskı altına aldığı ve kendilerini lider adaylarla, yani nesneyle özdeşleştirmelerinin tipik örneklerini görüyoruz. Türkiye'de beş yılda bir yapılan seçimlerin toplum üzerindeki etkisi ve 14-28 Mayıs seçimleri bağlamında da bu spesifik davranışın ayırt edilebilir bir yanı olduğu artık kuşku götürmez. Cumhuriyet tarihinin 28'incisi gerçekleşen bu seçimlerde birde Cumhurbaşkanlığı seçiminin yeni bir türü olan ve 2018'de ilki gerçekleşen ikili bir seçim süreci yaşadık. Adayların ve partilerin ortaya saçılan vaatleri ve yığınların peşi sıra kamplara bölünmesi ile birlikte başka türlü bir yanılsamanın soyutlanmış yansımalarını izledik, izliyoruz. Bu kadar politik atmosfer içinde, "kitlelerin" bilinç düzeyi de yeterli ölçüde görünür oldu. Sonuç: Oldukça vahim! Seçme hakkının sorgulanamaz bir edime dönüşmesi, alışkanlığın korkunç gücü ve kitle, grup psikolojisi, insan içgüdülerinin tartışmasız değişemez olduğu [5] bu insan davranışlarının politik süreçlerde daha çok görünür olmasıdır. Buradaki alışkanlık insanın kişisel alışkanlıkları değil kuşkusuz, kitlelerde kişisel alışkanlıklar görülmez, grup içinde ortak davranışlara dönüşen diğer alışkanlıklar ortaya çıkar ve grubun üyesi çoğu kez bunlara boyun eğer, öz benliğine ve eski alışkanlıklarına kesin karşıtlık gösterir. Bu seçimlerde de egemenler kitlelerin arzularına oynadı ve bu konuda başarısız oldukları söylenemez. İnanan kitlelerin farklı davranış sergilemeside beklenemez kuşkusuz, zira "*politika adlı çember de bir inana bilirlik varsayımı üzerine kurulmuştur.* [6]" Egemenler için artık seçimler de belirleyici olan halk değil, istatistiklerdir. Halk politik sonuçları açısında sadece istatistiktir. *"Çünkü politikacılar ancak bu verilerin varlığına inandıklarında politikanın varlığına inanabilmektedirler. Oysa politika uzun bir süreden bu yana yarı sportif yarı eğlendirici bir özel eğlence programına dönüşmüştür."(* J. Baudrillard *aynı yerden)* Bunun için parti liderlerinin, en çok izlenen programlarda bir biri ardına şov yapmaları ve gündemi bu şov programlarına hapsetmeleri söylenebilir. Örneklerden bir tanesi: Babala TV'nin bu kadar çok talep görmesi onu toplumsal sorunların çözüm adreslerinden biri yapmıyor, sadece eğlendirici olması izlenmesi için yeterli.

"İnsan önce kelimelere boyun eğerek başlar, daha sonra adım adım nesnel anlamda boyun eğer. [7]" Bu nevroz oluşumunda kuşkusuz en büyük etken din olmuştur. "*Din bir tür nevrozdur." (Freud, Kilise ve Ordu)* ve daha ötesine inmeden, günümüz uygarlığının dinle sıkı sıkıya kopmaz bağı vardır. Din olmadan devlet olmaz, ya da daha politik bir söylemle ifade etmek gerekirse; devlet dinle yönetilir. Nesneyle özdeşleşmelerin en iyi iki örneğini yapay gruplar *(Kilise ve Ordu, Freud)* içinde görüyoruz. Dini merkezler (Kilise, Cami vd.), ordu bu yapay grupların öne çıkanlarıdır ve en önemli özellikleri *"kontrol edilebilmeleri için dışarıdan belli bir güç ile uygulanır [8]"* olmalarıdır. *"Bu gruplarda kişilere böyle bir gruba girmek isteyip istemediği sorulmaz."* (Aynı yerde) Hemen bütün dinlerde görülebilen bu yapay özellik grupta farklı etkiler yarattığı da söylenebilir. Hristiyanlıkta nesnenin yerini İsa alırken, Müslümanlıkta bu Muhammet ile tam olarak özdeşleşmez: Bunun yerine ümmet diye adlandırılabilecek, dar grup çıkarlarının öne çıktığı kurallar yer alır ve ümmetin liderleri Muhammet adına liderliğe soyunur. İsa'da ki özdeşiklik, soyut kavramların (merhamet, vicdan, iyilik ve kötülük duygusu, kıskançlık, suçluluk duyma vb.) teolojisi ile grubu şekillendirir. Ümmet içinde ise soyut kavramlar ikincil düzeydedir. Cemaat liderleri ve üyeleri politik, ekonomik ve sosyolojik etkilerin nicel sonuçlarına göre grup davranışlarını yönlendirmeye çalışır. İslam ülkelerinin temel yönetim anlayışlarında da bu telkin biçimi görünür olandır. İslami topluluklardaki bu olgu deyiş yerindeyse "kadersizliğin" ve yüzlerce yıllık bir "alışkanlığın" tekrarlaması olarak da düşünüle bilinir. Toplumsal davranışların bütün üst yapıda sönümlendiği, bilinçaltına itildiği, aklın sesinin cılızlığı karşısında sağırlığın kitle menfaatine daha uygun olduğu edimi bu toplulukların tipik özellikleridir. Bu objektif koşulların toplumsal değişimlerde zorlayıcı bir engel olduğu ise kabul edilebilir sanırım.

Seçim süreçlerinde din, milliyetçilik doktrinlerinin sıklıkla vurgulandığı, burjuva politikalarına saplanıp kalan işçi ve emekçilerin, öfkelerini burjuvaziye değil de birbirlerine karşı kullanması ise üzücü ve üzücü olduğu kadar trajik. Oysa onlar için tek sorun ekmeğin pahalı, emeğin ucuz olmasıydı ve esasında bunu sorguluyor olmaları beklenirdi. Fakat artık garipsemediğimiz bu tanıdık hikâyede fakir Semyon'nun [9] iyi niyeti onu gerçek kahraman yapmaya yetmiyor. Bütün metalleri altına çevirmeyi vadeden simyacıların peşinden sürüklenen yığınlar, yanılsamanın geleceğini açıklıyor. Gelecek esas olarak dün ve bugün zaman aralığındaki yaşadıklarımızın öngörüsü olarak da düşünülebilir, daha fazlası olmadığı anlaşılır sanırım.

Birden çok kümelere bölünen toplulukların kitle ve grup psikolojisi "*ülkelerimizdeki toplulukların henüz toplumsallaşamamış topluluklar olduğu"* doğru tezini –ki bu tezi uzun yıllar kabul etmekte zorlandığımı belirtmeliyim– kanıtlamak için yeterli, bunun ise maddi koşullardan bağımsız geliştiği düşünülemez. Toplumsalın oluşmasında maddi koşullar nasıl ki belirleyici rol oynuyorsa, aynı maddi koşullar altında

toplumsallıktan da uzaklaşıldığını söyleyebiliriz artık. Bu kuşkusuz çürüyen kapitalizminin bir sonucu ve yanılsamalardan oldukça uzak olduğu da söylene bilinir. Toplumsal devrimlerin yavaşlatılabilir zayıflığı –günümüzde bunun derin etkileri daha çok hissedilir olduğu kabul görür sanırım– ve ilk insan hakları beyannamesinin sunduğu doğal hakların yasal düzeyde kalması ve uygulanmaması için; özellikle kimi toplumlarda yeni bir düzenlemeyi beraberinde getirdiği açık. *"Gerçekte ne kadar mal varsa o kadar anlam vardır. Sermayenin mal ürettiği dönemlerde tüketim kendiliğinden gerçekleşmekteydi. Oysa bugün hem tüketiciyi hem de talebi üretmek gerekmektedir. [(10)]"* Yani talep üretimi mal üretimi ile yer değiştirmiştir. –Baudrillard'ın bu önermesi her ne kadar iddialı bir söylem olsa da, onun tartışmalara radikal yaklaşımı ve düşüncelerinin anlaşılmasının değerli olduğunu söyleyebilirim.– Dolayısıyla kapitalist krizlerin aşılması için burjuvazi kölelere de sorumluluk düştüğünü ve gemideki her kesimin kaderi geminin dayanıklılığına bağlı olduğu yanılsaması bu yeniden üretilen topluluklara öğretilmiştir. Seçme hakkı ile bizi kimlerin yöneteceği tercihi, yanılsamalarla yaşamanın öğretilmiş bir yanılsama ile yaşamak olduğudur. Toplumun 'hakikati' görmesi yeterli değildir ve artık hakikatle yaşamak hakikati gizlemekle mümkündür. Toplum yaşamının bu şekilde çözümlenir olması tüm bu süreçler içerisinde daha iyi anlaşılır sanırım. Leonard Cohen'in ünlü şarkısındaki gibi "*herkes biliyor, geminin su aldığını-herkes biliyor,*

kaptanın yalan söylediğini – herkeste bu buruk duygular – sanki babaları ya da köpekleri ölmüş gibi"

Diğer bir dizi yanılsamalarda olduğu gibi (politik, kültürel ve din doktrinleri) üzerine inşa edilen uygarlığımızın sihirli bir değnekle çözmeye kalkarsak yıkıntıların altında kalırız. Bunun kesintisiz devrimlerle aşılabilir olduğunu biliyoruz. Şu bir gerçek ki; insanın yıkıcılığı, bütün insanlarda (insanı sosyal, kültürel bir varlık olarak düşünürsek) anti-sosyal, anti-kültürel eğilimlerin bulunduğu ve bunların toplumun davranışlarını belirleyecek etkiye/itkiye sahip olması bizi ters köşe yaptığı da şaşırtıcı gelebilir. Bu kuşkusuz ilkel atalarımızın uygarlığın sınırlamaları karşısında içgüdüsel kaçışı, tepki, düzen dışı kalma çabası, onu (yani bugünün uyumsuzları) anti-sosyal olmaya ittiği söylenebilir. Zor olan buna edebi bir mizaç kazandırabilmektir, politik olan ise daha zor bir yönelim gerektirir (marksist-leninist olmak). Konumuzu Tolstoy'un müthiş eserindeki sözlerle edebileştirmek yerinde olacaktır:

"Her şey aynı iğrenç şeylerin çevresinde dönüp duruyor. Hepsi de hâlinden memnun ve böyle olması gerektiğinden emin, ölene kadar böyle yaşayabilirler. Ben yapamam. Benim için sıkıcı bu. Bütün bunların altüst olduğu, tersine döndüğü bir şeyler gerek bana. (Sergi Baba ve İki Hafif Süvari, *L. N. Tolstoy*)

Freud'dan çok söz etsek de, esas konumuzun genişliği karşısında söylediklerinin henüz başında kaldığımızı söyleyebilirim. Uygar toplumda küçük bir azınlığın egemenliğini ortadan kaldırmanın bastırılmış içgüdülerin serbest kalması (toplumsal devrimlere yöneliş için kişisel tepkilerimizin karakteristik olma aşamaları da diyebiliriz. Bu birazda kişisel tepkilerin toplumsal tepkilere dönüşmesi, kişisel olan aynı zamanda politiktir diyordu bir yerde Ulus Baker) ve uygarlık karşısında duyulan hoşnutsuzluğun gerçek anlamda toplumsal zenginliği getirebileceğini Freud'dan da öğrenebiliyoruz. Çağımızın en büyük yanılsaması, ait olduğumuzdan çok daha ulu görünüyor olduğumuzu sanıyor olmamızdır. *"Korktuğumuz kadar derine batmadık, çünkü hiçbir zaman inandığımız kadar yükseğe çıkmadık."* (Freud, savaş ve ölüm üzerine düşünceler)

Mayıs 2023 ■

DİPNOTLAR:

(1) Bir Yanılsamanın Geleceği (S. Freud-1927-Leipzig, Viyana ve Zürih)

(2) T. W. Adorno Alman felsefeci, toplumbilimci... Özellikle Freud'a dayanarak totaliter yönetimler ve faşizm üzerine çalışmaları kapsamlı bir eleştiriyi hak ediyor. Bir dizi çevrede sol adına görüşleri referans alınan (Türkiye'de Belge Yayınları örnek gösterilebilir) düşünürlerin başında gelir. Özetlersek; Adorno'ya göre düzen dışı her hareket faşist içgüdülerle belirlenir. Faşizmi bayağılaştırmak adına Fraud'u dayanak olarak kullanması diğer eleştirilmesi gerekilen bir konu.

(3) Kurşun kural, Aristoteles'in Nikhomakhos'a Etik'te ahlâkın esnetilerek uyarlanabilirliğini ifade etmek için kullandığı bir metafordur. Kurşun eğilip bükülebilen, şekillendirilebilen bir malzemedir. (Thomas More, Ütopya, Doğu Batı Yayınlar s. 75)

(4) Uygarlık Din ve Toplum (S. Freud), Bir Yanılsamanın Geleceği IV. Bölüm, s. 208, Öteki Yayınevi

(5) "İlkel ruhsal yapı, kelimenin tam anlamıyla ebedidir." (Freud, aynı yerde s. 71)

(6) Ne özne Ne Nesne J. Baudrillard, Sessiz Yığınların Gölgesinde s. 37 Doğu Batı Yayınları

(7) Telkin ve Libido (S. Freud, Aynı yerde, s. 117)

(8) İki Yapay Grup: Kilise ve Ordu s. 118 (Aynı yerde)

(9) Semyon, Tolstoy'un "İnsan Neyle Yaşar" adlı öyküsünün iyi yürekli, yardımsever ve fukara karakterlerinden birisidir. Tanrının cezalandırdığı melek Mihail ile yolları kesişir ve cezası dolup tekrar tanrı katına çıkana kadar Fakir Semyon'la yoldaşlık eder. Bu hikâyede gördüğüm ironi ise fakir Semyon'un tüm iyiliklerine rağmen tanrı için "değerli" olanın cezalandırdığı melek olmasıdır.

(10) J. Baudrillard aynı yerde s. 30

Bir zamanlar mektup vardı

■ **AKMAN GEDİK**

"Tüfek icat oldu mertlik bozuldu" der Köroğlu bir türküsünde, "e-posta çıktı mektup bozuldu" dersek yanlış olmaz sanırım. Mektup devri bitti dersem yanlış mı olur acaba. Şimdi gelen mektuplar sadece bir bildirim mektuplarıdır. Ya borcunuzu ödeyin diyorlar, ya da borcunuz bu kadar daha artar üzerinedir. Nerede o eskinin gelen ve kalbe dokunan mektupları. Zaman ve mekânı vardı o mektupların. Bir aracıya ihtiyaç duyarlardı, yani bir getiren vardı. Nereden yollanmışlar görülüyordu. E-posta da öyle mi? Mektuplar gelince bir insan yüzü görürdünüz. Mektubu size uzatan insana bakınca gözünüzün içi gülerdi. Bir sevinç gelgitindeydi kalbiniz. Heyecanla zarfı açar okumaya başlardınız. Tarihine bakardınız kaç gündür yoldaymışsın hesabını yapardınız. Selam, sevgi yazısına içten bir sevinirdiniz. Ellerinizle mektuba dokunur selam gönderenin sıcaklığını yoklardınız kâğıt üzerinden. Hele sevdiğinizdense mektubu katlar cebinize sokar tekrardan açar açar kaç kez okurdunuz. Bıkmadan, usanmadan...

Bir sıcaklığı vardı mektupların. Ve hiç üşenmeden o mektupları saklayabiliyordunuz. Sevdiklerinize mektup gönderince küçüklerin elini çizmeden olmazdı tabii ki. Aklınıza gelen herkese selam yazardınız. E-posta öyle mi? Okur okumaz çoğumuz siliyoruz. Sahici gelmiyor, samimi değil... Bir iletişim aracı olsa da mektuptaki heyecanı duymuyor kimse...

Özel günlerimizde, bayramlarda ya da yeni yılda ya mektup yazar ya da kart gönderirdik sevdiklerimize. Cevaplarını beklemek bile başlı başına bir heyecan sebebiydi. Hasretimizi, derdimizi, sevgimizi, üzüntümüzü mektupla hâl ettiğimiz yıllardı o yıllar. Sevdiklerimize mektuplar yazardık. Her bir kelimesi hasret, her bir kelimesi sevgi, her bir kelimesi güzellik kokardı. Ara sıra da arasına kurutulmuş çiçek koyardık. Mektupta okuduğumuz bir sevince ya da bir üzünce kaç damla gözyaşı akıtmışız mektubun kâğıdına. Gözyaşları tanıktı sevince ve üzünce...

O mektuplara dokunabiliyor, kaç kere açıp açıp tekrardan okuyabiliyorduk. Ve dahası severdik mektupları. Mektup sadece mektup değildi bizim için hani. Umut olurdu bazen, sevinçti ya da kederdi mektup. Kimi zaman bir ayrılık haberi ulaştırırdı. Bazen bir kavuşmayı, bir ölüm haberi de taşıdığı olurdu ama en çok sevinç haberleri gelirdi mektuplar. Birkaç duyguyu aynı anda yaşayabiliyorduk. Sevenlerin ucu yanık mektupları desem yeter mi?

Sevdiklerimiz ile aramızdaki iletişimdi mektup. Kim bilir özenle saklayan kaç kişi vardır. Sanal ortam öyle mi? Kaç kişi birbirinin yazdıklarından keyif alıyor ya da diğersi gün kaç söz belleklerde yer tutuyor, bilinmez. Buza yazmak gibi bir şey şu sanal ortam...

Çoğu şey gibi mektup dönemi de kapandı gibi... Kim bilir kaç kişimizin mektup hikâyesi vardır, anlatılmayan...

İlkokul 3.ncü sınıfta iken, annem akşamüzeri bana gel otur yanıma Almanya'ya mektup yaz derdi. Babam Almanya'daydı. Ta yedi dağın ardındaymış Almanya meğerse... biz öyle sanıyorduk. Okuma yazması yoktu annemin. O söyler ben yazardım, kestane kebap acele cevap satırlarıyla...

Bir de dayım uğrardı bize akşamları. Her gün akşamları mutlaka gelirdi. Bana resim çizerdi, tek bildiği başı geriye dönük bir kuş. Kuş dediğim güvercini andırıyordu hani, güvercin miydi bilemiyorum? Uçuyor muydu, geriye mi bakıyordu kuş anlayamıyordum. Geçmiş gündür ne desem 'hikâye'...

Bir de Philips marka bir teybi vardı dayımın. Biz pili pis diye bellerdik o zamanlar. Madem pili pis ise, ne diye satıyorlardı aklım almıyordu o zamanlar. Almanya'da ki diğer büyük dayım getirmişti küçük dayıma. Teybi ile gelince annem efkârlanırdı, hele bir kaset koyda 'dinleyek' derdi o masalsı, mistik zazacası ile. Dayım bir teybin düğmesine basar, bir kapatırdı. Bir şarkıyı tam olarak dinlediğimizi anımsamıyorum. Annem kızsa da, 'abla pilleri erken bitmesin' derdi dayım. Teybin pil ile çalıştığı yıllar, bitince sobanın yakınına, hatta ısınsın diye üzerine bırakıldığı yıllardı. Pil dolsun derlerdi. Doluyor muydu, bir umut muydu valla bilemiyorum. Annem söyler ben yazardım. Sonrası da küçük kardeşimin elini alıp mektuba çizerdim. Birkaç yıl sonrası kaset doldurma şeyi/modası çıktı. Annem bizi etrafına toplar, "haydi sırası ile konuşun bu teyp sesinizi kaydediyor. Ve bu kaset Almanya'ya babanıza gidecek" derdi.

Utanırdım. Konuşmaz, dilim damağım kururdu. O birkaç dakikalık konuşma ne uzun zamandı benim için, bir bilseniz. Bazen alıp diğer oda da başımdan savar bir tavırla hızlı hızlı birkaç kelime söyler, aynı hızla geri dönerdim. Nihayetinde vazifesini yerine getirmenin mutluluğu ile geri dönerdim. Ne mektupları koruyabildik ne de kasetleri. Kim bilir ne hikâyeler vardı içinde. Ne sesler zamanın akışında yitti, kim bilir. Geriye dönüp bakınca ne tarifsiz hikâyelere bilmeden şahit olmuşuz. Hayıflandıkça, ruhumuzdan kopan o anılara düşer yolum... geri getiremeyeceğimiz o anılara, hayatlara...

İnsanlar arasındaki o mektupların kara yazısı düşer aklıma. Kederlenirim...

O büyüsü olan mektuplara olan özlemimle, insanlar arasındaki mesafeyi yakın eyleyen, derde deva mektupların aşkına diyeyim.

Mektubun güzelliği ile kalın...■

TARİHİN AKIŞINI DÜZE ÇIKARMAYA ÇALIŞAN GÜZEL YÜZLÜ ÇOCUK:

Kâzım Koyuncu

Çoğumuz onu şirin bir Karadeniz dizisinin en heyecanlı sahnelerinde seslendirilen ''Dido Nana'' şarkısıyla tanımıştı. O ise kendisini ''Ben bir müzisyenim, sonra Karadenizliyim ama hepsinin ötesinde ben bir devrimciyim'' diye tanıtıyordu. Fakat bu tanışıklık kısa sürdü. Çernobil nükleer felaketinden etkilenenlerden biriydi Kâzım Koyuncu… 2004' ün sonlarında sanatçıya akciğer kanseri teşhisi konulmuş ve tedavi görmeye başlamıştı. Doyamadıklarımızı hep zamansız alan ölüm randevusuna yine sadık kaldı. Kâzım Koyuncu 25 Haziran 2005'de, 33 yaşında, aramızdan ayrıldı.

■ **HALİL YENİ**

Geçtiğimiz yıllarda dünya basını Çernobil'i yeniden yazdı ve tartıştı. Çünkü nükleer felaketi anlatan beş bölümlük tarihi bir drama dizisi çekilmiş ve tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yoğun bir şekilde izlenmişti. Felaketten etkilenen bir ülke olarak İleride bir dizi çekilir, ülkemizi yönetenlerin, sorumlu kurum ve kişilerin felaket karşısında işledikleri insanlık suçları deşifre edilir mi bilmiyorum. Ama ben hem Kâzım Koyuncu'yu hem de yaşadığımız Çernobil'i yazmak istiyorum.

Çernobil kazası, tarihe 20. yüzyılın ilk büyük nükleer kazası olarak geçer. Ukrayna' nın Kiev iline bağlı Çernobil kentindeki nükleer güç reaktörünün dördüncü ünitesinde, 26 Nisan 1986 tarihinde meydana gelen nükleer kaza sonrasında, atmosfere atom bombasında da kullanılan fisyon karışır.

Patlama sonucu oluşan radyas-

yon bulutu rüzgârın etkisiyle güneye doğru dağılır ve Türkiye üzerine doğru ilerler. Bu bulut Karadeniz' in üzerinde bir zaman kalır. Kazadan bir hafta sonra yağan sağanak yağmur ile Trakya Bölgesi ve Doğu Karadeniz Bölgesi radyasyonun etkisi altına girer. Trakya ve Doğu Karadeniz'de özellikle fındık, tütün ve çay üretimi yapılan tarım alanlarında yağış olması bu bölgelerdeki radyoaktif bulaşıyı artırır.

"Bize radyasyondan madyasyondan bir şey olmaz"

Görevli devlet yöneticileri, Karadeniz şeritleri tehlike altındayken ve radyasyonu önleyip oluşa bilecek zararları en aza indirmesi gerekirken halkla alay etmeyi tercih etmişti. Özellikle çay üzerinde yoğunlaşan tartışmalar için dönemin başbakanı Turgut Özal: *''Azıcık radyasyonlu çay sağlığa faydalıdır.''* derken, darbeci Cumhurbaşkanı Kenan Evren: radyasyonun kemiklere iyi geldiğini iddia ederek "*Bize radyasyondan madyasyondan bir şey olmaz"* diyordu.

Basın yayın organları da bu insanlık suçuna kısa zamanda ortak oldu. Facianın açığa çıkmasıyla birlikte korkularını ve tedirginliklerini dile getiren basın, sonrasında iktidara yakın haberler yapmaya başladı. *''Tepemizde ölüm bulutu dolaşıyor''* manşetiyle çıkan Hürriyet gazetesi daha sonra *"Kesin rapor: Çay demlenince radyasyon etkisini kaybediyor"* üst manşetiyle *''Çayı şimdi içebilirsiniz''* haberleri geçiyordu.

Peşine ünlülerde sahneye çıkıyor hükümetin yaptığı açıklamalara destek oluyordu. Bunlardan biride her dönemin yandaşı Hülya Avşar'dı. Hülya Avşar bir gazeteye verdiği demeç de *''Bir Türk'üz. Daha büyük tehlikeleri göğüslüyoruz. Radyasyon bize vız gelir, tırıs geçer''* açıklamaları yaparak elinde çay bardağıyla poz veriyordu. Oysa yapılan araştırmalarda Doğu Karadeniz bölgesinin diğer bölgelere ve Rize'nin Avrupa'nın birçok ülkesine göre daha fazla etkilendiği belirtilmekteydi.

Bu sırada dönemin Endüstri ve Ticaret Bakanı H. Cahit Aral, bütün bilim insanlarını yok sayarak radyasyon konusunda kendisinden başkasının açıklama yapmaya yetkili olmadığını belirti.

"Türkiye'de radyasyon var diyenler dinsizdir"

Sanayi Bakanı Aral "Dinine ,imanına inanan radyasyon var demez. Radyasyon haberlerinin büyütülmesi yüzünden turizmimiz de, ticaretimiz de aksadı" dedi

"Radyasyon konusunda yetkili benim"

Vehbi Koç dedi ki:

"Bu ülkeye camiden önce oku ve yurt

"Dininize, imanınıza inandığınız gibi biliniz ki, Türkiye'de kesinlikle böyle bir tehlike mevcut değildir" diyerek kameralar karşısında çay içti. Fakat 1987'de, ODTÜ Raporu olarak tanımlanan bir rapor yayınlanmış, raporda "*Sadece çaydan alınacak radyasyon bile, gelecek nesillerde birçok çocuğun ölü veya sakat doğmasına sebep olabilecektir"* şeklinde bir açıklamada bulunulmuştu. Kamera karşısında çay içen Cahit Aral'a ne yazık ki bir şey olmadı ama Karadeniz halkına acıyla yüklü hayatlar bıraktı.

Her şeye rağmen yeryüzünde şarkılar söyledik

Çoğumuz onu şirin bir Karadeniz dizisinin en heyecanlı sahnelerinde seslendirilen ''Dido Nana'' şarkısıyla tanımıştı. O ise kendisini ''Ben bir müzisyenim, sonra Karadenizliyim ama hepsinin ötesinde ben bir devrimciyim'' diye tanıtıyordu. Fakat bu tanışıklık kısa sürdü. Çernobil nükleer felaketinden etkilenenlerden biriydi Kâzım Koyuncu… 2004' ün sonlarında sanatçıya akciğer kanseri teşhisi konulmuş ve tedavi görmeye başlamıştı. Doyamadıklarımızı hep zamansız alan ölüm randevusuna yine sadık kaldı. Kâzım Koyuncu 25 Haziran 2005'de, 33 yaşında, aramızdan ayrıldı.

***

Ortaokul 1. sınıftayken, babasının kendisine aldığı mandolinle ve kendisinden habersiz onu mandolin kursuna yazdırmasıyla müziğe ilk adımını atar Kâzım Koyuncu.

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü son sınıfını okurken: *''Politikacı ya da kaymakam mı olacağım, zaten yapmazlar!''* diyerek, üniversiteyi son yılında bırakır ve tamamen müzikle ilgilenmeye başlar.

1996 yılında Grup Dinmeyen, daha sonra dünyanın ilk ve tek Lazca Rock müzik grubu olan Zuğaşi Berepe'yi yani Denizin Çocukları'nı kurarlar. Grup, Lazca' nın unutulmasına, doğayı kirletenlere ve Karadeniz otoyoluna karşı çıkar. Lazca, Hemşin'ce ve Gürcü dillerinin yok olmaması gerektiğini vurgular.

2000 yılında çıkan ilk sola al-

bümü Salkım Söğüt'te üç şarkı seslendirir. 2001 yılında çıkan ve Kâzım Koyuncu'yu büyük kitlelerle buluşturan VİVA adlı albümünün teşekkür kısmında: *"İnsan hayatının hiçe sayıldığı, kendinden olmayanın değersiz görüldüğü, barışın ve kardeşliğin önemsiz sözcükler, insanın en değersiz şey olduğu ülkede yok olan sen, yok olan ben, yok olan sevgi, yok olan zaman, yok olan insan, yok olan YAŞAM!"* diyerek düşüncelerini dile getirir. 2004 yılına ise son albümü ''Hayde'' yayımlanır.

Karadeniz sahil yolu hakkında vermiş olduğu bir röportajında devlet yöneticilerine seslenerek: *"Siz kimsiniz ya, binlerce yılda oluşan bir şeyi siz hangi kafayla, hangi vicdanla tutup da yok edebiliyorsunuz? Sizin kısa vadede kazanacağınız birkaç milyon doların karşılığı, milyonlarca insanın geleceği ve bütün dünyanın ortak mirası olan oradaki doğa, oradaki deniz, oradaki fırtına deresi, oradaki Artvin'in dereleri''* diyerek isyanını dışa vuruyor, *"Bütün bunlara karşı çıkmak için ne filozof olmak lazım ne sanatçı. Hiçbir şey olmaya gerek yok. Sadece gören bir çift göze sahip olmak… Korkmamak lazım"* diyerek insanları boyun eğmemeye çağırıyordu.

''O çayı içen bir geri zekâlıdır.''

Çernobil nükleer felaketinden sonra, kanser tehlikesine karşı dönemin Endüstri ve Ticaret Bakanı H. Cahit Aral televizyonlar karşısında çay içerken o tepkisini yıllar sonra şu şekilde veriyordu: *"Niye bu kadar korkuyor bu ülkeyi yönetenler anlamıyorum. Anadolu'da benim bildiğim kadar yöneticiler, hayata bir şey katmışlar mıdır? Yani güzel bir şey yapmışlar mıdır? Bir Çernobil oldu. Şimdi hatırlamıyorum bir bakan çıktı ve çay içti, efendim bir şey olmaz diye. Bu bir zekâ sorunu değil, zekâ sorunu var da bunlarınki sadece salaklıkla ölçülmez. Bunlar çok kötü niyetli insanlar. Geçen yıl suç duyurusunda bulunduk fakat olmadı. Bu kadar basit mi? Niye bu ülke bu kadar ucuz yönetiliyor? Niye bu kadar geri zekâlılar tarafından yönetilebiliyor? Sen ceza görmüyorsan ben söylüyorum buradan: Geri zekâlı. O çayı içen bir geri zekâlıdır. Valla başka türden, bunu dava açsalar ispatlayamazlar. Ya diyecek ki 'Ben geri zekâlıyım kabul ediyorum. Bu yüzden suç bende değil geri zekâlı olduğum için… Ya da çok zekiyim ama ben kötü niyetliyim, o yüzden yapmışım işte…''*

Trabzon Dernekler Birliği'nce organize edilen "Çernobil'in Etkileri ve Hasta Hakları'' konulu sempozyuma hasta olduğu halde katılmış ve konuşmasında: *"Türkiye'de hiç radyasyon olmasa da sistemin kendisi yeter zaten. Türkiye'de bir sistem sorunu var. Beni radyasyon değil Türkiye'deki sistem kanser etti!"* diyerek asıl sorunu gözler önüne sermişti.

Şarkılarla geçtin aranızdan

Yurtdışındaki doktorların raporlara bakıp: *"Siz bu kişinin hastalığına rağmen onlarca kanser verdiğini söylüyorsunuz fakat bu hastanın şu an yaşaması bile mucize."* demesine karşın yine: *''Ha kanser ha konser"* diyerek, 27 Haziran 2005 günü "Hey Gidi Karadeniz" etkinliğinde sahne almak istese de, sağlık durumunun kötüye gitmesi nedeniyle katılamayacağını bildirilmiş, aynı gün yattığı hastaneden ölüm haberi gelmişti.

Ölmeden önce yakınlarına *"Karadeniz dev bir dalgadır ve ben Hopa'ya gitmek istiyorum"* demişti. Yakınları onu 2005 yılının Haziran ayında, omuzlarında, özlemini çektiği yaylalara, büyüdüğü dağlara, Hopa'ya götürdü. Kâzım Koyuncu o çok sevdiği memleketi Hopa'da gömüldü.

''Tarihin akışını düze çıkarmaya çalışan tüm güzel yüzlü çocuklara, Donkişotlara, ateş hırsızlarına, Ernesto "Che" Guevara'ya… Kötü şeyler gördük. Savaşlar, katliamlar, ölen-öldürülen çocuklar gördük. Kendi dilini, kendi kültürünü, kendisini kaybeden insanlar, topluluklar gördük. Yanan köyler, kentler, ormanlar, hayvanlar gördük. Yoksul insanlar, ağlayan anneler, babalar, her gün bile bile sokaklarda ölüme koşan tinerci çocuklar gördük. Biz de öldük. Ama her şeye rağmen bu yeryüzünde şarkılar söyledik. Teşekkürler Dünya!''

Teşekkürler Kâzım Koyuncu! ■

Diriltebilecek miyiz seni?

■ **GANİME GÜLMEZ**

"O hâlde özgürlük, başkasına zarar vermeyen her şeyi yapma ve peşinden gitme hakkıdır."
(Marx, Yahudi Sorunu Üzerine)

Her şey ne kadar hızlı, ne kadar karmaşık ve bir o kadar da bataklık. Bu hız ve bataklıklar içerisinde yapılan muhakemeler de, o denli hızlı ve batık. Bataklıklarda türeyen canlılara sözümüz yok. Ne büyük bir doğa harikasıdır onlar. Ancak bizler, insan denen canlı. Bu bataklıklarda? Buna diyeceklerimiz çok! Hatta mutlaka olmalı!

Tüm bunlardan ne kalacak geriye?

Yani uçaklar, bombalar, kurşunlar. Yani bankalar, borsalar, paralar. Yani evler, arsalar, arabalar. Yani yarası dahi sarılamayacak denli tarumar edilmiş bir yeryüzü. Ve artık yani, sayısı dahi kafadan atılan insan ölüleri.

Ağıtlar, sınırlar, göçler. Uğradığı haksızlıklara karşı hakkını dahi savunamayacak denli haksız bırakılmış milyonlar. Ve bitip tükenmeyen seçimler. Sağ da seçilse batık, "sol" da seçilse batık. Bu büyük harabeden ne kalacak geriye?

Yıl 1215, İngiltere. Dört tane el yazması orjinali muhafaza edilen, her nüshasında 4000 kelime bulunan tarihi sözleşme. Magna Carta Libertatum: "Büyük Özgürlükler Sözleşmesi". Bu sözleşmenin 800. yılı coşkuyla, altı çizile çizile kutlanırken, el yazması, 21 milyon dolara açık arttırmaya sunuldu.

Büyük Özgürlükler Sözleşmesi: Kralın derebeyleri ve din adamları üzerindeki sınırsız yetkilerini kısıtlamak üzere yapılan bir barış anlaşması. Halk mı? O henüz köle. Bu sözleşme mülk sahibi "özgür" diye bilinen ayrıcalıklılara: "Hiçbir özgür insan tutuklanamaz, hapsedilemez, malları alınamaz, yasadışı ilan edilemez, sürgüne gönderilemez ya da başka bir şekilde saldırıya uğrayamaz; akranlarının-benzerlerinin yasal hükmü veya ülkenin kanunları dışında ona hiçbir şey yapmayacağız ve onu hapse atmayacağız."

Magna Carta'nın ardından yüzyıllar geçer. Fransız Devrimi tarihe özgürlük, eşitlik, kardeşlik yazar. Bu ifadeler de iki yüz yılı aşkın bir zamandır değiştirilmez, aynı kalır. Sayısız kelime türetilir, sayısız kavram değiştirilir. Ancak bu kavramlar aynen bırakılır. "Kalır" demiyorum, bırakılır, anayasalara dahi kazınır.

Tutsaklık! Diktatörlük, toplama kampları, işkence ve zorla çalıştırma ile özdeşleştirilir. Siyasi ve sosyal özgürlük! Serbest seçimler, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü ile özdeşleştirilir. Dayanışma! Bambaşka renklere bürünür, sık sık sahnelenir. Tüm bunların hiçbir baskı uygulanmadan gerçekleştirildiği ülkeler doğar. Her şeye demokrasi adı konulur.

Ve yoktur artık keyfiyetiyle gerçekleştirdiği zulümlerden kaçılacak krallar. Onu devirince edinilebilecek bir ÖZGÜRLÜK. Yoktur artık baskıların, insanlık dışı çalışma koşullarının ortadan kaldırılmasının koşulu olarak, emek hareketi tarihinin bir deneyimi olarak ortaya çıkan DAYANIŞMA.

Kocaman bir dijital gözetleme çağında, uluslararası şirketlerin birbirine bağladığı finansal piyasaların zenginliği altında sürünen bir insanlık, böyle sürünen bir özgürlük ve dayanışma vardır artık.

"O hâlde özgürlük, başkasına zarar vermeyen her şeyi yapma ve peşinden gitme hakkıdır." Sen yirmibirinci yüzyılın özgürlüğü. Yüzyıllardır sıkıştırıldığın bu çerçeveden fazlasısın sen. Serbest seçimlerden, ifade özgürlüğünden, basın özgürlüğünden ve örgütlenme özgürlüğünden çok daha fazlasısın sen. Onların aldığı, onların verdiği. Bu sınırlarda ana ana, öldürdük mü yoksa seni?

Diriltebilecek miyiz? ■

Charles de Montesquieu

Özgürlük ve güçler ayrılığı

Bugüne dek hiçbir kelime özgürlük kadar çeşitli anlamlar kazanmadı. Hiçbir kelime zihinlere özgürlük kadar farklı şekillerde dokunmadı. Kimileri özgürlüğü, iktidar devrettikleri kişiyi kolaylıkla devirmek için zalimce kullandı. Diğerleri kime itaat edeceğini seçebilmek için. Kimileri silahlanma ve şiddet uygulama hakkı için. Ve son olarak diğerleri, sadece kendi uluslarından bir adam tarafından ya da kendi yasalarına göre yönetilme ayrıcalığı için. [1]

Hayli uzun bir zaman, özgürlük bazı insanlar tarafından sakal uzatma hakkı [2] olarak anlaşıldı. Kelime, bir hükümet biçimiyle ilişkilendirildi ve geri kalanı dışlandı. Böylece cumhuriyet hükümetini takdir etmeyi öğrenenler, özgürlüğü o hükümete koydular. Monarşik yönetim tarzından hoşlananlar, özgürlüğü onunla ilişkilendirdiler.

Kısacası, herkes kendi alışkanlıklarına ve eğilimlerine uyan yönetim biçimine özgürlük adını vermiştir. Ve bir cumhuriyette insanın şikâyet ettiği kötülüklerin araçları her zaman ve yaşadığı tarihsel kesit içerisinde direk gözünün önünde olmadığından ve böyle bir durum içerisinde yasalar daha çok, yasayı uygulayanlar daha az konuşuyor göründüğünden, özgürlük genellikle cumhuriyetlere bırakıldı ve monarşilerden dışlandı. [3] Öyle ya, cumhuriyetlerde halk hemen hemen her istediğini yapabildiğinden, özgürlük bu yönetim biçimlerine devredilmiş ve halkın gücü, halkın özgürlüğü ile karıştırılmıştır.

Özgürlük nedir?

Aslında demokrasilerde insanlar her istediklerini yapıyor gibi görünür. Ancak siyasi özgürlük, istediğinizi yapmakla ilgili değildir. Bir devlette, yani yasaların olduğu bir toplumda özgürlük, ancak kişinin özgür olduğu şeyi yapabilmesi ve yapamayacağı şeyi yapmaya zorlanmamasıdır. Bağımsızlığın ne olduğunu ve özgürlüğün ne olduğunu akılda tutmak gerekir. Özgürlük, yasaların izin verdiği her şeyi yapma hakkıdır. Bir vatandaş kanunun yasakladığını yapabilseydi, artık özgürlüğü olmazdı. Çünkü diğer insanlar da bu güce sahip olacaktı.

Devamen

Doğaları gereği, demokrasi ve aristokrasi hiçbir şekilde özgür devletler değildir. Siyasi özgürlük, yalnızca ılımlı hükümet biçimlerinde bulunur. Ancak ılımlı eyaletlerde de özgürlük her zaman mevcut değildir. Buralarda dahi ancak güç kötüye kullanılmadığı durumlarda bulunur; ama güce sahip olan herkesin onu kötüye kullanmaya meyletmesi sonsuz bir deneyimdir: Sınırları aşacak kadar ileri gider. Kulağa imkânsız gelse de, erdemin bile sınırlamalara ihtiyacı vardır.

İngiltere Anayasasından

Her eyalette üç tür şiddet vardır; yasama erki, uluslararası hukuka bağlı konularda yürütme erki ve medeni hukuka bağlı konularda yürütme erki.

Yasama erki sayesinde, prens ya da yargıç, yasaları bir süre için ya da sonsuza dek çıkarır, mevcut olanları değiştirir ya da ortadan kaldırır. Uluslararası hukuka bağlı konularda yürütme erki sayesinde; barış yapar ya da savaş açar, elçilikler atar ya da alır, güvenliği güçlendirir, istilaları önler. Medeni hukuka bağlı konularda yürütme erki sayesinde, suçları cezalandırır ya da özel anlaşmazlıkları karara bağlar. Sonuncusuna yargı erki diyeceğim ve diğerine basitçe devletin yürütme erki diyeceğim.

Vatandaşın siyasi özgürlüğü, herkesin kendi güvenliğine duyduğu güvenden doğan iç huzurudur. Hükümet bir vatandaşın diğerinden korkmasına gerek kalmayacak şekilde düzenlenmeler yapmalıdır ki bu özgürlüğe sahip olunabilsin. Yasama ve yürütme erkleri aynı kişide ya da aynı yargı organında birleştiğinde özgürlük kalmaz. Aynı hükümdar ya da senato, zalimce uygulamalar için zalimce yasalar çıkarabilir ve bundan duyulan bir korku olmalıdır.

Ayrıca yargı, yasama ve yürütmeden ayrılmadıkça özgürlük de olmaz. Yargı, yasama erki ile bağlantılı olsaydı, yurttaşların yaşamı ve özgürlüğü üzerindeki güç keyfiyete göre uygulanırdı. Çünkü burada yargıç aynı zamanda yasa koyucu olurdu. Yargı yürütme gücüne bağlı olsaydı, yargıç bir zalimin gücüne sahip olurdu.

Soylulardan ya da halktan aynı kişi, ya da bu büyüklerden aynı beden şu üç yetkiyi birden kullanabilen olsaydı her şey kaybedilirdi: Yasa yapma, kamu kararlarını uygulama ve bireylerin suçlarını ya da ihtilaflarını yargılama gücü. ■

(Kanunun ruhundan! De l'esprit des loix, 1748, 11. Kitap.)

1 Cicero, Scaevola'nın Yunanlıların anlaşmazlıklarını kendi yasalarına göre çözmelerine izin veren fermanını kopyaladığını söylüyor; sonuç olarak kendilerini özgür insanlar olarak görüyorlardı.
2 Ruslar, Çar Peter'in sakallarının kesilmesini hazmedemedi.
3 Kapadokyalılar, Romalıların kendilerine sunduğu cumhuriyetçi devlet reformlarını reddettiler.

Kaynak: Franz Neumann, İnsan Onuru: Özgürlük\ Eşitlik\ Barış\ Dayanışma\ Mülkiyet/ Çalışma;
Cilt I,s. 65-67, Signal Verlag 1978.

Çeviri: Ganime Gülmez

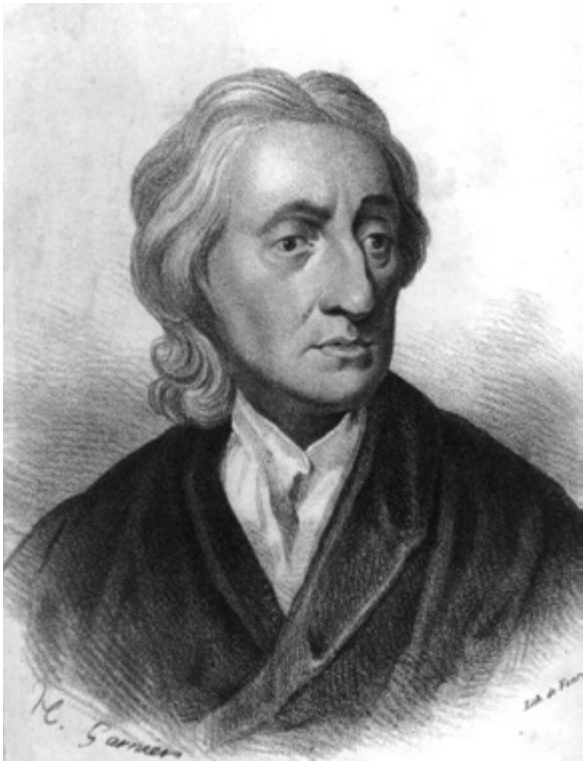

John Locke

Kanunsuz özgürlük olmaz

§4. Politik şiddeti doğru bir şekilde anlamak ve kökenlerinden koparmak için, insanların kendilerini içinde buldukları doğal durumu göz önünde bulundurmalıyız. Kimseden izin almadan ve başkasının iradesine bağlı kalmaksızın, tabiat kanunları çerçevesinde, fiili davranışlarını düzene sokmak, malını ve şahsiyetini en iyi gördüğü şekilde tasarruf etmek tam bir hürriyet hâlidir.

Üstelik bu eşitlik durumu, biri diğerinden daha fazlasına sahip olmadığı için, tüm gücün ve yargı yetkisinin karşılıklı olduğu bir eşitlik durumudur: Beyleri-efendileri ve ustaları, birini diğerinden açık bir iradeyle üstün tutmadıkça ve ikna edici, meşru-açık bir atamayla ona tartışmasız bir yönetme ve egemenlik hakkı vermedikçe, ayrım gözetilmeksizin doğanın aynı avantajlarından yararlanmak ve aynı yetileri kullanmak için doğmuş, aynı türden ve aynı sınıftan doğmuş insanların, boyun eğme ve tabiiyet olmaksızın eşit bir temelde yaşamaları gerektiği kadar net bir şey yoktur.

§6. Ancak bu bir özgürlük hâli ifadesi olmasına rağmen, bir ahlâksızlık hâli değildir. Bu durumda insan, şahsı ve malları üzerinde tasarrufta bulunma konusunda kontrol edilemez bir özgürlüğe sahiptir. Diğer taraftan da, sadece koruma gibi bir amaçtan daha asil bir amaç gerektirmedikçe, kendisini veya mülkiyetindeki herhangi bir canlıyı yok etme özgürlüğüne sahip değildir. Doğanın kendi durumu içerisinde herkesi bağlayan bir doğa yasası vardır. Ve bu yasanın tekabül ettiği akıl, insanlığa, eğer kendisine danışmak isterse, herkes eşit ve bağımsız olduğuna göre, hiç kimsenin bir başkasının canına ve malına, sağlığına ve özgürlüğüne zarar vermemesi gerektiğini öğretir. Çünkü tüm insanlar, her şeye gücü yeten ve sonsuz hikmet sahibi tek bir Yaratıcı'nın eseridir, tek bir egemen Rab'bin hizmetkârlarıdır, onun emri ve aracılığıyla dünyaya gönderilmiştir. Bunlar onun mülküdür. Çünkü bu onun işidir. Onların devamlılığı, birbirlerini memnun etmelerine bağlı değildir. Bu devamlılık Yaratıcı'nın dilediği müddetçe sürer. Ve hepsi aynı yetilere sahip olduklarına ve hepsi de tabiat topluluğuna ait olduklarına göre, aramızda, sırf birbirimiz için yaratılmışız gibi, birbirimizi yok etmemize izin verecek bir hiyerarşi olamaz. Herkesin kendini korumak ve bulunduğu yeri isteyerek terk etmemek gibi bir yükümlülüğü olduğu gibi, aynı nedenle ve kendi kendini koruma söz konusu olmadıkça, mümkün olan durumlarda insanlığın geri kalanını korumalıdır. Bir başkasının hayatını ya da bir hayatın korunmasına yardımcı olan şeyleri –özgürlüğü, sağlığı, uzuvları ya da malları– bir suçluya karşı adaletin yerine getirilmesi dışında almamalı veya azaltmamalıdır.

§22. İnsanın doğal özgürlüğü, yeryüzündeki her türlü üstün-egemen gücün dışında özgür olmaktır. İnsanın doğal özgürlüğü, başka bir insanın iradesine veya yasama gücüne tâbi olmak değil, sadece doğa yasasını yasal ilkesine yükseltmektir. Toplumdaki insanın özgürlüğü ise, toplulukta sözleşmeyle tesis edilenden başka hiçbir yasama yetkisi altında olmamaktan, yani ne bir iradenin egemenliğinde ne de sözleşmeyle tesis edilenden başka bir yasanın sınırlaması altında olmamaktan oluşur. Bu özgürlük, yasama organının kendisine güven duyarak karar verdiği kanunlar dışındaki herhangi bir iradenin ya da herhangi bir kanunun baskısı-sınırlayıcılığı altında oluşamaz.

Dolayısıyla özgürlük, Sir Robert Filmer'in bize öğrettiği anlama gelmez, O. A. 55 (224): Herkesin canının istediğini yapması, canının istediği gibi yaşaması ve herhangi bir yasaya bağlı kalmama özgürlüğü; bir hükümet altındaki özgürlük, o toplumdaki herkes için geçerli olan ve yerleşik bir yasama gücü tarafından kabul edilen, yerleşik bir yasa altında yaşamaktır. Bu kuralın hiçbir şey dikte etmediği tüm konularda kendi irademe uymak ve başka birinin kararsız, belirsiz, bilinmeyen

ve keyfi arzularına tâbi olmamak bir özgürlüktür. Ve böylece doğal özgürlük, aynı zamanda doğal hukuktan başka hiçbir kısıtlamaya tâbi olmamak anlamına gelir.

§23. Mutlak ya da keyfi şiddet karşısında özgürleşmek, insanın varlığını güvence altına alma yönüyle o kadar gereklidir ve o kadar yakından bağlantılıdır ki, insan aynı zamanda hem bu güvenceyi hem de hayatını kaybetmeden, bu şiddet karşısında özgürleşmeye çalışmaktan vazgeçemez. Çünkü insan, kendi hayatı üzerinde söz sahibi olmadığı böyle bir durumda, ne sözleşmeyle ne de kendi rızasıyla kendini bir başkasının kölesi hâline getiremez. Kendisini, istediği takdirde öldürülmesine izin verebilecek olan bir başkasının mutlak ve keyfi gücünün altında da konumlandıramaz. Hiç kimse kendi sahip olduğu güçten daha fazla bir gücü bahşedemez. Ve kendi canına kıymasına izin verilmeyen bu canlı üzerinde başkasının da güç kullanma hakkı yoktur. Ancak bir kişi kendi hatası nedeniyle, ölümü hak eden herhangi bir eylemle kendi hayatını fiilen kaybederse, hayatını kaybettiği kişi-efendisi karşısında (eğer bu kişi onun üzerinde yetki sahibiyse), ona hiçbir kötülük yapmadan infazını erteleyebilir ve onu kendi kullanım hizmeti hâline getirebilir. Çünkü kişinin kendisi, köleliğinin zorluğunun hayatının değerinden daha ağır bastığına inanıyorsa, efendisinin iradesine direnerek ve ancak böylelikle arzuladığı ölümü gerçekleştirme gücüne sahiptir.

§57. Âdem'e yol gösterecek olan yasa, onun tüm soyuna yol gösterecek olan yasanın aynısıydı: Aklın yasası. Ancak onun soyundan gelenler, ondan farklı bir şekilde, yani doğal olarak doğdukları ve bu nedenle cahil oldukları ve akıl kullanamadıkları için, hemen o yasaya tâbi olmadılar. Çünkü hiç kimse kendisine bildirilmemiş bir yasaya tâbi olamaz. Bu kanun ancak akılla konulduğu veya bildirildiği için henüz aklını doğru kullanamayan bir kimsenin bu kanuna tâbi olduğu söylenemez. Adem'in çocukları doğar doğmaz bu akıl yasasına tâbi olmadılar ve bu nedenle hemen özgür olmadılar. Çünkü gerçek anlamıyla yasa bir kısıtlama değil, daha çok özgür ve zeki bir failin kendi çıkarları doğrultusundaki rehberliğidir. Ve yasaların yürürlüğe girmesi, o yasanın altında bulunanların ortak yararına hizmet etmekten öteye gitmez. Yasa olmadan daha mutlu olabilselerdi, yasalar kendi kendine yararsız bir şey gibi ortadan kalkardı ve bizi uçurumlardan ve bataklıklardan koruyan "kısıtlama" adını hak eden hiçbir şey kalmazdı. Her ne kadar yanlış anlaşılsa da, hukukun amacı özgürlüğü ortadan kaldırmak veya kısıtlamak değil, onu korumak ve genişletmektir. Çünkü ilke, yasama yeteneğine sahip tüm varlıklar için geçerlidir: Hukukun olmadığı yerde özgürlük de yoktur. Çünkü özgürlük, kanunların olmadığı yerde mümkün olmayan, başkalarının zorlama ve şiddetinden kurtulmak demektir. Ancak özgürlük, bize söylendiği gibi, herkesin canının istediğini yapma özgürlüğü anlamına gelmez (herkes kendi kaprisine göre başkalarına zulmederken kim özgür olabilir ki?); ancak bu özgürlük, başkasının keyfi iradesine tâbi olmaksızın, sadece tâbi olduğu kanunların izin verdiği sınırlar içerisinde bir tasarrufta bulunma, hareket etme, sahip olduğu şeyler ve tüm mal varlığı üzerinde tasarrufta bulunma ve bunları dilediği gibi takip etme özgürlüğüdür.

§123. Eğer insan doğanın durumu içerisinde söylendiği kadar özgürse, kendi şahsının ve mülkünün mutlak efendisiyse, en büyük olana eşitse ve hiç kimseye tâbi değilse, neden özgürlüğünden vazgeçsin? Neden bağımsızlığından vazgeçip başka bir gücün egemenliğine ve baskısına boyun eğsin? Bunun cevabı açıktır, çünkü doğanın durumu içerisinde böyle bir hakkı olmasına rağmen, sürekli olarak başkalarının tecavüzlerine maruz kaldığından, bu haktan yararlanıp yararlanamayacağı çok belirsizdir. Çünkü herkes bir diğeri kadar kral olduğundan, bütün insanlar eşit olduğundan ve çoğunluğu hak ve adaleti gözetmediğinden, her özgürlük verimli-üretken ve sürekli bir tehlikedir, bu hâldeki insanların vazgeçtikleri mallarının sevinci, aynı zamanda nefsleriyle doludur. Ve kişinin, zaten birleşmiş olan veya birleşmeye niyetlenen diğer kişilerle, benim özetle genel mülkiyet dediğim, hayatlarının, özgürlüklerinin ve servetlerinin karşılıklı korunması için toplumda bir araya gelme arayışında olması ve buna istekli olması sebepsiz değildir. ■

(Hükümetin İkinci İncelemesi\Second Treatise of Government, 1689)

Kaynak: Franz Neumann, İnsan Onuru: Özgürlük\ Eşitlik\ Barış\ Dayanışma\ Mülkiyet\ Çalışma; Cilt I, s. 63-65, Signal Verlag 1978.

John Locke (1632-1704): İngiliz doktor, etkin bir filozof ve Aydınlanma'nın öncülerinden olan Locke, genellikle liberalizmin babası olarak kabul edilir. Isaac Newton ve David Hume ile birlikte İngiliz ampirizminin ana temsilcisidir ve tüm bilgilerin yalnızca deneyime dayandığına inanır. Ayrıca Thomas Hobbes (1588-1679) ve Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) ile birlikte Aydınlanma Çağı'nın en önemli sözleşme teorisyenlerinden biridir.

Çeviri: Ganime Gülmez

Karl Marx

Özgürlük

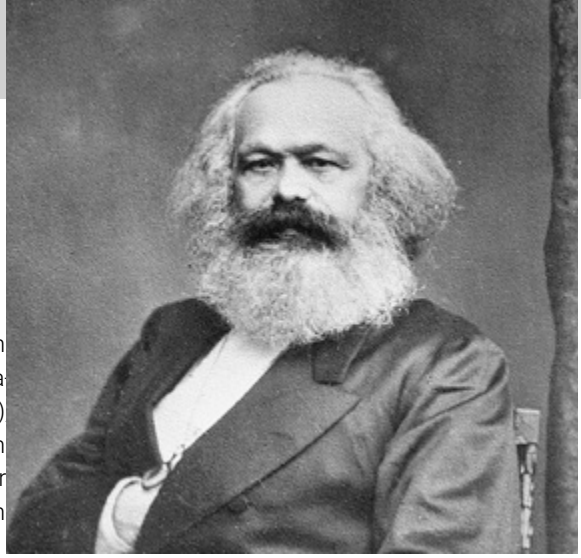

Her şeyden önce, insan hakları olarak adlandırılan şeyin, yurttaşlık haklarından farklı olarak (Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen [1]) sivil toplum üyesi olma haklarından, yani egoist insanın insandan ve toplumdan ayrılması hakkından başka bir şey olmadığına odaklanalım. En radikal anayasa olan 1793 Anayasası şöyle diyebilir:

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi Madde 2:

"Bu haklar vd. (doğal ve devredilemez haklar) şunlardır: Eşitlik, özgürlük, güvenlik, mülkiyet."

Peki özgürlük nedir?

Madde 6:

"Özgürlük, başkalarının haklarını ihlâl etmeyen her şeyi yapma yetkisinin-gücünün insana verilmesidir."

Ya da 1791 İnsan Hakları Bildirgesi'ne göre:

"Özgürlük, başkalarına zarar vermeyen her şeyi yapabilmektir."

O hâlde özgürlük, başkasına zarar vermeyen her şeyi yapma ve peşinden gitme hakkıdır.

Yasa tarafından, her birinin diğerine zarar vermeden hareket edebileceği bu sınır, tıpkı iki tarla arasındaki sınırın çit direği tarafından belirlenişi gibi belirlenmiş olur. Ve bu sınır, kendi içine çekilmiş yalıtılmış bir monad [2] olarak insan özgürlüğüyle ilişkilendirilir. Bir Yahudi neden insan haklarını alamaz? Yahudi filozof Bauer'e [3] göre:

"Yahudi olduğu sürece, onu insan olarak insanlarla birleştirmesi gereken ve Yahudi yapan sınırlı doğası, insan doğasına galip gelmeli ve onu Yahudi olmayanlardan ayırmalıdır."

Ancak insan hakkı olan özgürlük, insanın insanla birliğine değil, daha çok, insanın insandan ayrılmasına dayanır. Sınırlı ve kısıtlanmış olan birey hakkı, bu ayrılığa ilişkin bir haktır.

İnsan hakkı olarak kullanılagelen özgürlük kavramı, aslında özel mülkiyetin insan hakkıdır.

Peki özel mülkiyetin insan hakkı nedir?

Madde 16 (1973 Anayasası):

"Mülkiyet hakkı, her vatandaşın malını, gelirini, emeğinin ve çalışmasının meyvelerini dilediği gibi tasarruf etme hakkıdır."

Böyle adlandırılan insan haklarından hiçbiri egoist insanın, onun gibi sivil toplumun bir üyesi olan, yani kendine, özel çıkarlarına ve kişisel kaprislerine çekilmiş olan insanın ötesine geçmez. Böyle adlandırılan insan hakları, insanın topluluk tarafından anlamlandırılması-anlaşılmasıyla birlikte, türün kendine ait yaşamı, toplum olarak, yani bireylerin dışında bir çerçeve olarak, yani onların orijinal bağımsızlıklarının bir sınırlaması olarak görünür.

Onları bir arada tutan tek bağ doğal zorunluluk, ihtiyaç ve özel çıkar, mal varlığının korunması ve bencil kişilikleridir. ■

(Yahudi Sorunu Üzerine (1843): Marx-Engels Toplu Eserler I. cilt, s. 364-366)

---

1 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi 26 Ağustos 1789'da Fransız Ulusal Meclisi tarafından kabul edildi. Her Fransız'a bir insan ve bir Fransa yurttaşı olarak devredilemez bir şekilde tanınan hakları 17 maddede ortaya koydu. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, 2003 yılında Dünya Belge Mirası ilan edilerek temel haklar ve insan hakları tarihinde bir kilometre taşı olarak kabul edilmeye başlandı [ÇN].

2 Monas olarak ifade edilen bir terim eski Yunan matematiğinde ortaya çıkmıştır. Öklid'in sayı tanımı, monadlardan oluşan bir manifolddur. Felsefi bir öğreti olarak anılan "monad", bileşik olmayan, karışmayan anlamına gelir. Bu doğa felsefesi açısından monad, anlam olarak hem fiziksel hem de psikolojik olan hayali bir birliği ifade eder. Bu derin-kapsamlı öğreti, dünyanın dörtbir yanında kabaca bilinir ve bir moda gibi benimsenir, ancak doğuşu itibariyle hayli kapsamlı bir öğretidir. Siyah-beyaz bir sembolle ifade edilir ve bu sembol tüm dünyada hiç sorgulanmadan özgürlük-bağımsızlık sembolü gibi taşınmaya başlar [ÇN]

3 Burada geçen Bauer, kitapları üzerine yoğun değerlendirmeler yapılan İsrailli tarihçi Yehuda Bauer değil [ÇN].

Kaynak: Franz Neumann, İnsan Onuru: Özgürlük\ Eşitlik\ Barış\ Dayanışma\ Mülkiyet\ Çalışma; Cilt I, s. 72-73, Signal Verlag 1978.

Franz Neumann (1935 Çekoslovakya-2019 Almanya): 1946'da Çekoslovakya'dan sürüldükten sonraki eğitimine Almanya'da devam etti. Marburg Üniversitesi'nde kimya, matematik ve daha sonrada siyaset bilimi ve sosyoloji okudu. Marburg Üniversitesi'ndeki doktorasını, 1950'den 1961'e kadar aktif ve bir Alman Partisi statüsünde olan Sürgünler Birliği ve Haklarından Mahrum Edilmişler (BHE) üzerine yazdığı tezle, 1966'da yaptı. 1968'de SPD'ye katıldı. 1972'den itibaren Gießen'de bulunan Justus Liebig Üniversitesi'nde Siyasi Bilimler Profesörü olarak görev yaptı. Neumann, insan onurunun ögelerini "özgürlük, eşitlik, barış, dayanışma, mülkiyet, çalışma" olarak altı başlığa ayırır. Ve her başlığa ait tarihsel makaleleri derleyerek 6 ciltlik bir eğitim kitabı serisi yayınlar. Aktardığım yazıların kaynağı bu ciltlerdir.

Çeviri: Ganime Gülmez

Şiirin Zamansızlıkla Ödüllendirdiği Şair: **Metin Turan**

■ **BEDRİYE KORKANKORKMAZ**

"erken bir ikindidir ömrümde kasım/ ki kendime sokaklar sakladım/ yaralarımı çoğaltan yalnızlık/ adresimi işaretleyen acı/ un ufak olmuş çocukluğumdan kalanlar/ hoyrat bir mekân/ nasıl da attığım taşlarla yaralanırım/ şeytanı bol bu İstanbul şehrinde/ korkum avazımdan üstün gelir / büyür gökdelen sarmalında/ yoksa hayat mı bankamatik durakları, ambülans sesleri/ unuttum kestane kokusunu/ çiçekçi kadınları/ nedensiz değil anlıyorum dağıtıp acıları/ gitmelere adres oluyorum/ gelmelere durak/ olsun demiyorum olmayan ayrılıklar evet / hayat mümkün olandan bir fazlası" ("ağustos aldı sırlarımı", s.27)

Metin Turan'ın şiirinden yola çıkarak şiirinin bende bıraktığı etki ile diyebilirim ki şairin şiire ve insana yaklaşımı, benim kendisini yakından tanıma isteğimi arttırıyor. Özellikle de benim görülene değil de görülmeyene olan merakım, yazına bakışımı da etkiliyor. Sistematik öğrenme ve bilgilenme biçimi beni teselli etmiyor. Yazın ve sanatçı üzerine kendi kendime konuşmalarımın ve tartışmalarımın özetidir aslında bu tür **yazılarım ve bu yazım.** Üzerinde düşünce ürettiğim sanatçının yaşadıkları ile yazdıkları karşısındaki duruşuna yakın olmak ve değerlerine yabancılaşmayan yanlarını derinlemesine algılamak istiyorum.

Böhme'nin: *"Kendimi okuduğumda, Tanrı'nın kitabını okuyorum ve siz kardeşlerim benim kendimi okuduğum alfabemsiniz; çünkü tinim ve istencim kendimde sizi buluyor. Sizin de aynı şekilde beni bulmanızı tüm yüreğimle isterdim"* dediği gibi ben de kendimi Metin Turan'ın şiirlerini, şiirlerinde onu bulmak ve içselleştirmek için okuyorum. Onun yazar/şair olarak yaşadıklarından yola çıkarak yazdıklarını anlamaya ve anladıklarımla kendimi tamamlamaya özen gösteriyorum. Bir sanatçının, sanatçı dehasına ulaşmanın olmazsa olmazının, onun 'insan' yanına yakın olmaktan geçtiğini düşünüyorum. Onun dizelerindeki yaşam birikimini kavramak için ruhunun derinliklerinde karınca adımlarıyla yürüyorum.

"kadınlar aynalara bakmaksızın yüzlerinde parıltı/ ki erkekler yalnızlığa tünemiş gibi dalgın/ bir kedi ve daha çok köpekle dolaşır da/ çocukları az görürsünüz/ tiyatro binalarının sahnelerine taşınır yeşil/ mermer sütunlarla görkemli binyıl" ("ağustos aldı sırlarımı", s.45)

Burada hayata dair bütün bildiklerimizin görünenden ibaret sayılmaması gerektiği üzerinde durmak gerekiyor. Kadın figürü tüketimin kışkırtıldığı her toplumsal düzlemde, 'haz' duygusunun önemli unsurlarından biri durumundadır. Kaygı verici olan da geniş bir kesimiyle kadının bu nesne durumuna düşürülme sıradanlığını kanıksamış olmasıdır. Benzer durumu erkekler için de söylemek gerekiyor. Zira kapitalizm, ürettiği her nesneyi bir ihtiyaç olmak dışında, çokça tüketilmesi gereken 'zorunlu' gereçler olarak sunmaya çalıştıkça, buna kadınları da erkekleri de çocukları da dâhil ederek yapmaktadır. Baskın bir cinsel karakterle kadın önemli ölçüde hazzı kışkırtan ve dolayısıyla o duygu üzerinden her şeyi pazarlanır kılmaya müsait figürler olarak görülürken, yeni tiplemeler ve kavramlarla, örneğin 'seksüellik', 'metroseksüellik' gibi erkek de bu pazarın parçası durumuna getirilmiştir. Tüketime odaklı böylesi bir dünyada, renkler de estetik değerlerinden dolayı değil, bu tüketim zeminini besleyen işlevsellikleriyle anlam bulur. O bakımdan da tiyatro gibi simgesel anlamda estetik olanı temsil eden mekânlar, bu geniş dünyanın dışında ancak 'az' görülen, öne çıkmayan ama görkemi bin yıllık bir tarihsel arka planla anlamlandırılan nitelemeyle taşınır şiire.

Metin Turan yetkin bir şair olarak karşımıza çıktığında herkes gibi ben de çok şaşırmıştım. Sabırla şiirlerinin olgunlaşacağı zamanı beklemiş gizli gizli meğer. O, Türkiye gibi sözlü gelenekten gelen köklü kültürü derinlemesine özümseyen birisi. Okumak ve üretmek onun kişiliğinin en belirgin özelliği. İçinde büyüdüğü coğrafyanın acıları ve değer yargılarına hiç yabancılaşmadan yaşamak onun yazınsal üretimine ayrıcalık katıyor.

Metin Turan, okuyucusuna birey olma bilincini vermeyi kendisine dert edinmiş yazar ve şairlerden. Onun yapıtları okuyucusuna bir şeyler verme konusunda oldukça cömerttir. Onun, bireyi önceleyen toplumcu kişiliği hem şiirlerine hem de aşka bakışına yansıyor. Aşkın ve sevmenin en naif ve lirik şiirlerini yazarken asla şehvette göz kırpmıyor. Onun şiirleri kendisinin de belirtiği gibi aşk şiirleridir. Cins ve cinsellik şiiri değildir. Sevgilisinin çocukluğunu sevgilisine armağan eden bir duygusallık onun ki. Kırılgan, alıngan, mahcup ve içe dönük. Onun sevgi algılayışında sevgilisini yüceltme ön plandadır, yargılama değil.

"seviyorum yürüyüşünü/ gökyüzünün en parlak yıldızı/ nasıl da güzelleşir el attığın her şey/ bütün martıları havalanır gibi marmara'nın/ senin balkan gözlerinde bir anadolu gülümser / başağına doymuş buğday tarlası ovalar/ içimde esrik bir ırmaktır tunca/ meriç ayak izlerimi kovalar" ("suları ıslatan mecnun", s.51)

Sevgilisinde, yeryüzü ve gökyüzünün tüm güzelliklerini buluyor. Sevgilisinin bakışlarında martılar havalanır, Anadolu gülümser. Tüm duygu ve düşünceleri başağına doymuş buğday tarlasına dönüşür. Bu mutluluğa engel, içindeki esrik bir ırmak olan Tunca'dır. Ayrılığın acısını nasıl da naif bir dille dile getirir: ***"meriç ayak izlerimi kovalar"*** Tepeden tırnağa bir duygu ve düşünceden ibaret olan şair, en çok da hasretle kavuşmanın özlemini çekiyor. Burada dikkat çekmek istediğim bir husus da bu hasretin salt bireysel olarak bir sevgiliye duyulan kavuşma arzusu olmak kadar, geniş anlamda güzel olan her şeye erişmek hasretidir. Ne zaman sevgilisine kavuşsa yazgısı onu sevgilisinden ayırıyor. Turan, her ne kadar yalnızlığını kendi içinde çoğaltsa da çoğalttığı o yalnızlık büyük bir kavşakta hepimizin durağıdır. Dolayısıyla çoğalttığı o yalnızlıkla insan halimizin en naif duygularından birine odaklanır ve seçtiği sözcüklerle dışarı taşan bir duygu selinin coğrafyasını oluşturur. Bu coğrafya kendimizle hemhal olma hâlidir. İnsanın en yalnız ama en zengin halidir.

"yaralarımı çoğaltan yalnızlık"("ağustos aldı sırlarımı", s.27) "saçını gurbette ağartmış ömrüm/ tutunur çocukluğunu da sapantaşı fırlatır/ kentin bütün karanlıklarına. " ("sokaklar kentler ülkeler", s.28) "ben yeni çocukluğumda eski ihtiyar/ elbet deniz yıkamış yüzümle/ kulaçlamaktan korkmuşluğum da olmuştur/ lakin yiğit bir yanım da vardır ipi göğüslemek gibi/ ermişlerle, dervişlerle gezmişliğim de/ sabrımın sınırına neşter değdikçe/ cerrah bir haykırıştır gölgeme değen/ olmazlık diyorsun ya yarı sulu gözlerinle/ varsın senin en olmaz yanın dursun uzağımda/ artık sığınacak imdadım kalmadığından" ("ağustos aldı sırlarımı", s.59)

Onun en sıcak sığınağı insan sevgisidir. Sevgiye ve sevgiliye olan tutkusu da bundandır. Sevgilileri ona hep yüreği yamalı hüzünler bırakıyor ayrılırken. Onun bu onulmaz sevdaya tutkunluğu hem şiirini hem de insan yönünü besliyor. Kalbi her aşkla çarptığında yeni bir dünya özlemiyle doluyor içi. O da çocuk acemiliği ve içtenliğiyle hayallerinin dünyasını sevgilisinin ayakları altına kırmızı bir halı gibi seriyor. Anıları ise kendi yüreğinde doğan adı konulmamış ve haritalarda sınırları çizilmemiş bir hasretin dünyası. Bu dünyada sadece onun ayak ve izleri vardır. En çok kanayan yarası da sevgilileri tarafında anlaşılmamışlığıdır. Aslında kendini anlatmaz sevgililerine, sevgisini gösterir sadece. Kime sığınsa kıştır önü; oysa o her sevgilisine yüreğindeki baharla gitmiştir. Turan, yaşadıklarının doğurduğu şairdir. Kendisiyle kendi sesiyle konuşması ve sevgililerine de sözcüklerinin sesiyle seslenmesi ruhuna derinlik kazandırıyor.

Şair aşk ve sevi şairi olduğu kadar toplumcu bir şairdir de. Siyasetin tüm çarpıklığını ve bu çarpıklığın sistem üzerinden halka ödettiği bedelleri de şiirlerinde dile getirirken çağının gerçeklerine tanıklık ediyor. O, şiirleriyle tarihe mim düşen ve günümüzde sayıları oldukça azalan şair ve yazarlardan sadece birisidir. İnsanın içini kanatan her acı/ onun da içini acıtıyor. O, kendisi olduğu için insanlığın da bir parçasıdır.

"öylece kaçıyorsun işte uçak saatlerini unutup/ terminalleri değiştirerek/ uçaksavarlar, top mermileri ve/ bilumum savaş sözcükleriyle kirlenmiş Ortadoğu'da/ Suriyeli bir çocuk gözüdür imdadı kendi olan/ tanrısıyla akraba bu yeryüzünde/ ahbabın gazzeli bir anadır,/ tunceli dağlarında yaralı bir türk/ hangi bayrağa sarılsam kürt şivanı/ hangi hançerle bilensem yaralı toprak" ("ağustos aldı sırlarımı", s.28)

Şair, sözlü halk geleneğini derinlemesine özümseyen birisi olarak kendi özgün şiir çizgisini yaratmayı başarıyor. Turan'ın, kimseye öykünmeden, özgün şiir çizgisini yaratırken hiç de zorlanmadığı anlaşılıyor. Şiirleri sadece ve sadece onun hayata ve kendisine seslenişinin bir özetidir.

Turan, şiirlerinde sözcükleri anlam bütünlüğüyle pekiştiriyor ve fazlalıklara yer vermez. Yüzeysel yapıyla uğraşmak yerine doğrudan yapının inceliklerine nüfuz ediyor. Bu birikim yüzeysel olana içeriden, derinden bir direniş olarak beliriyor. Yakın dönem Türk edebiyatının şiir bolluğunda pek az şair çıkarmasının kaynağında da bu köklü direniş birikimini olmaması yattığı fikrindeyim. Şiirlerinin bütünlüğüne boyun eğen imgedir, sözcüktür, sözcüklerin anlam ve müziksel bütünlüğüdür... Us ve duygu arasındaki karşılıklı görüş alış verişi bütünlüğünü bu zenginlikle buluyor. Şairin, içindeki karışıklığın şiirlerindeki gerçek karşılığını bulmasını sabırla beklemeyi kendisine düstur edindiği belli. Bu yüzden her şiiri yaşamın gerçeğine ve sanatsal düzeye ulaşmakta zorluk çekmiyor. Şiir, hepimizin ortak yaşamıdır. Okuyucudan okuyucuya şiirin, şiirsel derinliği, şiirsel anlamı değişiyor. Şiir, okuyucunun şairidir. Tam da bu aşamada "şiirsel sevgi" ile "şair sevgisinin" inceliklerini okuruna tüm çıplaklığıyla algılatmakta da zorlanmıyor Turan.

Turan'ın, şiirinin temeli çok sağlam. Bu hem divan hem de halk şiiri geleneğini iyi bilmesi yanında dünya şiirini de tanımasından ileri geliyor. Birikimi, halk-divan, seçkin-avam biçiminde terminojik olarak karşıtlığa dönüşmüş yapay ayrıştırmalardan uzaklaşarak değerlendirir. Bunu, yazınsal üretiminin önemlice bir bölümünü halk edebiyatına ayırmış olması gerçeğini de göz önünde bulundurarak söylüyorum. Çünkü şiirine taşıdığı müzikal zenginlik klasik şiirimizin özelliklerinde; ölümle hayatın, gülmekle ağlamanın, oyunla küsmenin yan yana durduğu karşıtlıkların bileşimi de halk geleneğinde saklı. O, insanı merkez almayan düşünce ve duygu duyarlılığına hizmet etmeyen şiirin, kendini kendisiyle aldatan bir serüvenin takipçisi olduğunu çok iyi biliyor ve bu yanılgıya düşmüyor. İyi bir şiirin ulaşmak istediği en yüksek mertebenin daha büyük bir yalnızlık olduğu gerçeğine de çok yakın. Bu yalnızlık teklik değil! Bu yalnızlık kalabalık olandan ayrılma direnişidir. O bakımdan da geçmişin değil, geleceğin şiirini yazıyor. Yaşayan yaşamın şairi olarak, hiçbir şiir dizesi umutsuzluğa ve karamsarlığa itmiyor okuyucusunu. O en derin yalnızlık sızısını ve sevgisini dile getirirken bile doğacak yeni gün/ günlerin heyecanına ortak ediyor okuyucusunu.

"sana bıraktım bu akşamı bekçiler bilir/ yankesiciler, hırsızlar, talancılar bilir/ is kokulu gecekondular bilir sana bıraktım bu akşamı/ yalnızlığımı telefon numaralarıyla çoğaltan bütün haylaz çocuklar bilir/ emip emip emzikleri fırlatan bebekler bilir/ bu akşamı sana bıraktım/ gözlerin haklıdır sana bıraktım bu akşamı/ haklıdır terleyen meme uçların, parmakların dudakların da öyle. ("sokaklar kentler ülkeler", s.44)

Şiirlerinde sözcükler kendi doğurmadığı çocukları doğurmak, doğacak olanlara da gebe kalmak için yarışıyor âdeta. Dilin esrarengiz hücrelerinde düşünce değeri taşıyan sözcükleri depolayan şiiri, görüş derinliğiyle hayatın özünü kıskıvrak yakalıyor. Duygularımızla yüzleşir, kendi gerçeğimizle tanışırız şiirlerini okuyunca. Şiir, çocuğudur şairin. Her şiirinin kalıcı ve sorgulayıcı olmasına dikkat ediyor. Somut imge kullanması şiirlerinde dili saydamlaştırıyor ve şiirlerine anlam bütünlüğü kazandırıyor.

Okuyucusuna daha iyi bir dünya kurma özlemini ve umudunu duyumsatmak istiyor şiirlerinde. Bir insanın kendisini yaşadıklarıyla tamamlamasının olmazsa olması sevmek ve sevilmektir. Umudun şairi olarak okurlarının umutlarını yitirmedikleri sürece hayallerindeki dünyada yaşamanın hiç de ütopya olmadığını da imliyor şiirleri. O, yeri geldiğinde okuyucularının ipi kendisi gibi yüreklice göğüslemesi gerektiğini de anımsatıyor. Okura bedelli ödenmemiş hiçbir yaşanmamışlığın olamayacağını imlerken hayatın aslında bir gül bahçesi olmadığı gerçeğinin de altını çiziyor.

"ankara, acılarımın ve aşklarımın kenti:/ gitmelerim bende kaldı gelmelerim sen/ çocukluğum boyacı sandığında, zabıta kovalamasında/ bulvardaki bütün kestane ağaçları bilir/ gençlik parkı dökülmüş yapraklarımdır/ anıtkabir her on kasım şiir okumalarım/ Atatürk bulvarı, demirtepe, bir dergiden diğerine/ koştuğumuz iş araları/ ilkbahar hep yağmurlarla geçti kış keskin bir ayaz/ oysa ne çok yürümek isterdim gazi mahallesi'ni/ beytepe'yi, beynam'ı / seninle ne çok büyümeyi" (*"sokaklar kentler ülkeler", s.15*)

Yılların günlüğünü yaşadıklarıyla tutarken aslında büyüdüğünün farkına bile varmıyor. Onu sürekli okumaya sorgulamaya ve üretmeye iten yanı da o çok istediği büyüme isteği. Bu yüzden hiçbir koşulda 'yaşlanmışların' kini ve para hırsını taşımıyor kalbinde. Yaş almış insanın çocuksuluğunu çoğaltır. Kalbi sözcüklerin doğum yeri. Her atışında ona hayalinde kurduğu güzelliklerle dolu bir dünyayı insanlığa armağan etme isteğini anımsatıyor. Zamanla yorulan kalbinin dirençle çarpması için bu anımsamaya ihtiyacı var. Ülkesinde nefes alan her bireyin hakkını almasını istiyor. Evren onun yurdu. Din, dil, ırk ayırımı yapmadan bağrına basıyor anlamı duyulmayan sessiz çığlıkları. Haktan/ adaletten ve sevgiden yoksun çağımızda o da sözcüklerin güzelliğine sığınarak kendisini gerçekleştiriyor. Kimse onun yaraları ile yalnızlığını sözcükler gibi onu incitmeden sarmayacağını biliyor. Umut onun kadim dosttu. Onunla kol kola yürürken tasasını bir nebze de olsa unutuyor ve yaralanmış, örselenmiş bir yürekle sevginin şiirini yazmaya devam ediyor.

Onun şiirlerinin en büyük gücü, sevginin /aşkın en önemlisi de yaşamın karşısındaki toplam gücüdür. Güçlü duruşunda saklıdır. Kendisiyle oluşturduğu dünyasında aradıklarının tümünün kendi içinde var olduğunu, dolayısıyla da bir şair olarak kendi kendisiyle bağlantı kurduğu doğasını, dört mevsim yeşerteceği gerçeğine aldığı nefes kadar yakın olmasından kaynaklanıyor. Aynı zamanda yaşanmamış/yarım kalmış aşkların da şairidir. Yaşamı yücelttiği gibi aşkı da yüceltiyor. Bu anlamıyla aşk ve sevi dervişidir de diyebiliriz ona. Aşkın, âşık olduğun insanın gerçeğiyle yeniden kendini yaratmak olduğuna inanıyor. O da evrende yaşayan her canlının bu büyülü duyguyla bu bilinçle tanışmasını önceliyor.

Turan, duyumsadığı acıları dolaysız bir şekilde, değil, acının çıplaklığına dokunarak anlatıyor ve böylece de kendini tamamlanmış hissediyor. Şair; kendi duygu ve deneyimlerini yabancı bir şeye dönüştürerek, anlaşılmasını ve okurun beyninde canlandırmasını başarıyla sağlıyor. Dış dünyanın gerçekliğinin onun iç dünyasında geçirdiği evrim sürecinden sonra, şiir olarak yeniden doğması olağanüstü bir yenilik katıyor şiirlerine. Şiirleri tıpkı Dostoyevski'nin roman kahramanları gibi canlı varlıklar olarak karşımıza dikiliyor. Bize dokunuyor, bizi derinden sarsıyor.

"acıyla kirlenmiş koca bir evren/ kendini alkışlamaktan bıkmayan babalar/ hangi takım gol atsa/ yorulmaz amigo/ kuaför aynalarına sığmıyor anneler" ("suları ıslatan mecnun", s.13)

İşte o içinde yaşadığı bu gerçekler içinde acıyla kirlenmiş evreni sevginin ve birleşmenin gücü ile kurtaracağına inanıyor. Adaletsizlik; zalimliktir. Zalimlik de acıyla kirletir evreni. Para babalarının zalimlikleri alkışlamasını "baba" sıfatıyla dile getirmiş. Onlar her zaman kazananın yanındadır. Hangi takım gol atsa amigoları yorulmaz. Ya anneler... Onların acıları ve hayalleri de kuaför aynalarına sığar mı?

"hiçbir şey göründüğü gibi değil/ aklın darası çökmüş kalbin durağı yok/ yalan erdeme dönüşmüş kalpazanlar diyarında/ sevi okur kahve artıklarında/ fala bakar gencecik kızlar/ fala bakar gibi aşka/ fala bakar gibi hayata" ("suları ıslatan mecnun", s.15)

Onun yüreği yaralıdır. Gözünü nereye çevirse gözü yaşlı insanlar görüyor. Gençlik umudunu yitirmiş bir boşluk içinde kıvranıyor. Ezilenlerin nefesi ezilenlere yük geliyor, yaşam bu kadar güzelken. Eve ekmek götürmeyen bir babanın dramı ve hayatına kıyan insanın hayalleri onun omuzlarına biniyor. Aklın darası çöktüğü için yalan, erdeme dönüşmüştür. Kalpazanların yönettiği dünyada her genç kızın rüyası yangın yeridir. Hayal ettikleri hayatı fallarda aramaktan başka çareleri kalmamıştır. Kapitalist güçlerin buyurduğu kadar yaşamak da artık kanıksanmıştır. Elbette "hiçbir şey göründüğü gibi değil" demekte haklı Turan.

"göründüğü gibi değil hiçbir şey/ kopyada yakaladığı öğrencisiyle değiştiriyor hayatını/ sisteme küfrediyor test sorusu pazarlıyor öğretmenler/ dershane önlerinde tükeniyor ilkgençliği ülkemin/ hangi bulvarı yürüsem hortumlanmış bankalar/ piyango biletleriyle gömütünü kazıyor memleket.("suları ıslatan mecnun", s.14) "insanlar değişir de değişmez mi mevsimler:/ sıcak soğuk, eski yeni yaşlanan tanrı./ hep çocukları için yalvardığını söylüyor/ duası kendine yetmez dilenci,/ bulguru pirinçten ayrıt etmeyen göz/ öğleni alacakaranlık, akşamı Kızık kuşluk,/ sesinde manda hırıltısı gün" ("ağustos aldı sırları", s.36)

Sabrın ve yaratıcılığın şairi Turan, iç dünyasının gizini anlayacak derinliği olan okuyucuyu seçme konusunda tutarlı ve kararlı görünüyor. Şiirlerinin bu kadar anlaşılır ve yalın bir dille yazmasının nedeni okuruyla da yabancılaşmak istememesinden kaynaklanıyor. Bu yüzden yazdığı her şiirini, okuruna, dostuna yarasını gösterir gibi bir içtenlikle yazıyor. Hemen her şair duygu bankasına sahiptir. Yoksul şair yoktur/olamaz da. Sadece duygu zenginliklerinin hayatına kattığı anlam derinliklerini göremeyen şair/şairler vardır. Onun şiirleri, dikkati, bir şairin en büyük zenginliği olan özgün dünyasının derinliklerine yönlendirme işlevi taşıyor. Çünkü her sözü, zamanla tümce içinde evrim geçiriyor ve sanatçının özgün düşüncesine dönüşüyor.

"ve deyin ki ben bir su idim/ çağlayandım ellerinin ateşine yanmış gül idim / ah! yüzleri türkiye haritası çocuklar/ deyin ki ben bir baba idim/ sakladım gözyaşlarımı ölüm haberleriyle/ ağladım her gün yeni bir/ her

gün yeni bin ölümlere / -ülkem ölüm orucunda"("suları ıslatan mecnun", s.30)

Şair Metin Turan'ın şiirleri, yaşayan, her zaman yaşamın sınırlarını zorlayacak ve kendi kozasını sürekli yenileyecek güçtedir. Yazımın başlığında da belirtiğim gibi yaşayan şiirlerin şairine zamanın da elbet bir ödülü olacak, o da: zamansızlık.

Son olarak, bir yazarın, bir şairin birikimi ve şiirlerinin derinliğine ermek için yapıtlarından bazılarını anımsamak yerinde olur düşüncesiyle Metin Turan'ın erişebildiğim yapıtlarının listesini sunmak istiyorum: ***Kağızmanlı Cemal Hoca*** (Folklor Araştırmaları Kurumu, Ankara 1991), ***Âşık Veysel*** (Prospero, Ankara 1994), ***Kul Himmet*** (Günorta, Ankara 1994), ***Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*** (Armoni, Ankara 1996), ***Türk Halk Edebiyatı*** (Ortak, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 1997), ***Dostlar Seni Unutmadı / Âşık Veysel'in Yaşamı ve Şiirleri*** (Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), ***Kültür- Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı*** (Ürün Yayınları, Ankara 2004), ***Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri*** (Ürün Yayınları, 2006), ***Halk Kültürü*** (Başarı Yayınları, İstanbul 2007), ***Halk Deryasından Damlalar*** (Ürün Yayınları, Ankara 2011), ***Beyaz Güzel Bir Boşluk*** (Ürün Yayınları, Ankara 2018), ***Pancurları Cemile Kokulu Ada- Kıbrıs Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine İncelemeler*** (Ürün Yayınları, Ankara 2019), ***Kars Halk Kültürü ve Edebiyatı*** (Ürün Yayınları, Ankara 2019), ***Avludaki Ses*** (Ürün Yayınları, Ankara 2019)

İncelediğim şiir kitapları: ***Suları Islatan Mecnun*** (Ürün Yayınları Ankara [İlk Basım: 2003]), ***Sokaklar Kentler Ülkeler*** (Ürün Yayınları, Ankara [ilk basım: 2007]), ***Ağustos Aldı Sırlarımı*** (Ürün Yayınları, Ankara 2020), Kazandığı ödüller: "O Şehri-i Edirne" şiiri ile 2003 yılında Makedonya Cumhuriyeti, Çalıklı Bahar Şenlikleri Türk Dünyası Şiir Birincilik Ödülünü, ***Suları Islatan Mecnun*** kitabıyla da 2004 yılında Ruşen Hakkı Şiir Birincilik Ödülünü kazandı.

Şiirleri, Arapça, Arnavutça, Almanca, Boşnakça, Bulgarca, Çince, Ermenice, Farsça, İngilizce, İtalyanca, İsveççe, Korece, Kürtçe, Lehçe, Romence, Macarca, Sırpça, Ukraynaca ve Rusça'ya çevrildi. Yine "Suları Isıtan Mecnun" yapıtı 2005 yılında kitap bütünlüğünde Ukrayna ve Azerbaycan'da o ülke dillerine çevrilerek, yayımlandı.

Ayrıca, 2018 yılında Güney Kore'de gerçekleştirilen Kış Olimpiyatları dolayısıyla düzenlenen Barış Forumu konferans dolayısıyla Seul Üniversitesi'nde yaptığı konuşma ile orada paylaştığı iki şiirinin yirmi beş dilde bir araya getirildiği, otuzdan fazla dile çevrildiği, ***Su Çığlığı- Barış Şiiri Yazmayacağım*** (Ürün Yayınları, Ankara 2022) yapıtını da anarak, Metin Turan'ın edebiyatın devingenliği ve şiirin çoğalan etkisiyle dünya barış kültürüne katkısını da anımsatmak gerekir. ■

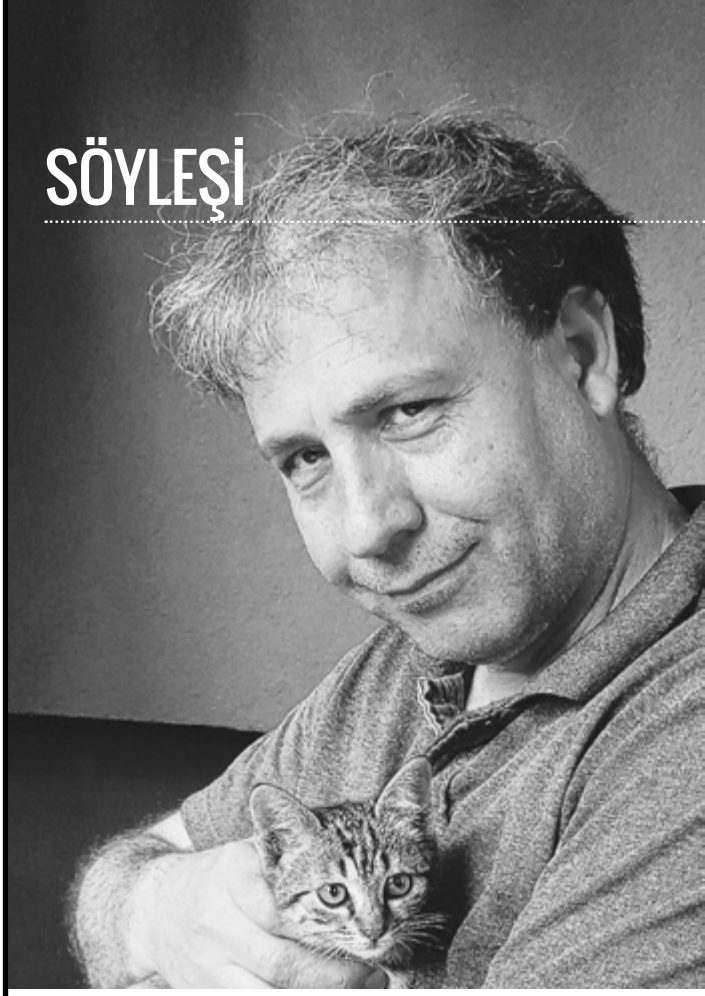

SÖYLEŞİ

Erdal Ateş ile edebiyat sanat üzerine söyleşi

■ SÖYLEŞİ: **AYŞE KAYGUSUZ ŞİMŞEK**

Mayalandığımız dönem olan çocukluğumuzu önemsiyorum ve söyleşilerimde de klasik hâle gelen bu soruyla başlamak istiyorum. Erdal Ateş nasıl bir çocukluk geçirdi?

Kekeme, göz teması kuramayan, okulda başarısız bir çocuktum. Bol bol resim yapardım. Hayal kurardım. Balgat'ta geçti çocukluğum ve hayatım. O yıllarda Balgat çamur içinde bir gecekondu bölgesi idi. Ama evimizin dışında, mahallemizde akan hayata karışmak iyi gelirdi bana. Hayatın içinde idim. Sabahtan akşama kadar oynardım, dolaşırdım. Evimizin uzağındaki (bugünkü Çetin Emeç Bulvarı tarafları) tarlalarda dolaşmak her gün yaptığım rutin bir işti. Hep oralardan bir şeyler bulurdum. Bana ilginç gelen bir nesne. Bahar, yaz dönemlerinde de çiçek, bitki toplardım. Kedilere, köpeklere çok düşkündüm. Mahalledeki başıboş yavru hayvanları toplar getirirdim bahçemize ve annem, babam buna çok kızardı. Özellikle de kedilere... Sonra ortaokul. Balgat Orta

Okulu'nu bitirdim ama sanki üç yıl okumadım hiç. Çok az şey anımsıyorum ya da anımsamak istiyorum. Resim aşkı devam ediyordu ama kitap okuma sevdası da vardı. İlkokul son sınıfta babamın acı ölümü beni çok sarstı. İçimde ağır bir tortu bıraktı. Babamın ölümü ile yalnızlaştım biraz. Evimizin karşısında *Balgat Amerikan Hava Üssü* vardı. Bu hava üssünün, Amerikalıların çocukluğumda izleri vardır.

Hem edebiyat hem sanatın içindesin. Hangisi ilk göz ağrın? Nasıl ve hangi ortam da başladı?

Resim tabii ki. İlkokulda iken başladı. Sürekli resim yapardım. Genelde pastel boya ile. Yalnızdım, kendimi ifade edemiyordum. Resim bana büyüleyici geliyordu. Bana haz veren bir oyundu. İki günde bir dikdörtgen pelür sayfaları olan resim defteri bitirirdim. Evdekiler kızardı bazen. Bütün dersler kötü, resim yapıyorum sürekli... Resim karın doyuran, ciddi bir iş değildi onlara ve topluma göre. Bugün de bu böyle. Değiştiğini pek sanmıyorum. Yazmaya lisede başladım. Şiirler yazdım. İlk şiirim edebiyat dersinde yazmıştım. Ödev vermişti hocamız. Ben de kısa bir şiir yazmıştım. O yıllarda toplumcu bir bakışa evrilmiştim. Ciddi okumaların yoğunlaştığı yıllar. Kitaplarımızı saklamak durumunda kaldığımız dönem. Liseden sonra Balgat'ta çıkan bir fanzinde (*Gemiye Ağıt*) iki şiirim yayımlandı. Şiirlerimi okuması için boksör arkadaşım İsmail'e (Şahin) vermiştim. O da dergiyi çıkaran arkadaşlarına vermiş. Benim için güzel bir anıdır bu. Sonra İsmail ile ben bir dergi çıkarmaya karar verdik: *Bir Avuç Gökyüzü*. Dergi taslağı hâlâ bendedir. İsmail derginin duyurusunu yapmıştı, kitabevi panolarına. Sanırım birkaç kitap ve şiir de gelmişti dergiye (İsmail'in evine). Ama dergi çıkmadı, çıkamadı imkânsızlardan ötürü. Sonra benim yazma serüvenim aralıksız sürdü. Önce şiir, sonra öykü...

Bazı yazarlar, yazmaya yaşamlarında bir kırılma noktasıyla başladıklarını söyler. Senin de böyle kırılma noktan oldu mu?

Benim söyleyecek sözlerim vardı. Bu sözler büyük sözler değildi belki. Yazmak, resim yapmak bir karşı duruştu benim için sanki. Ben de varım demekti. Varım ve buradan, böyle bakıyorum dünyaya, hayata... Tabii yaşadığım travmalar, örselenmeler beni yaratmaya itti hep. Aslında bu itkinin belki de farkında bile değildim. Sezgilerimle, hissiyatımla yaratımın çekiciliğine kapıldım. Kendimi buradan görmek bir bakıma kendimi keşfetmek kendimi gerçekleştirmenin başlangıcı idi. Sonraları bunun ağır bir yolculuk, bedeli olan pratik olacağını duyumsayacaktım. Ben yaratımda kendimi biraz Balzac'ın *Gizli Başyapıt*'ındaki anlatının kahramanı Frenhofer'a benzetirim. Ben'im Frenhofer...

"Yabanıl Şehirlerde Güz Koşuları", "Artakalan Belki de Hiç" şiirlerini ve "Hayta", "Ressamın Takvimi" gibi kitapların kısa öykülerini çok severek okumuş hatta öykülerin içinde kaybolmuştum. Ama son yıllarda kısa denemeler ve güncel konularda yazdığını görüyorum. Bunlar bir geçiş süreci mi, yoksa öykü, şiir devam ediyor mu?

Şiir, öykü devam ediyor. Roman, denemeler de var... Hep yazdım ama resim ana uğraşım ön planda göründü sanırım. Bedri Rahmi şöyle demiş bir yerde: "Ressamlar beni edebiyatçı olarak görür, edebiyatçılar da ressam." Benimki de o hesap belki. Kimsenin kimseyi okuduğu, takip ettiği yok zaten. Birçok anlatı ve şiir dosyam var belli yıllarda yazılmış. Yayımlanmayı bekliyor. Acelesi yok, günü gelir gün yüzüne çıkar bir gün.

Erdal Ateş, duygularını, düşüncelerini, kendini hangisinde daha iyi ifade ediyor? Resim, öykü, şiir...

Hepsi ve dahası var: Edebiyatın bütün türlerinde çalışmam var. Aynı şekilde plastik sanatlar alanında da. Salt resim değil, enstalasyon, video art, baskı resim, heykel, seramik de yaptım ve hâlen yapıyorum. Sanatı bütüncül olarak kavrıyorum. Neyi nasıl anlatacağım... İşte her şeyi belirleyen bu. Ben gündüzleri atölyesinde resim yapan geceleri de yazan ve okuyan bir sanatçıyım.

Bir soru da genelden sorayım istiyorum. İçinden geçtiğimiz süreçte, edebiyatta eleştiri var mı? Yani eleştiri ve tahammül desem ne söylersin?

Edebiyat dünyamızda eleştirinin olmadığını düşünüyorum. Fethi Naci'den sonra eleştiri bitti bana göre. Ortalıkta kitap tanıtım yazıcıları var. Kimse bir kitabı eleştiremiyor. Bütün kitap ekleri, dergi sayfaları "güzelleme" üzerine. Ortalıkta sayısız ünlü(!) berbat romancı, şair var ama bunların o berbat, vasat metinlerine dair iki çift laf söyleyecek, yazabilecek biri yok. Evet, eleştirmen yok, şairler, yazarlar da yazamıyorlar. Çünkü kimse ile yüz göz olmak istemiyorlar belki de. Açıkçası korkuyorlar, çekiniyorlar. Son yıllarda bu noktada değerli bulduğum kitap M. Mukadder Yakupoğlu'nun *Edebiyat ve Felsefe*'sidir (Bilim ve Sanat Yayınları). Yakupoğlu yaşadığı çağın tanıklığını yapmış/yapan kıymetli bir yazar, çevirmen, düşün insanıdır. Keskin bir eleştirel formasyona sahip bana göre. Keşke o kıymetli, cesur kitap eleştirilerini sürdürse. Ama çok zor, tahmin edebiliyorum. Hadi yazdınız bir kitap üzerine bir yazı. Kim yayımlayacak bunu? Dergiler yağlama, ballama olmayan yazıları yayımlamıyorlar. Kendilerini solda konumlayan dergi ve gazetelere vah ki vah! Ama güneş balçıkla sıvanmıyor, sıvanamıyor.

Elbette ki tahammül yok. Dergi ve gazetelerin kitap ekleri, kültür-sanat sayfalarının editörleri korkuyorlar. Neden korkuyorlar? Tüm bunlar bir dergi dosyasının konusu. Bana gelirsek: Kıyıda köşede kalmış, bana göre hakkı yenilmiş birçok şairin, yazarın kitapları ve görsel sanatçıların eserleri, sanatları üzerine yazılar kaleme aldım. Gücüm yettiği kadar bunu sürdüreceğim de. Vasat, vasat altı, beş para etmez verimleri olan edebiyatçılarla zaman kaybetmek benim işim değil. Bunu birkaç yazı ile yaşayarak öğrendim. Her şeyden önce ben eleştirmen değilim. Yazacağım onca metin beni beklerken büyük bir zaman kaybı "vasat"ı dile getirmek... ■

Ve yaşam*

■ MURAT KOÇAK

(Ömrümün İnsanları)

Nereden başlasam ki,
duvar gibi olduğum yıllardan mı?
Kendimi oyduğum ve kanattığım bugünlerden mi?
Yoksa tükenen dünyadan mı?

Ölüm Cebimde

Yeryüzüne gelmek istemesem de elimde değildi. Ama tüm karamsarlığıma rağmen hayata tutunma inadım genetik... Annem çocuk yaşında çalışmaya başladığından on yedi yaşında yumurtalıklardan birini almışlar. İkinci hamileliği riskli olmasına rağmen, karındaşım sonrası ısrarla erkek olsun bir de diye diretiyor, erkek olacak ezilmeyecek düşüncesiyle ikinci defa hamile kalıyor. Doğum, o günün koşullarında çok sıkıntılı gerçekleşiyor, hayatı riske girecek düşüncesiyle beni ana rahminden "forseps" yardımıyla çıkarıyorlar. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Cebeci Yerleşkesi Doğumevi'nde başlayan yaşam savaşım, astım hastalığına yakalandığımdan, altı aylıktan altı yaşına kadar "Çocuk Kliniği"nde sürüyor. Hafta geçmiyor hastaneye koşturuyor annemle babam. Onların karşılaşması da aynı yer. Dört yıl süren efsanevi aşk sonrası evlenmişler.

Babam hasta olarak geldiği hastanede daha sonra odacı olarak işe başlar. Beş on yıl çalıştıktan sonra annemin çabalarıyla İller Bankası'nın bakır kaplamalı tarihi binasında daktilo memuru olarak işe başlar.

Ergenlik çağlarımda, babamın öfke ile karışık sevgisi açmaza sürükledi. İki üç doktora gittik. Üstüme gelindiğinde, belki de kendimi ispatlamak için, kafamı duvarlara vuruyor, olmadı mutfakta tabak kırıyordum. Annem, doğumum sonrası kalan kist nedeniyle çok ağrılı yaşadı. Astımı da vardı, 61 yaşında nefes darlığı çekince kisti almak için ameliyat masasına yattı, on bir saat yaşayabildi... Halalarımdan biri söyledi hangisi hatırlamıyorum, ***"Kaleye gol attım, içimi yarın özütüm orada."*** demiş. Suçluydum babamca?

O günlerde edebiyata ve sanata sarıldım. Herkesin bu çocukta bir şey var demeleri yormuştu. En çok karındaşım üzülüyor, bu çocuğu siz bu hâle getirdiniz, diye yırtınıyordu. Çok güzel sesi vardır. Lisede kurulan koroda o yıllarda meşhur olan İzzet Altınmeşe'nin yorumladığı "Ayağımda Kundura" türküsü ile özdeşleşmişti. Çanakkale anması için sahne kompozisyonu düşünüyor öğretmenler. Ablam, kardeşim, diyor. Nasıl sevinmiştim. Günler öncesinden çalışmaya başladım. Anma süresince sahnede heykel gibi duracaktım. Yaralı, ölü askerler arasında tek sağ kalmış olarak. Ankara Halk Tiyatro'suna gittim. Erkan Yücel ile konuştum, bana tüfek lazım, dedim, Şenol adlı arkadaşına yönlendirdi. Sağ olsun o da hemen verdi. Asker giysileri için Aydınlıkevler Jandarma Karakolu Komutanı ile görüştüm kabul etti. Bana gelmişti sıra, Kürt teyzelerden edindiğim Emin amcanın köylü kasketi, Veysi ağabeyin Siirt şalvarı ve ablamın ördüğü atkı da bel kuşağım. Çok güzel geçti. Artık okulda ünlenmiştim, herkesin altın çocuk dediği cinsten. Ama kısa bir süre sonra yeniden çekildim kabuğuma, almam gereken ilaçları fazlaca alıp sakinleşmeye çalışıyor hatta öz kıyımımı gerçekleştirmek adına avuç avuç yutuyordum. Başaramadım. O günlerde gitmeye başladığım Nöroloji Profesörü Okay Sarıbaş aşırı hassaslığımın beyin zarındaki zedelenmeden olduğunu söylemişti. O gün bugün ölümü cebimde taşıyorum. Defalarca hastaneye yattım aklımın kıtlığına dair belge için, ama vermediler. Hatta bir gün, genç bir doktor ***"arka cebine al böyle yaşanmaz"*** dediğinde, işte onu yaparsam ölümümü gerçekleştiririm, dedim. Ölüm hakkımı oğulum aldı, ergenlik çağlarında ben gibi ebeveynlerinin hatası sonucu girdiği açmazı aşamadı. On dokuz yaşına girdikten bir ay sonra toprağa karıştı. Yazmasaydım çürürdüm. Niye mi? Anlattım, vicdanım yarılıyor, bağışlamıyorum kendiliğimi. İçime dönüklüğüm nedeniyle salyangoz gibi kabuğum da var olacağım son ana değin.

Doktorlar ümidi kesmiş aileme sabaha çıkmaz eşyalarını alın gidin demişler. Annemin ne hâlde olduğunu düşünmek istemiyorum. Sabah cenazemi almaya geldiklerinde bakıyorlar ki yaşıyorum oksijen çadırının içinde. Doktorlar, mucizeden başka bir şey değil, diyorlar. Annem, ölmediğinde varmış bir hikmet, derdi hep. İnsanlar şaşkınlıktan ne yapacağını bilmezken ben yatağıma etmişim, yetmezmiş gibi bir de onunla oynamışım. Yüzleşebilmek güç, hangimiz tam olarak başarabilir ki. Sanat, belki sağalma çabamız.

İlkokul çağlarında fazlasıyla Kemalettin Tuğcu okudum, iyice duygusallaşınca bıraktım. Evde sadece birkaç kitap vardı. İlk aklım erdiğinde ***Yaşar Kemal'in İnce Memed I.ve II. Cilt,*** diğer kitaplar ise babamın bankadan getirdiği ***Yaşar Kemal'in Ağrı Dağı Efsanesi ve Ignazio Silone'nin Fontamara'sı (Sabahattin Ali çevirisi)***. On üç yaşına kadar elime kitap almadım bir gün elim İnce Memed kitabına gitti. O günlerden sonra hiç bırakmadım, sonrası geldi. Ortaokul lise çağlarında vasat orta düzeyde öğrenciy-

dim. Ağzımı bıçak açmaz, insanlardan kaçardım. İlkokul üçüncü sınıf öğretmeni ile çok güzel anlaşmıştım, ne yazık ki yeni evimize taşınınca tüm hevesim kursağımda kaldı. El yazısını öğretti. Kendiliğimin bilincine varmamı sağladı. Şimdi düşünüyorum da ilkokul bitirene dek onun öğrencisi olsaydım. Bugün çok farklı olurdum. Hayatta keşkeler olmaz ama...

Lise ikinci sınıf edebiyat öğretmenim dünya görüşlerimiz aynı olmamasına rağmen edebiyata olan ilgimi algıladı. Dönem ödevinde, roman yazın, dedi. "Garip" adlı, denemeyi yazdım. Annemin hikâyesini yazmıştım. Yaşar Kemal etkileşimi çok fazlaydı. Sağ olsun, Güven Tunç okumuş değerlendirmeler yapmıştı, nasıl sevinmiştim. Kayboldu. Sonrası şiir oldu, arada denemelerim olsa da.

Selanik Caddesi

Yeni evimiz babamın kardeşleri ile miras paylaşımından gelen para ve Emlak Bankası'ndan çekilen yirmi yıl vadeli kredi ile alındı. Borç çoktu üstelik yirmi yıl ödenecek faiz de cabası. Eskiler borcu hiç sevmezdi. Üç yıl sonra babam kalan borcu nasıl öderiz diye düşünmeye başlayınca annem çalışırım, bizimkilere temizliğe giderim, dedi. Bizimkiler dediği altı yaşında hizmetçi olarak verildiği aile ve çocuklarıydı. Ama yetmiyordu, babam çocukluk arkadaşı Azgın'ın ağabeyi "Et Kafaların Musa"dan 3,000.TL borç alıp, evin borcunu kapattı. Annem, neredeyse hafta içi her gün temizlik ve ütüye gitti, kolları ve omzunda kireçlenmeye aldırmadan. Sobayı yakmayı öğretti bizlere, okuldan gelince karındaşım ev ödevlerini yapardı. Kabuğuma çekilir her yıl karne hediyesi olarak alınan plastik damperli Ford kamyonumla halının üstüne yatar hayallere dalardım. Dışarı çok az çıkardım, korkardım. Bazı günler annem gittiği evlere yanında götürürdü. En çok sevdiğim ev Selanik Caddesi'ndeydi. Evin sahibi adam bir dönem de vekillik yapmış hukukçu idi. Ev kitap doluydu, annem arada çanta dolusu çizgi roman getirirdi. Onları okuduktan sonra, okulun karşısındaki kitapçıya verip yerine Lev Tolstoy'un "Hayat Neşriyat"tan ***Kreutzer Sonat***'ı ile Fyodor Dostoyevski'nin ***Kumarbaz***'ını aldım. Hemen okudum. Kumarbaz çok etkiledi. Okumalar arttıkça yolumu çiziyordum. Büyüyünce ne olacaksın dediklerinde doktor, mühendis yerine çöpçü olacağım derdim. Yaşım biraz ilerleyince edebiyat öğretmeni derdim, gülerlerdi.

Yıllarım geçti Kızılay sokaklarında sonra. Birkaç yıl önce Adnan Azar'ın anması için yine o evdeydim. Salonuna sığamadım, gittim şöminenin yanına çöktüm. Tuhaf tuhaf bakanlara bakıp biraz sonra sessizce çıktım. Etkinliğin düzenlemesini yapan çok eski arkadaşımdı. O zaman ona hiçbir şey demedim. Birkaç zaman sonra kahve içmeye gittiğimde söyledim o evin çocukluğumun evlerinden olduğunu. Biraz sonra yaşamdaşı da geldi yıllar olmuştu görmeyeli. Onun sayesinde tanımıştım İspanyol gitarist Paco de Lucía'yı. Ankara'ya gelmişti konsere gidemesem de kasetini hemen alıp dinlemiştim. Hayat akıştan öte değil.

Yıllar önce geldiğim Hatay Sokağı'na gelişimin üzerinden yıllar geçti. İlk günlerdi üçüncü kattaydı

Bir Sevda Olursun

MED REŞİYAN

Hazan yağmurlarına durdu mevsim
Gün ağır, rüzgâr asi,
Yapraklar solgun, şarkılar dilsiz,
İklimler köksüz, ufuklar yıldızsız
Ve içimde bir sevdanın hazin suskunluğu

Üşüyen umut, yas tutan gece
Özgürlüğüm, yalnızlığım
Bulutlanan dağ, nefessiz sokak

Mavileri yağmalanmış çocuk
Yaralı şiirlerin yüreğinde ağlayan düş
Ne denizler ne gökyüzü
Ölümün şafağında savrulan bir gülüş

Her köşe başında dinmeyen bir fırtına
Gözyaşı ve nefret
Oysa bir yaşam düşlüyorum gözlerin gibi mavi
Dikensiz kavgasız
Gün ışığı gibi sıcak, Munzur gibi tutkulu

Sonbaharda filizlenen başak tanesi mutluluğunda
Ayazlar geçince, acılar dinince
Hani çiçeklenirse gül dalında sevinçler
Güneşli sabahların özgürlüğünde
bir özlem bir sevda olursun belki

13.01.2023

Siyah İnci

■ M. RAUF ARPAÇAYLI

Siyah inci güzel kız
Eskiciden toplama,
İkinci el kelimeler çaldım seni anlatmaya.
Oysaki en usta sairlerin, ne muhteşem sözcükleri bile
kifayetsizken.
Buz gibisin buz.
Yani cam gibi dokunsam kırılacak.
Ellerim kesilecek kan olacak.
Öyle sıcaksın ki, kardelen gibi buz dağlarında.

Ay ışığı düşmüş gibi parlıyor zulanda sustalı bıçak.
Sahi sen kimsin?
Efsun' mu? Aysu' mu?
Kırşehir toprağı gibi kavruk,
Anne memesi gibi sıcak.
Belden aşağı küfürlü masalarda nargile dumanı,
Rakı mezesi gibi mi gibi mi düşünsem?
Sevmeyi on birinde kaybetmiş.
Baba eli gibi tutulacak.
Seni, isçi barikatlarında korkusuz kadın,
Ararat baharında Ermeni gelini.
Etiyopya'da kara kız.
Kil çadırlarda Kürt annesi,
Seni nereye koyam bilmem ki.

Gözlerinin öteki yüzü mavi kar fırtınası,
Erguvan moru, bir ay ışığı kırıntısı.
Pamuk şekeri tadında, bir çocuk çığlığı.
Sevgiye hasret umut hırsızlığı.

Yağız delikanlı duygularım dörtnala içimde,
Çınlıyor kulaklarım.
Hepsi bir yan da,
Adamı öldürüyor dudakların.

o vakit. Çocuklarımdan Serkan, ağabey evin badanası benden sen boyasını al dedi, gittim aldım, yıllardır gittiğim Sakarya Caddesindeki hırdavatçıdan. Usta geldi ertesi gün sabahtan başladı boyamaya. Öğleden sonra kapı çaldı, yıllardır görmediğim bilinç yoldaşımdı gelen. Öyle bir sarılmışız ki ikimiz de ağlıyor birbirimizi nasıl özlediğimizi sesliyorduk. İçeri girdi beş dakika ya durdu ya durmadı kolay gelsin deyip gitti. Gider gitmez usta, ya bu nasıl bir dostluk, bu yaşa geldim böyle bir şey görmedim ne kadar içten, dedi. Bura yaşayacak hiç karamsarlığa düşme dedi. Akşam iş bitiminde borcum ne dedim, borcun yok dediğinde içimden geçti tüm hayatım. Ömrüme borçluyum. Ağrılardan daha çok güzellikler.

Siyah Beyaz

Hayatını yazma vaktin geldi derler yıllardır, pıhtılar hâlinde dökülür arada. Bugüne dek özellikle 2007 sonrası hakkımda epeyce yazıldı. Hatta Haydar Ergülen'in ***"Rüzgâr Pansiyonu"*** yazısı sonrası Mihriban Sezin'in yönettiği ***"Sokağın Sesi"*** adlı belgeselinde şair karakteri ile efsaneleştim.

Yıllarca sokaklarda evsiz yurtsuz yaşadım, hatta bazen sırf araştırmak adına en dip noktalara korkusuzca daldım. Aklın almayacağı insanlar tanıdım, çaresizlikten, kırılmışlıktan bedenlerini çürütenlerin arasından geçtim. İstanbul da olduğum ilk yıllarda Yüksek Kaldırım'a gittim defalarca, gözlemledim. Yazdıklarımın satır aralarıyım...

Eytişimsel bilince erişebildiği an tüm insanlık ve yeryüzü güzel olacak. Devrim, insanın kendiliği... Etik bilince erişememiş insan zaaflarına yenik düşer. Hacı Bektaşi Veli ne güzel demiş; ***"eline beline diline sahip ol"***. Ben benden içre yürüdükçe, doğanın eytişimine inandım. Her gün yeniden doğan güneş akşama erince göğe baktım. Dökmeliyim; ayışığının huzmesine saklı gizlerimi.

Ömrümüzce aradığımız, uğrunda öldüğümüz öldürüldüğümüz şey, kendine varma uğraşı. Başkasında bulmaya çalışmanın ötesinde olmadığını bildiğimiz hâlde, bitmeyen. Yansam da yokluğun sınırına varsam da hiçliğimin bilinciyle arayış. Yetinmedim çağladım fırtınalar içinde boğuştum kalemlerimi kırdım. Neyim **aşk** olmaktan başka. Çürümüşlük, acizliğini örtbas etme adına öldürecek sevdiklerimizi. İnsanlar **aşk** bilincine vardığında ortaklaşa hayat mümkün...

Salgın sonrası insanlık silkelenir, bilincine kavuşur diye düşünmek, inanmak istedim insana, güzden kışa ererken yandım! Külümü yuttum.

Ömrümün son deminde, veda edip son anımı bekleyeceğim. "Ayışığı Şiir ve Yaşam" bisikleti son düşüm. Yıllar önce Eşekli Kütüphaneci Mustafa Güzelson'un fotoğrafını yayınlamıştım. Neden böylesi bir şey düşünmedim diye hayıflanmıştım. Meğerse Fakir Baykurt romanını yazmış, okuyorum bugünlerde. **"Rüzgâr Şiir ve Yaşam"**da fotoğrafını yayınlamıştım. Üç tekerlekli bisiklet aldım öğrenme çabalarım

sırasında bisikletle şarampole yuvarlandım. Kaburgalar da kırık omuzda kırık derken bir de üstüne vidalar atıldı omzuma aman ha vidaları gevşetmeyim yaş neredeyse altmış. Eşek yerine bisikletin ardına raf yapacağım. **"Ayışığı Şiir ve Yaşam"**ı, son kitabım ***"Kın ve Susku"*** yu okura ulaştıracağım. Bir bölümünde de çocuklar için kütüphane düşünüyorum. Düşlerim tükenmiyor ne yaşarsam yaşayayım. Yorulsam tükensem de çınar ağacının kovuğuna sığınırım yeniden düşler kurarım soluklanmak için...

6 mayıs

■ FULYA ÇELİK

kayıp kentlerin arka sokaklarında yitirdim avazımı
koynumda ahlar büyüttüm

kent uçurumdu düştüm
ipinceydi boynunuz
uzun ve cesur boyluydunuz mayıs'ını yitirmiş bahar
sevincini yitirmiş çocuklardık 6 mayıs'tı
korkusuz ve dimdik

o gündü
deniz koydum adımı. siz yaşasaydınız
eğer siz olsaydınız,
bir gün sonra 12 yaşıma basacaktım.

6 mayıs 1998

Yüz on bir

Lise ikinci sınıfta boyumun uzunluğu nedeniyle en arka sırada otururdum. Hâlâ öyle mi bilmem, dersi kaynatmak isteyenler çoğunlukla arka sıralarda otururdu. Benim sıra arkadaşım Deli Ömer yaşça büyüktü, içki sigara ne ararsan var. Diğer yandan da komünist Ömer'di. O yılların ekip arabası 06 A 493'e kafa tutacak kadar da mertti. Kollar korurdu. Yıllar sonra Sakarya Caddesi'nde gördüm. Maliye memuru olmuş, işim güzel, demişti. Denetlemeye girdiğim mekânlarda içkim bedava, dediğinde gülümsemiştim. Bir de ön sırada, yirmi iki yaşında, bizlerden altı yedi yaş büyük Mehmet vardı. Kaynatmayı çok severdi, hovardanın tekiydi. Aklı fikri uçkuruydu. Dersin ortasında kulağımıza "111111" der dururdu. Ne olduğunu sorunca "Bentderesi, Fatma Doğanlar" derdi. Ergenlik işte, merak ederdik. Bizim mahallenin özelliklerinden biri de, geneleve yakın olduğu için hayat kadınlarının her apartmanda birkaç tane olmasıydı. Rastlantıdan öte hayatın akışı, Hanife teyze emekli olduktan sonra bizim bloğun ikinci girişinden ev aldı. Oğlu Kemal ağabey, Funda abla ile evlendi. Funda abla da çok er gitti. Gelini gidince oğluna ve torunlarına sahip çıktı. Hanife teyze kafası eğik selam veren olursa saygı ile selam verirdi. Hiç konuşmadım ama çok saygı duyardım. Bir iki yıl önce Kemal ağabeye Hanife teyzeye ithaf ettiğim şiiri armağan ettim. Teşekkür etti. Sanırım Kemal ağabey hâlâ oturuyor annesi ve kızı Devran ile.

Bentderesi yıkıldı, şimdi her yere yayıldı. Hayat kadınlarının yaş ortalaması iç acıtıcı. Telefon numaraları da yedi haneli oldu. Ankara sokakları cep telefonu numaraları ile dolu. "Vesikalı Yârim" sadece siyah beyaz film adı... "***Rastlantı ve Beklenti***" kitabım neden 111 adet? **"eril erkeklik"** düşüncesine karşı tepkimden...

Şiirzofren olmamsa var oluşum!

**** Gerçek hayat ile ilgisi yoktur. İnsanın insan bilincine erişebilmesi umuduyla kurgulanmıştır.***

(Devamı belki yazılır...) ■

Çaykovski'nin Kâbusları

■ BİRCAN MİRZA

Sönmeye yüz tutmuş meşalelerin kızıl karanlığında
Ruhların fısıltılarını duyuyorum
Uzaklaştığımı sanmıştım
Transparan ayak izlerinden
Ama hala yanı başımda duruyor
Açgözlü çirkin bakışlı hayalet

Zaman kendini
İnfaz ediyor beynimde
Aşk delisi maestronun çellosu
Yalnız bir rüzgârın çığlıkları gibi

Resimlerin davetsiz misafiri karaltılar
Issız çalılıkların arasında kaybolmuş umutların
Densiz kâbusları

Korkularım diniyor gülümseyen ışıklarla
Kırlangıç yüreği gibi atıyor kalbim
Rahiplerin çıkarıp attığı
Günahlardan çok uzaklarda

Basmane Garı

■ EMİNE AYDOĞDU

Tren ağır ağır Basmane Gar'ına yanaştı. Taşıdığı yolcular gibi o da bitkindi. Tıslaya tıslaya durdu.

Birbirlerine sokularak yürüyen kadınlar, çocuklar ve erkekler, yorgunluktan zor adım atıyorlardı. Bohçalar, valizler, sepetler, sırtlarında ve ellerindeydi. Bir hafta sürmüştü yolculuk.

Kalabalıktan sıyrılıp heyecan içinde mavi peronda birkaç dakika soluklanan, Ali, Garman ve küçük kız, kısa adımlarla etrafa boş boş bakarak yürümelerini sürdürdüler. Acemiydiler. İlk kez trene binmişlerdi.

Güneş parlıyor; ama hava rüzgârlı. Gar'ın bekleme salonundaki tahtadan sedire oturdular. Bekliyorlar. Herkes birini bekliyor. Gözler kapılarda. Giren-çıkan insanlar. Dakikalar boşluk içinde hızla ilerliyor. Kız gelip geçen kadınlara merakla bakıyor. Özellikle başı açık ve makyajlı olanları inceliyordu. Kafasında yarattığı hâlâ tiplemesi, başı açık, makyajlı ve öğretmeni gibi elbiseleri olan birisi idi. Yani bir şehirli. Uzun yoldan ve beklemekten iyice yorulan Ali ile Garman aralarında fısıldaşıyorlar. Küçük kız duymuyor.

"Bir an önce gelseler de teslim edip gitsek. "

Yolculuk sırasındaki neşeleri kaybolmuştu. İkisi de mutsuz görünüyordu. Afyon Gar'ında aldıkları bir çuval elmayı tren hareket edince kompartımanın camından yol boyu yürüyen kadınlara atıp, katıla katıla gülmüşlerdi. Kimisinin beline, kimisinin omzuna, kimisinin kalçasına değen elmalar yerde yuvarlanıyordu. Kadınlar panik içinde trene bakıyor; ama elmaların nereden atıldığını göremiyorlardı. Ali ve Garman nişan alıp elmaları attıktan sonra saklanıyorlardı. Küçük kız, bu duruma bir anlam veremiyordu. O, saklanmıyordu. İzliyordu. Bu oyunda onlarla ortaklığı, beraber gülmekti.

Uzun boylu, kavruk bir dal gibi zayıf, orta yaşlı olmasına rağmen kamburu çıkık, karga burunlu, soluk benizli ve hitler bıyıklı bir adam soru dolu gözlerle yanlarına yaklaştı. İnce dudaklarını oynatınca hayaletler gibi ses çıkarıyordu.

"Ben Cafer, Fatma'nın kocasıyım. Kızı almaya geldim. Köyden geldiğiniz o kadar belli ki, bir aralık nasıl tanıyacağım kaygısına kapılmıştım. Boşuna kaygılanmışım."

Garman ile Ali birbirlerinin yüzüne bakıp; "tamam dayı, Sadık Kirvenin gönderdiği mektubu getirdin mi?" Adam ceketinin cebinden sararmış bir zarf çıkardı. Ali zarfa baktı içindeki kâğıda şöyle bir göz gezdirdi, sonra da geri verdi.

"Anlaşıldı dayı, biz de sizi bekliyorduk. Hala gelmedi mi? "

"O çalışıyor. "

Adam, kocaman eliyle küçük kızın minik elini sıkıca tuttu. Ve yürümeye başladılar.

"Garman iyi ki mektubu sordun. Adamın tipini hiç beğenmedim. Köyden gelmişiz, alnımızı okudu herhâlde. "

"Boşver aldırma. Sadık Kirve öyle demişti. Gönderdiği mektubu yanında getirecek, onu gösterirse kızı teslim edin. "

"Sadık Amcanın durumu da iyi, niye bu kızı gönderdi ki buralara."

"Ne bileyim çocukları mı olmuyormuş neymiş. Güya okutacaklarmış. Öyle dedi Sadık Kirvem." "İyi cesaret, kız çocuğunu buralara kadar gönderip... kardeşin de olsa güvenmek zor arkadaş." "Ben de olsam göndermem, ama onlarda çocuk çok, ha bir eksik, ha bir fazla diye düşünmüş olabilirler. Evlatlık mı ne yapacaklarmış. Gerçi halanın daha önceki evliliklerinden iki çocuğu var ama doğrusunu ben de bilmiyorum."

"Neyse artık biz görevimizi yaptık, gerisi onların bileceği iş."

Küçük kız, arabalara trenlere hayranlıkla bakıyordu. Asıl görmek istediği denizdi. Belki biraz sonra o da önlerine çıkardı. Üzerinde pazenden gelişigüzel dikilmiş mavi siyah benekli twist bir elbise, altında kırmızı çiçekli pijama vardı.

Ayağındaki kara lastiklere bakıp bakıp gülen çocukları görünce şaşırdı. Neden güldüklerini anlayamadı. Çocuklara el sallayıp o da güldü.

Mavi dolmuş tıka basa doluydu. Ayaktaki yolcular oturanlardan daha kalabalıktı. Adamın siyah ceketinin kolundan tutuyordu. Dolmuştan indikten sonra taşlı bir yolu çıkmaya başladılar. Yol dik ve uzundu. Çıktıkça daha da uzuyordu. Ayakları sızlıyordu. Çıkarsa rahatlayacaktı; ama bu taşlarda nasıl yürüyecekti. Birşey söylemek istedi. Adamın gülmeyen yüzüne bakıp sustu. Konuşamadı. Ne yapacağını, nasıl davranacağını bilemiyordu. Susamıştı. Sonunda dayanamadı : "Çok susadım."

Adam: "Eve gidince içersin," dedi. Sözcükleri

ifade biçimi küçük kızı korkuttu; bir daha ağzını açıp bir şey istemedi.

Koca kayaların üzerine yapılmış gecekonduya nihayet vardılar. Evin içi çok pis kokuyordu. Adam: "Geç şuraya otur," diyerek kapının yanındaki minderi gösterdi. "Halan birazdan gelir." Bohçasını da önüne bıraktı. Odanın içini incelemeye başladı. Sonrasını hatırlamıyordu. Minderin üzerinde yerde uyumuştu. Ta ki birisinin ayağıyla başını dürttüğünü hissedene kadar. "Kalk uyuma. Gel buraya, senin adın ne?" Ne olduğunu anlamadı. Kadının yüzüne uykulu gözlerle baktı. Hayalindeki halaya hiç; ama hiç benzemiyordu. Bir adım uzağındaki sedirdeydi. Yanına gitti. Kadın tütün kokuyordu. Elbisesini çıkarınca tütün kokusu genzini iyice yaktı. Kadının atleti külotu sapsarıydı.

"Tütün fabrikasında çalışıyorum. Üstümüz, başımız, ağzımız, götümüz, tütün kokuyor. Kolay değil yavrum ekmek peşinde koşmak. Sen de pek küçükmüşsün pek de kara. Aslında ben senin büyüğünü istemiştim babandan, seni niye gönderdi ki? Ver o bohçayı bana, temiz elbisen var mı?" Bohçayı açtı:

"Bunlar mı, diye güldü? Sen de şimdi bitte vardır. Önce başına gaz yağı sürelim, sonra da seni çimdireyim." Gaz yağı kafasının derisini sızlatmaya başladı. Sessizlik yemini etmiş gibi sustu. "Niye konuşmuyorsun yavrum? Anan, baban nasıl? Yoksa dilin yok mu? "

"Var, var. Yolda gelirken su istedi."

"Neyse, yabancılık çekiyor demek ki, birkaç güne alışır" dedi kadın.

Bilmediği bu yere, tanımadığı bu insanların yanına neden gönderilmişti. Herşey bir anda olup bitmişti. Okul için demişlerdi.

Kaçamıyacağı, bağıramıyacağı, ağlayamıyacağı bir kutunun içine hapsedilmişti. Öfkesini nasıl bastıracağını bilemiyor, dışına da atamıyordu. Gözlerini yerden kaldırmıyordu. Kırmızı kilime sabitlemiş öylece bakıyordu. Neden diğer kardeşleri değil de onu göndermişlerdi. Kara bir taşa benzetiyordu annesi. Belki de bu yüzden gönderilmişti.

Tavuğun mide bulandırıcı kokusu geliyordu. Haşlanmış tavuk. Yumuşak derisi, boynu, bir de kanadı, melamin tabakta, bulanık suyun içindeler. Midesi iyice bulanmaya başladı. Kendini zor tutuyordu.

"Haydi yesene. Acıkmışsındır, kaşıkla suyundan iç."

"Haydi, kızım nazlanma," dedi kocası.

Kapana kısılmış gibi hissediyordu. Dişleriyle dilini ısırıyor. Ağlamamak için yüzden geriye doğru sayı sayıyordu. Zec hiç ağlamazdı, o öğretmişti. İlkokuldaki sıra arkadaşıydı. Öğretmen olur olmaz yere Zec'i döverdi. O, taş gibi susar, ağlamazdı. Ablası onun Ermeni olduğunu söylemişti. Onun için dövüyor demişti. Ermeni nedir diye sorduğunda: "Bilmiyorum onlara Ermeni diyorlar. Herhâlde iyi birşey değil." O itiraz etmişti. "Hayır, o benim en iyi arkadaşım. Kötü değil, o çok iyi. Çok güçlü. Öğretmen o kadar dövüyor, gözünden bir damla yaş akmıyor. Hep gideceğini söylüyor."

"Umut yok buralarda. Ben yaşayamam, gideceğim," diyor. Nereye diye sorduğumda. "Bilmiyorum, ama çok uzaklara."

Zoraki bir iki kaşık tavuk suyundan içti. Halasının ve kocasının göz hapsindeydi. İkisinin de bakışları öyle ağırdı ki, sanki bedeni eziliyordu. İçtiği tavuk suyu midesini ağzına getirdi. Kendini tutamadı. Avuçlarıyla ağzını kapatsa da kusmuğu her yana saçıldı. Masadan kalkmaya çalıştığı sırada başına bir yumruk darbesi aldı. Halası yapma dese de, adam kükremiş aslan gibi haykırıyordu:

"Başımıza bela ettin. Daha ilk günden çektiğimize bak. Ben istemiyorum, gönder gitsin, bu kara kancığı." Elindeki kaşığı yere fırlatıp masadan öfkeyle kalktı. Yatak odasının çarpan kapısı, evin içini öfkeyle doldurdu. Can havliyle ve korkuyla kapıya yöneldi. Eşikten adımını atar atmaz taşlı yolda koşmaya başladı. Kara lastiklerini giyememişti. Ana caddeye çıktığında akşamın karanlığında koşuşturan insanları ve yanından hızla geçen arabaları gördü. Sokak lambasının aydınlattığı, üzerinde; Tek Yol Devrim, Faşizme Karşı Omuz Omuza, Bağımsız... sonrası silinmiş yazı-

Şikestim

■ **MÜSLÜM ASLAN**

Wa bayê kevin ji zû ve ez hilgirtim
Min wêneyek danî ser şopa fira kevokan
Ew xewnên zarokî mezin dibûn
Min hez rûyê xwe yî herî ne xweşik jî dikir
Evînan çavê xwe digirt ji sûncê
min ê herî xayîn
Şikestim ba hilgirt

Wan berbangên dûr û bi şewq
Bi straneke kelogirî şina min digirt
Zû dişikêm min bigire
Carek din nayêm cîhanê
Nagihêm jiyanê
Şikestim

ların olduğu duvarın dibine bir tavuk gibi tünedi. Ayakları sızlıyordu. Onu bulduklarında kendinde değildi. Yorgunluk ve korkudan bayılmıştı. O gece kendinden geçmiş hâlde bir köpek gibi tortop, yere serilen yatakta uyudu.

Sabah uyandığında kendini başka biri gibi hissediyordu. Dünkü gibi değildi. Yüreğindeki bütün yıldızlar sönmüştü. Güneş de gitmişti. Kocaman bir boşluk vardı. Sanki uykusunda birisi onu yeniden yaratmıştı. Bir gecede insan nasıl bu kadar değişebilir? Kendine bile soğuk ve uzaktı. Bilmediği bir el, o gece öfke ve nefreti boynuna takmıştı. Hayatta kalmak için tutunduğu bu iki duyguyu yaşamı boyunca taşıyacaktı.

Hep aynı şeyleri yiyorlardı. Kahvaltıda siyah zeytin, beyaz peynir ve gül reçeli vardı. Bir dilim ekmek, üç zeytin ve biraz peynir yedi.

"Halası bir daha evden kaçma. Seni zor bulduk. Sonra anana babana ne deriz." Kocası, "bir daha kaçarsa ayağından zincire vururum."

Ey! Ademoğlu

■ **ÇAĞLAR GÜLCAN**

Ey! Ademoğlu.
döllediğiniz aciz acılar
sizden kaçarlar
Duman altı olur her yer
bir rüzgâr eser
dağılır birer birer
Ey! Ademoğlu.
yıkılır başına o ördüğün duvarlar
çıktığın dam, yıkılır başına
Artık okunmuyor yüzleriniz
Sarraflığım avunmaymış
Bu gördüğün son güzellik düşü, iyi bak!
Artık düşler yağmursuz,
yapraksız ve tensiz.

Bu delirmelerim, daralmalarım ve
bunalmalarım bundanmış meğer.
Yağmursuz, yapraksız ve tensiz
oluşundanmış düşlerin.

4 Haziran 2022

"Korkutma çocuğu. Bir cahillik yaptı. Bir daha yapmaz. Baksana geleli bir hafta olmuş. O günü hepimiz unuttuk." Tepkisiz bir şekilde söylenenleri dinledi. Sofranın toplanmasına yardım etti. Musluğu açtı. Dünkü gibi tıss diye bir ses duydu. Gene sular akmıyordu.

"Burada sular sık sık kesiliyor. Varillere su dolduruyoruz. Onları kullanıyoruz. Belediyenin tankeri geceleri su getirir. Mahalleli sıraya girip bidonlara su doldurur, gün boyu onu kullanır. Bu gece seni de götüreyim öğren." Başını olur anlamında salladı. "Haydi, şimdi kömürlüğe in, varilden şu kovayla su getir. Bulaşıkları yıkayayım." Varilin kapağını güçlükle kenara doğru itti. Boyu yetişmediği için tabureye çıkmıştı. Naylon tasla kovaya suyu doldurmaya başladı. Varilin kenarlarında tutunmuş parmak büyüklüğünde yumuşak sülüğe benzer – solucan– hayvanlar gördü. Korktu. Kenara çekildi. Bekledi. Varilin iç çeperlerine yapışmış hareketsiz duruyorlardı. Korkusunu yenmeye çalışarak, suyu doldurmaya devam etti. Halasına hiçbir şey sormadı. Her su almaya gittiğinde onları görüyordu. Alışmıştı; korkup, ürpermiyordu. Hareketsiz hallerini izlediği bile oluyordu.

"Haydi, kalk, üzerini giyin, gidiyoruz." Duvardaki saate baktı. Üçü gösteriyordu. Yastığının kılıfına sakladığı kâğıda bir çizik daha attı. Çizikleri halası görmeden saydı; geleli sekiz gün olmuştu. Dört bidon ellerinde ivecenlikle karanlıkta taşlı yolu çıktılar. Sokak gündüz gibiydi. Bütün mahalleli oradaydı. Çoğunluğu kadındı. Erkekler azınlıktaydı. Bir iki de çocuk vardı. Su tankeri gelince sıra bozuldu. Herkes öne çıkıp, bir an önce suyunu doldurmak istiyordu. İtiş-kakış ve karmaşa kavgaya dönüştü. Kalabalık, kovaları, bidonları birbirinin kafasına sırtına vuruyordu. Sürücü tankeri hareket ettirince, bağırmaya başladılar. "Nereye gidiyorsun, daha suyumuzu alamadık? Susuzluktan öldürecek misin bizi? " Tanker yeniden durdu. Bu sefer herkes sırayla suyunu doldurdu. Sıra onlara geldiğinde tankerdeki su bitmişti.

Eve geldiklerinde saat beşti. Fatma işe gitmek üzere hazırlanmaya başladı. "Haydi, sen biraz uyu. Enişten uyanınca ona kahvaltı hazırla." Yorganı kafasına çekti. Elleriyle gözlerini kapattı.

"Kalk bakalım bu kadar uyumak yeter. Buraya uyumaya değil, çalışmaya geldin. Çayı demle, kahvaltıyı hazırla." Mutfağa koşup çaydanlığa su doldurdu. Küçük tüpün üzerine koydu. Yerdeki incecik döşeği ve yorganı toplayıp köşedeki sandığın üzerine bıraktı. Halası öyle söylemişti. Kah-

valtı hazırdı. Açık bir çay, bir dilim ekmek, dünkü gibi zeytin ve peynir yedi.

Cafer evden çıkmadan önce iyice tembihledi: "Sokağa çıkma. Evde otur. Halan gelmeden gelirim," diyerek gitti.

Bekledi. Bekledi. Bekledi. Dışarıdan sesler geliyordu. Sedirin üzerine çıkıp pencereden baktı. Onun yaşındaki kızlar gene ip atlıyorlardı. Çağırdıklarında gidememişti. Cafer izin vermemişti. Cafer yoktu. İzin de yoktu. Dışarı çıktı. Gidip gitmeme arasında bocaladı. Kızlar neşe içinde oynuyorlardı. Onu görünce el sallayıp gene çağırdılar. Çekinerek yanlarına gidip, onlara katıldı. İçinde bir rüzgâr esiyordu. Önce ip salladı, sonra atladı. Yorulmaksızın atladı. Bir ters, bir düz, yenilmemek için sürekli koşuyordu. Hep atlamak istiyordu. Geldiğinden beri ilk kez gülüyordu.

Çığlık çığlığa bir kadının sesiyle ip atlamayı durdurdular. Kadın avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Sesi ağlamaklı gibiydi. "Deniz GEZMİŞ'i asmışlar. Deniz GEZMİŞ'i asmışlar." Pantolonunda bir ıslaklık hissetti. Elini pantolonunun içine soktu. Parmakları ılık bir şeye dokundu. Çıkarıp baktı. Kandı. Ne yapacağını şaşırdı. Utandı. Nasıl davranacağını, kime ne soracağını bilemedi. Ablasını hatırladı. Etrafına bakındı çöplükte bulduğu çaput parçasını bacaklarının arasına soktu. Zec gibi o da ağlamayacaktı. Söz vermişti kendine. Geceleri uyumadan önce asla ağlamayacağım, asla ağlamayacağım, diyerek uykuya dalıyordu. Kızlar ipi toplayıp, koşarak evlerine gittiler.

Açık pencere ve açık kapılardan küfür, ağıt ve öfke kusan tümceler yağmur gibi Gültepe'nin gecekondularına ve taşlı sokaklarına dökülüyordu. Ne yapacağını bilmiyordu. Eve doğru koşmaya başladı. Cafer gelmemişti. Yastık kılıfını çıkarıp, makasla parçalara ayırdı. Ablasından öğrenmişti. Onun her yaptığını izlerdi. Sokakta bulduğu bez parçasını çıkarıp çöpe attı. Yastık kılıfının bir parçasını kilotunun içine iyice yerleştirdi. Kasıkları ağrıyordu.

Halası dün haftalığını almıştı. Mutfağa gitti. Sandalyenin üzerine çıktı. Yeşil dolabın içindeki cam kavanozu aldı. Kapağını zorlukla açtı. Yarın semt pazarıydı. Halası pazar alışverişi için para koymuştu. Küçük kızı da tembihlemişti. "Bu haftalık pazar paramız..." Cümlenin sonunu getirmemişti. Sandalyeden inerken sendeledi. Düşecek gibi oldu. Son anda masanın köşesinden tutarak inmeyi başardı.

Kapıyı yavaşça kapattı. Yokuşu tırmanırken Cafer'i gördü. Arkası dönüktü. Bir kadınla konuşuyordu. Çöp bidonun arkasına saklanıp bekledi. Sinekler uçuşuyordu. Konup konup kalkıyorlardı. Kalbi avuçlarında, soluğu kesilecek gibiydi. Korkudan titriyordu. Konuşma uzun sürmedi. Cafer kadına kahverengi bir zarf verdi.

Çöp bidonunun yanından geçerken yere tükürdü, tükürüğünü ayağıyla ezdi. Cafer uzaklaşınca, koşmaya başladı. Nefes nefeseydi. Dolmuş durağına yaklaştığında, mavi dolmuşun hareket ettiğini gördü. Üzerinde Basmane yazıyordu. El kaldırıp durdurdu. Kalabalığın arasına karışmayı başarmıştı. Sürücüye doğru ilerleyip parayı uzattı. Üzerini alırken bozukluklar yere saçıldı. Küçücük parmaklarıyla toplayıp twist elbisesinin cebine koydu. ■

Amed

■ **HASAN SEÇKİN**

kadim Anadolu'nun öz anasıdır, Amed
inci gibi gözyaşlarından bugünlere kalan
Ahmed Arif, Mehmet Uzun, Ape Musa'dan
kehribar saçlı çocuklara armağan...

şimdi burada bir ölüm çukurudur Sur
tankların, topların ve muasır bir medeniyetin
gün gün, bu yaralı bağrımızda açtıkları
karadelik gibi bitimsiz kanlı bir çukurdur...

yaşananlar, açık seçik yaşandı, göz önünde
gördüm, ay ve güneş tanıktır utancımıza
en çok da lâl dilimizden vurdular bizi
kelimeler kifayetsiz kalıyordu acımıza...

beyaz bayrak taşıyan hercai bir çocuktum
körpe bedenim yıkıntılarda betimsiz yine
görün, taşlı sokaklarda yatarken upuzun
kalbi, kalbimde paramparça Amed'in...

kuşlar ve yıldızlar tanıktır bu olan bitene
elbet yerde kalmaz, çileli anaların bu ahı
ve bir şafak vakti, biter bu zifiri karanlık
yepyeni muştularla gelir, serçelerin sabahı...

Ocak-Şubat 2016 - 2022

Türkülerde İbo kitabının düşündürdükleri

■ **EMRAH CİLASUN**

Mustafa Demir'in, İbrahim Kaypakkaya'nın "Katledilişinin 50. Yılı Anısına" derlediği, *Türkülerde İbo* kitabını büyük bir ilgiyle okudum. Zira alanında şimdilik yegâne olan bu çalışmanın beni ilgilendiren çeşitli veçheleri vardı. Onları burada okuyucu ile paylaşmak isterim.

Şayet benim gibi çocukluğunuzda ve gençliğinizde Kaypakkaya ekolünün içinde yetişmişseniz, kulağınız tabii ki belli başlı ozanların (Emekçi, Garip Şahin, Haydar Erdoğan, Zamani, Mehmet Koç, Bolşevik (Ferhat Tunç) ve Rençber'in) türkülerine, ağıtlarına, marşlarına aşinadır. Ve *Türkülerde İbo* kitabı sizi derhal içine çekip, çocukluk yıllarınıza, gençlik yıllarınıza geri götürür. Ancak buradan hareketle Mustafa Demir'in çalışmasını salt bir nostalji kitabı gibi değerlendirmek fevkalade yanlış olur. Kitabı bir solukta okuduktan sonra bir müddet beklemeye (ya da demlenmeye mi desem) alırsanız ve ardından üzerinde derinlikli düşünerek tekrar okumaya başlarsanız, aşağıda üzerinde durup, tartışmak isteyeceğim hususlara zorunlu olarak takılırısınız.

İlk etapta *Türkülerde İbo* kitabının en dikkat çekici yanı, İbrahim Kaypakkaya hakkında ne kadar çok ağıt, türkü, marş ve şiir yazıldığıdır. İnsan, rekabet olsun diye değil, hakikaten meraktan, "acaba diğer devrimci önderler için de bu kadar çok eser yazılmış mıdır" diye sormadan edemiyor.

İkinci dikkat çeken husus, yazılan eserlerin kahir ekseriyetinin kır kökenli âşıklara ve ozanlara ait olmasıdır. Bu fenomen beni, yıllardır üzerinde durduğum, araştırmaya çalıştığım ve daha da derinleştirmek istediğim bir mevzuya, "İbocular sosyal akımı" mevzusuna getiriyor.

"Nedir bu, İbocular sosyal akımı" veya "neyi kastediyorsun" diye soracak olursanız, özetin özeti "İbocular sosyal akımı", 1974 sonrası, kâh bölgesel kâh merkezi dönemlerde yeniden oluşmaya çalışan Kaypakkaya ekolünün sevk ve idaresinden bağımsız gelişen ***kendiliğinden bir harekettir***. Kahir ekseriyetini yüzeysel de olsa İbrahim Kaypakkaya'nın fikirlerinden, işkencede gösterdiği kararlılıktan ve Vartinik baskınından etkilenen kır kökenli insanların oluşturduğu (yoksul köylüler, kır kökenli öğretmen ve öğrenciler vb.) bu sosyal akımın diğer unsurları ise, 70'lerin ortalarından itibaren şehirlere göç edip, varoşlara sığınan yine kır kökenli insanlar (gündelik çalışan ameleler, hammallar, lümpen proletarya vb.) ve az sayıda da olsa şehir küçük burjuvalarıdır (sanatçı, entelektüel, lise ve yüksek öğrenim gençliği vb.).

Kaypakkaya ekolünün kontrolünden bağımsız, kendiliğinden gelişen ve büyüyen bu sosyal akıma, devrimci kamuoyunda ***"İbocular"*** denmekteydi. Ve çok ilginçtir, bu kendiliğinden oluşan fenomen esasen iki kaynaktan besleniyordu: Biri Nihat Behram'ın, *Ser Verip Sır Vermeyen Yiğit* adlı eseri. Diğeri ise Âşık Emekçi'nin "Selam Olsun Halk İçin Ölenlere" adlı kaseti.

Devrim stratejisini kırdan şehire çizmiş İbrahim Kaypakkaya'nın fikirlerinin pek tabii ki ***sosyal tabanını*** da esasen köylüler oluşturacaktı. Bu kimilerinin hakir gördüğü, alaya aldığı kimlerinin ise gocunduğu gibi değil (özellikle 1974 sonrası Kaypakkaya ekolünün), bilakis övünülecek bir nişaneydi. Ve tabii her kendiliğinden akım gibi "İbocular sosyal akımı"nın da sınırlı görece bir ömrü vardı. İlk başta, nispeten daha dar bir örgütün doğal olarak hitap ettiği kitle ile bahsettiğim sosyal akım arasında uzun süre zorunlu bir asimetri oluşmuştu. Daha sonra ise, "İbocular sosyal akımı"nın bir kısmı Kaypakkaya ekolü içinde eridi (1978-80 arası), diğer bir kısmı ise ya 12 Eylül sonrası başlayan ve günümüze dek süren "gericilik yılları"nda sönümlendi (1980-2000), ya da siyaset sahnesinin yeni aktörleri olan Kürt milli hareketine veya azınlık inancı Aleviliğe entegre oldu.

Türkülerde İbo
Derleyen: Mustafa Demir
Birinci Basım: 2022
El Yayınları
ISBN: 9786057454386

Türkülerde İbo kitabı, işte bu sosyal akımın da bir nevi tarihçesini ama özellikle de müzik antropolojisinin alanına giren boyutunu gözler önüne sermekte. Zira dikkatli bir okuma yapıldığında, 1974'den itibaren yazılmaya başalanan "İbo türküleri"nde ilk göze çarpan husus, Anadolu Alevi âşıklık geleneği ile devrimci fikirlerin harmanlanmasıdır. Aslında evveliyatı 1960'ların sonlarına uzanan ve başı-

“Geçmişten gelecek için öğrenelim!”

■ **H. DEMİRCİYAN**

Avusturya İşçi Hareketi Tarihi Üzerine dizisinin **I. II.** ve **III.** broşürlerinin devamı olan **IV. Kitap** da **Dönüşüm Yayınları**’ndan çıktı. Bu **IV. Kitap** Avusturya Marksist-Leninist Partisi (AMLP)’nin ve onun kurucusu ve Genel Sekreteri, 15 Haziran 2016’da aramızdan ayrılan **Franz Strobl** yoldaşın yayımladığı broşürlerden oluşmaktadır.

Bu kitabın günümüz açısından en önemli yanı **geçmişten gelecek için öğrenmektir!**

1930 ve 1950’li yılların Avusturya işçi sınıfının sınıf kavgasını günümüze ulaştıran bu çalışma İsmail H. Yarkın yoldaşın takdire değer Almancadan Türkçeye tercüme çalışmasıdır.

Avusturya İşçi Hareketi Tarihi Üzerine IV kitabında yer alan makaleler;

- Faşizmin teorik analisti ölümsüz Bulgar komünisti Georgi Dimitrof’tan “Avusturyalı İşçilere Mektup”
- 1934 Şubat’ının Silahlı Mücadele Deneyimleri,
- 1934 Silahlı Mücadelesinin Derslerinin Güncelliği,
- 1950 Ekim Şubat’ının Grevi dersleri.

Günümüzde işçi sınıfı ve emekçilerin pratik kavgasına da önemli oranda ışık tutmaktadır. Hani diyoruz ya; **“geçmişten haberdar olmayan, günü anlayamaz ve geleceğe hazırlıklı olamaz”.** İşte bu yaklaşımla bu kitap değerlendirildiğinde Avusturya işçi sınıfının geçmiş kavgasından öğrenecek çok şeyler var bu kitapta. Örneğin barikat savaşları, örneğin grevler…

Avusturya Marksist-Leninist Partisi’nin Merkez Yayın Organı –“Kızıl Bayrak“ta yayınlanmış yazıların yapılan bu tercümeleri dünya işçi sınıfı hareketi için değerli dersleri günümüze taşır. Avusturya İşçi Sınıfının barikatlarda nasıl direndiğini ve mücadelenin nasıl örgütlendiğini öğrenmekteyiz. Okumaya değer bu eserde yer alan GEORGİ DİMİTROF’tan;

“Hayır, Avusturya işçi sınıfının silahlı mücadelesi bir hata değildi. Hata, bu mücadelenin örgütlenmemiş olması ve devrimci, Bolşevik tarzda yürütülmemesiydi.”

Avusturya İşçi Hareketinin Tarihi Üzerine – IV-
Çeviren: İsmail H. Yarkın
Çeviri Red.: Yusuf Yoldaş
Birinci Basım: Mayıs 2022
Dönüşüm Yayınları
ISBN: 978-975-8286-41-6

Aktarımlar, okuma merakımızı daha fazla uyandırıyor.

Bu kitabı bize tercüme çabalarıyla kazandıran İsmail H. Yarkın’a ve Dönüşüm Yayınları’na çabalarından dolayı teşekkür borçluyuz.

Mayıs 2023 ■

nı Âşık İhsani, Mahsuni, Şah Turna ve Şah Senem’in çektiği son derece zengin ve son derece güçlü bir dile sahip bu “devrimci ozan” tarzının Alevi inancından ziyade –her ne kadar tali planda kimi sembolleri içerse de– devrimci ve komünist fikirleri öne çıkartıyor olmasıydı. Ve bu eserler son tahlilde olumluydu.

İbo türkülerinin ikinci göze çarpan yanı ise, derinlikli olarak İbrahim Kaypakkaya’nın fikirlerine vakıf olmayan ama onun kendisini devrim için feda edişine yürekten bağlanan ozanların, “ser verip sır vermeyen yiğit” olarak adlandırdıkları bir ikon yaratmalarıydı. Kendiliğinden oluşan sosyal akımların ama özellikle de sanatın doğasında var olan “ikon yaratma” kati surette bir eleştiri konusu değil, bilakis belli ölçüde tolere edilebilecek bir hususdu. Önemli olan, “yığınlara dışarıdan bilinci götürecek bir öncünün” yaratılan ikonla birlikte kendiliğindenciliğin kuyruğuna takılmayıp, ikonu yaratan düşünceyi ***dönüştürmeyi*** gerekli ve zorunlu görüp görmediğiydi. (Maalesef 1974 sonrası Kaypakkaya ekolünün tarihinde buna verilecek cevap, pek de olumlu değildir.)

Türkülerde İbo kitabında 1980’den ama özellikle de 90’lardan itibaren kaleme alınan ağıt, türkü, marş ve şiirlerde ibrenin, devrimci komünist fikirlerden daha çok Anadolu Aleviliğine doğru kaydığını görmekteyiz. Her ne kadar edebi olarak son derece başarılı ve güçlü olsa da bu eserlerde, herşeyden evvel İslam Devleti’ne 1300 küsur sene önce hangi köle sahiplerinin

"Köln Radyosu Sustu" raflarda

Dergimiz yazarlarından **Gülsen Gülbeyaz**'ın **Köln Radyosu Sustu** isimli öykü kitabı raflarda yerini aldı. Ters Kule Yayınları tarafından basılan kitabın tanıtım yazısını okurlarımızla paylaşıyor, Gülsen Gülbeyaz arkadaşımıza, "Kitabın okuru bol olsun..." diliyoruz. — **GÜNEY**

"Ağır işlerde çalışarak geçen suskunluk yıllarının ardından gurbetteki işçilerin yardımına hafta içi her sabah ve akşam birer saat kendi dillerinde yayın yapan Köln Radyosu yetişir. 2 Kasım 1964: Radyo istasyonundan ilk Türkçe yayın, memleketten seslenen bir efsane, bir dost sesi, yaşama sevinci... Köln Radyosu, sanki gurbette yaşayanların her şeyi, içlerine gömülmüş kendi sesleri... Dilsiz kalmış gurbetçilerin birbirlerine gönderdikleri selamlar, şarkılar, türküler... Alamanya, bir anlığına sanki memleket... Köln Radyosu yayında; çoluk çocuk, konu komşu suspus. Vardiyalı çalışanlar için yayınlar kasete kayıtlı.

Geçtiğimiz yıl, Almanya ile Türkiye arasındaki işgücü anlaşmasının 60. yılı dolarken, gurbette yaşamlarını uzun yıllar yabancılık duygusuyla çaresiz ve hep çalışarak, dilsiz geçiren, onlarla birlikte acılarını yaşayan, paylaşan, iki kültür arasında erken yaşta olgunlaşan, devlet kapılarında ana babalarına tercüman olmuş çocuklarıyla kimi zaman rolleri değişen "Misafir İşçiler", iç ve dış politik çıkarlar için hâlâ nesneleştirilmeye devam ediliyor. Memleketten seslenen Köln Radyosu'nun yayın saatleri ise Almanya'daki tasarruf tedbirleri nedeniyle birkaç saatle kısıtlanmış.

"Köln Radyosu Sustu" çok kültürlü bir öykü kitabı. Kitabın kahramanları Sergio, Mara, Luis, Jose, Cecil, Pankac, Tara, Üşa, Vasan, Sandip, Nişa, Devdan, Zeliş, Xalo, Sima, Jasmine, Evan, Ralf, Gerd, Cihan, Rüya, Emê, Pembe... Öykülerin konuları gibi kahramanları da dünyalı... Gülsen Gülbeyaz'ın öykülerinde çok kültürlülük ve dünyalılık zorlama değil, Yaşar Kemal'in tarif ettiği o büyük, rengârenk çiçeklerle kaplı bahçe kadar doğal. Hayatın tüm çelişkileri öykülere sinmiş ancak birbirleriyle kavgalı değil Gülbeyaz'ın kahramanları. "Köln Radyosu Sustu", göçmen hâllerinin kırıklığını, kabına sığamayışını, acısını, öfkesini, dünyayla ve kendisiyle kavgasını evrensel bir bakışla işlerken, umudu da yeni bir ülkeyle hayal ediyor. "Yeni Ülke'nin Beyaz Atletli Çocukları" umutlarımızı yarına taşıyor. Onların hayalleri Köln Radyosu'ndan yükselen türküler kadar sıcak, içten ve yürekli." ■

hükmedeceğine dair nihai savaş Kerbela'da, Yezid ordularına yenilen Hüseyin ile İbrahim Kaypakkaya (ve diğer devrimciler) arasında bir paralellik kurulması, ya da "yaradılanla yaradanın tek ve bir" kabul edildiği "Vahdet-i Vücud" tasavvufunun önemli temsilcilerinden olan Şeyh Bedrettin ile İbrahim Kaypakkaya arasında bir paralellik kurulması, Mao'nun değimiyle "ikiyi bir etmek" idi. Zira komünist dünya görüşü açık açık kendisini şöyle ifade ediyor:

"Bu sosyalizm, devrimin sürekliliğini; tüm sınıf ayrılıklarının kaldırılmasına, bu sınıf ayrılıklarının dayandığı tüm üretim ilişkilerinin kaldırılmasına, bu üretim ilişkilerinin karşılığı olan tüm sosyal ilişkilerin kaldırılmasına, bu sosyal ilişkilerin sonucu olan tüm fikirlerin devrimcileşmesine zorunlu geçiş noktası olarak proletaryanın sınıf diktatörlüğünün ilanıdır."

Dürüst olmak gerekirse, komünizmin önüne alaşağı etmek için koyduğu bu hedefleri, bir inanç biçimi olan Alevilik, konumu gereği bilakis muhafaza eder. Cumhuriyetin kuruluşundan beri ötelenmesine ve gadre uğramasına rağmen kanaat önderlerince aslında hem siyaseten hem de iktisadi açıdan bu azınlık inancı, doğası gereği, bu sistemin yıkılmasını değil reform edilmesini talep etti. 80 sonrası Türkiye'de toplumun daha da İslamileştirilmesi ile başlayan dalgaya karşı Alevi kanaat önderlerinin ve/veya örgütlenmelerinin kendilerine, benzer mağduriyetten gelen (ve maalesef uzun süredir iktidar perspektifinden yoksun, reforma çok daha meyilli) devrimciler arasında müttefik araması son derece doğaldı. Ve aslında daha derine baktığımızda tüm bunlar Rusya'da, 1905 yenilgisi sonrası Stalin tarafından yapılan şu tespiti akla getirmekteydi:

"Rusya'da karşı devrim dönemi beraberinde sadece 'gök gürültüsü ve şimşek'değil, fakat hareket üzerine

hayal kırıklığı ve birleşik güçlerde inançsızlık getirmiş bulunuyor. Önceleri, 'aydınlık geleceğe' inanılmış ve bu nedenle hangi milliyetten olursa olsun birlik içinde mücadele edilmişti. Şimdi ise düşüncelere kuşku sızdı ve ayrışmalar başladı: 'Herkes kendi ulusal mecliscığine; herkes sadece kendisine güvensin! Herşeyden önce 'ulusal sorun'!"

12 Eylül sonrası ve günümüz Tükiye'sinde Stalin'in sözlerinin muhatabı ve düşünceye kuşku sızmasının sorumlusu pek tabii ki, Aleviler değil bilakis, pragmatistçe düşünüp, hareket eden ve kısa yoldan kitleselleşeceğini düşünen "öncü"lerdir. İster işçi hareketi, ister Kürt hareketi istrese de Alevi hareketi olsun, bunların ardına takılıp giderken "öncü"lerin gerekçesi, "bu hareketleri komünizme tabi kılacağım" iddiasıdır. Oysa yaşanan ve ispatlanan ise "öncü"nün özünde adım adım aslını inkâr edip, dönüştürülmesi gereken çelişkinin tabiatına geçtiğidir.

Balkanlar'dan Ortadoğu'ya uzanan siyaset ile cemaat geçişkenliğinin bir benzerinin yaşandığı 90'lar Türkiye'sinde, bu fenomenin en karekterist örneklerinden biri, Cemal Şener'in 1995'de yayınlanan *Bihatayık Evladı Kerbelayık - Kerbela'dan Seyit Rıza'ya* başlıklı kitabının kapağında Ali, Seyit Rıza ve İbrahim Kaypakkaya'nın resmedilmesinde, bir diğer örnek ise, ölüm orucuna yatan devrimcilerin, Kerbela'daki Hüseyin'in neferlerini hatırlatan kızıl bantları alınlarına bağlamasında görülmekteydi. *Türkülerde İbo* kitabında, diğerlerinin yanı sıra Halûk Tolga İlhan'ın "Vartinikten çıkıp düştün yollara" adlı eseri ile Hasan Kaplani'nin "Kerbela destanı" bu bahsettiğim fotoğraf karelerinin besteyle güçlendirilmiş hâlidir. Ve açıkça belirtmekte fayda vardır ki, bu gidişle İbrahim Kaypakkaya adı ve fikirleriyle komünist bir devrimin pusulası olmaktan çok, siyasal İslam'a kaşı Alevi cemaatinin kendisini savunmak amaçlı oluşturduğu reform kalkanın bir parçası hâline gelme tehlikesi ile karşı karşıyadır. "Öncü"lerin "devrim" tahayyülü ise "Cemevi Sosyalizm"nin sınırlarını maalesef aşamamaktadır.

Türkülerde İbo kitabına geri dönecek olursak, 176 sayfalık kitapta beni en fazla hayrete düşüren ve etkileyen Kul Sefili'ye ait, "İBRAHİM" adlı türkünün sözleri olmuştur. "Ser verip sır vermeyen yoldaşa" notunu düşme gereği duyan ozan, kaleme aldığı mısralarda Kaypakkaya'nın halkı da içine çekerek vermek istediği devrim mücadelesinin özünü anladığını (dayanamadım altını çizdim) gayet sarih, ajitatif bir dille anlatmaktadır:

"Sen, ser verip sır vermeyen öndersin
Dağda taşta, köyde kentte sen varsın
Yaramızı yoldaşlarımız sarsın
Kurşun geçirmez sol yanım İbrahim

Bilincinle ışık tuttun köylere
Sen dağlardan korku saldın beylere
Devrim için zindanlarda yerlere
Alıştı yatmaktan tenim İbrahim

Sosyalizmi yaydın kırdan şehire
Sen halkının için katlandın zora
Diyarbakır zindanında itlere
Sır vermedin sen "Aslanım" İbrahim

Vartinik'ler unutulmaz yaşanır
Bir gün devrim neferleri boşanır
Kadın erkek mavzerleri kuşanır
İşte o gün kurban benim İbrahim

İbrahim İbrahim canım İbrahim
Tükenmiyor hiç isyanım İbrahim
Sosyalizme sevdalıyız bu yolda
Feda olsun akan kanım İbrahim"

Türkülerde İbo kitabının bana göre en sanatsal şiiri ise Sevda K.'ya ait "FEDA" başlıklı şiirdir:

"Hadi toparlan gidelim
Vakittir
Geceyi kuşatıyor kelebekler
Ay kızıllaşmış
Yıldızlar bıçak ucu
Vartinik'te sofra kurmuş
Alevlerle sevişiyor deli yürekliler!

Yarası gizlidir
Üstüne tuz ezerler
Sabret müşkül gönül
Gün olur
Seni de bir yarada gizlerler

Artık çekilebilir deniz gözlerinden
Küstü mavi
Burası
Diyar-ı Bâkir
Dipsiz kuyularda büyüyor
Siyah inciler."

Kaypakkaya ekolü ve camiasının ozanları tarafından yaratılan ajit-prop eserler son derece olumlu ve önemli bir miras olarak telakki edilmeli. Örnek olarak verdiğim Kul Sefili'nin türküsü ve Sevda K.'nın şiiri de bu mirasın içinde sayılmalı. Ama daha da önemlisi 21. yüzyılda İbrahim Kaypakkaya'yı devrimci yeni nesillere taşıyacak eserler hem bu mirası temel almalı hem de edebi diliyle, estetiğiyle bu mirasın çok daha ötesine geçmeli. Bu aynı zamanda müzik alanında da geçerlidir. Bir tarafta Mehmet Koç'un, Zamani'nin ya

Katya ve Şiirli Kelimeler'in Yazarı: **Hakan Tuncal**

■ **CEVAT BAYRAK**

Katya (Bir Fenerbahçe Romanı)

1970 İstanbul doğumlu, Türkçe öğretmeni yazar arkadaşımız Hakan Tuncal'ın ilk romanı olan Katya, derin bir araştırma ve takibin izlerini taşıyan bir aşk, centilmenlik ve barış romanıdır.

Roman, karşılığını bulamayan bir aşk macerasının sonunda görülen korkunç rüyalar ve bir beyaz Rus'un göçü ile başlar. 1914 yılında, Fenerbahçe futbol kafilesi birkaç dostluk maçı yapmak üzere davetli olarak Odesa şehrine gider. Bu süreçte dile getirilen, "Önemli olan, yüzyıllardır savaşan iki halkın sporla yakınlaşmayı denemesidir." "Düşmanlığı çıkaran basiretsiz yöneticilere inat halklarımızın dostluğu bakidir" gibi cümleler, bu dostluk maçlarının tarihsel önemini gözler önüne serer.

Tuncal Hakan; Katya (Bir Fenerbahçe Romanı), Ritim Sanat Yayınları, 196 sayfa, 2020 İstanbul

Romanda Sovyet hükümetinin kurtuluş savaşı veren Türkiye'ye yaptığı yardım, 1928 yılında yapılan Taksim Anıtı'nın anlamı, 1905 Kışlık Saray önünde gerçekleştirilen Kanlı Pazar olayı; Lenin, Stalin, Troçki, Vahdettin, Dürrizade Abdullah, Halide Edip, Atatürk ve silah arkadaşları, Bandırma Vapuru, Atatürk'ü düelloya davet eden Alfred Rüstem vd. pek çok isim ve olay yer alır. Romanda geçen şehirlerin ruhunu daha iyi anlamak için, şehirlerdeki bazı eski binaların, otellerin, operaların kısa tarihi anlatılır.

Varlıklı bir aileden gelen Katya ile önce Fenerbahçe spor kulübü yöneticisi Hamit Hüsnü ve sonra vatan sevdalısı Dalakman Hüseyin arasında geçen aşk hikâyesi üzerinden pek çok toplumsal konuya değinilir. Verilmek istenen mesaj açıktır: "Hep dostluk kazanacak, insanlık kazanacak."

Şiirli Kelimeler

Hakan Tuncal yaratıcı bir düşünceden yola çıkarak, daha önce karşılaşmadığım türde bir kitap hazırlamış. Her harfi temsilen seçtiği bir kelimenin etimolojik anlamını verdikten sonra içinde bu kelimenin geçtiği, beğenerek okuyacağımız şiirlerden oluşan örnekler vermiş. A harfinden ayrılık, B harfinden balkımak, C harfinden cevher gibi. Eser bize Mallarme'nin "Şiir hayallerle değil, kelimelerle yazılır." sözünü hatırlatır. Kelimelerin sihirli bir gücü olduğuna inanan Tuncal'a göre "bu sihirli güce en çok şiirde rastlarız. Şiir, sihrini kelimelerle gösterir." Kırkın üzerinde isimden alıntı yapılmış. Şiirlerinden alıntı yapılan yazar-şairden bazıları şunlar: Ferhad İbrahim, Orhan Veli Kanık, Nâzım Hikmet, Karacaoğlan, Gülten Akın, Ahmet Telli, Metin Altıok, Nesimi, Rıfat Ilgaz, Nimri Dede, Rüştü Onur, Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Can Yücel vd.

Tuncal Hakan; Şiirli Kelimeler, Girişim Ajans Yayınları, 144 sayfa, 2022 Ankara

Tuncal'ın bir küçürek öyküsü ve bir şiirinin de yer aldığı "Şiirli Kelimeler", arka kapak yazısında belirtildiği gibi, hayatımıza anlam katmak üzere raflardaki yerini almış bulunuyor. ■

---

da Emekçi'nin, Garip Şahin'in artık çalınmaya çalınmaya, söylenmeye söylenmeye unutulmaya yüz tutumuş eserleri vardır ki, bunlar mutlaka yaşatılmalıdır. Diğer tarafta ise günümüzün genç devrimci nesil müzik sanatçılarının zengin enstrümanlarla, aranjman ve müzikalitesiyle geleneksel olanın ötesine geçen İbo türküleri, marşları, rapleri yapmaları sadece arzu edilmemeli aynı zamanda "eski tüfekler" tarafından da teşvik edilmelidir.

Türkülerde İbo kitabıyla düşün dünyamda bu ve benzer soruları provake ettiği için Mustafa Demir'e ne kadar teşekkür etsem azdır. *Türkülerde İbo* kitabı, genç araştırmacılar için önemli bir eşiği aşmıştır. Mutlaka okunmalı, üzerine tartışılmalı ve genç araştırmacılarla devamı gelmelidir.

9 Ocak 2023 ■

Son Görüntüler

■ GÜLBİN SODAN

Kuraklık güçlenerek sürüyor! Tüm kaynaklarımızın tükenişi de! Hastalık, açlık, baskı, cinayet, zorbalık ve şiddet de!

Son görüntülerde kurtarıcılarımızı görüyorsun! Erken utku çığlıklarına bakarsan, kurtuluşa ermişiz!

Uzun Ölü'nün yönettiği karanlıktan geliyor çoğu; birkaçı çöpe attığı hurda! Tümünün üzerinde geçmişin ve yenilgilerin ağır kokusu!

Yasanın son barikatı da tekmelenirken, kurtarıcıların başı; "Uğraşıp da ne olacak?" buyuruyor! Zindandaki bir önder; "Karşı çıkıyorum!" diye haykırırken, sorgulamaktan yoksun cehaleti düşün bir de!

Bize doğru tutturulan koşuya bak! Ellerinde pankartlar, birbirlerine omuz çelme atarak, "Oy oy oy!" çığırışlarıyla dizlerini döverek!

Birbiri kadar çıkarcı, birbiri kadar yobaz, birbiri kadar dışa bağımlı, birbiri kadar anamalcı kişiler, Uzun Ölü'yü kendi karanlığına göndermek istiyor! Özgür olmayan, özgürlük getiremez! Aydınlık yerine, yeni bir alaca karanlık! İş rızaya kaldı!

"Doğal önderleriniz yok mu?" diye sormuştun ya! Uzun yıllar yurt dışında yaşadığın için unutmuşsun!

Vuruldular! Asıldılar! Zindanlara tıkıldılar! İşkencede öldürüldüler!

Bilinçlenerek birleştiğimizde, yok edemedikleri önderlerimiz de olacak! Zamanın hızla akması, kimi kez iyidir!

İletilerini bekliyorum! ■

...

■ ALİ YASACI

Buğday çiçeği kokar buram buram yoksul
adsız memleket
İçimde bitmek bilmeyen koca dağlardan
kocaman bir hasret
Bilinmeyen bir dilin çocukları gülüşen
sevmelere hasret
Yurdum dağları nergisler nar çiçekleri
kime bu
beyaz tülbentten davet

Yine yeniden

■ GÜLSEREN TÜTMEZ

Bak gün evrildi
Bir duvar dibindesin
Dur durak bilmeyen zamanın içinden
kayıp gitmektesin
Kimlik arayışı içerisinde
karmaşık insanların karışıklığı
gelip çarpmakta
Un ufak edilmiş olsan da
Doğrul diyen bir gayretle
Hadi..
Kalk
Kalk ve yeniden başla
Bir türkü dinle mesela
Ya da bir tuvale dokunsun ellerin
Parmaklarının arasından
yüreğin aksın tabloya
Hatta kalemin zihnini boşaltsın
Dertleşsin yazdıkların seninle
Yenilen keşfettiklerinle
Yeniden
Hadi ...
Yine yeniden
Simsiyah değil ki tabiat
Tabiatın kucağında bin bir türden renk
Sendende sen gibi renk
Günler evrilecek seni sen yapmaya dek,
gelecekler getirecek

Sinematek, festivaller ve İşçi Filmleri Festivali

■ ÖNDER ÖZDEMİR

7 Mayıs 2023 tarihinde İstanbul Film Festivali kapsamında gösterilen "Aşk, Ateş ve Anarşi Günleri" isimli belgeseli izledim. Belgesel 1965-1980 tarihleri arasında Türk Sinematek Derneği ve Onat Kutlar'ı anlatıyordu.

1965 yılında Onat Kutlar, Şakir Eczacıbaşı ve arkadaşları tarafından kurulan Türk Sinematek Derneği 1980 darbesi ile kapatıldı.

Sinematek sayesinde Türkiye'de Yeşilçam filmleri dışında çok özel filmler seyirciye ulaştırıldı.

Sinematek, Türkiye'deki sinemanın bir dönemindeki tartışmaların önemli aktörlerinden birisi idi.

Sinematek geleneği 1980 darbesi sonrasında Onat Kutlar ve arkadaşları tarafından İstanbul Film Festivali olarak İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV)'ye devredilir. [1]

Bugün İKSV tarafından gerçekleştirilen İstanbul Film Festivali Berlin, Venedik, Cannes gibi büyük Avrupa festivallerinin filmlerinden seçki sunan, Türkiye dışı filmler için "festivallerin festivali" olarak kendisini konumlayan özgün bir kimliği olmayan bir festival. Diğer taraftan Türkiye seçkisinde ise mevcut iktidarı-egemen ideolojiyi kızdırmayacak filmlerin tercih eden, diğer filmlere sansür uygulayan kimliği ile tanınıyor.

"kültür-sanat vakıflarını, açtıkları sergiler, düzenledikleri konserler, film ve tiyatro festivalleriyle tanıyoruz. Ve tabii bunları sahneleyen sanatçılarla tanıyoruz. Ama bütün bu gösteriyi yöneten sahne arkasındakileri pek tanımıyoruz. Oysa bu kurumlara karakterini veren, onların toplumsal, ekonomik, ideolojik formasyonunu belirleyen bu perde arkasındaki yöneticiler."

Ali Artun'un İKSV'yi Kim Yönetiyor? başlıklı yazısında İKSV'nin arkasındaki iş adamlarını, yöneticileri ifşa ediyor. [2]

İstanbul Film Festivali'nin ideolojik duruşunu sponsorları üzerinden de kolayca görebiliriz. Örneğin İstanbul Film Festivali'nin sponsorlarından biri de Akbank'tı, Akbank bu sponsorluğunu hiç de dolaylı ortaya koymadı. Gazeteleri, dergileri, tam sayfa ilanlarla, dev bilboardlarla doldurdular. Reklam filmi de hazırladılar. Bu reklam filminde "Akbank tüm duyguların destekçisi", sloganını kullandılar. Tüm duyguların destekçisi ne demek? Film festivaline gideceğiz, filmler seyredip duygular yaşayacağız ve Akbank hissedeceğimiz tüm bu duygularda maddi/manevi payı olduğunu açıktan bilboardlarla gönenerek anlatacak. [3]

Sinematek üzerine hazırlanan belgeselde döneme ilişkin birçok kişi ile görüşmeler yapılmış. Ancak yönetmen bazı konuları belgeselde yer almaması doğrultusunda tercihini kullanmış.

Sınırlı bir süre içinde sonlandırmanız gereken bir filmde tabii ki değineceğiniz konuların söyleyeceklerinizin de sınırı var. Diğer taraftan geleceğe belge olsun diye yapılan bir belgeselde "olmazsa olmaz" diyebileceğimiz konular atlanmamalı diye düşünüyorum.

Örneğin yönetmenin 1978 yılında Sinesen'e devredilen Sinematek Derneği'nin içler acısı durumunu ve nedenlerini dönemin Sinematek yöneticisi Ahmet Sezerel'e sormasını beklerdim.

"Aşk, Ateş ve Anarşi Günleri" belgeselini izledikten sonra şu sorunun yanıtını merak ettim. Eğer bugün hayatta olsa idi ve Onat Kutlar'a bugünkü İstanbul Film Festivali hakkında ne düşündüğünü sorsaydık, nasıl yanıt alırdık?

Film festivalleri

Dünya üzerinde gerçekleştirilen ilk film festivali 1932 yılındaki Venedik Uluslararası Film Festivali'dir. Festival, Mussolini tarafından İtalyan filmlerinin uluslararası alanda tanınırlığını/dağıtımını hızlandırmak ve faşizmi teşvik etmek amacıyla organize edilir. Venedik Film Festivali'nde 1934-1942 yılları arasında verilen en iyi film ödülünün adı da Mussolini Cup'tır. Lois Lumiere başkanlığında Cannes Film Festivali ise ancak İkinci Dünya Savaşı bittikten bir yıl sonra 1946 yılında yapılabilir.

80'li yıllara gelindiğinde dünya genelinde film festivali sayısı giderek artmaya başlar. 2003 yılında, Uluslararası Film Yapımcıları Dernekleri Fe-

İşçi Filmleri Festivali'nin maskotları Karagöz ve Şarlo on sekiz yılda Türkiye'nin dört bir yanını dolaştı, kimi zaman film çekti, kimi zaman Sisifos oldu, kimi zaman halaya durdu. Ama hep direndi ve direnenleri simgeledi.

derasyonuna göre tüm dünyada yaklaşık 700-800 festival gerçekleştirilmekte idi. Bugün bu sayının çok daha fazla olduğu söylenebilir.

Festivallerin hangi çeşit filmleri gösterdiği, seyirci profili, hangi kaynaklarla fonlandığı, film endüstrisine katkıları gibi birçok unsur festivalleri birbirinden farklılaştırır. Festivalleri türlerine göre üçe ayıran yaklaşımlar var.

1- Uluslararası film festivalleri veya şehir festivalleri olarak adlandırılan genel film festivalleri: Erken dönem film festivalleri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de şehir festivalleri olarak başladılar ve ulusal sinemayı güçlendirmeyi ve uluslararası dağıtım ağlarına giremeyen bağımsız sinema örneklerini seyirciyle buluşturmayı hedeflediler. Şehir festivallerinin şehrin tanıtımına da yardımcı olduğu varsayılır. Türkiye için Adana Altın Koza ve Antalya Altın Portakal film festivalleri bu kategoriye örnek oluştururlar.

2- Belirli bir film türünde uzmanlaşan festivaller: Kısa, uzun, belgesel, animasyon vs. Sadece belgesel filmleri göstermeyi hedefleyen Documentarist ise ikinci tür festivallere örnek gösterilebilir.

3- Toplumsal bir konu ile bağlantılı festivaller: Bu gruba, İşçi Filmleri Festivali, Uçan Süpürge Kadın Filmleri Festivali, Filmmor Kadın Filmleri Festivali ve Pembe Hayat KuirFest sayılabilir. [4]

Diğerlerinden çok farklı bir festival: İşçi Filmleri Festivali

1994 yılından itibaren ABD'de düzenlenen Laborfest/ İşçi Filmleri Festivali'nin 1997 yılında konuğu oldum. Festivalin Güney Kore başta olmak üzere diğer ülkelerden katılan konukları ile tanışma şansım oldu.

1999 yılında ise Türkiye'den Seul İşçi Filmleri Festivali'ne katıldık.

Böylece dünyada işçi filmleri festivali düzenleyen bir ağla iletişimimiz başladı.

Türkiye'de bir işçi filmleri festivali düzenleme fikri o yıllarda ortaya çıktı. Bir grup arkadaşımla Türkiye'de bir festival düzenleme olanakları üzerine görüş alışverişine başladık. 2001 yılında Sendika.org sitesi ile başlattığımız alternatif medya deneyimleri ile festival fikrini beraber değerlendiriyorduk.

Festivali sürdürdüğümüz alternatif medya tartışma ve deneyimlerine dâhil ederken, Türkiye'nin dört bir yanındaki kentlerde kitle iletişim araçlarıyla sömürgeleştirilmiş gündelik yaşamlarda yılda bir kez de olsa bir kırılma yaratmanın, bir çatlak açmanın önemli olduğunu biliyorduk. Yılda bir kez insanlara evlerinden çıkıp bir salonda başka insanlarla buluşma şansı yaratmanın, bu buluşmayı işçi filmleri aracılığı ile evren-

sel bir buluşma hâline getirmenin öneminin farkındaydık. İçinde yaşadığımız toplumda egemen medyanın evlerimize soktuğu ve bizi her evin kendi yalnızlığında izlemeye davet ettiği, tüm gerçekliklerin imajla yer değiştirdiği "kapitalizmin sonsuz gösterisi" yerine, sokağa çıkmak, başka insanlarla bir arada olmak, gerçekle yüzleşmek ve en önemlisi bunu bir şenlik olarak gerçekleştirmek gerektiğini seziyorduk.

Ayrıca işçi filmlerinin insanı sinemanın düşsel dünyasına sokmak yanında, emeği ile geçinen insanların, işçilerin, kadınların, mültecilerin, ezilenlerin yani tüm yoksulların sıradan yaşamlarını, zorluklarını ve mücadele deneyimlerini umutlarını perdeye yansıtarak gündelik gerçekliğimizi gözler önüne sereceğini ve daha güzel bir geleceği düşleme olanağı tanıyacağını düşünüyorduk.

Bu bilgi, farkındalık ve sezgilerle 2006 yılından bu yana 24 kentte festival yürüyüşüyle, açılış gecesiyle, atölyeleriyle festivali gerçekleştirdik. Bu kentlerin insanlarıyla sadece salonlarda değil kentlerin meydanlarında ve mahallelerin parklarında buluşarak dünya üzerinde yalnız olmadığımızı, dünyanın dört bir yanında yaşamı bizim gibi deneyimleyen başka insanlar olduğunu görmeye, bunun nedenlerine dair diyalektik bir sorgulama süreci için gereksinim duyabileceğimiz bilgi ve tartışmalara ulaşmaya ve hep birlikte daha insanca bir geleceği tahayyül etmeye çalıştık.

Bunu yaparken, giderek ticarileşen, yarışmalarla rekabeti meşrulaştırıp, kapitalist kültür endüstrisine neye yatırım yapması gerektiğine dair önbilgi sağlayan diğer film festivallerinin tersine gösterimlerimizi ücretsiz, festivalimizi yarışmasız yaptık.

18 yıl süresince bugüne kadar 1000'den fazla film gösterdik, yüzlerce uluslararası filmi festival için Türkçeye çevirdik. Birçok film Türkiye'de ilk defa festivalimizde gösterildi. Bu filmlerin önemli bir bölümü yıllardır sendikalarda, DKÖ'lerde, eğitim toplantılarında tekrar tekrar gösteriliyor. Festivaller süresince atölyeler ve söyleşiler yaptık. Filmleri yapanlarla, izleyenleri bir araya getirmeye çalıştık. On sekiz yılda yüzlerce gönüllü festival için gecesini gündüzüne kattı ve buna devam ediyor.

Afişlerimizi özel olarak tasarladık. Neo-liberalizme Karşı Direniş Öyküleri; Yoksulluk Direniş Umut: Anlattığın Senin Hikayendir; Emeği Gören Kamera Sokağa Çıkan Sinema; Biz Başka Dünya İsteriz; Güvencesizliğe Seyirci Kalma; Toprağımız Havamız Suyumuz için Doğal Olarak Direniş; Hepimiz Şüpheliyiz: Özgürlük Emek İster; Sınırda Yaşamak; Her yer Festival Her Yer Direniş, İşimiz Gücümüz Yaşamak, Barbarlığa karşı umut öyküleri; Cesaret Bulaşıcıdır; Sessizlik Sinemada Güzel; Evde Kalamayanları Gör dedik!

Festivalin maskotları Karagöz ve Şarlo on sekiz yılda Türkiye'nin dört bir yanını dolaştı, kimi zaman film çekti, kimi zaman Sisifos oldu, kimi zaman halaya durdu. Ama hep direndi ve direnenleri simgeledi.

Sonuç olarak

Bir döneme damgasını vurmuş Sinematek geleneğini bugünün koşulları ile tekrar masaya yatırmak, izleyici ve sinemacı yapanların "A tipi festival" hayranlığını yeniden değerlendirmek; Türkiye'deki sinemanın üretimi, gösterimi konusunu festivallerin kimlikleri ile birlikte yeniden konuşmak gerekiyor. Bunu yaparken İşçi Filmleri Festivali'nin 18 yıllık deneyimini unutmamalıyız.

İşçi Filmleri Festivali ilk defa düzenlendiği 2006 yılından itibaren yarışmasızdır; ücretsizdir, bilet satmaz; gezicidir; sponsorsuzdur; düzenleyenler arasında hiyerarşi yoktur, tamamen gönüllü emek ile düzenlenir.

Bu hâli ile birbirinin kopyası olan ama özünde aynı yakada duran diğer festivallerden farklıdır. İşçi Filmleri Festivali 'karşı yaka'nın festivalidir. ■

KAYNAKLAR:

A. Halûk Ünal, Endüstriyel kültür, İşçi Filmleri Festivali ve alternatif yol https://sendika.org/2020/05/endustriyel-kultur-isci-filmleri-festivali-ve-alternatif-yol-587296/

Bilge Taş, Film Festivalleri: Kentler, İzleyiciler ve Endüstri, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/461613

Süreyya Evren, İyi de Banane - Onat Kutlar'dan Bugüne Sanat Dünyasının Ekonomi-Politiğine Dair Güncel https://birikimdergisi.com/guncel/717/iyi-de-banane-onat-kutlar-dan-bugune-sanat-dunyasinin-ekonomi-politigine-dair-guncel-ve-gerekli-bi

Ali Artun, İKSV'yi kim yönetiyor? 20/9/2021/ skopbülten https://www.e-skop.com/skopbulten/iksvyi-kim-yonetiyor/6222

Önder Özdemir, Sinematek ve Yeniden Sinematek, İşçi Filmleri ve Öteki Sinemalar, Yordam https://sinematek.tv/sinematek-ve-yeniden-sinematek-isci-filmleri-oteki-sinemalar-kitabindan/

DİPNOTLAR

[1] İKSV tarafından 1982 yılında Sinema Haftası düzenlenir, 1983 yılında İstanbul Film Günleri, 1984 yılında Sinema Günleri ve 1989 yılında ise İstanbul Film Festivali adını alır.

[2] 20/9/2021/ skopbülten / Ali Artun https://www.e-skop.com/skopbulten/iksvyi-kim-yonetiyor/6222

[3] https://birikimdergisi.com/guncel/717/iyi-de-banane-onat-kutlar-dan-bugune-sanat-dunyasinin-ekonomi-politigine-dair-guncel-ve-gerekli-bi
İyi de Banane - Onat Kutlar'dan Bugüne Sanat Dünyasının Ekonomi-Politiğine Dair Güncel ve Gerekli Bi - Süreyyya Evren

[4] Film Festivalleri: Kentler, İzleyiciler ve Endüstri, Bilge Taş https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/461613

Ermeni Asıllı Sinema Oyuncularımız Üzerine

■ H. DEMİRCİYAN

Hani derler, "korkunun ecele faydası yok", bizce var. Türk-Kürt Müslümanların ortak suçu olan Ermenilerin maruz kaldığı soykırımında yaşamda kalanlar, ancak kendi asıllarını inkâr etmek zorunda kalarak hayata sarılabilmişlerdir. İnkârcılığı teşvik edenler, soykırımı yapanlardır.

Ecel-ölüm korkusu Ermeni kimliğini gizlemek zorunda bırakılan insanların utancı değildir. Bu utanç, soykırım hesabını vermesi gereken Osmanlının mirasçısı T.C. devletine, O'nun mirasına sahip çıkanlara aittir. Aradan geçen 108 yıla rağmen sorumluluktan ve hesap vermekten korkanlar inkârcılığa devam etmektedirler. Ermenilerin uğradığı soykırımının kabulü, inkârcılığın reddi demek, birçok yükümlülükler demektir. Türk devleti temsilcileri buna yanaşmıyor ve uzun zaman da inkârcılık devam edecektir.

Cumhuriyet dönemine kadar sinemada/tiyatroda Müslüman kadınlar rol alamıyordu. Çünkü 'gâvur' icadı sinema, tiyatro faaliyetleri kadınlara "haram" idi. Buna teşebbüs etmek veya rol almak günah işlemekti. Bu yüzden kadın oyuncu ihtiyacı genel olarak gayrimüslim olarak adlandırılan azınlıklardan gideriliyordu. Bu durum uzun süre Cumhuriyet döneminde de devam etti.

Cumhuriyet döneminin tek partili zamanlarında kültürel zenginliklerimiz de "teke" indirilmiş, kanun yoluyla "Türk" olmaya zorlanmıştı. Tek partili zamanın Adalet Bakanı Nazi hayranı faşist ırkçı Mahmut Esat Bozkurt 18 Eylül 1930 tarihinde Ödemiş'te yaptığı bir konuşmada şunları söylüyordu: "*Benim fikrim, kanaatim şudur ki, bu memleketin kendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmak, köle olmaktır.*" (M. E. Bozkurt, Toplu Eserler, C. II, s. 540-541/Anadolu, 18 Eylül 1930)

Bu anlayışın günümüze kadar uzandığının çokça örneği mevcuttur.

Kürtlere dillerini, sinemaya giren Ermeni sanatçılara da isimlerini, soyadlarını unutturmaya çalıştılar, çalışıyorlar. Yerleşim yerlerinin sokakların, caddelerin isimlerini değiştirmek de Cumhuriyet sonrakilere nasip oldu. Filmlere de konu olan 1955 daha sonra 6-7 Eylül'ünde İstanbul'da Rumların başına gelenler hafızalardan silinemedi.

Hrant Dink'in öldürülmesine giden süreçte aynı anlayışın bugünkü savunucularının katkısı da yadsınamaz. 2005'te İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Ermeni Konferansı toplanırken, pankart kaldırıp yumurta fırlatanları, Hrant Dink'in yargılandığı duruşmalarda adliye binası önünde milliyetçi-ırkçı gösteri yapanları unutmak mümkün mü? *"Affedersiniz Ermeni"* diyen Recep Tayyip Erdoğan gibileri de aynı zihniyetin devamı ve temsilcisidir.

Bu yazımızın derdi soykırım ile hesaplaşma; onu detaylandırma değildir. Kültür ve sanat alanında özellikle sinemaya katkıları olan Ermeni asıllı sanatçılarımızın Ermeni kimliklerini ve sanatsal değerlerini anlatmaktır. Aynı zamanda da aramızda olmayanları anmaktır.

Ermeni asıllı sanatçıları arasında kimler yok ki!

Adile Naşit, Selim Naşit, Danyal Topatan, Vahi Öz, Ara Güler, Kenan Pars, Rober Hatemo, Sami Hazinses, Ani İpekkaya, Anta Toros, Toto Karaca, Cem Karaca, Cem Özer, Coşkun Sabah, Ferdi Özbeğen, Figen Say, Garo Mafyan, Hayko Çepkin, Mine Koşan, Nişan Şirinyan, Nubar Terziyan, Onno Tunç, Ortans Kıvanç, Selim Naşit Özcan, Turgut Özatay, Vahe Kılıçarslan, Ayhan Işık ve daha niceleri... Ara Güler ile başlayalım.

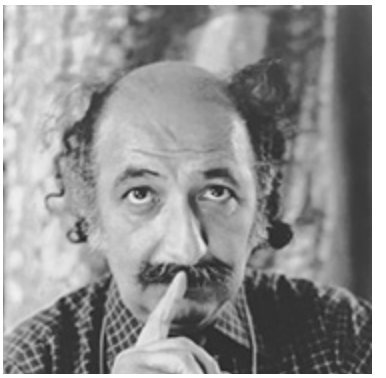

ARA GÜLER

İngiltere'de yayımlanan "*Photography Annual Antolojisi*" Ara Güler'i dünyanın en iyi 7 fotoğrafçısından biri olarak tanımlar. Aynı zamanda bir öykücü, sinemaya katkı sunan bir Ermeni asıllı; kendi deyimi ile "*Ben fotoğraf sanatçısı değil foto muhabiriyim.*" Çok yönlü sanatçıydı Ara Güler. Dünyaya bakış felsefesini kendisinden aktaralım:

"Her şeyin kendiliğinden olanı güzel. İstanbul daima fakiri bol bir memleketti."-

"İnsanlar nerede doğduysa, oranın adamıdır. Ben Şark'ın adamıyım. Bunu hissediyorum. " Fotoğrafçılığın yardımı sayesinde dünya sanki daha hızlı dönmektedir."

"Sanatçı müziği yazandır. Chopin'dir, Beethoven'dir. Müziği çalan ise kemancıdır. Bunlar sanat eserini sergileyenlerdir. Sanatçı ise sanatı yapan adamdır. İcracıdan bana ne."

"Bu şehir niye benim şehrimdir bilir misin? Vatan millet Sakarya için değil! Aşklarımı burada yaşamışımdır, filan köşede işemişimdir, şurada dayak yemişimdir, orada bir herifi dövmüşümdür. İstanbul'da geçmi-

şim vardır, duvarlara benim kokum sinmiştir. İşte bunun adına 'vatan' denir, anladın mı?" Anlamayana kapak olsun!

"En iyi makine en iyi fotoğrafı çekseydi, en iyi daktiloya sahip olan da en iyi romanı yazardı."

"Ben hayata yalan katmadan fotoğraf çekiyorum; eğer bir ışık getirip koyarsam o yalan olur anladın mı? Şimdiki zamanı olduğu gibi gelecekte yaşanacak zamanlara aktarıyorum, onun yanına koyuyorum. Bir mankeni getirip fotoğrafını çekersen bu fotoğraf değil çöptür anladın mı? Fakir adamdan fotoğrafçı olmaz heves etmesin gençler bu işe. Beleşten sanatçı olmanın yolu oldu fotoğraf çekmek, alıyor makine çekiyor üç beş vasat iş, sanatçıyım diyor. Bunun neresi sanat, Mozart mısın sen? Bak benim Mozart'a benzer hâlim var mı? İstemem ben sanatçı manatçı olmak anladın mı?" (https://seyler.eksisozluk.com) Bu anlatımlar gerçekçilikle uyum içindedir.

Ara Güler'in yaşamından kısa notlar

16 Ağustos 1928 yılında Beyoğlu'nda dünyaya gelen Ara Güler, ismini "yakışıklı Ara" olarak bilinen Ararat Kralı Ara Geghetsik'ten, göbek adınıysa dedesi Mıgırdiç'ten alır.

Çocukken sinemadan çok etkilenen Ara Güler'e babası, lise döneminde 35 mm'lik bir film makinesi ve bir fotoğraf makinesi alarak Yeni İstanbul gazetesinde foto muhabiri olmasını teşvik eder. Ara Güler, 1951 yılında Getronagan Ermeni Lisesi'nden mezun olur. Lisedeyken film stüdyolarında sinemacılığın farklı dallarında çalışır. Anadolu topraklarının ilk sinemacılardan Muhsin Ertuğrul'un yanında tiyatro ve oyunculuk eğitimi almaya başlar.

Bir zamanların İstanbul'un en önemli renklerinden biri olan Kumkapı'nın Ermeni kültüründen, Ermeni deniz kültüründen hemen hemen hiçbir şey kalmadı dersek yanlış yapmayız. Ara Güler'in, *Kumkapı Ermeni Balıkçıları 1952* adlı kitabında yer alan 56 siyah-beyaz muhteşem fotoğrafla nostaljik olarak yaşatır Kumkapı Ermeni Balıkçılarını.

Ara Güler'in kadrajına kimler takılmadı ki: Salvador Dali, Churchill, Picasso. İsmet İnönü, İndira Gandi, John Berger, Bertrand Russell, Bill Brandt, Alfred Hitchcock, Ansel Adams, Imogen Cunningham, Maria Callas, Fikret Mualla gibi birçok ünlü kişi ile röportajlar yapmış ve fotoğraflarını çekmişti. Giderayak Erdoğan'a yağ çekmesi ise yadırgandı yadırganmasına da, kullanıldığını anlayamayacak kadar bunama safhasındaydı.

"*Türkçe öyküler de yazmışsınız ama Ermenice öyküleriniz daha çok. Hangisiyle daha iyi ifade ediyorsunuz kendinizi*?" diye soran Evrensel muhabirine Ocak 2011'de verdiği cevap, asimilasyon gerçeğini ifade eden bir cevaptı; *"Türkçe tabii ki. Ermenice ben o zaman bilirdim, sonradan unuttum. Bilirim de zor konuşurum."*. Evet, inkârcılığın beraberinde getirdiği sonuç. Anadolu ve Trakya'da anda kaç kişinin Ermeniceye malik olduğu gerçeği. *Ermeni* toplumunun yüzde 82'si anadili olarak Türkçe konuşurken, *Ermeni* toplumunun sadece yüzde 18'i anadili olarak *Ermenice konuşuyor.* Bu sayı gençlerde %8'dir. Anda Türkiye sınırları içinde ki Ermeni nüfusu 40.000 ile 76.000 arasındadır. Nerden nereye... 100 yıl öncenin milyonlarının asimilasyonun vardığı nokta hayatımızın gerçeğidir. Çok övündükleri Cumhuriyetin 100 yıllık gerçeklerinden biri de budur. "Büyüklerimizin *"Ermeni dölü"* küfrünün vardığı yer budur. Lanetli hâle getirilmiş bir halkın/ulusun evlatlarının kendi gerçeğini gizlemesi anlaşılır bir durumdur.

Şimdi geçelim çok yönlü hünerli kültür insanı Toto Karaca'ya.

TOTO KARACA

Tiyatro, opera ve sinema sanatçısı Toto Karaca 1912 yılında İran Ermeni'si bir ailenin kızı olarak İstanbul'da dünyaya geldi. Annesi Tahran doğumlu tiyatrocu Marie Hiranuş Felegyan, babası İran Ermeni'si Harutyun Marutyan'dır. Doğduğunda ismi İrma Harutyun Marutyan idi. Doğmadan önce babasını kaybettiği için ve tiyatrocu Felegyan ailesinde büyüdüğünden İrma Felegyan olur. Dedesi şair, teyzesi Vartiter Felegyan (Roza Felekyan olarak tanınır) tiyatrocu, dayısı ise tiyatro oyuncusu ve keman virtüözü idi. Annesi komedi oyuncusu, teyzesi dram oyuncusu olarak tanınmıştı. "Toto" lakabı da annesi tarafından takılmıştır. Geniş bir sanatçı ailenin içinden onların mirasını devam ettirmeye namzetin/adayın olması normaldir.

İlk sahne tecrübesini 1929'da *İstanbul Opereti grubunun* İzmir turnesi sırasında *"Kumrular"* isimli rol aldığı ilk müzikli oyundur. Henüz 17 yaşındadır.

1955 yılında *İstanbul Opereti*'nin kurucuları arasında yer alır. Sinema oyunculuğu sırasında birçok komedi filminde Rum ve Ermeni rollerini oynar. "Bizim kız", "*Yasemin*", "*Bağda Gül*", "*Kadının Fendi*", "*Gülünüz Gülünüz*" gibi sinema filmleri ve "*Darısı Başınıza*" ile "*Komşumuz Balta Ailesi*" televizyon dizilerinde de rol aldı.

Süreyya Opereti, Halk Opereti, Muammer Karaca Tiyatrosu'nun kadrosunda yer aldı. 1939 yılında oyuncu Mehmet Karaca ile evlendi. Bu evlilikten sonra hep *Toto Kara-*

ca olarak tanındı 1945 yılında oğlu, Türk Rock Müziği sanatçısı, besteci, tiyatrocu, sinema oyuncusu Anadolu Rock türünün kurucularından Cem Karaca dünyaya geldi.

Toto Karaca birçok tiyatro oyununda rol aldı. Bunlar; Kumrular, *Beyoğlu Çiçeği, Leblebici Horhor* daha fazlası. Rol aldığı filmlerden öne çıkanalar; *Kılıbıklar, İstanbul Yıldızları, Izdırap Şarkısı, Leyla* ve daha fazlası...

CEM KARACA

Anadolu Rock müziğinin kurucularındandır. Babası Azerbaycan asıllı Mehmet Karaca ve annesi Ermeni asıllı Toto Karaca (İrma Felegyan). Cem Karaca, sanatla iç içe büyüdü. Müzikle ilk tanışması annesinin teyzesi Rosa Felegyan'ın sayesinde, Ondaki ses yeteneğini açığa çıkaran ise annesi Toto Karaca'dır.

Apaşlar (1967-1969), *Kardaşlar* (1970-1972), *Moğollar* (1972-1974), *Dervişan* (1974-1977), *Edirdahan* (1978-1979), *Die Kanaken* (1983-1987) kurduğu çalıştığı müzik gruplarıdır.

Cem Karaca, 1970 başlarında Almanya'da Ferdy Klein orkestrası ile çalıştı ve o dönem 4 tane 45'lik yayınlandı. *Dadaloğlu* 45'liği bu döneme aittir. 1973'te Moğollar Grubu ile "*Obur Dünya / El Çek Tabip*" 45'liği yayınlandı. Başarısının zirvelerinden biri 1974'ün başında kaydedilen *"Namus Belası"* şarkısıdır.

Şubat 1975'te "*Tamirci Çırağı*" bu şarkıdaki "*İşçisin sen, işçi kal*" söylemi Cem Karaca'nın siyasi olarak soldaki duruşunu da ilk kez bu kadar açık gösteriyordu. 1980 askeri faşist darbe öncesi Almanya'da olduğu sırada çoğu Nâzım Hikmet şiirlerinin besteleri olan Hasret albümünü yayınladı. "1 Mayıs" plağı "komünizm propagandası" nedeni ile yargılandı. Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından Melike Demirağ, Selda Bağcan, Şanar Yurdatapan ve Sema Poyraz ile birlikte Cem Karaca da yurda çağrıldı. Çağrılara kulak asmayan Cem 6 Ocak 1983'te Yılmaz Güney ile aynı gün Türk vatandaşlığından çıkarıldı. 1987'de Cem Karaca, Türkiye'ye döndü. Kendisini "dönek" diye adlandıranlara cevap olarak *"Ben döneksem döndüm diye memleketime / Döndüm baba döndüm işte oh be"* diyerek cevap verenlerdendir.

1961'de Hamlet'te oynayarak tiyatroya ilk adımını attı. 1964'te Münir Özkul'un oynadığı General Çöpçatan oyunu ilk büyük tiyatro çalışmasıdır.

1987'de Almanya'da çıkardığı "*Die Kanaken*" albümündeki şarkıların işlendiği *"Ab in den Orient-Express"* oyununun Kuzey Ren Westfalya Eyalet Tiyatrosu'nda oynanan "*Die Kanaken*" adlı versiyonunu annesi Toto Karaca ile beraber oynadı. Yine Almanya döneminde Münih Halk Tiyatrosu'nda Nâzım Hikmet'in Şeyh Bedrettin Destanı oyununu yönetenlerdendir. Sinemada ise, 1970'te ilk ve tek başrol filmi olan Öfkesinde oynadı Cem Karaca. 8 Şubat 2004'te hayata gözlerini yumduğunda Ermeni asıllı bir sanatçı olarak birçok esere imza atmıştı. Ama Ermeni kimliği maalesef hep gizlenmişti.

ADİLE NAŞİT

'Masalcı Teyze', "*Hababam Sınıfının Hafize Anası*" Türkiye'nin gülen yüzü şen kahkahası, hep güldüren, ama kendisi gülmeyen Adile Naşit. Ermeni kimliğini gizleyenlerden. Adile Naşit, Ermeni asıllı bir komedyen ve tiyatro sanatçısının kızı ve sanatçı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Naşit Bey, "*Sultan Abdülhamid'i* güldüren adam" olarak ünlü idi. Osmanlı komedyenlerine Komik-i Şehir (İstanbul komedyeni) onursal unvanını verildi. 1950'de Adile Naşit tiyatro oyuncusu Ziya Keskiner ile evlendi. Bu evlilikten oğulları Ahmet dünyaya geldi. Oğlu, 1966'da kalbindeki bir delikten öldü. Aynı yıl Adile Naşit'in annesi Ermeni asıllı Amelya Hanım da öldü.

Adile Naşit'in çocukluğu, kendisi gibi ünlü bir oyuncu olan ağabeyi Selim Naşit ile birlikte tiyatro sahne-

lerinin arkasında geçti.1944 yılında babasının ölümü üzerine okulu bırakarak İstanbul Şehir Tiyatrosunun Çocuk Tiyatrosu'na katıldı. İlk çıkışını Halide Pişkin tiyatro grubuyla "*Her Şeyden Biraz*" adlı tiyatro oyununun İstanbul turnesinde yaptı. Ardından 1954-1960 yılları arasında Muammer Karaca grubunda çalıştı. 1948-1951 ünlü tiyatro ve oyuncular Aziz Basmacı ve Vahi Öz ile bir tiyatro grubunda çalışır. Eşi Ziya Keskiner ve kardeşi Selim Naşit ile kendi tiyatro grubunu kurdu, ancak 1961'de dağıldı. 1963'ten 1975'e kadar Gazanfer Özcan-Gönül Ülkü Tiyatrosu'nda aralıksız çalıştı.

Adile Naşit ilk olarak 1947'de 17 yaşında Seyfi Havaeri'nin *Yara* filmiyle kamera karşısına çıktı. 1948 yapımı "*Lüküs Hayat*" filminde de oynadı, ancak Türkiye'nin en popüler kadın oyuncularından biri olarak gerçek kariyeri 1970'lerde başladı. 1976'da "*İşte Hayat*" filmindeki rolüyle *Antalya Film Festivali'nde En İyi Kadın Oyuncu ödülünü, Altın Portakal aldı.* Unutulmaz rolleri arasında, klasik film

serisi Hababam Sınıfı'nda yatılı okul hademesi-mutfakçı (öğrencilerin Hafize anası) rolüdür. Adile Ana daha çok Ertem Eğilmez ve Kartal Tibet'in yönettiği komedilerde oynadı. Filmlerinde neredeyse her zaman iyi kalpli, pek zeki olmayan, naif büyükanne, anne veya eş rolünü oynardı. Kemal Sunal, Münir Özkul ve diğer önde gelen Türk aktör, aktris ve oyuncularla birlikte oynadığı filmlerde yer yer ağlatır; genel de güldürürdü.

Kendine has üslubuyla canlandırdığı "anne" karakterlerini hâlâ unutmadığımız Adile Naşit 1980 yılında TRT'de yayınlanan "*Uykudan Önce*" isimli çocuk programıyla birlikte "*Masalcı Teyze*" olarak da çocukların sevgisini kazanmıştı. Tamer İpek, 2005 yılında Adile Naşit'i 3D bilgisayar animasyonu kullanarak canlandırdı. Adile Naşit bu programla "*Kuzucuklarına*" yeniden ulaştı. "*Uykudan Önce"* çocuklara hikâyeler özel haftalık dizi olarak yayınladı.

Yüzlerce filmde rol aldı. Bazıları; *Vur Patlasın Çal Oynasın, Beyoğlu Güzeli, Sev Kardeşim, Hababam Sınıfı serileri, Erkek Güzeli Sefil Bilo, Kibar Feyzo* ve daha fazlası...

NUBAR TERZİYAN

Ermeni kökenini hiçbir zaman saklama gereği duymayanlardandır.

Sinemanın Tonton Amcası olarak bilinir. Filmlerinde bazen sütçüdür, bazen bakkal. Nubar Terziyan, asıl adıyla **Nubar Alyanakziya**, (16 Mart 1909, İstanbul doğumlu -) 14 Ocak 1994 ise ölüm tarihidir. 1926 yılında arkadaşlarıyla kurduğu Gençler Temaşa Heyetinde yarı amatör oyunculuğa başlar. 1949 yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Efsuncu Baba adlı filmde "Agop" karakteri ile sinemaya ilk adımını atmıştır. Oyunculuk eğitimi almamasına rağmen 50 yıllık sanat hayatı boyunca aralarında *Bodrum Hâkimi, Melek mi, Şeytan mı?, Sezercik Yavrum Benim* ve *Anmayacağımın* da olduğu 465 filmde rol almıştır. Ayhan Işık'ın amcasıdır.

Sezen Aksu'nun Kırık Vals adlı şarkısında Terziyan'a atıfta bulunulur: *Kirpiklerinde bir çiğ tanesi olsam / Ansan o bahçeyi, rüzgârı çağırsan / Mevsim suluboya olsa / Günlerden mercan / İşte sanki o an / Nubar Terziyan sırtımı okşar / Eski filmler hâlâ o bahçede / Siyah beyaz ağlar.*

AYHAN IŞIK

Aslını gizleyenlerdendir. Asıl adı Ayhan Işıyan'dı. Selanik'ten İzmir'e göç etmiş, Ermeni asıllı bir ailenin 6'ncı evladıydı. Küçük yaşta babasını kaybedince ailece İstanbul'a taşındılar. Okudu, büyüdü, Yeşilçam'a girdi. Amcam dediği Nubar Terziyan'ın tersine Ermeni kimliğini gizleyenlerdendir.

5 Mayıs 1929 İzmir'de kendi deyimi ile "*Işıyan ailesinin tekne kazıntısı*" olarak dünyaya gelen ve 16 Haziran 1979'da İstanbul'da hayata gözlerini kapayan, Yeşilçam'da kısa sürede ünlenen Ayhan Işık (Işıyan) sinemanın jönlerinden biri olur. Bir süre Bab-ı Ali'de ressam olarak çalışan Ayhan 1952 senesinde Yıldız Dergisi'nin açtığı yarışmayı birincilikle kazanarak sinemaya geçer. Güzel Sanatlar Akademisi Resim bölümünden 1953 senesinde mezun olur.

İşin garibi aldığı bir takım rollerde Türk kimliğini öne çıkaran rollerdir. Mesela, Lütfi Akad'ın „*İngiliz Kemal*" filminde başrolünde İngiliz casusu Lawrens'e karşı Türk casusu başrol oyuncusudur. *"Katil", "Öldüren Şehir"*, "Otobüs Yolcuları" filmlerinde başrollerdedir.

Vedat Türkali'nin senaryolaştırdığı 1965 İzmir Enternasyonal Fuarı 1. Film Şenliğinde "*En İyi Film*" ile ödüllendirilen, Orhan Kemal'in "*Üç Tekerlekli Bisiklet* " romanından esinlenen filminde de başroldedir. *"Küçük Hanım"* seri filmleriyle Taçsız Kral unvanını kazanır.

1975'ten itibaren yapımcı, yönetmen ve senarist olarak Türk sinemasına 140 kadar film yapar. Işık bu senelerde İtalyan yapımcılarla yaptığı ve başrolünü de Klaus Kinski ile paylaştığı "***La Mano Che Nutre La Morte*** " ve "***Le Amanti Del Mostro"*** filmlerinin de yapımcısıdır. Filmler İtalya'da ve Avrupa'nın bazı ülkelerinde vizyona girer, fakat Türkiye'de sansüre uğrar. Sinemada sendikalaşmayı savunanlardandır Ayhan. Ne de olsa toplumsal yanı yer yer ağır basan sanatçılardandır.

"Eğer ki Yeşilçam'ın gelecekte genç insanları acımasızca yiyip yutan dev bir sömürü mekanizmasına dönüşmesini istemiyorsak, ne yapıp edip bir 'Sinema Kanunu' çıkartmalı, ciddi bir sendika kurmalı ve bütün personelin daha mesleğe ilk adımını atar atmaz sigortalandırılması için gereken kanunî baskıyı işverenler üzerinde kurmalıyız." (https://tr.wikipedia.org/wiki/Ayhan_Isik) derken çok haklıdır.

Ayhan ile ilgili bir anekdot:

Yeşilçam'da Ermeni kimliğini gizlemeyen aktörlerden Terziyan, Ayhan'a "*oğlum*" der O da Ona "*amcam*" derdi. Ayhan'ın 1979'daki ölümün ertesi günü Nubar Terziyan Ayhan Işık'ın vefatı için gazetelere

bir ilan verir. İlan şöyledir:

"*Oğlum Ayhan... Dünya fanidir, ölüm herkese nasip ama sen ölmedin zira geride bıraktığın bizlerin ve milyonların kalbinde yaşıyorsun. Ne mutlu sana. Çok kısa oldu senin için hayat. Ruhuna Fatiha nur içinde yat. Amcan Nubar Terziyan.*"

Bu ilan Ayhan Işık'ın ailesini çok rahatsız eder. Rahatsızlığın nedeni Ayhan'ın Ermeni kimliğinin ortaya çıkmasıydı. Onlar da gazetelere hemen karşı bir ilan verirler. Şöyle yazıyordu ilanda.

"*Önemli bir düzeltme... 'Amcan Nubar Terziyan' imzasıyla çıkan ilanla sevgili varlığımız Ayhan Işık'ın hiçbir ilişkisi yoktur... Görülen lüzum üzerine üzüntüyle duyururuz. Ailesi.*"

Bu ilan inkârcılığın vardığı noktayı gösteren olumsuz bir örnektir. Türkiye'de Ermeni olmanın özeti ve acı bir hikâyesidir. Bu ülkede Ermeni olmak haksız olmanın ötesinde utançtır. Gizlenmek, saklanmak. Aşağılanmaktır... Bu durumu yaratanlar utansın. Gerçi 108 yıldır utandıkları yok ya. Kirlenmemiş nesil gerekli, unutma duygusu olması için.

DANYAL TOPATAN,

Asıl adıyla **Ahmet Danyal Bayrı**, (1 Ocak 1916 Mersin - 26 Eylül 1975 İstanbul) Tarsus'ta fakir bir Ermeni ailenin oğlu olarak dünyaya geldi. Çocukluğu yoksulluk içinde geçti. Ortaokul 1. sınıfta eğitimini yarım bırakarak iş hayatına atıldı ve birçok işte çalıştı. Gençlik yıllarında Mersin'de tiyatro da oynadı. 1949 yılında İstanbul'a geldi. Yeşilçam'da filmlerde set ve dekoratör işçiliği yaptı. 1953 Atıf Kaptan'ın "*Drakula İstanbul'da*" filminde Danyal Topatan mezarlık bekçisi rolü ile sinema oyunculuğuna geçiş yaptı. Tehlikeli sahnelerin korkusuzca oyuncusu Danyal birçok filmde dönemin jönlerine dublörlük de yapmıştır.

Yeşilçam'ın karakter oyuncusudur. 1950-1975 yılları arasında yüzlerce filmde yer aldı. "*Kötü*" rollerin iyi oyuncusudur.

Yılmaz Güney ile arası hep iyidir. Abi-kardeş, baba-oğul ilişkisi gibi. Yılmaz Güney, senaryosunu yazdığı, yönetmenliğini yaptığı filmlerde ona mutlaka bir rol bulmuştur. Yılmaz Güney'le en çok filmde birlikte oynayan oyuncu unvanına sahiptir Danyal Topatan. 50 filmde karşılıklı oynamışlardı. Hatta Yılmaz Güney'in "*Seyyit Han*" filminde iyi roldedir.

Evli değildi, çocuğu olmadı. Sabahçı kahveler, kumar-uyuşturucu illetlerine takılıp yaşadığı düzensiz hayatı onun erken ölümüne sebep oldu. Faşist Mahmut Esat Bozkurt'un faşist anlayışı "*Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmak, köle olmaktır,*" Danyal'a ne kadar da uyumluydu! Doğduğundaki biçare hâli öldüğünde de onunla birlikteydi.

FİGEN SAY

Gerçek adı **Meri Özbıyıklıyan**, 4 Mayıs 1946, İstanbul'da doğdu. Meri Özbıyıklıyan, lise ikinci sınıfta eğitimini bıraktı. 1965'te Artist Dergisi'nin yarışmasında birinci seçildi. Aynı yıl "*Horasan'ın Üç Atlısı*" filminde başrol oynayarak sinemaya başladı ve 49 filmde rol aldı. 1970'te şarkıcı olarak gazinolarda çalışmaya başladı. Daha sonra evlenerek sinema ve sahneyi bıraktı. "*İstanbul Dehşet İçinde*", "*Demir Bilek, Kızıl Tehlike*" filmlerinde başrolde oynadı. "*Bitmeyen Çile*"(1966), "*Ajan 14 Yosmalar Arasında*" (1967) ve " *Zalimin Zulmü Varsa*" (1969). 70'li yıllarda ses sanatçısı olarak sahneye de çıkan Figen Say evlendikten sonra sinemayı bıraktı. Say, uzun yıllardır Hollanda'da yaşıyor.

1967 yılında Müslüman olur ve adını değiştirir. O da korkunun ve ecelin arasında kalanlardan, gerçek kimliğini gizleyenlerdendir.

KENAN PARS

Birilerine göre **Kenan Pars** eski Bakırköylü, bilenlere göre ise **Kirkor Cezveciyan**'ıydı o... Pars aramızdan ayrılır ayrılmaz birden cami önünden mi cenazesi, yoksa kiliseden mi kaldırılacak sorusu sorulmaya başlayanlardandı... Sonuçta Ermeni mezarlığına defin edildi. Yani kimliği öldükten sonra bilinenlerdendir. Pars ismini değiştiren Ermenilerden sadece bir tanesiydi. Cemaat içinde Ermeni Kirkor, kamusal alanda Kenan Pars'tır. Kirkor ismiyle kabul görmeme riski kendine Kenan'ı seçtirir. Korkusunun arka zeminde hep soykırımının etkileri vardı. Budur Kirkor Cezveciyan'ı Kenan Pars yapandaki korku.

Asıl adı **Kirkor Cezveciyan** olan Ermeni asıllı yönetmen, tiyatro, sinema ve dizi sanatçısı Kenan Pars, 10 Mart (10 Ağustos) 1920, İstanbul'da doğar ve 10 Mart 2008 İstanbul'da vefat eder. Eşi de Konya Ermenilerinden idi. 1953 yılında başlayan oyunculuğu 2003 yılına kadar sürmüştür. Sinemanın sert, kötü karakter adamı olarak belleklerde yer almıştır. Pars öldüğünde gerçek kimliği ortaya çıkanlardandır. Cenazesi Bakırköy Ermeni Kilisesi'nde düzenlenen törenin ardından Bakırköy Ermeni Mezarlığı'nda toprağa verildi. Yüzlerce filmde rol almıştır. Senaryosunu yazdığı filmler de vardır. TV dizilerinde de rol almıştır. Bunlar; *Şoför Nebahat, Ekmekçi Kadın, Yiğit Yaralı Olur ve Tilki Selim* (Yılmaz Güney ile) *Zirvedekiler* TV dizisi. **Yönetmenliğini yaptığı filmler;** *Oğlum, Derdimden Anlayan Yok, Cinayet gecesi* ve daha fazlası...

SAMİ HAZİNSES

Gerçek anlamda sinema emekçisidir **Samuel Agop Uluçyan** (Hazinses). 2015 yılında faşist devlet güçlerinin yerle bir ettiği 9 bin yıllık şimdiki adıyla Diyarbakır'ın Sur ilçesi eski adıyla Hançepek'tir onun doğduğu yer. Mıgırdiç Margosyan'ın kitabına adını verdiği "*Gâvur* " mahallesinde doğanlardandır. Hazinses de Hançekepli Ermenilerdendir. Ufak tefek, ele avuca sığmaz, yanık sesli bir delikanlıyken, müziğe olan yeteneği tekstil fabrikasında çalışır-

ken, dikkatleri çeker.

Öldükten sonra gerçek kimliği ile defin edilen Ermeni kökenli bir sanatçımızdır. Asıl adı **Samuel Agop Uluçyan**, 30 Ağustos 1925, Diyarbakır - 23 Ağustos 2002, İstanbul yılları arasında yaşayan Ermeni kökenli sinema oyuncusu, bestekâr ve söz yazarıdır. Sinemada 330'dan fazla film ve dizide yardımcı rollerde oynadı. Genelde komik rolleri ona pek yakışırdı. 1953 yılında Mahir Canova'nın yönettiği, Cüneyt Gökçer, Atıf Kaptan ve Muhterem Nur'un oynadıkları *Kara Davut* filmindeki rolle sinema serüveni başlar.

Hazinses, oyunculuğunun yanında güfte ve beste çalışmaları yaptı. Sanatçının, *"Bir Dilbere Müpteladır Deli Gönlüm"* adlı eserini Zeki Müren seslendirmiş, Müslüm Gürses ve

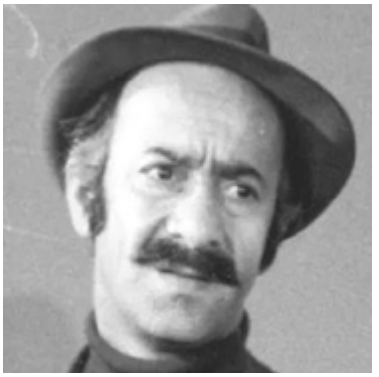

İbrahim Tatlıses başta olmak üzere birçok sanatçının seslendirdiği *"Derdimi Kimlere Desem (Dinleyin Beni Dağlar)"* isimli klasikleşmiş şarkının sözleri de Hazinses'e aittir. Yayınlanmış bir şiir kitabı bile var. Ölümünden sonra Kadıköy Surp Takavor Kilisesi'nde düzenlenen cenaze töreninin ardından Kadıköy Ermeni Mezarlığı'na defnedildi.

Hemşerisi olan film yapımcısı Mümtaz Alpaslan'ı bulunca hayatının seyri değişecekti. Alpaslan'ın filmlerinden birinin müziğini de yaptı. Bu filmde canlandırdığı kısa bir rolle de oyunculuğa adım atmış oldu. Bir kere girmişti Yeşilçam'ın büyüleyici, bir o kadar da çileli kapısından. Kısa süre sonra Mahir Canova'nın yönettiği Kara Davut filminde oynadı.

Kendisiyle yapılan ender söyleşilerden biri 1995 yılına ait. Ancak söylediklerinin öldükten sonra yazılmasını istiyor. Öyle skandal yaratacak sözler söylediği için falan değil. Sadece Ermeni olduğunun bilinmesini istemiyordu. Gerçek kimliğinin bilinmesini neden istemediği sorusuna önce öfkeyle "Ermeni değilim ben" diye yanıt vermişti. Sonra durumu kabullenmiş, başını yana eğerek, *"Eski sempati kalmıyor. Onun için istemiyorum. Yazma bunları. Öleyim, ondan sonra. Öldükten sonra yaz, şimdi boş ver"* demişti. Münir Özkul ile Don Kişot (Sahte Şövalye) filminde Panço rolündedir Sami Hazinses 1971. Ama bir yandan da deli doludur. 1959 yılında Atıf Yılmaz'ın yönettiği 'Karacaoğlan'ın Kara Sevdası' filminin çekimleri için gittiği Adana'da aşka tutulur. Filmi çektikleri çiftlikte karşılaştığı bu kızdan da sevgisine karşılık bulamayınca kendini kaybeder, "Ben bu kızı kaçıracağım" diye tutturur. Şehmus Diken yazıyordu Samo ile ilgili:

"Ölünceye kadar gözlerinin feri, hep parlaklığını korudu. 14 yıl önce ölümünden hemen sonra, 2002'de yazdığım yazının son paragrafında demiştim ki: "Diyarbekirliydi, Ermeniydi, hazin sesliydi ve Samo'ydu. Belki de ardından söylenecek şarkısını yıllar evvel mezar taşına kendisi kazımıştı. Duyan ağlar, gören ağlar, böyle bahtı karalıya."

Bir Gül gibi kıvraktır / Bülbül gibi şakraktır / Aşk bana ızdıraptır / Yeter ağlatma beni" (Ötekilerin Postası Facebook)

VAHİ ÖZ (VAHE OZİNYAN)

Vahe de özünü gizlemek zorunda kalanlardadır... Yaşadığı topraklarda özüne küfür edildiği gerçeğinden gizlenmiştir. Sinemanın siyah-beyaz filmlerinin Horoz Nuri lakaplı Vahi Öz 3 Kasım 1911 yılında İstanbul'da doğar. Asıl adı **Vahe Ozinyan**'dır. Samsun Lisesi'nde okudu. 1928'de Samsun Gençlik Mahfelinde Halkevi piyeslerinde sahneye çıkar. İstanbul Şehir Tiyatrosu'na girişi 1938'lerdedir.

1947'de ilk defa *"Bir Dağ Masalı"* filminde oynar. 1960'larda Horoz Nuri tiplemesiyle ün kazanır. Oyunculuğun yanı sıra yönetmenlik de yapmıştı. 1960'lı yıllarda Yeşilçam'da oyuncuların plak yapma modasına Vahi Öz de uydu ve 1964 yılında Serengil Plak için bir 45'lik yaptı. 45'liğin ön yüzünde "Bedia" adlı parça, arka yüzü olan B yüzünde ise Öztürk Serengil'le birlikte söyledikleri *"Bekârlıktan Kurtulduk"* adlı parçası yer alıyordu. "***Bedia***" Mualla Sürer ve "*Horoz Nuri*" bu ikili filmlerde sürekli berabertir. 1968'de kendi adına bir de tiyatro topluluğu da kurmuştur. *"Kan Kardeşler* "ve "*Süt Kardeşler*" isimli filmlerin yönetmenliğini de yapmıştır. Sırf görüntüsüyle seyircilerini güldürmeyi başaran bir oyuncu özelliğine sahipti. 100'e yakın filmde rol almıştır. 1969 Şubat'ında 58 yaşında İstanbul'da aramızdan ayrılmıştır.

ANİ İPEKKAYA

İstanbul Bakırköy'de Rum anne, Ermeni babadan doğma İstanbul Konservatuarı mezunu tiyatro, sinema dizi oyuncusu ve seslendirme sanatçısıdır. 1939'da doğdu. 1962 yılında Lale Oraloğlu Tiyatrosu'nda "*Kötü Tohum*" oyunuyla profesyonel oyunculuğu başlar. 1964'te İstanbul Şehir Tiyatroları'na girer. İlk yıllarında 'Genç Oyuncular'la birlikteyken Arto Berberyan ve Ergun Köknar'la sahneye çıkar. Konservatuvar yıllarında Galatasaray Lisesi'nde dört sezon amatör grupla oynadı, John Steinbeck'in *"Alev"* oyununu ve Jean Anouilh'un *"Hırsızlar Balosu"*nu sahneledi. Birçok film ve tiyatro oyunlarında rol aldı. Tiyatro sahnelerinde ünlü *Keşanlı Ali Destanı*'nda rol alanlardan. Filmlerden *Babam Sınıfta Kaldı, İstanbul'un Altınları, İzmir Çetesi Deli Saraylı* ve daha fazlası…

Ani, 2011 yılında başrollerinde Demet Akbağ ile Halûk Bilginer'in oynadığı *"İstanbul'un Altınları"* adlı

dizide Salih Kalyon, Gürgen Öz, Defne Yalnız, Günay Karacaoğlu ile beraber oynadı. Bertolt Brecht'in "*Cesaret Anası*"nda oynadı tiyatroda. Muhsin Ertuğrul'un söylediğine göre dünyada bu rolü oynayan 7 kadından biridir Ani.

ANTA TOROS

Asıl adı **Antaram Torosyan**, 12 Ocak 1948, İstanbul doğumlu Ermeni kökenli tiyatro ve sinema oyuncusudur. 1965'lerde amatör olarak Dostlar Tiyatrosu'nda eğitimini alır. 1971'de Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu'nda profesyonel sanat hayatına başlar. Ali Poyrazoğlu ve Nisa Serezli - Tolga Aşkıner Tiyatrosu gibi topluluklarda yer alan Anta, Amerika'da Vera Vlasova ve Actors Btudya üyelerinden Mitehel Mestor ile tiyatro çalışmalar yapar.

Anta Toros, birçok sinema ve dizi filmlerde de rol alır. Bunlardan bazıları; *Mezarcı, Senden Önce (Kısa Film), Ekip 1 - Nizama Adanmış Ruhlar, Yasemince*, *Kızımı Arıyorum, Bayan Perşembe, Zirvedekiler, Mahallenin Muhtarları, Ölüme Kuşanmak (Angie Dickinson Seslendirmesi), Adını Feriha Koydum* ve daha fazlası.

CEM ÖZER

Cem Özer 5 Ekim 1959, Kahramanmaraş doğumludur. Türk tiyatro, sinema ve dizi oyuncusu, sunucu ve yazar. Annesi Arşalus İçtilop, Ermeni kökenli, babası Çerkez kökenlidir.

Hukuk Fakültesini bıraktıktan sonra Dostlar Tiyatrosunda çalışmaya başlar. 1991'de televizyonda 'Laf Lafı Açıyor' adlı programın sunuculuğuyla tanındı. Talk-Show sunucusu olarak Hülya Avşar, Müjdat Gezen, Cenk Koray, Tarkan ve Cem Yılmaz gibi isimleri TV'ye ilk çıkaran kişidir. Birçok filmde rol aldı. *Payitaht Abdülhamid, Tatlı Şeyler, O Hayat Benim, Propaganda 2, Piyasadan Büyük Alacağımız Var, Usta Beni Öldürsene, Berlin in Berlin, Varyemez, Anılar, Zirvenin Bedeli* ve daha fazlası.

ORTANS KIVANÇ

Ortans Kıvanç 3 Nisan 1948 İstanbul doğumludur. Ermeni asıllı tiyatro, sinema ve dizi oyuncusudur. Oyunculuğa Şehir Tiyatrolarında başlayıp, Hamdi Alkan Tiyatrosu, Abdullah Şahin Tiyatrosu, Münir Özkul Tiyatrosu, Sadri Alışık Tiyatrosu gibi topluluklarda çalışır. 1993 yılından sonra sinema ve dizi filmlerde de rol alır. Ortans Kıvanç, Sinema Akademi Oyunculuk Eğitim Merkezinde Oyunculuk Eğitmeni olarak da görev yapmştır. Şevket Altuğ'un oynadığı "*Süper Baba*" dizisi, "*En Son Babalar Duyar*" ve "*6 Mantı*" gibi dizilerde rol almıştır. 2005 yılında *"Kaynana Semira"* dizi filminde kaynana Semira rolünde Caner Toygar ve Beliz İnal ile beraber başrolü paylaşır.

2011 yılında senaryosunu yazıp yönetmenliğini de Levent Kırca'nın yaptığı "*Karımın Dediği Dedik Çaldığı Kontrbas*" adlı dizide, Hikmet Karagöz, Ali Uyandıran, Melda Arat, Hakan Akın gibi rol alanlardandır. .

2012-2013 yılları arasında "*6 Mantı*" adlı dizide de oynar. 2015'te Donkişot Tiyatro ekibiyle birlikte '*Por Si Quiero - Evet, İstiyorum*' adlı tiyatro oyununda da vardır Ortans Kıvanç.

VAHE KILIÇARSLAN,

Ekim 1966 yılında İstanbul'da doğmuştur. Gerçek soyadı Papazan'dır. Ermeni asıllı olan Vahe'in adının anlamı "*fark*" veya "*Kurtarıcıdır*". Bu ismi hep taşır.

Marmara Üniversitesinde mankenliğe geçiş süreci de ilginçtir. Feriköy, Kasımpaşa halk pazarlarında tavuk satarken, 1994 annesinin ısrarı ile mankenliğe adım atar. 1989 yılında profesyonel mankenlik diploması alır. Neşe Erberk Ajans ile 1995 yılında Best Model '95 Turkey yarışmasında ve 2000 yılında Magazin Gazeteciler Derneği tarafından yılın en iyi mankeni seçilir. 1997 yılında Rusya'da Türkcell Fuarı'ndaki defilede bir saate yakın cansız manken olarak durunca adı "*cansız mankene*" çıkar. 5 saat 26 dakika hiç hareket etmeden durur ve bu alanda dünya rekoruna sahip olur.

2000 yılında Hülya Avşar ile "*Bugün benim doğum günüm*" adlı oyunda oynar.

Vahe Kılıçarslan 2000 yılında yayınladığı *"Gözlük"* isimli kitabında yaşadıklarını satırlara döker; kitapta yer alan 38 şiirinde aşk, ölüm, acı... gibi duygularını okurla paylaşır.

"*Vahe İle Dekodizayn*" adlı televizyon programı ile 13 yılda 81 ilde 750 dar gelirli ailenin evini ücretsiz yenilenmesine yardımcı olur. TV sunuculuğu da yapar.

Vahe Kılıçarslan, 1989 yılında tanıştığı Ermeni kökenli Mannik Kılıçarslan ile 1991 yılında evlenir. 2019 da "*Kral Midas'ın Hazinesi*" filminde rol alır.

Evet, birçok Ermeni kökenli sanatçıyı sayfalarımıza taşıdık. Onları biraz olsun anlatmaya çalıştık. Taşıyamadığımız elbette başkaları da vardır. Ermeni kökenli birçok yazar, çizer, müzisyen... olduğundan da haberdarız. Gelecek sayılarımızda bunlara yer vermeyi düşünüyoruz, Anadolu'daki Ermeni ve diğer uluslardan sanatçıların bu topraklarda kültüre yaptıkları katkıları anlatmaya devam edeceğiz. Çünkü onlar bu toprakların renkleridir, sahipleridir.

Bu yazımızla maruz kaldıkları 1915 Soykırımı ile büyük bir travma yaşayan Ermeni toplumunun mensuplarının, sinema sanatçıları arasındaki gizlilik perdesini bir nebze aralayabildiysek ne mutlu bize.

Bu renkleri ret edenler utansın!

Kimi Ermeni kökenli sanatçıların kimliklerini gizlemeye sebep olanlar utansın diyoruz ama onların utanmayacaklarını da biliyoruz.

13.02.2023 / 01.06.2023 ■

Yararlanılan Kaynaklar:

www.sinematurk.com
tr.wikipedia.org
www.imdb.com
www.biyografi.info
Farklı gazeteler

SİNEMA NOTLARI

■ **ANUŞ PAZARCIYAN**

Triangel of Sadness

(İsveç/ABD/Türkiye (TRT!)/Fransa / İngiltere/Yunanistan 2022) 147 dak. (Hüzün Üçgeni)
Senaryo/Yönetmen/Kurgu: Ruben Östlund
Oyuncular ve rolleri: Harris Dickinson (Carl), Charlbi Dean Kriek (Yaya), Woody Harrelson (Kaptan Thomas Smith), Dolly De Leon (ağabeygail), Zlatko Burić (Dimitry), Iris Berben (Therese), Vicki Berlin (Paula), Henrik Dorsin (Jarmo), Jean-Christophe Folly (Nelson), Amanda Walker (Clementine), Oliver Ford Davies (Winston), Sunnyi Meles (Vera), vd.

Ruben Östlund içinde yaşadığımız sistemi, bu sistem içinde bireyi, bireylerin —birçok hâlde kadın erkek çiftlerin— birbiri ile ilişkilerini bir cerrah titizliğiyle gözlemleyen, çözümleyen ve kendine özgü bir mizahla sunan olağanüstü yetenekli bir sanatçı. Yazıp, yönettiği filmlerin kurgusunu da kendi yapan "tam" bir sinemacı.

Son filmi ismini insanların hüzünlü, ya da bazen kızgın, öfkeli, ya da kibirli anlarındaki bir mimikten alıyor. Kaşların çatılmasıyla iki kaş ve burnun üst kısmı arasında oluşan üçgenin adı "Triangel of Sadness" (Hüzün Üçgeni). Ne alaka, böyle film ismi olur demeyin. Ruben Östlund filmiyse olur. Ve cuk oturur.

Aslında film bir bütün olarak insanlığın acınacak hâllerine kimi zaman kahkaha ile güldürürken hüzünlendiren, yer yer öfkelendiren bir film. Öyle ya anlatılan bir bütün olarak aslında andaki insanlığın öyküsü. İki buçuk saatlik bir filme sığdırabildeği kadarıyla bütün çelişkileriyle keskin bir kapitalizm eleştirisi. Ve evet, bir Marx Kapital kursu. Nasıl mı?

Üç bölümden oluşuyor film.

Birinci bölümde moda branşında model olarak çalışan, aynı zamanda sosyal medya mesleklerinden olan "influencer"lik yapan, sosyal medyada ürün tanıtan bir genç ve güzel çift, Carl ve Yaya'yla tanışıyoruz. Kadın erkekten daha başarılı. Aralarındaki ilişkide modern çiftlerin bir dizi çelişkisini görürüz. Özel ilişkide, bir yandan cinsler arasında eşitlik talebi, ona uygun davranışlar, diğer yanda üzerine konuşulmayan beklentiler vardır. Örneğin bir lüks restoranda birlikte yemek yediklerinde kim ödeyecektir parayı? Yaya erkekten bekler bunu. Aslında garson da hesabı Carl'a getirir. Hâlbuki Yaya'nın geliri Carl'dan fazladır. Ya da Yaya sigara yakmak için ateş aradığında, kim yakacaktır sigarayı? Ya da birlikte otel odasına çıkmak için asansöre bindiklerinde kim kime yol verecektir?

Sonra meslek alanı. Yaya'nın yeri sağlam görünmektedir. Carl ise hep yeni iş peşinde koşmak durumundadır. Kendisi ile birlikte yeni bir iş peşinde koşan

onlarca erkek modelle bir moda ajansının seçmelerinde yarışırken görürüz Carl'ı. Seçicilerin her türlü hakaretine kulaklarını tıkayıp "gülümse!" "neşeli görün!"dediklerinde öyle görünen; kibirli ol! dediklerinde, karşısındakine yukarıdan bakan pozlar takınan genç insanlar. Bu seçmelerde neşeli görünme normal vatandaş giyimi satan bir markanın, kibirli görünmenin de lüks bir markanın reklam yüzü olduğunu öğreniyoruz. Zaten emir de öyle geliyor: Şimdi H&M, şimdi Balenciega yüzü! H&M'yi biliyordum da filmden sonra araştırıp, soruşturup öğrendim Balenciega'nın ne olduğunu. Markaları tanıyanlar bilmediğim için ayıpladılar beni.

Kusura bakılmasın ama örneğin bir dona ya da tişörte 450 avro ödemek bu dünyanın hâlini gösteren bir sapıklık olarak görünüyor bana. İnanmıyorsanız girin bu markanın sitesine bakın! Ortalama bir işçinin bir aylık ücretine bir don ya da tişört! Ve alıcısı da var. Onun reklamında oynayan modeller de zaten tepeden, kibirle, hüzün üçgeni mimikle bakıyorlar kameraya. Müşteriye göre mimik!

İkinci bölümde lüks bir yat seyahatı var. Carl ve Yaya sosyal medya influenceri olarak bedava katılıyorlar bu seyahate. Yat gezisinin diğer katılımcıları bugünün acayip zenginleri. Yaşlı tonton görünüşlü bir İngiliz çiftin zenginlik kaynağının silah ve mühimmat üretimi ve satışı olduğunu öğreniyoruz. Zenginliklerinin kaynağı ölüm satışı! Bir başka çiftin erkeği bir Rus oligarkı. İlginç bir tip. Bir zamanların "komünist" kadrosu. Marksizm-Leninizm'in kitabi bilgilerinden haberdar. Ve başka üç beş zengin. Yatta seyahat eden zenginler ve onlara her türlü hizmeti sunan çalışanlar var. Kapitalistler ve emekçiler. Emekçiler de üst katta, "görünür" olanlar, doğrudan hizmet sunanlar ve alt katta "görünmeyen" makine dairesi, mutfak çalışanları, temizlikçiler vb. şeklinde ayrılıyor. Üsttekiler daha çok beyaz, Avrupa ve ABD'li hizmetliler. Alttakiler daha çok Asyalı. Hem üstteki emekçilerle, alttakiler arasında, hem de her ikisinin kendi arasında hiyerarşiler var. Bir de geminin ABD'li, sabahtan akşama sarhoş, alkolik kaptanı var. Onu ikinci bölümün sonuna dek hiç görmüyoruz. Fakat odasından devrim şarkıları yükseliyor. Kendini alkole vuran mutsuz bir eski marksist! Yatta işler onsuz da yürüyor. Ve bir sahnede o yatta gerçekte kaptanın değil, zengin müşterilerin sözünün emir olduğunu görüyoruz. Bir müşteri kadının aklına nerden estiyse, bütün çalışanların denize girip yüzmesini istiyor. Müşteri veli nimettir. Denizin ortasında motorlar durduruluyor. Ve tüm çalışanlar zengin bayanın isteği üzerine bir kaydıraç üzerinden kayarak denize giriyorlar! Günün sonun-

da geleneksel" Kaptanla akşam yemeği" vardır. Hummalı hazırlığın bir ayağı da kaptanın yemeğe katılması için ikna çalışmasıdır! Sonunda körkütük sarhoş gelir kaptan. Dörtbaşı mamur sofralar donatılmıştır. Fakat hava hiç de sakin bir akşam yemeği için uygun değildir. Korkunç bir fırtına vardır. Servis sanki her şey normalmiş gibi yapılır. Çok sallantılı bir ortamda başlar yemek. İkisi de körkütük sarhoş olan kaptan ve oligark dünya hâli hakkında başlattıkları tartışmayı kaptan dairesinde sürdürürler. Fakat bu ikilinin tartışmasını, kaptanın mikrofonu açık olduğu için tüm gemi ile birlikte biz de dinleriz. Rus oligark marksist jargonla sosyalizmin neden işleyemeyeceğini anlatırken, ABD'li kaptan oligarkı sosyalizmin tek çözüm olduğu konusunda yine marksist jargonla iknaya çalışır. Yemektekiler ise birer birer kusmaya başlarlar. Her yer kusmuk, bir süre sonra tuvaletlerin tıkanması ile dışkı deryasına döner. Ertesi sabah dingin bir denizde yattakileri rehin almak için yata çıkan korsanlar gelir. Bu bölüm uzaktan gördüğümüz yattaki büyük bir patlama ve yatın batmaya başlaması ile biter.

Üçüncü bölümde batık yattan kurtulanları bir ıssız adada görürüz. Burada artık herkesin tek ortak özelliği vardır: Batık bir gemiden tesadüfen kurtulan kazazedeler. Aç ve susuz insanlar. Bütün hiyerarşi altüstü olmuştur. Gemiden arta kalan bir kurtarma botu vardır. O botun kapağını açıp kapamayı bilen o bottaki az miktarda suyun ve peksimetin efendisi; dolayısı ile de bütün grubun efendisidir. Tahliye botunun kapağının nasıl açılıp kapanacağının bilgisine sahip kişi yatın "alt" katında çalışan Filipinli bir emekçi kadındır: Ağabeygail. Üsttekiler tarafından aşağılanan, eğlence konusu edilen bir temizlikçi. Bu kadın emekçi aynı zamanda eli ile balık tutmayı ve kibrit, çakmak olmadan ateş yakmayı beceren tek insandır grupta. "Değer" denen şeyin ne olduğunu pratikte görürüz. Açlık ölümü ile karşıya karşıya olanlar için bir parça balık, onlarca mücevherden, Rolex saatten vb. çok daha değerlidir. Bu emekçi kadın bu becerileri sayesinde grubun doğal yöneticisi hâline gelir. Bir çeşit Ağabeygail diktatörlüğünün oluştuğunu izleriz. İktidarı ele geçiren emekçi kadın, üst kattakilerinkine benzer bir rejim kurar. Fakat uzun sürmez bu matriyarkal diktatörlük. Issız ada kalmamıştır çünkü bu bütünleşmiş kapitalist dünyada! Ağabeygail'ler için bu dünyada öngörülen en iyi hâlde üst düzeyde bir hizmetçiliktir.

Ruben Östlund'un Hüzün Üçgeni 2022'nin bence en önemli filmi. Filmi seyrederken, eğer seyrettiğinizin bir film olduğunu unutursanız, filmin belli bir bölümünü izlemeniz çok zorlaşır. Neredeyse 10 dakikaya yakın bir kollektif kusma, tuvaletlerden taşan pisliğin ortalığı kaplaması sahneleri seyri zor sahneler. Fakat kaptanla/oligarkın marksist tartışmalarının eşliğindeki bu sahnelerin önemli bir fonksiyonu var: "Yiyin efendiler yiyin, bu han-ı iştiha sizin; doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!"in sinemaya aktarımı. Açgözlü, absürd bir lüks düşkünü kapitalizmin eleştirisi olarak seyrettim ben bu sahneleri.

Üçüncü bölüm ve son, Ruben Östlund'un mutsuz, umutsuz kültür kötümseri yaklaşımının bir işareti bence.

Başka Ağabeygail'ler de mümkün. Ve umut da o başka Ağabeygail'lerde!

Görün 2022'nin Altın Palmiye ödüllü bu filmini!

The Swimmers

(ABD /İngiltere, 2022) 134 dak. (Yüzücüler)
Yönetmen: Sally El Hosaini
Senaryo: Sally El Hosaini, Jack Thorne
Oyuncular ve rolleri: Manal Issa (Sara Mardini), Nathalie Issa (Yusra Mardini), Matthias Schweighöfer (Sven Spannekrebs), Ali Suliman (Ezzat Mardini), James Krishna (Floyd), Ahmed Malek (Nizar), Carlotta De Gregori (Marlena Kristov), Dritan Kastrati (Vadim), Roderick Hill (Viktor), Kinda Aloush (Mervat), vd.

Yüzücüler, yaşanmış bir öyküyü anlatan bir film. Anlatılan Suriyeli Arap iki kız kardeşin, Sara ve Yusra Mardini kardeşlerin öyküsü. İki kız kardeş kendisi eski bir yüzücü olan babaları Ezzat tarafından küçük yaşlarından itibaren yüzücü olarak yetiştiriliyor. Okuldan artan boş zamanları hep yüzme antrenmaları ile geçiyor. İki kız kardeş de çok iyi yüzücüler. Fakat Yusra için yüzme âdeta bir tutku. O Sara'ya göre çok daha hırslı. Hayali Suriye şampiyonu olarak olimpiyatlara katılmak. Babasının da teşviki bu yönde.

Fakat onlar büyük bir disiplinle olimpiyatlara hazırlanırken, Suriye adım adım iç savaşa sürükleniyor. Savaş gerçeği bir gün ant-

renman yaptıkları spor salonunun bombalanması ile onları da buluyor. Birçok Suriye'li genç insan gibi iki kız kardeş de göç yollarına düşüyor. Onların bu yolculuğunun finansmanı için bütün aile seferber oluyor. Yusra henüz 18'ine varmamıştır. İki genç kızın güvenlikli seyahati için yanlarına bir erkek koruyucu gereklidir. Kuzen Nizar bu işle görevlendirilir aile meclisi tarafından.

Sonrası göç duraklarıdır. Uçakla Beyrut, ordan İstanbul. Esas hedef Almanya'dır. Fakat onun için Şengen vizesi gereklidir. O kapı kapalıdır. "Uygar" Batının kapıları iç savaştan kaçan insanlara kapalıdır. Tek yol kaçak, yasadışı göçtür. İstanbul'da değişik ülkelerden Avrupa'ya geçmek için yol arayan bir dizi göçmenle tanışırlar. Kaçak göç üzerinden para kazan bir çete, onlarla birlikte onlarca göçmen için deniz yolundan Yunanistan'a geçişi örgütler. Fakat yolda bu örgütlemenin aslında ölüme yolculuğa örgütleme olduğunu görürürüz. Kaçak göçmenlerin bindirildileri çürük teknenin motoru, fırtınalı bir denizde bozulur. Çürük tekne fırtınada su almaya, batmaya başlar. Tek kurtuluş umudu tekneye bir iple bağlı lastik bottur. Tekneden lastik bota tahliye başlar. İki kız kardeş büyük çoğunluğu yüzme bilmeyen göçmenlerden kurtarabildiklerini lastik bota ulaştırır. İki kız kardeşin olağanüstü çabaları ile lastik bot Lesbos'a varır.

Göçmenlere yardım eden yalnızca sivil toplum örgütleri ve gönüllü aktivistlerdir. Resmi makamlar için ise göçmenler eziyet nesnesidir. Bitip tükenmez bürokratik engellerle göçmenlere istenmedikleri gösterilir. Uzun, inatçı uğraşlar sonucu Almanya kız kardeşlere geçici sığınma hakkı verir. İki kız kardeş Berlin'de bir sığınmacı kampında 6 kişilik bir odaya yerleşir. Yusra'nın ısrarlı talepleri sonucu yüzme havuzuna gitme hakkı kazanırlar. Bir gün Yusra'yı yüzerken gören Sven isimli bir Alman yüzme antrenörü onu çalıştırabileceğini söyler. Sven'in çalıştırdığı Yusra sonuçta olimpiyatlara katılma hayalini gerçekleştirir. Olimpiyatlarda iç savaşın hâlâ sürdüğü Suriye olimpiyat takımının bir üyesi olarak değil, ilk kez göçmenlerden oluşan bir olimpiyat takımınının üyesi olarak katıldığı 2018 Olimpiyatlarında 200 metre kadınlar kelebek yüzme dalında ödül de kazanır. Sara ise yüzücülük yerine göçmenlere yardım eden bir sivil toplum örgütünde bir aktivist olarak çalışmayı seçer.

Sally El Hossaini'nin "Yüzücüler" filmi Yusra Mardini'nin "Butterfly: From Refugee to Olympian – My Story of Rescue, Hope, and Triumph von 2018" isimli otobiyografik kitabına dayanıyor. Aslında en iyi senaryoları hayatın kendisi yazıyor! Filmde kız kardeşleri oynayan oyuncular çok başarılı.

Dünyanın hâlini öğrenmek, en kötü şartlarda bile insan kalmanın mümkün olduğunu görmek, iradenin gücünü görmek için umut dolu ve seyirciyi bir şeyler yapmaya çağıran iyi bir film Yüzücüler.

Close

(Belçika/Fransa/Hollanda 2022) 105 dak. (Samimi)
Yönetmen: Lukas Dhont,
Senaryo: Lukas Dhont, Angelo Tijssens
Görüntü yönetmeni:
Frank van den Eeden
Kurgu: Alain Dessauvage
Oyuncular ve rolleri: Eden Dambrine (Léo), Gustav De Waele (Rémi), Émilie Dequenne: Sophie (Rémi'nin Annesi), Léa Drucker: Nathalie (Léo'nun annesi), Igor van Dessel: Charlie, (Léo'nun Ağabeyi), Kevin Janssens: Peter (Rémi'nin babası), Marc Weiss (Yves), Léon Bataille: Baptiste (Leo'nun sınıf arkadaşı), vd.

Lukas D'Hont 2022'de Cannes Film Festivalinde Jüri Büyük Ödülünü alan Close adlı filminde Belçika'nın Flaman bölgesi sınırında kırlık bölgede yaşayan 13 yaşındaki Rémi'nin ergenleşme öyküsünü anlatıyor. Öykü aynı zamanda bu ergenleşme sürecinde daha önceki bir saf çocukluk arkadaşlığının, bir yandan kendini arama, bulma sürecininin karışık duyguları, korkuları, diğer yandan içinde yaşanılan toplumsal ortam, bildiğimiz "mahalle baskısı sonucu" nasıl bozulduğunun ve nasıl trajik bir sona vardığının öyküsü.

Filmin ikinci başkişisi Léo, Rémi'nin en yakın, en samimi arkadaşıdır. Léo ve Rémi'nin aileleri de birbiriyle yakın arkadaştırlar. Her iki aile de birbirine komşu meyve bahçelerinde üretim yapan zengin köylü aileleridir. Aynı okul ve sınıfa da giden iki samimi arkadaş, hemen bütün boş zamanlarını da birlikte geçirmekte, fantezi dolu oyunlar oynamakta, doğayı keşfetmekte, bu arada gelecek düşleri kurmaktadır. Rémi' müzik konusunda çok yeteneklidir. Gelecek düşlerinde Rémi çok ünlü bir konser piyanisti, Léo da onun meneceridir. Bu arkadaşlıkta Léo, daha çocukça ve kırılgan olan Rémi'ye göre baskın, karar verici, insyatif alan konumundadır. Sıkça Rémi'nin evinde gecelemekte, bu gecelemelerde iki arkadaş aynı yatakta birbirlerine sarılıp uyumaktadır. Léo âdeta evin çocuklarından biridir. Saf, samimi bir çocukluk arkadaşlığı, kankalıktır yaşadıkları.

Ortaokula başladıklarında okulları ve okulda konuşulan dil değişir. Hollandaca yerine Fransızcadır eğitim dili. Fakat değişen yalnızca eğitim dili değil, bir bütün olarak ortamdır. İlköğretim öğrencileri değildir çevre. Ergenleşen, çocukluktan çıkmayı yaşayan gençlerdir şimdi çevreleri. Ve onlar hemen okula gelişi bisiklet yarışıyla birleştiren bu iki samimi arkadadaşın samimiyetlerinin nedenini sorgulamaya başlar! Acaba onların bu arkadaşlıkları eşcinsel bir birliktelik midir? Dedikodular, fısıldaşmalar ve en sonunda bir ergen bir kızın bütün cesaretini toplayıp açıkça sorduğu soru: Siz bir çift misiniz? Léo bunu şiddetle ret eder. Fakat bu sorudan rahatsız olduğu bellidir. Rémi için ise "Hayır" ile soru cevaplanmıştır. Değiştirilecek bir şey yoktur. Fakat dedikodular, fısıldaşmalar, kinayeli dokundurmalar kesilmez. Arkadaşlık ilişkisinde güçlü olarak tanıdığımız Léo bu toplumsal baskı karşısında geriler. Yeni arkadaşlıklar kurar, buz hockeyi gibi bir "erkek" spor dalında kendini ispatlamaya yönelir, kendini giderek her gün daha fazla Rémi'den ayırır. Rémi'nin arkadaşlığı kurtarma çabaları boşa çıkar. Bütün konuşma çabalarının Léo tarafından reddedilmesi sonucu biriken öfke sonunda okul bahçesinde bu eski iki arkadaşın kavgası ile boşalır.

Filmin sonunda düzenlenen bir okul gezisinde Rémi'nin koltuğu boş kalır.

Gezi dönüşünde öğretmenler sınıfa üzüntülü haberi verir: Rémi intihar etmiştir.

Filmin ikinci bölümü Rémi'nin beklenmedik intiharının

sonuçlarına ve suçlu arayışına ayrılmıştır.

Léo suçu kendinde aramaktadır. Sonuçta arkadaşına sahip çıkmayan, onu yalnız bırakan, arkadaşlığa ihanet ederek onu intihara sürükleyen kendisidir.

Acaba gerçekten öyle midir?

Ben, Close'u ön yargılara, mahalle baskısına karşı sessiz bir isyan filmi olarak seyrettim. Mükemmel bir oyunculuk, mükemmmel bir kurgu, mükemmel bir kamera ve duygu dolu bir senaryo.

2022'nin en iyi filmlerinden biri Close.

Tár

(ABD 2022)
158 dak.
Yönetmen&Senaryo: Todd Field
Oyuncular ve rolleri: Cate Blanchett (Lydia Tár), Nina Hoss (Sharon Goodnow), Noémie Merlant (Francesca Lentini), Adam Gopnik (Kendisi), Julian Glover (Andris Davis), Mark Strong (Eliot Kaplan), Sophie Kauer (Olga Metkina), Allan Corduner (Sebastian Brix), vd.

Benim için sinema/film bağlamında değişmeyenler var. Biri şu: Cate Blanchett'in oynadığı, hele hele başrol oyuncusu olduğu bir film —konu ne olursa olsun— mutlaka görülmeye değer bir filmdir. Yalnızca onun oyunculuğunu görmek için bile değer.

Tár öncelikle bir oyuncu filmi. Ama yalnızca o değil. Öyküsünü yaşayan gerçek bir figürden yola çıkarak kuran ve sanat dünyasında – bu somutta filarmoni orkestrası yöneticiliği- bir kadın sanatçının erkek egemenliğinin en yüksek seviyede olduğu bir sistemde yükselmesinin ne pahasına olabildiğini sorgulayan konusu ile önemli bir film.

Bugün de dünya çapında bütün büyük senfoni orkestralarının yöneticileri erkek. Bu kesin erkek egemenliğini kıran bir kadın yönetici var. Onunla çalışmış olanların büyük çoğunluğu da -bu arada kadın orkestra üyeleri de- onun yeteneklerini överken; orkestra üyelerine karşı tavırlarında erkek yöneticilerden ayrı olmadığını, hatta daha diktatör, daha sert, daha aşağılayıcı vb. olduğunu anlatıyorlar. Bu kadın yöneticinin aynı zamanda orkestralarda gelenekselleşmiş adam kayırmacılık, entrikacılık vb. konularında de erkek meslektaşlarından geri kalmadığını anlatıyorlar. Bu kadın yönetici, orkestranın baş solisti kadın kemancı ile lezbiyen ilişki içinde yaşıyor. Orkestra içindeki karar verici konumunu, örneğin beğendiği, cinsel olarak çekici bulduğu, ilişki geliştirmek istediği genç kadın sanatçıları öne çıkarmak için kullanıyor vb., vs. Yani kısaca erkek egemen sistemin bütün pisliklerini kadın yönetici olarak üretiyor. Soru başka şansı var mı? Tár'da bu sorunun cevabını "Hayır" olarak alıyoruz.

Nitekim bu gerçek figürün sinemadaki avatarı olan Lydia Tár filmin sonunda çok iyi bir sanatçı olmasına rağmen, önce-likle lezbiyenliği üzerinden linçe uğratılıp, yönettiği orkestranın şefliğinden uzaklaştırılıyor. Onu filmin sonunda Filipinler'de çok bilinen bir bilgisayar oyununun müziğini kayıt eden bir stüdyoda ikinci sınıf bir orkestrayı yönetirken görüyoruz!

Tár, 2023 Oscar'ları içinde en iyi film, en iyi özgün senaryo, en iyi oyuncu, en iyi görüntü yönetmeni, en iyi kurgu dallarında aday olarak yarıştı. Ödül almadı. Cate Balnchett aslında en iyi oyuncu ödülüne layıktı. Fakat tabii Oscar için oy veren seçicilerin de şu zorluğu var: Cate Blanchett'in aday olduğu her yıl ödül ona verilirse yarışmanın anlamı kalmaz!

Tár'ı seyredin derim.

Lehrerzimmer

(2023 Almanya) 98 dak.
(Öğretmen Odası)
Yönetmen: İlker Çatak
Senaryo: Johannes Duncker, İlker Çatak
Müzik: Marvin Miller
Görüntü Yönetmeni: Judith Kaufmann
Kurgu: Gesa Jäger
Oyuncular ve rolleri: Leonie Benesch (Carla Nowak), Michael Klammer (Thomas Liebenwerda), Rafael Stachowiak (Milosz Dudek), Anne-Kathrin Gummich (Dr. Bettina Böhm), Eva Löbau (Friederike Kuhn), Kathrin Wehlisch (Lore Semnik), Sarah Bauerett (Vanessa König), ve öğrenciler: Leonard Stettnisch (Oskar), Oscar Zickur: (Lukas), Antonia Luise Krämer (Jenny), Elsa Krieger (Hatice), Vincent Stachowiak (Tom), Can Rodenbostel (Ali), Padmé Hamdemir (Lieun), Lisa Marie Trense (Luise), Uygar Tamer: Bayan Yılmaz (Ali'nin annesi), Özgür Karadeniz: Bay Yılmaz (Ali'nin babası) vd.

İlker Çatak, Türkiye kökenli bir genç Alman sinema sanatçısı. "Öğretmen Odası" üçüncü uzun metraj sinema filmi. Bir önceki filmi (Es gilt das gesprochene Wort) üzerine Güney sayı 99'da yazmıştım. (Bkz.: Güney, sayı 99, s. 88-89). Yeni filmi Çatak'ın her filminde ilerlediğinin işareti. 2023'deki Alman film ödülleri yarışmasında en iyi film, en iyi senaryo, en iyi yönetmen, en iyi kadın oyuncu, en iyi kurgu ödüllerini kazanması tesadüf değil.

Carla Nowak, bir lisede, 7. sınıfta spor ve matematik öğretmenliği yapan enerjik, mesleğini ve öğrencilerini seven genç bir öğretmendir. Öğrencileri ile arası gayet iyidir. Okulda yenidir. Öğretmenler odasında "eskiler" bu yeni yetmenin idealizmine kuşkuyla bakmaktadır. Okulda bir hırsızlık serisi yaşanmaktadır. Öğretmenler odasının da ana konusudur bu. Eskiler için "olağan sanıklar" bellidir: Ortadoğulu göçmen kökenli çocuk(lar). Carla için olacak şey değildir bu ırkçı yaklaşım.

Bir gün ders sırasında hırsızlığı ortaya çıkarma adına bir sınıf baskını yaşar. Okul yöneticisi, yanında öğretmenler temsilcisi ile girerler ders verdiği sınıfa. Ve herkesin para çantalarını masanın üstüne koymasını isterler. Ali çıkarmaz para çantasını. "Benim para çantam yok, yanımda değil" der. Polisliği oynayanlar açısından sorun çözülmüş, hırsız açığa çıkartılmıştır. Carla öğretmenler odasında bu sınıf baskınını protesto eder. Bunu savunananlarla tartışır. Fakat sonuç yoktur. Neyse ki Ali'nin anne ve babası çocuklarına sahip çıkar, bu delilsiz ve yargısız infaza karşı koyarlar. Oğullarına iftira atıp, bütün sınıf önünde onu küçük düşürenleri teşhir edeceklerini, onlar hakkında dava açacaklarını söyler ve özür talep ederler. Yönetim özür dilemek zorunda kalır.

Peki ama kimdir hâlâ aktif olan hırsız veya hırsızlar? Carla da bu soruya cevap arama işine girişir. Bir ara bizzat öğretmenlerden birinin çay/kahve içenlerin içine para attıkları kutudan para aldığını görmüştür. Hırsız öğretmen veya okul çalışanı yetişkinlerden biri olamaz mı? Carla cebinde para çantası bulunan ceketini bir gün bilinçli olarak öğretmenler odasında bırakır. Kamerasını aktif hâle getirdiği laptopunu da ceketini kayda alacak şekilde masanın üzerine bırakır. Bir süre sonra dönüp ceketini ve laptopunu aldığında, çantasındaki paranın eksilmiş olduğunu görür. Bilgisayarda videoyu izlediğinde, yüzü görünmeyen çiçek desenli bluz veya gömlekli bir insanın çantadan para aldığı görülür. Carla çiçek desenli bluz ya da gömlek giysili birini aramaya başlar. Ve aradığını öğretmenler odasına bitişik sekreterlik odasında bulur. Sevimli, herkese yardım etmeye çalışan sekreter Bayan Kuhn çiçek desenli bir bluz giymiştir. Onun oğlu Oskar da Carla'nın ders verdiği sınıfta içine kapanık bir öğrencidir. Ama matematikte sınıfın en yetenekli öğrencisidir. Carla için Kuhn'un aranan hırsız olduğu konusunda kuşku yoktur. Gidip onunla özel olarak konuşup, ona videoyu da gösterip, parayı iade etmesi hâlinde sorunu büyütmeyeceğini söyler. Bayan Kuhn'un tepkisi çok serttir. Carla'yı kendine hakaret etmekle suçlar. Carla okul yönetmeni Bayan Böhm'e de açar olayı. Böhm video delilinin yeterli olduğu düşüncesiyle Kuhn ile Carla'yı yüzleştirir. Bayan Kuhn'a inkâr etmemesini 'hatayı kabul etmesi' hâlinde sorunun çözüleceğini vs. söyler. Fakat Bayan Kuhn hırsızlık suçlamasını şiddetle ret etmeyi sürdürür. Okul yönetmeni sorunu polise aktarır ve Bayan Kuhn'u araştırmalar sonuçlanıncaya kadar okuldan uzaklaştırır.

Öğretmenler odası ikiye bölünür. Azınlık Carla'nın doğru yaptığı düşüncesindedir. Öğretmenlerin çoğu özellikle kullanılan yöntem —gizli çekim— nedeniyle Carla'ya şiddetle karşı çıkar. Sınıfta ise Oskar iyice yalnızlaşır.

Öğrencilerin hazırladığı okul gazetesi için üst sınıflardan öğ-

renciler Carla ile bir söyleşi yaparlar. Bu söyleşide tabii Bayan Kuhn olayı ve kullanılan yöntem konusunda sorular da gelir. Carla elindeki video delilinin Bayan Kuhn'un suçlu olduğunu yüzde yüz gösterip göstermediği konusunda kuşkular geliştirmeye başlar. Bu kuşkular okulda hırsızlık olaylarının devam etmesi ile büyür. Carla belki suçsuz olan bir insanı hırsız olarak damgalamak, onun oğlunun sınıfta "hırsızın oğlu" olarak tecrit edilmesinden sorumlu görmeye başlar. Sinirleri iyice bozulur. Kabûsları, her yerde çiçek desen giysili insanlar görmeye kadar varır.

Oskar ise annesinin suçsuzluğandan emindir. Carla'yı yalancılıkla suçlar. Ondan kamuoyu önünde annesinden özür dilemesini ister. Carla buna hazır değildir. Oskar Carla'nın derslerinde onu boykota başlar. Bir spor dersinde Carla'nın içinde "delil" bulunan laptopunu alarak kaçmaya başlar. Carla laptopunu alabilmek için onun peşinden koşar, yetişir, aralarında itiş kakışta Carla yüzünden hafifçe yaralanır. Oskar laptopu nehire atar.

Yapılan yönetim/öğretmenler toplantısında Oskar'ın okuldan uzaklaştırılması, başka bir okula devredilmesi yönünde karar alınmak istenir. Carla buna karşı çıkar. Oskar'ı korumak için yalan söyler. Yüzündeki yaranın kazayla düşme sonucu olduğunu vb. söyler.

Bu arada okul gazetesi yayınlanır. Okul gazetesinde yalnızca Carla ile yapılan mülakat değil, aynı zamanda Bayan Kuhn'la yapılan bir söyleşi de yer almaktadır. Bayan Kuhn kendi perspektifinden anlatmaktadır olayı. Okul yönetimi gazetenin satışı, dağıtımını yasaklar. Sınıf Oskar'la dayanışmaya, Carla'ya tavır almaya başlar. Yönetim okulda bozulan huzuru yeniden kurmak adına, Oskar'ı bir süreliğine okuldan uzaklaştırmaya, onun sınıf gezisine katılmasını engellemeye kalkar. Oskar alınan kararları dinlemez. Carla'nın ona yaptığı özrü de kabullenmez.

Son sahnede Oskar'ı onun üzerinde oturduğu sandalye ile taşıyarak okuldan çıkaran polisleri görürüz.

"Öğretmen Odası" Almanya'da eğitim bürokrasisisinin durumunu, iyi niyetli genç öğretmenlerin zorluklarını, öğrencilerin dayanışma içinde hareket ettiklerinde nasıl güçlü olduklarını vb. gerçekçi bir şekilde aktaran bir film. Senaryo, kamera, kurgu, oyunculuk, akıllıca ve yerinde kullanılan, hiç rahatsız etmeyen müzik gayet başarılı. Bütün bu güzellikleri biraraya getiren yönetmen Çatak "Öğretmen Odası"nda çok iyi bir iş çıkarmış.

Seyircinin yapması gereken bu filmi ticari olarak da başarılı hâle getirmek.

Bu arada bu filmin okullarda

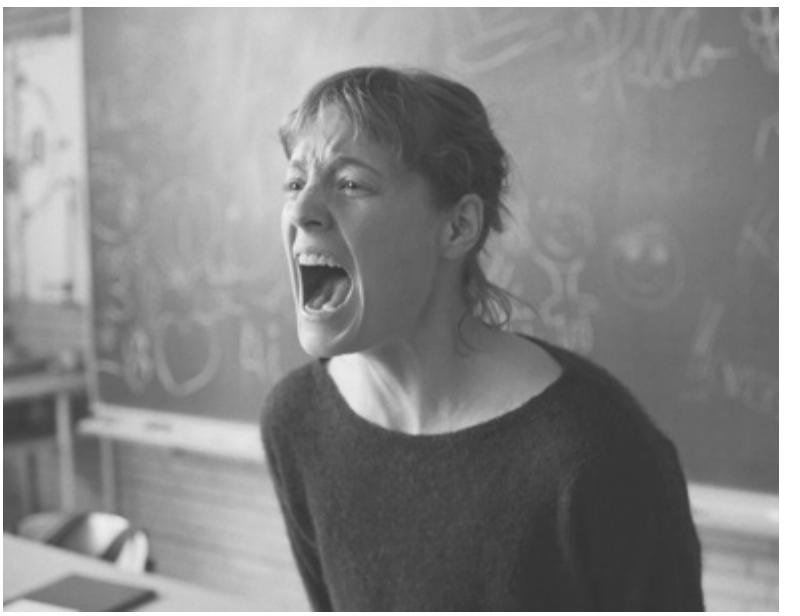

da gösterilip, üzerine öğrencilerle tartışılması, okullardaki ilişkilerin sorgulanması, düzeltilmesi için yararlı olabilir. Filmde atıfta bulunulan "Öğretmen odasında yaşananlar öğretmen odasında kalır" "ilke"si, aslında öğrencileri dışta tutan, kol kırılır yen içinde "ilke"si, herhâlde çağdaş bir "ilke" değil. Olmamalı. Sorunların açıkça ortaya konup bütün paydaşlarla tartışılarak çözülmeye çalışılması evet, zordur, ama doğru olandır.

Der vermessene Mensch

(Almanya 2023) 116 dak.
(Ölçülen İnsan)
Yönetmen &Senaryo:
Lars Kraume
Oyuncular ve rolleri:
Leonard Scheicher (Alexander Hoffmann), Girley Charlene Jazama (Kezia Kunouje Kambazembi), Peter Simonischek (Profesör von Waldstätten), Sven Schelker (Binbaşı Wolf von Crensky), Max Koch (Onbaşı Kramer), Ludger Bökelmann (Er Hartung), Leo Meier (Bernd Wendenburg), Anton Paulus (Friedrich Maharero), Alexander Radszun (General von Trotha), Michael Schenk (Albay von Estorff), Tilo Werner (Misyoner Kuhlmann), Corinna Kirchhoff (Henriette Hoffmann), vd.

Lars Kraume'nin "Ölçülen İnsan"ı 2023 Berlinale'sinin özel bölümünde gösterildiğinde büyük ilgi çekti, üzerine çok tartışıldı. Fakat daha sonra sinema filmi olarak gösterime girdiğinde hemen hiç ilgi görmedi. İki hafta içinde, çok az seyircili gösterimler ertesinde gösterimden kalktı.

Benzer bir olayı Fatih Akın'ın "The Cut" (Kesik) filminin Türkiye'deki gösteriminde de yaşamıştık. Bu filmin Türkiye'de engellenmeden gösterime girmiş olması şaşırtıcı ve sevindirici idi. Aslında Türkiye sinema seyircisinin bu filmi görmesi, tarihin bir kesiti ile yüzleşme açısından çok yararlı olabilirdi. Ama çok az bir seyirci kitlesi izledi filmi. Boş sinemalarda gösterildi âdeta. Ve kısa sürede gösterimden kalktı.

Görünen o ki, normal sinema seyircisi kendi ülkesinde yaşanan ve kendi halkının suçlu ve failler arasında yer aldığı soykırımlarla yüzleşmekten hoşlanmıyor.

Lars Kraume "Ölçülen İnsan"ında seyirciyi Namibya'da (sömürge ismi Güney Batı Afrika) yirminci yüzyılın hemen başında Alman sömürgecilerin bölgenin otantik halkları olan Herero ve Nama'lara karşı yaptıkları soykırımla tanıştırıyor. Tarihçilerin büyük çoğunluğu Herero ve Nama'lara yönelik bu soykırımı "yirminci yüzyılın ilk soykırımı" olarak adlandırıyorlar. Tarihi ile yüzleşmiş olmakla çok övünen Alman burjuvazisi için ise iki yıl önceye kadar böyle bir soykırım yoktu. Ancak 2021 Mayıs ayında Namibya hükümeti ile 7 yıl süren görüşmeler, pazarlıklar ertesinde yapılan bir anlaşma ile Alman hükümeti 1904-1908 yılları arasında Alman sömürge ordusunun Nama ve Herero'lara yaptığı katliamların soykırım olduğunu kabullendi. Hükümet adına özür dilendi. Belli bir tazminat ödenmesi kabul edildi. Soykırıma uğrayan halkların bugünkü siyasi temsilcileri, kurbanların halefleri Namibya hükümetini kendi temsilcileri olarak tanımıyor, özrü kabul etmiyor ve sözü edilen tazminat miktarını da hakaret olarak değerlendiriyor.

Lars Kraume'nin "Ölçülen İnsan"ı üç ana bölümden oluşuyor:

Kafatası ölçümcü, ırkçı "Bilim": 19. yüzyılın sonlarında insanların gelişmişlik derecelerine göre birbirinden ayrı "ırk"lara bölünmüş olduğu, bilimin ve her türlü gelişmenin merkezi olduğu iddiasına sahip batı uygarlığında geçerli olan "bilim"di. Irk hiyerarşisinin tepesinde sömürgeci Avrupa'nın beyaz üstün ırkı vardı. Hiyearşinin en altında da vahşi, aslında hayvanlara insanlardan daha yakın olan siyah ırk vardı. Onların köleleştirilmesi, yaşadıkları alanların sömürgeleştirilmesi normaldi; üstün beyaz ırkın tabii hakkı idi. Bütün beyaz ırkçı "bilim" insanları bu tezlerin ispatı için "bilimsel" araştırmalar yapıyordu. Öncelikle antropoloji, etnoloji ve sosyoloji bu konuda başı çeken "bilim" dalları idi. Filmin birinci bölümünde etnoloji dalında doktora yapan ve babası saha araştırmalarında "şehit düşen" ünlü bir etnolog olan Alexander Hoffmann ile tanışıyoruz. O doktorasını Berlin'de dönemin en ünlü etnologu Prof. Joeph Ritter'in yanında yapıyor. Filmin girişinde bir bölüm öğrenciyi değişik kafataslarını ölçerken görüyoruz. Arka planda Prof. öğrencilerine siyahların kafataslarının beyazlara göre küçüklüğü üzerinden üstün beyaz ırk teorisini açıklıyor.

Aynı tarihlerde Berlin'de yapılan bir "Halklar Fuarı" var. Bu fuarda o dönemdae Alman-

ya'nın sömürgesi olan "Güney Batı Afrika"'dan Herero halkından siyah insanlar, "vahşi köleler" "sergileniyor". Filmin gelişmesi içinde bu sergilenenlerle birlikte ve onların arasında, Almanya'ya Alman imparatoru ile görüşmek için gelen bir Herero kral oğlunun olduğunu da öğreniyoruz. Profesör öğrencilerini araştırmalarını canlı objeler üzerinde sürdürmeleri yönünde teşvik ediyor. Sergi düzenleyicilerinden sergide yer alan siyahlardan bir grubu öğrencilerin araştırması için ödünç alıyor üniversite ve öğrencilere zimmetliyor. Ölçümler artık canlı objeler üzerinde yapılıyor. Annesinin mümkün olduğunca varlıklı bir soylu ile evermek istediği Hoffmann araştırmalarını grubun çevirmenliğini de yapan bir genç kadın, Kezia üzerinde yapıyor. Karşısında Almanca bilen, çevirmenlik yapan, akıllı ve güzel bir genç kadın vardır. Onun dünyasının "bilim"ini, ırkların varlığı ve ırklar arasındaki hiyerarşi iddiasını alt üst eden bir durumdur bu. Hoffmann bu gözlemlerini aktaran bir makale yazar. Bu doktora çalışmasının da temel tezini içerecek olan bir makaledir. Doktorandlar toplantısında sunumunu yapar. Başta profesör, öğrencilerin büyük çoğunluğu, Hoffman'ın saçmaladığını söylerler. Profesör, Hoffmann'a bu makalesinin yayınlanmayacağını, bilimsel olmadığını söyler. Bu konunun netameli bir konu olduğunu söyler. Uzak durmasının bilimsel kariyeri açısından doğru olacağı tavsiyesinde bulunur. Hoffmann bir süre sonra ırkçı bir doktorand ile birlikte, Alman etnoloji müzesi için malzeme toplama göreviyle Namibya'ya doğru yola çıkar. Hoffmann'ın bu seyahatinin özel bir nedeni de vardır: Âşık olduğu Kezia'yı bulmak.

Soykırım: Filmin ikinci ve ana bölümü Hoffmann'ın Namibya'da yaşadıklarına ayrılmıştır. Bu bölümde Alman ırkçılığını pratikte sömürgeleştirmeye karşı direnen yerli halkı yok etme, soykırım seferlerinde görürürüz. Üstün ırka karşı direnen yaşama hakkına sahip değildir. Bu ırkçı barbarlık mümkün olduğunca gerçekçi bir biçimde sunuluyor. Kendimizi Hoffmann ile sürekli silahlı çatışmalar, çöle, hiçe sürülmeler, işkenceler vb. arasında buluyoruz. Bu hengâme arasında Hoffmann yanına verilen üç korucusunun yardımcılığında etnolojik mazeme toplayıp, bunları Berlin'e ulaştırıyor. Bölümdeki gerçekçilik çabası filmi yer yer bir savaş ve macera filmine dönüştürüyor. Burada kuşkusuz 'daha az, daha iyi' olurdu. Hoffmann bölümün sonunda Keiza'yı bu-

luyor. Bir toplama kampında "Berlin etnoloji müzesi" için toplanan kesik başların derilerini soyup, kaynatan, temizleyen ve kullanılabilir kafataslarına dönüştüren bir ekip içinde çalıştırılıyor köle Keiza!

Berlin etnoloji müzesi bugün de dünyanın en zengin Afrikalı kafatası kolleksiyonuna sahip müze! Ve Herrero, Nama'lara yönelik soykırımda katledilenlerin bugünkü halefleri cedlerinin kafataslarını kendi ülkelerinde, kendi topraklarına gömebilmek için o kafataslarının geri verilmesi için de mücadele ediyorlar! Hoffman'ların selefleri de bu "bilimsel hazine!"yi vermemek için direniyor hâlâ!

Burjuva "Bilim" insanı: Filmin üçüncü bölümü, en kısa bölüm. Burada Hofmmann'ı 1920'li yılların başlarında bir zamanlar öğrencisi olduğu üniversitede profesör olarak ders verirken görüyoruz. Öğrencilerine anlaşılır ve ikna edici biçimde üstün ve düşük ırklar olduğunu, beyaz ırkın üstünlüğünün nedenlerini "bilimsel" olarak anlatıyor!

Öğrencilerinden biri da onun 1896'da üniversite dergisinde yayınlanmış bir yazısında bunun tersini savunduğunu söylüyor. Şaşırıyor Hoffmann. Öyle bir makalesinin olmadığını söylüyor. Öğrenci arşivden aldığı makaleyi gösteriyor profesörüne. Böyle bitiyor film.

Hofmann bilim değil kariyeri seçmiştir!

Kraume'nin "Ölçülen İnsan"ı yalnızca unuturulmaya çalışılan bir soykırım gerçeğini hatırlatma açısından değil, burjuva biliminin bilim adına neler sattığını da sorgulaması açısından önemli bir film.

Aslında Almanya'da tarih derslerinde gösterilip üzerine tartıştırılması çok iyi olur. Fakat yalnızca Almanya'da değil tabii.

Mon Crime

(Fransa 2023) 102 dak.
(Benim Cürmüm)
Yönetmen&Senaryo:
Francoise Ozon
Oyuncular ve rolleri: Nadia Tereszkiewicz (Madeleine Verdier), Rebecca Marder (Pauline Mauléon), Isabelle Huppert (Odette Chaumette), Dany Boon (Palmarède) , Fabrice Luchini (Gustave Rabusset), André Dussollier (M. Bonnard), Félix Lefebvre (Gilbert Raton), Édouard Sulpice (André Bonnard), Régis Laspalès (Inspektor Brun, Olivier Broche (Léon Trapu), Michel Fau (Maurice Vrai),Daniel Prévost (M. Parvot), Evelyne Buyle (Simone Bernard), Myriam Boyer (Mme Jus), Franck de la Personne (Pistole), Jean-Christophe Bouvet (Montferrand), Lucia Sanchez (Madam Alvarez), vd
Kostüm: Pascaline Chavanne
Set: Jean Rabasse

Francoise Ozon yeni filmi "Mon Crime"de bizi 1930'lı yıllar Paris'ine taşıyor. Bir küçücük odada yaşayan iki genç kadın: Madeleine ve Pauline. Madaleine rol peşinde koşan bir tiyatro oyuncusu. Onu filmin başında lüks bir evden korku içinde, nefes nefese çıkarken ve sonra Paris sokaklarında hızla yürürken görüyoruz.

Paralel olarak Pauline'i evde üç aydır ödenmemiş kirasının peşindeki ev sahibine dil dökerken görürüz: Aslında Pauline çok yakında zengin bir müvekkilinin savunmasını yapacak, epey para kazanacktır. Ayrıca ünlü bir artist olacak Madeleine şimdi çok önemli bir iş görüşmesindedir. Ve kendisine çok ünlü bir oyunda başrol verilecektir. O gelir gelmez kira ödenecektir vs.

Madeleine eve geldiğinde başına gelenleri anlatır. Başrol için görüşmeye gittiği yapımcı ona saldırmış, Madeleine azgın, iğrenç adamın elinden zor kurtulmuş, sonra sakinleşmek için bütün yolu yürüyerek eve dönmüştür. Yine parasızdırlar. Madeleine intihar etmenin çara olabileceğini düşünmektedir. Babasından kalan tabancayı başına dayar. Pauline bunun çare olmadığını söyler.

Çok zengin bir ailenin oğlu âşıktır Madelein'e, ona yakında evlenme teklif edecektir. O zaman yoksulluktan kurtulacaklardır.

Akşam üzeri bu âşık gelir eve. Babası onu bir başka zengin ailenin kızı ile evlendirmek istemektedir. Ama fark etmez, o kâğıt üzerinde evlendikten sonra, masumiyetine büyük önem verdiği tek aşkı ile metres hayatı yaşayabilir. Bu açıklama ve öneri Madeleine ve Pauline'nin beklediği romantik evlilik teklifi olmasa da yine de hiç yoktan iyidir.

Ertesi günün sabahı polis uyandırır genç kadınları. Madeleine'in bir gün önce evinden kaçarak çıktığı yapımcı evinde bir kurşunla vurulmuş, ölü olarak bulunmuştur. Bütün veriler, bulgular bu cürümün faili olarak Madeleine'i işaret etmektedir. Üstüne üstlük evinde bir de tabanca bulunmuştur. Bu tabanca daha önce Madeleine' nin eve dönüşünde intihar etmeyi düşündüğü tabancadır aslında. Fakat araştırmayı yapan polis şefi için katil bellidir, 24 saat içinde yakalanmıştır: Madeleine. Aslında küçücük bir kuşku

temelinde yapılacak bir araştırma, ölü bulunan yapımcının ölümünden yararlanacak olan bir düzine insanın olduğunu; bunların cinayet için yeter motivasyonu olduğunu gösterir. Fakat polis şefi kolay ve çabuk zaferin peşinde Madeleine'i katil ilan eder. Rotatifler çalışmaya başlar.

Madeleine bütün Fransa'nın dilinde ve gözünde ünlü, genç, güzel bir katildir artık. Peşinde koştuğu üne kavuşmuştur, ama tiyatro oyuncusu olarak değil, Bir tiyatro yapımcısının katili olarak.

Hapishanede onu ziyaret eden Pauline bu durumda en iyi savunmanın, cürümü kabullenmek olduğu konusunda ikna eder. Mahkemede bu cürümün tecavüzcü bir saldırgana karşı masumiyetini korumak isteyen birincisinin iyi bir oyuncu, ikincisinin iyi bir avukat olarak, mükemmeldir

Sonuç Madeleine için iyi oyunculuk kariyeri kapılarının açılması; Pauline'nin ise ünlü bir ceza avukatı olarak kariyer yapmasıdır.

İşlenmeyen bir cinayet cürümü iki genç kadın için yoksulluktan kurtulma, ünlenme için kullanılan iyi bir araç olmuştur.

Filmin tam bu noktasında Odette Chaumette çıkar ortaya. Kariyeri sonlanmış bir eski sinema artistidir. Sessiz filmlerin ünlü bir oynucusudur. Sessiz filmlerle birlikte o da sahneden çekilmiştir. Madeleine'e saldıran tiyatro yapımcısını öldüren gerçekte odur. Kıskançlık nedeniyle öldürmüştür. Kendi cürmünün latılmış, yargı kararını vermiş, dosya kapanmıştır. Kapanmamış onlarca cinayet dosyası var elimizde. Bunlardan size uygun olanlardan birini verelim. Lütfen bunlardan, içerde fazla yatmayı gerektirmeyecek birini seçin!"

Yalnızca bu "hangi dosyayı verelim size" bölümü için bile bu film izlenmeye değer!

Sonuç ikilinin Odette Chaumette ile anlaşmasıdır. Yalan üzerine kurulu Hollywood usulü bir mutlu son görürüz.

Film severler için birçok alıntı ile dolu bu filmde hemen her dalda ürün veren, çalışkan ve üretici bir sinemacı olan Ozon kara mizah-komedi filmi yönetmeni olarak da ustalığını gösteriyor.

"Benim Cürmüm" çok başarılı bir kostüm/dönem komedisi. Dö-

bir genç kadının kendi kendini savunması, namusunu koruması için işlenmiş olduğu öyküsü anlatılacaktır. Mahkemede Madeleine'nin savunmasını üzerlenir.

Jüri'li mahkemede bu temelde yapılan savunma Jüri'yi ikna eder. Cinayet sanığı olarak, tutuklu girdiği mahkemeden namusunu korumak için bir tecavüzcüyü vuran suçsuz bir masumiyet timsali özgür genç kadın olarak çıkar.

Madeleine&Pauline ikilisinin mahkemedeki performansları, ikili tarafından sahiplenilip paraya ve üne dönüştürülmesinden rahatsızdır. Elinde gerçek katilin kendisi olduğunu gösteren deliller vardır. Madeleine ve Pauline ikilisinden gerçeği açıklama tehdidiyle para ve yeni bir kariyer başlatabilmek için destek ister. Bir ara bu cinayeti "aydınlatmış" olan polis şefine de gider. Cürümü kendisinin işlediğini anlatır. Polis şefinin tavrı ilginçtir. "Bayan Odette Chaumette aynı suçtan iki yargılama ve mahkûmiyet olmaz. Bu cinayet aydınnemin değer yargılarını da geçerken sorguluyor. Geçerken "mee to" kampanyasına göz kırpıyor. Kadınlar üzerine yaptığı üçlemenin (2002'de "8 Femmes" (8 Kadın); 2010'da "Potiche" (Süs Eşyası ya da Ev Kadını) bu üçüncü son filminde de görünürde güçsüz, gerçekte güçlü olan kadın figürlerini, onlara övgüyü görüyoruz. Oyuncular, senaryo, kostüm ve set mükemmel. Sonuç: Gülmek, eğlenmek, iki saatinizi keyifle geçirmek istiyorsanız seyir zevki büyük olan bu filme gidin! ■

BULMACA ■ NURİ DEMİR

SOLDAN SAĞA 1- 1914- 1970 yılları arasında yaşamış; Baba Evi, Bereketli Topraklar Üzerinde, Vukuat Var, Murtaza, Hanımın Çiftliği, Eskici ve Oğulları adlı romanlarında Adana'daki toprak ve fabrika işçilerinin dünyasını, İstanbul'un gecekondu mahallelerindeki yaşamı yansıtmış roman, öykü ve oyun yazarımız... Andre (...): 1947 yılı Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Fransız yazar. **2-** Yanılsamalar Kitabı, Kehanet Gecesi, Karanlıktaki Adam, Sunset Park gibi yapıtlarıyla tanınan ABD'li romancı, şair ve senarist... Eski dilde tanrı. **3-** Öğrenci değişim programından yararlanacak üniversite öğrencileri için Avrupa Komisyonu tarafından sunulan Çevrimiçi Dil Desteği'nin İngilizce kısaltması... Her çözgü ipliğinin başlı başına hareket ettiği mekanik dokuma tezgahı... Taraf. **4-** (...)'in Annesi: Halide Edip Adıvar'ın bir romanı... Lityumun simgesi... Otomobil (kısa)... Bir göz rengi. **5-** Tunus'un plaka işareti... Belirtilen sayıların da dahil edildiği aralığı anlatan söz... Yazınsal... Satrançta bir taş. **6-** Eski dilde edipler, edebiyatçılar... Kasımpatı. **7-** Hiçbir yanı tutmayan, yansız kalan... Kısa ve kalın yapılı, topluca... Son (...): Zülfü Livaneli'nin bir romanı. **8-** Kitle ve (...): Elias Canetti'nin bir kitabı... İlenme, beddua... Telgraf haberleşmesinde kullanılan, nokta ve çizgiden oluşan bir abecesi bulunan telgraf sistemi. **9-** Kahverengine yakın yeşil renkte olan... Sanat ve bilim eserlerinin saklandığı ve sergilendiği yer veya yapı... Kağnı tekerleklerini birbirine bağlayan ağaç, dingil. **10-** Manganezin simgesi... Bozuk yumurta... Taşınır ya da taşınmaz herhangi bir malın, sahibi tarafından, bir süre için ve belli bir bedel karşılığında başkasının kullanımına verilmesi... Nijerya'nın batı kesiminde bir eyalet. **11-** Bulunulan yerden daha yüksekte olan düzlük... Düzeyleri birbirinden farklı iki su bölgesi arasında gemileri suyun birinden ötekine aşırmak için yapılmış ara havuz... İşlenmemiş, kıraç toprak. **12-** Depresyon içinde bulunan... Eski dilde eli kesik. **13-** Fasıla... (...)'nin Yaşamı: Yann Martel'in sinemaya da uyarlanan bir romanı... Doku teli... Eski dilde cömertlik etme. **14-** 1850 – 1893 yılları arasında yaşamış, "Bel Amı" adlı yatıyla Akdeniz'de geziye çıkmış ve yolculuk izlenimlerini "Güneşte", "Denizde" ve "Serseri Hayat" adlı öykülerinde anlatmış, kısa öykücülüğün en büyük ustalarından biri kabul edilen Fransız öykü yazarı. **15-** Eski dilde çok kumlu, taşlı yer... Elif Şafak'ın bir romanı... Litvanya'da tarihi ve turistik bir kent.

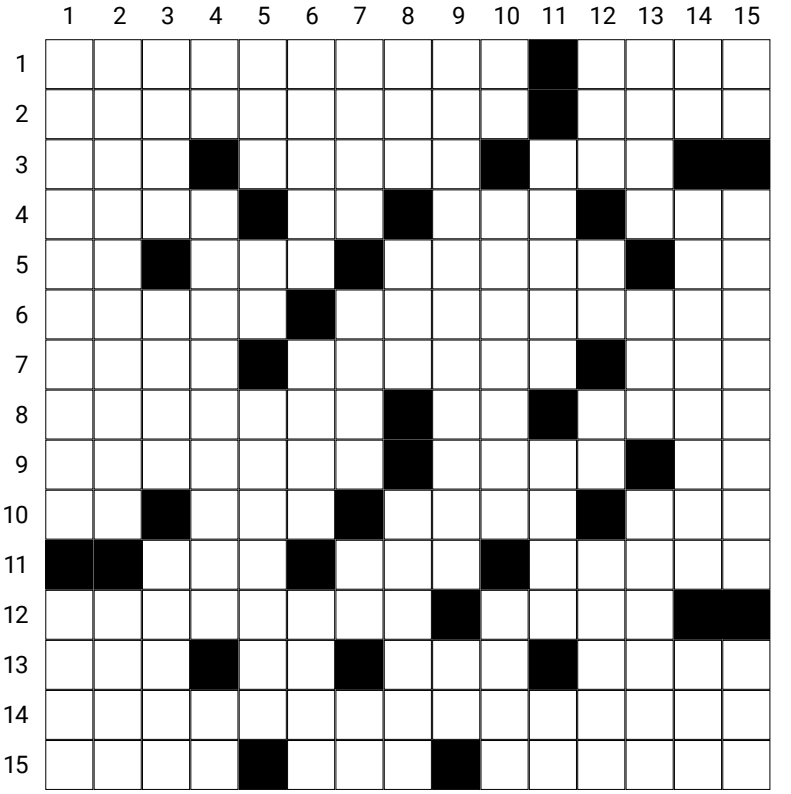

YUKARIDAN AŞAĞIYA: 1- Olaylardan bencil avantajlar edinmeyi amaçlayan politika ve uygulama; fırsatçılık... Yerel dilde kunduz. **2-** Doğu Anadolu'da üzerinde bir kayak merkezi de bulunan tektonik bir dağ... Siirt'in bir ilçesi. **3-** Hüseyin Bedreddin el (...): 2004 yılında Yemen'de ayaklanma başlatan ve Ensarullah Hareketi adıyla bilinen dinsel örgütün kurucusu... (...) Hillesum: 1943 yılında Auschwitz toplama kampında öldürülen Hollandalı yazar... Bir madenin hazırlanması sırasında elde edilen ve içinde arseniğe bağlı bir veya birçok maden bulunan ürün. **4-** Parlak kırmızı... Islak (...): Akif Hasan Kaya'nın bir öykü kitabı... Bir bağlaç. **5-** Hakan Şenocak'ın 1998 yılında Sabahattin Ali Öykü Ödülü'nü kazanan öykü kitabı... Bir nota... Ankara'nın Polatlı ilçesinde bulunan ve Sakarya Savaşı'nın cereyan ettiği tepelerden biri. **6-** (...) Lumpur: Malezya'nın başkenti... (...) Sesiyle Uyanmak: Hasan Cemal'in bir kitabı... Yüz, çehre. **7-** (...) Zaman Kadınları Arasında: Nahid Sırrı Örik'in bir romanı... Eşek yavrusu, sıpa... Lityumun simgesi... Pişirilerek hazırlanmış yemek. **8-** Madencilikle ilgili bir kamu kuruluşunun kısa yazılışı... Güç, kudret... Kof olma durumu. **9-** Fizik biliminin hava içinde devinen cisimlerin devinimlerini ve bu devinimden ileri gelen olayları inceleyen bilim dalı. **10-** Lavrensiyumun simgesi... Ortaya çıkma, belirme... Afetler, kıranlar, belalar. **11-** Dinsel bağnazlığı aşırılığa vardıran kimse... Bazı ağaçların kabuklarından elde edilen bir tür yapıştırıcı... Stronsiyumun simgesi. **12-** Hindistan'ın batı kıyısında bir kent... Mağara... Kuzu sesi... Cennet kapısında bekleyen melek. **13-** Batıcı, dokunucu söz... Eski Çin felsefesine göre evrenin birliğini sağlayan düzen ilkesi... İmkan. **14-** Yerel dilde evet... Eski dilde bilinemezcilik... Hücre yapısında bulunan ve genetik kodu içeren molekül. **15-** Genişlik... Argoda kafadan atma, uydurma... Gelecek. ■

104. SAYIDAKİ BULMACANIN ÇÖZÜMÜ

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

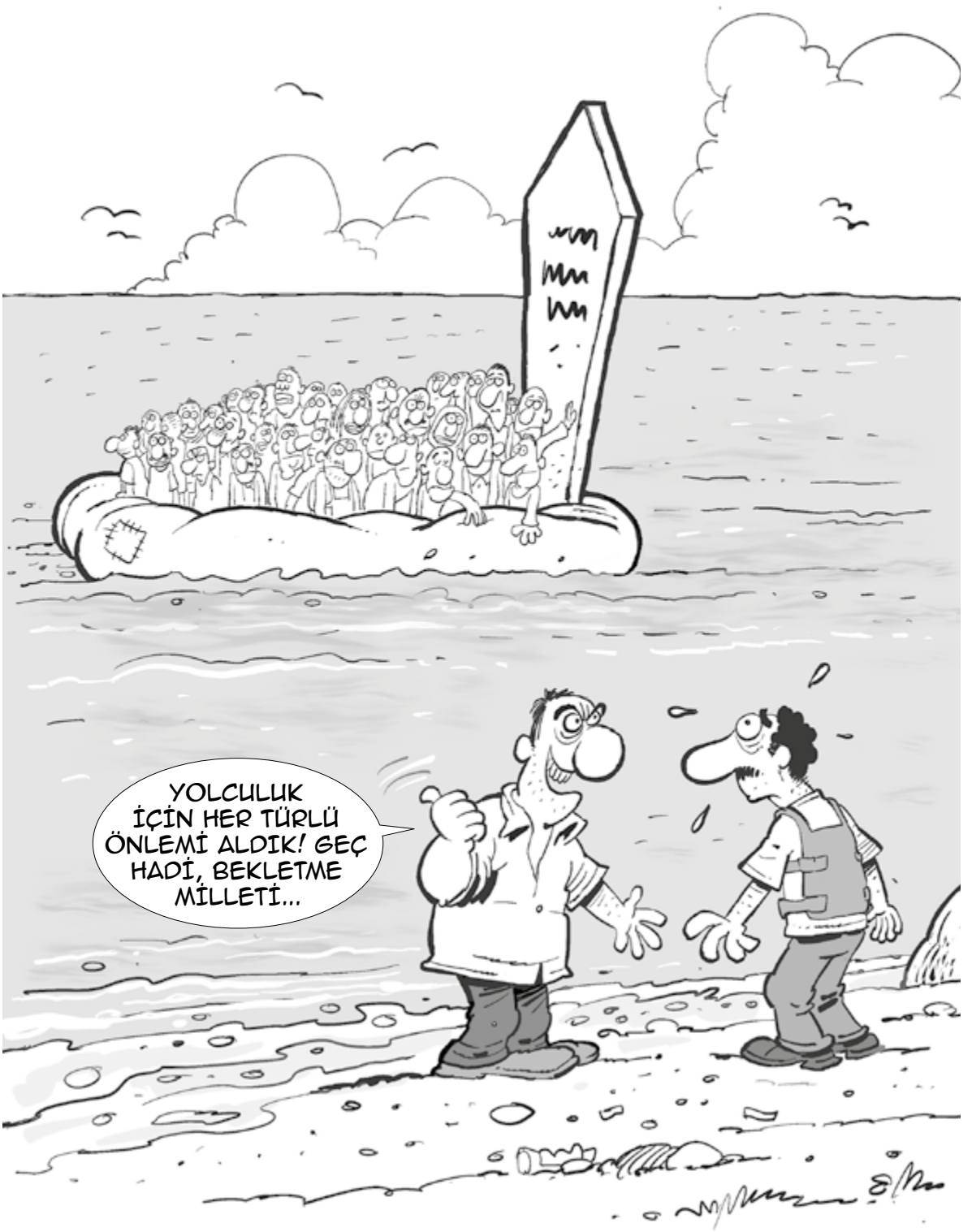

NÂZIM HİKMET'İN KÖYLÜ RESSAMI:

İbrahim Balaban

MEHMET DESDE

– Üstat geldi Üstat!
– Kim bu Üstat?
– Ben yanmasam! Sen yanmasan!
demiş Kerem gibi...
Şiirler yazmış,
Köroğlu gibi...
Karanlıkları delmiş,
Ferhat gibi...
Âşık olmuş,
Mecnun gibi...
Altında ne bir at, sırtında ne bir silah, elinde sadece bir kalem.
"Kaleme bak kalemeee!"
"Şiir yazıyor vallaa! [1]

Nâzım Hikmet, A. Kadir, Kemal Tahir ve Orhan Kemal gibi İbrahim Balaban'ı da yetiştirmeye büyük özen gösterdi. Halktan insanlarla ilişki kurdu, hükümlülerin dertlerine ortak oldu, dilekçelerini yazdı. Tutsaklara elinden gelen yardımı esirgemedi. Bu yüzden tutsaklar Nâzım'ı sevip saydı, "Şair Baba" diye çağırırdılar.

Nâzım, oda arkadaşı Orhan Kemal'i şiirden öykü yazmaya yöneltirken, İbrahim Balaban'ı da desenden yağlı boya resme doğru yönlendirip, yetiştirdi. Balaban'a Nâzım *"Sen de, resimlerine kendi yaşantılarını alırsan, o zaman ressam olursun. Kestane gibi mozalağını unutma!"* [2] öğüdünü verdi. Balaban, Nâzım'ın nasihatini dikkate aldı ve ilk önce kendi koğuş yaşamından insanları, onların yer aldıkları başka hikâyelerin resimlerini yapmaya başladı. İlk yağlı boya resimlerinden sayılan **"Cinayet ve Doğum"** da kendi hayatından tuvale aktardığı resimdir. Nâzım, Balaban'ı sadece yağlı boya res-

me yönlendirmekle kalmadı, O, aynı zamanda iyiden, güzelden yana olması ve haksızlıklara karşı durması için de eğitti. Babasını öldürenden intikam almasını ve kan davası gütmesini önleyen de Nâzım'dır.

Yaşamı ve mahpus serüveni

İbrahim Balaban, 1 Ocak 1921'de Bursa/Osmangazi ilçesine bağlı Seçköy'de yaşama gözlerini açar. 1931'de Seçköy'de köyün 3 yıllık ilkokulunu bitirir. İlkokuldan sonra eğitime devam edemez. Seçköy'de yaşayan köylülerin geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Balaban, çobanlık, tarım işçiliği yapar, taş kırma işinde çalışır. Bunun yanı sıra tarlalarında tütün ve Hint keneviri yetiştirirler. Yetiştirilen bu ürünleri yasalara göre köylüler yalnızca devlete satabilir. Devlet de Hint kenevirinin bir kısmını satın alır, geri kalanına yasak koyar.

İki köylü, devletin koyduğu yasağın dışına çıkar. Bu iki köylü, Balaban'ın babası Hasan Çavuş'tan borç para alır. Borçlarını geri ödemede zorlanırlar. Hint kenevirini işleyip paraya çevirdikten sonra ancak borçlarını ödeyebileceklerini söylerler. İki köylü Hasan Çavuş'a, eğer acil olarak parasını istiyorsa, ellerindeki keneviri işlemek için kendilerine yardım edecek iki adam bulmasını ve köyün üst tarafında çalıştıkları mağaraya göndermesini isterler. Hasan Çavuş da, İbrahim Balaban ve arkadaşı İlez'i (Laz İsmail) onlara yardıma gönderir. Oysa jandarma mağaraya pusu kurmuştur. Mağaraya vardıklarında jandarmanın kurduğu pusuyu atlatıp kaçarlar. Jandarma dörtlünün kimliklerini tespit eder ve evlerinden tek tek gözaltına alır. Jandarma, dört köylüyü ve Hasan Çavuş'u Sarpdere Karakolu'na götürüp, işkenceli sorgudan geçirir. Dört köylü ve Hasan Çavuş tutuklanıp Bursa hapishanesine konulur. İbrahim Balaban o günleri şöyle anlatır:

"Burası Bursa mahpus damı; yıl 1937 Kasımın 24'ü. Şimdi biz burada 5 kişi suç sanığı, 14. koğuştayız...

– Neden tıkıldık buraya?

– Dağbaşında koca bir -in- varmış. Orada biz Hint kenevirinden esrar çıkarayazmışız... Jandarmalar ini çevirmiş... Biz kaçmışız... Jandarmalar bizlerin kim olduğunu öğrenmişler... Ve her birimizi, birer birer evlerimizden topladılar.

Feyzi'nin Ali dedem jandarmaları kapıda görünce elini yukarı kaldırıp, bana ant içirir gibi: "Korkma ulan ha! Korkma ulan ha!" dedikten sonra beni jandarmalara teslim etti.

İşte o gün, Sarpdere'de, falakata kabarınca tabanlarım, suç sanığı oldum... Şimdi burada beş kişi uzalı yatıyoruz." [3]

Tutukluluklarının kırk beşinci gününde mahkeme sonuçlanır. Hasan Çavuş'a beraat verilir ve tahliye edilir. Dörtlüye bir yıl hapis ve 16 bin lira para cezası verilir. Balaban'ın yaşı küçük olduğu için hapis cezası altı aya indirilir.

24 Mayıs 1938'de altı aylık hapis cezasını tamamlayarak tahliye olur. 1938 Kasım'ında köye bir gazete gelir. Gazete elden ele dolaşır. Balabanların evinde de okunur. Gazeteden 16 bin lira para cezası ödenmediği için üç yıl hapis cezasına çevrildiğini öğrenirler. Hasan Çavuş, oğlunu bir kez daha hapishaneye göndermekten yana değildir. Oğlunu, Bandırma Yenice köyüne götürür. Yenice köyünde Hafız Osman, Hasan Çavuş'un İstanbul Küçük Zabit Mektebi'nde birlikte okuduğu "Başçavuş" arkadaşıdır.

Yenice köyüne gelişinin yirminci gününde babasından şu mektubu alır:

"Sevgili oğlum, seni oraya bırakıp geldiğim günden beri, ne gülme, ne de ağlama var bizim evde. Beş gün önce, evi jandarmalar bastı... Jandarmaları bilirsin... Evcek mahpus olduk... Hemen gelip teslim ol da, ev esaretten kurtulsun... Mahpusta olursan daha iyi, gelip görürüz bari seni..." [4]

Bu mektup üzerine hemen yola koyulur ve Bursa'da savcıya teslim olur. Savcı, 16 bin lirayı ödeyip ödemeyeceğini sorar. Balaban, ödemeyeceğini söyledikten sonra 13 Aralık 1938'de tutuklanıp Bursa hapishanesinde 73. koğuşa konulur.

Balaban, Bursa hapishanesinde tanık olduklarını, düşüncelerini, hissettiklerini yazmaya devam eder, bir yandan da desenler çizer. Çizilen desenlerin yanında, meslek edinme atölyelerine katılıp meslek öğrenmeye çalışır. Marangozluk işini sever ve bir süre marangozluk atölyesinde çalışır.

Balaban hapishanede iken babası Hasan Çavuş, onun için gelecek planları yapar. Gıyabında görücü usulüyle Fadime kız istenerek nişan yapılır. Balaban, hapishanede zihninde kurduğu hayallerle Fadime'nin portrelerini çizmeye başlar. Aynı hapishanede yatan eski arkadaşı, yeni düşmanı İlez nişan haberini alınca küplere biner. Çünkü İlez de Fadime'ye sevdalıdır ve onunla evlenmek istemektedir. İlez, haber göndererek nişanın atılmasını ister. İsteği yerine getirilmeyince ölüm tehditleri savurmaya başlar. İlez, Balaban'ın kararından dönmediğini görünce bir grup laz arkadaşıyla tuzak kurarak onu hapishanede bıçaklar.

Balaban'ın iyileşmesi, cezasının bitme zamanına denk gelir. Balaban girdiği hapishaneden ressam olarak çıkar. Hapishaneden çıktıktan sonra Nâzım ile olan ilişkisi kesilir. 1942'de cezası bitip köye döndüğünde nişanlısıyla düğün hazırlıklarına başlar. Ama Seçköy'e dönen tek kişi Balaban değildir. Fadime'nin sevdalısı, İlez de cezasını bitirip köyüne dönmüştür. İlez, Balaban'ı sık sık tehdit eder. Evlerini birkaç kez kurşunlar, Balaban'ı her fırsatta aşağılar. Balaban, artık bu teh-

ditlere dayanamaz, evdeki çatıda sakladığı tabancasını beline takarak köyde silahlı dolaşmaya başlar.

Balaban'ın düğününde, İlez düğünü basar, olaylar çıkarır. Daha sonraki bir karşılaşmalarında ise köyün ortasında ikisi de silahlarını çeker. Balaban önce davranarak İlez'i vurur. Böylece Balaban, 10 yıl ceza alarak, yeniden Bursa hapishanesine döner.

1943'te üçüncü kez girdiği hapishanede, sürekli resim yapmayı düşünür, gündüzleri ise fırsat buldukça modelden desen çizerek tekniğini geliştirmek için çaba harcar. Çok geçmeden felaket haberleri köyden gelmeye başlar. İlez ailesi, kan davası güderek babasını öldürmüştür. Daha sonra Fadime'nin doğum sırasında öldüğünü ve yeni doğan çocuğunun yaşamını yitirdiğini öğrenir. Üst üstte gelen bu acı haberlere dayanacak durumda değildir. Aylarca üzüntüden öfkeden ne yapacağını bilemez. İçine kapanır, kimselerle konuşmaz. Sadece uyur. Aylar sonra koğuş arkadaşlarının da yardımıyla kendini toparlamaya ve hapishanede yeni bir hayat kurmaya karar verir. Nazım'ın önerisiyle hapishanede berber olarak çalışmaya başlar. Artık yaşama ve hayallerine geri döner. Yaşamını, ressam olup hayatını resim yaparak kazanmak üzerine kurar.

Balaban iki yıl Bursa hapishanesinde yattıktan sonra Nâzım'ın tavsiyesiyle 1944'te İmralı Açık Hava Cezaevi'ne nakil ister. *"Ada, İmralı Adası. Buraya "cezaevi" demeye dilim varmıyor. Buraya cennet diyecektim az daha. Ama cehenneme çevirdiler, zaman zaman.*

Bağlarda üzümler salkım salkım, tarlalarda karpuz kavun, ağaçlarda armut, elma, kiraz. Özgür olana afiyet olsun, tutsak olana zehir zıkkım.

Ömrümün 4 yılı bu cennet ve cehennem içinde geçti. Çift sürdüm, karpuz, kavun ürettim. Yedirmediler, tutsağım diye. Şu diktiğim fidanlar meyveye durdu, tadına bakan tutsak varsa aşkolsun.

Böyle bir adayı cezaevi yapanların ellerine "hışım insin" demedim... Neden? Çünkü burada bir kütüphane, bir bando takımı, bir tiyatro salonu vardı.

Bana verilen işin dışında, bando da klarnet çaldım. Sanat çalışmalarına işim uygundu. Yani iki koğuşun ve tuvaletlerinin temizliğini yaptıktan sonra, resime ve müziğe çalışıyordum." [5]

İmralı hapishanesinin zengin bir kütüphanesi var. İmralı'da, bol bol temel tarihsel kitaplar okur. Hapishane yönetiminden aldığı izinle açık havada, doğada, mahkûmların öküzlerle çift sürüp tarım yaptığı arazilerde desenler çizer. Yağmurlu havalarda da hapishanenin ahırında öküzleri model olarak kullanıp desen çalışmaları yapar. Tabii ki mahkûmların portrelerini yapmayı da ihmal etmez.

Tahliyesine sekiz ay kala İmralı'dan Edirne Açık Cezaevi'ne bir grup tutsak işçi topluluğu ile birlikte gönderilir. Yanık Kışla'nın onarılması gerekmektedir. Balaban, resim yapan bir kişi olduğundan ötürü boyacı olarak ayrılır. İki arkadaşı ile beraber kapıları, pencereleri boyar. Her gün iş paydosundan sonra Tunca boyuna resim yapmaya çıkar. Resim yaparken pazara gelip giden gelen köylülerin resimlerini yaptıkça, tutsaklığını hepten unutur.

Günün birinde siyasi propaganda yaptığı iddiasıyla tutuklanıp hücreye konulur. Parası olmadığı için karakoldan karakola yürüyerek gidecektir. Yani Edirne jandarması, Kırklareli'ne, onlar da Tekirdağ'a, oradan İstanbul'a, derken İmralı'ya teslim edilecektir. İki jandarma eşliğinde Kırklareli'ne doğru yola çıkarılır. Elleri kelepçeli ve ağzı bantlı bir şekilde jandarmaların hakareti eşliğinde yaya olarak yol alınmaya çalışılır. Yolda, bir uçurumdan yuvarlanır, ayağı kırılır. Ayağı kırıldığı için sırayla jandarmaların sırtında yol alır. Kırklareli il sınırları içinde küçük bir jandarma karakoluna teslim edilir, kırık ayak ile nezarete konulur. Kırılan ayağın tedavisi için bir kırıkçı getirilir. Daha sonra iki jandarma eşliğinde İstanbul Sultan Ahmet hapishanesine, bir kayık iki süngü eşliğinde İmralı'ya götürülür. İmralı hapishanesi Balaban'ı komünizm propaganda yapmakla suçlar, soruşturma açar. Ve İmralı adasında karanlık bir hücreye konulur. 25 gün karanlık hücrede kaldıktan sonra yargılama yapılır. Bu yargılanma sonunda; Bursa hapishanesine sürgüne gönderilir. Siyasi suçlu sıfatıyla Bursa'da hücreye kapatılır ve 6 ay kimseyle görüştürülmez. Altı aylık cezası 4 yıla çıkarılır. Çok geçmeden Balaban, İmralı'da açılan davadan beraat eder. Dava beratla sonuçlansa da, 4 yıla çıkarılan cezasında bir indirime gidilmez.

Genel af çıkınca Nazım ve Balaban özgürlüklerine kavuşur. Balaban hapisten çıktığında, **"İlkbahar"**, **"Mahpushane Kapısı"**, **"Harman"** adlı üç önemli resmi yanındadır. Nâzım bu üç resim hakkında şiir yazmıştır. Bu üç resmin yanı sıra **"Cinayet"**, **"Yol"**, **"Suda Dombaylar"** ve **"Doğum"** adlı diğer resimleri de yanındadır. Balaban köyüne büyük boy tuval resimleri ve dosyalar dolusu desenlerle döner. Baba evinde tuvalleri evin her yerine asar. Köylüler tarafından meraklı gözlerle ve kuşkuyla izlenir. Bu da köy hayatına alışmasında onu zorlar.

Çok geçmeden Nâzım'dan İstanbul'a davet eden bir mektup alır.

"İbram Ali (İbrahim Balaban –BN) *damdan çıktıktan kırk beş gün sonra, ustası Şair Baba'dan bir mektup aldı. Ustası mektubunda, hemen İstanbul'a gelmesini, yaptığı resimlerin, çizdiği desenlerin hepsini getirmesini istiyordu. Ne günü, hangi yoldan geleceğini de soruyordu.*

Ali ertesi gün, İstanbul'a gitmek için Seçköy'den yola çıktı. Resimleri Bursa'ya kadar, at sırtında götürdü. Akşam bir telgraf çekti ustasına: Ertesi sabah Mudanya yoluyla geleceğini bildirdi.

Resim sandıklarını otobüsten vapura aktarınca, rahat-

ladı Ali. Çıkıp vapurun güvertesinde oturdu." [6]

Balaban, İstanbul'da Nâzım ve annesi Celile Hanım ile 6 ay geçirir. İstanbul'da bir yandan resim yapar, bir yandan da Nâzım ile İstanbul'u gezer. 1951'de Nâzım yurt dışına gider, Balaban da Sivas'ta "Şüpheli kişi'' sıfatıyla gözetim altında askerliğini yapar. Askerden döndükten sonra başına gelen tüm kötülüklerin ve üzüntülerin yaşandığı Seçköy'den, Gürsu kasabasına taşınır. Seçköy'e gidip gelmeye devam eder. Gülseren isimli bir kadınla tanışır ve ona âşık olur. Ancak ailesi Balaban'a kızlarını vermez. Balaban da Gülseren'i kaçırarak evlenir. Nâzım ve Hikmet adında iki oğlu, Aslı adında bir kızı olur. Oğlu Hasan Nâzım Balaban da babası gibi ressam olur. İbrahim Balaban, 9 Haziran 2019'da İstanbul'da tedavi gördüğü Güngören Hastanesi'nde 98 yaşında yaşama gözlerini yumar.

Usta çırak ilişkisi

Nâzım Hikmet, 1940'da Bursa hapishanesine nakledilir. Nâzım, Orhan Kemal ile aynı odaya yerleştirilir. Onun gelişiyle ünü bütün cezaevine yayılır. Nâzım, ailesinin geçimini sağlamak zorundadır. Bu yüzden bir yandan dostlarının yardımıyla iş kurmaya çalışırken, diğer yandan da para karşılığında mahkûmların portrelerini yapmaya başlar.

Balaban, mahpus damında beceri edinmek için birtakım meslek kurslarına katılır. Marangozluk, dokumacılık, ayakkabıcılık ve saat tamirciliğinin kendisini avutmadığının farkına varır. Günün birinde eline "Beşer Tarihi" isimli bir kitap geçer. Kitabın içindeki resimlerin ve heykellerin çizimlerini defterine aktarır.

Bir gün, kitaptan deftere resim çizerken, mahpus arkadaşı Aynacı Yusuf, çizimleri görür. Aynacı Yusuf, "bu resim çizmeyi kimden öğrendin?" diye sorar. Balaban, "kendi kendine öğrendiği", cevabını verir. Aynacı Yusuf, bir ustadan ders alması gerektiğini söyler. Balaban'da usta bir insandan ders alma düşüncesi yer eder. Tam da o sıralarda Aynacı Yusuf, hapishaneye şair, ressam bir ustanın geldiğini söyler. Balaban, Nâzım'ın mahpusların resimlerini yaptığını, para almadığını sadece 2,50 kuruş boya parası aldığını öğrenir. Nâzım'ın resim yaptığını duyan Balaban'ı bir merak sarar. Çünkü ilk defa kendinden başka birinin resim yaptığını duymaktadır. Onunla görüşüp tanışmayı çok ister, bunun tek yolu da para biriktirip, ona portresini yaptırmaktır. Gerekli parayı biriktirdikten sonra, takım elbisesini giyer, kravatını takar, Nâzım'ın karşısına portresini yaptıracak bir müşteri olarak dikilir. Portre yapma süreci sekiz gün sürer. Nâzım, tuval üzerine yağlı boya ile çalışırken, Balaban merakla Nâzım'ı izler. Nâzım'ın kullandığı malzemelere, portre yaparken yaptığı her davranışa büyük bir dikkatle ve hayranlıkla bakar. Nâzım'ın yaptığı Balaban'ın portresi Balaban'ın hayatının dönüm noktası olur. O güne kadar hiç görmediği, bilmediği tuval, fırça ve diğer resim malzemeleri ile Nâzım'ın resim yapma yeteneğine hayran kalır. Tuval üzerindeki portresi bitince, portreye merakla, heyecanla bakar ve sorar: "Şimdi bu nedir?". Nâzım da bu meraklı köylü çocuğuna cevap verir; "Resim!"

Balaban, onları şöyle anlatır:

"Dün, yanına resmimi yaptırmaya gittiğim zaman gördüm kendini. Şair babayı gördüğüm zaman, kalemi ilk gördüğüm zamankinden daha fazla şaştım. Çünkü benden önce yazı yazan, benden önce resim yapan biriydi o.

Hiç gözümün önünden gitmiyor hayali. Şimdi ne esrar içenler umurumda, ne namaz kılanlar, ne volta atanlar, ne kumar oynayanlar. Ne maltaların gürültüsü umurumda, ne de koğuşun içindeki dalga dalga duman bulutu.

Dün Nâzım Hikmet'e model durup, kendi koğuşuma dönünce uzanıp yatağıma onu düşünüyorum: nasıl da oturdum hiç kıpırdamadan, hiç kimse böyle "put" gibi durmamıştır karşısında. O, eline bir kalem aldı bir de bez. Benim suretimi çekiyor. Benim suretimi çekerken, bezin öte yüzü görünmediğinden nasıl çizdiği belli değil. Ama bence malum: Çünkü kalemi yüzüme karşı bir dikine tutuyor, bir yanına; sonra çiziyor; kaş göz burun.

Ben, ilk kez gördüğüm bu ustalık karşısında, çocuksu bir heyecanla soruyorum:

– Yüzüme karşı dikine tuttuğun kalem, dikey hatları belirtiyor değil mi?

– Evet öyle

– Yüzüme karşı yanlamasına tuttuğum kalem de yatay hatları belirtiğinden, bunlara göre: gözümü, kulağımı, burnumu...

– Sen ne biliyorsun bunu?

– Onu bilmeyecek ne var dedim.

Resim yapmasını biliyorsun demek ki?

Öğrenmek istiyorum senden...

Bu sözüme hiçbir şey demedi (Demek ki beni ergin görmüyordu). [7]

Nâzım, üç günde bir Ressam Ali'ye tıraş olmaya gelir. Bir gün Nazım *"İbrahim senin yeni bir portreni yapmak istiyorum; ilk yaptığım yeterince iyi olmadı"* der. *"Ben sana resmimi yaptırmam"* diye tepkiyle cevap verir Balaban. Nâzım biraz şaşırarak *"neden evladım, daha önceden yaptırmıştın ama?"* diye sorar. Balaban *"ben kendim yapabilirim"* der. Nâzım bu kez de *"peki benim portremi yapar mısın?"* diye sorar. Balaban da hiç tereddüt etmeden *"tabii ki yaparım"* der ve bir kâğıt kalem alarak Nâzım'ın portresini çizmeye başlar. Nâzım, portresini çizen Balaban'ı dikkatle izler. Daha portre bitmeden deseni alır ve çok beğenir. Akademi okuyup okumadığını sorar. Balaban, ortaokul bile okumadığını söyler. Nâzım hiç tereddüt etmeden *"istemez okul mokul istemez! Eğer istersen ben sana yardım edip, öğretirim, me-*

rak etme" diyerek kendisine yol gösterir. Böylece aralarındaki usta-çırak ilişkisi olan o tarihi süreç başlamış olur.

"Günün birinde Nâzım Hikmet, tıraş olmaya gelince berberhaneye, tekrar buluştuk:

– Senin bir portreni daha yapmak istiyorum, dedi bana.

– Ben sana resmimi yaptırmam deyince, çok şaşırmıştı.

– Ama neden? Neden? diye kuşkularla sorarken o...

– Ben sana dargınım diyemedim.

– Çünkü ben de resim yapıyorum, dedim. (Benden böyle bir karşılık duyunca, Şair Baba'nın yüzü birden aydınlandı.)

– Şimdi benim resmimi çizebilir misin?

– Çizerim tabii, dedim.

Nâzım Hikmet'in bana model durması üç dakika ancak sürdü. Ve yerinden kalkıp aldı kâğıdı elimden:

– Hayret! Nasıl da benzettin! Aferin! dedi.

İşte o an çıraklığımın ilk adımını atmış oldum.

Ustam Nâzım Hikmet'in suretini çizdikten sonra, dosyamda bulunan öteki çizimleri de kendisine göstermek için koğuşuna gittim. Çizimlere bir süre baktıktan sonra sordu:

– Senin tahsilin ne?

– Hiç...

– Hiç ne demek? Bu resimler ne? Nerede öğrendin?

– Kendi kendime...

– Böyle bu şekilde kalem tutmayı?

– Senden...

– Hayret! Ne çabuk?

– Ben böyle senin gibi çalışırsam olur mu?

– Olur, olur, aynen böyle olur...

– Senin yaptıklarının aynını yaparsam ne dersin?

– Aman bu çok belalı korkarım senin için!

– Tabancayı bıraktım, kalemi alınca da mı korkulur?

– Elindeki tabancadan bir kişi korkardı, ama şimdi bu kalem.

– Ah benim başıma gelenleri bir bilsen.

– Anlatır mısın?

Ressam olursan eğer, resimler yaptıkça anlayacaksın bunu.

– Resim yapması çok mu zor?

– Hayır, hayır, ne resim yapması zor, nede şiir yazması. Asıl zor olan, halk sanatçısı olmak...

– Ben halk sanatçısı olurum değil mi?

– Ona hiçbir şüphem yok, çünkü köylüsün. İşte bunun içindir ki, bir halk şairi olarak benim çektiklerimi, sen de bir halk ressamı alacağın için aynen çekeceksin...

– Olsun, yeter ki sanatçı olayım. Zaten hiç gülmedim ki...

– Öyleyse, şimdiden acınırım sana!

Orhan Kemal, Nâzım Hikmet ve Balaban
Bursa Hapishanesinde...

– Sen sana acımadıysan; ben de bana acınmıyorsam?

– Peki, peki, ver elini öyleyse! And içeceğiz:

– GÖRDÜKLERİMİ ve YAŞADIKLARIMI

– GÖRDÜKLERİMİ ve YAŞADIKLARIMI

– DOSDOĞRU YAPACAĞIMA NAMUSUM ÜSTÜNE YEMİN EDERİM!

– DOSDOĞRU YAPACAĞIMA NAMUSUM ÜSTÜNE YEMİN EDERİM!

– Bir daha tekrar edelim!

– Peki, bir daha!

Fırlayıp kalktı Ustam Nâzım Hikmet, ben de kalktım; beni bir evlat gibi kucakladı. Ben bir fısıltı halinde çocuksu:

– Beni çıraklığa kabul ediyor musun? dedim.

Kollarını bırakıp yüzüme bir baba gibi baktı:

– Sen de beni ustalığa kabul ediyorsun değil mi? dedikten sonra tekrar öpüştük." [8]

Balaban, o andan itibaren "resim" denen şeye hayran kalır. Beyni, yüreği, ruhu yalnızca resme odaklanır. Artık

gelecekle ilgili tüm hayallerini resim üzerine kurar. Tuvaller, rengârenk yağlı boyalar, fırçalar ve diğer resim malzemeleri onun için hayatın olmazsa olmazları hâline gelir. Nazım'ı kendine örnek alarak, koğuş arkadaşlarının portrelerini çizmeye başlar.

O günden sonra Balaban sık sık Nâzım'ı koğuşunda ziyaret eder. Nâzım'ın resim çalışmasını, resim yapma yöntemlerini, malzemelerini sürekli ve büyük bir merakla izler. Nâzım'ın başından geçenleri, siyasi görüşlerini, düşüncelerini öğrenir. Nâzım'dan öğrendiklerini uygulamaya koyulur. Çıplak model olarak kullandığı koğuşundaki çıplak mahkûmlara poz verdirerek yeni yeni desenler çizer. Nâzım, Balaban'ın resme olan tutkulu aşkını ve başarma inancını görünce *"Sen büyük bir ressam olursun ama serserilik yapmazsan"* der ve elindeki tüm resim malzemelerini ona verir. Dışarıdaki yakın dostlarına da artık resim yapmayı bıraktığını, görevi Ressam Ali'ye devrettiğini yazar.

Nazım, Bursa Cezaevi'nden Kemal Tahir'e yazdığı bir mektupta Balaban hakkında şunları söyler:

"Ben burada bir ressam Yunus Emre keşfettim. Köylü, orta köylü, köy mektebinde okumuş, berberlik ediyor içeride. Ben resim yaparken başımdan ayrılmaz. Nihayet bir gün boya istedi, verdim ve ilk iş olarak aynada kendi resmini yaptı. İkinci portre bir şaheserdi ve şimdi üç aydır şaheser portreler yapmakla meşgul. Bütün boyalarımı ona verdim." [9]

Nâzım, Haziran 1944'te Orhan Kemal'e yazdığı mektupta şöyle der: *"Bizim burda ressam Berber İbrahim vardı ya, resmi inanılmayacak, akla sığmayacak kadar ilerletti. Ben de gözlerim sulana sulana halkımın büyük istidatlarından birine örnek olan bu hadise karşısında hazdan ve bahtiyarlıktan böbür böbürleniyorum."* [10]

"İbrahim Balaban'da (köylü ressam) "dokumacılar" isimli bir tabloyla sergiye iştirak ediyor. Bir de anasının portresini gönderecek..." [11]

O dönemde "cezaevleri sergisi" ilk olarak İzmir'de açılır. İzmir'deki sergide satılan resimlerin parası İmralı'da müdüriyetin kasasına, Balaban adına yatırılır. Daha sonra Balaban'ın İmralı'dan gönderdiği **"bıçkıcılar"** ile **"çiftçi"** adındaki tabloları da satılır. Paralar yine müdüriyetin kasasına Balaban'ın hesabıma yatırılır. Komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle Bursa hapishanesine gönderilirken, hesabındaki paraya el konulur. El konulan paranın yanı sıra İmralı'da çizilen yedi bin kara kalem desen de denize atılır.

Uzun sanat yolculuğu

Balaban'ın uzun sanat yolculuğu Bursa hapishanesinde Nâzım Hikmet'le tanışmasıyla başlar. "Şair Baba ve Damdakiler" kitabının girişinde şöyle yazar. "Şair Babam'la ikimiz buluşmadan önce el yordamı ile arıyordum kendi kendimi karanlıkta. İlkin onu buldu ellerim. O da alıp koydu beni kendi yerime." [12]

Nâzım Hikmet, "Memleketimden İnsan Manzaraları" yazımına 1941'de Bursa hapishanesinde başlar. "Memleketimden İnsan Manzaraları", 1908'den İkinci Dünya Savaşı sonlarına kadarki bir zaman dilimini kapsar. Nâzım Hikmet, bu kitabında pek çok anlatım tekniğini kullanır. Nâzım'ın "Memleketimden İnsan Manzaraları" yazımına iten etken Nazilerin Sovyetler Birliğine saldırmasıdır. Kitap yirmi bin mısradan oluşur. Kitapta anlatılan Halil, Nâzım'ın kendisidir. İbram Ali, İbrahim Balaban'dır. "Memleketimden İnsan Manzaraları"nda Balaban hakkında şöyle der:

"'– Alaman'ı geç, sana model dayanmıyor.'
Köylü Ressam Ali 25'inde vardı.
Ağanın oğlunu vurmuştu bir kız meselesinden.
Kâat gibi beyazdı yüzü.
Gözleri bir buzağının altın gözleriydi
ve dudakları kalın, kırmızı.
Ali diplomalıydı üç sınıflık köy okulundan.
Üç ay önce başlamıştı yağlıboya resme.
Halil'i bir gün resim yaparken gördü.
Uzun parmaklarını ilkönce çekinerek
sonra cesaretle tuvale sürdü.
Sonra sıcak soluğu ayrılmadı Halil'in ensesinden iki gün.
Sonra boya istedi Halil'den
ve bir tahtanın üstünde kendi resmini yaptı aynaya bakarak.
İnanılmaz şeydi eser.
Hemen İstanbul'dan resme dair kitap getirttiler.
Bir gecede hiçbir şey anlamadan okudu Ali.
Ve ertesi gün sordu Halil'e:
'– Hocam, akademi çalışmak ne demek oluyor?'
'– Akademi demek, yani çıplak insan resmi yapmak.
Bu mutlak lazım sana Ali, mutlak.'
Ali anladı ve üç gün sonra zatürreeden revire yattı Bcthoven Hasan.
Çünkü koğuşta çırılçıplak (yalnız edep yeri örtülü) oturtmuştu Hasan'ı açık pencerenin önüne Ali.
Ve akademi çalışmıştı."
Bethoven'i ölümden zor kurtardılar. [13]

Balaban, Nâzım'ında yönlendirmesiyle hapishaneyi akademiye dönüştürür. O, Nâzım'dan resim, sanat tarihi dersleri yanında; felsefe, sosyoloji ve ekonomi politik dersleri alarak kendisini geliştirir. Nâzım'la birlikte kaldığı yedi yıl içerisinde İbram Ali'den Ressam Balaban oluşur. Balaban, sürekli okur, araştırır, kendini yenileyip geliştirir.

1953'te İstanbul Fransız Konsolosluğu'nda ilk sergisini açar. İlk sergisi basında ve sanat çevrelerinde büyük ilgi görür. Hemen hemen resimlerin tümü satılır. İlk sergisi, yaşamdan derlenmiş değişik motiflerin resim-

lere aktarılmasıdır. İlk sergisinde sergilediği resimler, 1949-1953 yılları arasında yaptığı resimlerden oluşmaktadır. Bu resimlerde, daha çok köy yaşantısı, kavgalar, cinayetler, mahpushane, yol, göç gibi köye ilişkin temalar işlenir. Açtığı ilk sergi ile birlikte, resim satarak geçimini sağlamaya başlar. Balaban artık profesyonel bir ressamdır.

1959'da, İbrahim Balaban, İhsan ve Kemal İncesu, Avni Mehmetoğlu, Marta Tözge ve Heykeltraş Vahi İncesu tarafından "Yeni Dal Grubu" kurulur. Bu grup aynı yıl içerisinde kolektif olarak bir sergi açar. "Yeni Dal Grubu"nun 1961 Nisan'ında İstanbul'da bir sergisi daha açılır. Bu sergiden ötürü sanatçılar tutuklanır. Tutuklananlar içerisinde İbrahim Balaban'da vardır. İsnat edilen suç, *"Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak için propaganda yapmak, Halkı askerlik hizmetinden soğutmak yolunda telkinde bulunmak"*tır. Altı ay arkadaşları ile birlikte Balmumcu Kışla'sına konur ve Askeri Mahkeme'de yargılanır. "Yeni Dal Grubu" 1963'ten sonra dağılır.

1969'da Adana Halkevi'nde açılan sergisi bir grup faşist tarafından basılarak resimleri tahrip edilir. Sonraki yıllarda defalarca gözaltına alınıp sorgulanıp, yargılanır. 2000'den fazla tablo ve bunun birkaç katı kadar desen üreterek 50'den fazla kişisel sergi açar. 1953'ten 2016'ya kadar sergi açma serüveni devam eder. Birçok karma ve gurup sergilerine katılır. Eserleri yurtdışında Amerika dâhil birçok ülkede sergilenir. 11 kitabı yayımlanır.

Sonuç

İbrahim Balaban'ın resminin hammaddesi yaşamın kendisi ve yaşamdan kaynaklanan zorluklardır. Resimde, aynı konuyu farklı sahnelerle yorumlanmasını temel alır. Anadolu'yu en saf ve en gerçek şekilde resmetmeyi amaçlar. Resimlerinin konuları kendi hayatından sahneler içerdiği gibi, dönemsel olarak da birer Türkiye portresidir.

Balaban'a göre; Anadolu insanı; sadece köy ve mezralarda ekin biçen köylü değil; aynı zamanda şehirde ay sonunu düşünen bir memurdur. Karın tokluğuna çalışan bir işçi, üniversitede okuyan bir gençtir. Çünkü Balaban, köy hayatının içinden gelen ve bunu her fırsatta dile getiren bir ressamdır. Toprak hem köylü hem de kentli için bir nimettir. Toprağın bereketi, köylünün ona gösterdiği emek ile doğru orantılıdır. Bu yüzden tuvallerinin başrollerinde yine en büyük payı emekçi köylüler alır. İbrahim Balaban toplumcu gerçekçi, Nâzım Hikmet'in özendirmesi üzerine kendi kendini yetiştirmiş bir sanatçıdır.

İbrahim Balaban *"Nâzım Hikmet ve Biz"* kitabının girişinde şöyle yazar:

"Taşı taş üstüne koyup duvar duvar içinde dam yapanların
demiri halka halka büküp zincir edenlerin
jandarma donuna girip sırta binenlerin
polis kavuzuna bürünüp kötek atanların
yargıçların, savcıların hem de avukatların
tümünün de kulakları çınlaya
çünkü onlar yazdırdı bana bu kitabı.
AMA BEN BU KİTABI;
KARAKOLLARDA DAYAK YİYENLERE,
DAMLARDA YATANLARA ADIYORUM!
DUYDUK DUYMADIK DEMEYİN,
KARAKOLLARA VE DAMLARA DÜŞENLER!
ORALARDAN DİRİ ÇIKABİLMEK İÇİN EN OLUMLU ÇARE;
ÖLÜMÜ GÖZE ALIP UMUDA MERDİVEN DAYAMAKTIR!" [14]

İbrahim Balaban, her türlü baskı ve zulme karşı mücadele edenlerin umutlu olması gerektiğine vurgu yapıyor. *"Şair Baba ve Damdakiler"* kitabının girişinde şu sözleri okuyoruz:

"Kelepçeyi madalya, zinciri köstek edip taşıyanları gördüm...

Kitapları

Balaban (1962), İz (1965), Şair Baba ve Damdakiler (Anı-Roman 1968), İzdüşümü (1969), Dağda Duruşma (Roman-1990), Kalıba Sığmayanlar (Roman-1994), Nâzım Hikmet ve Biz (1998), Avrupa'da Dolaşanlar (Gezi Notları-1999), Tahliyeci Yusuf (Hikâyeler-2000), Tek Bıyık (Hikâyeler-2002), Nâzım Hikmet'le Yedi Yıl (2003).

Ve taşıdım. Bunun çilesini çektim yaşantılarımla... Şimdi ben bir iz düşüreceğim; zincir, kelepçe üstüne.

İşte kara bir perde geriyorum önünüze...

Düşlerim hiyeroglif.

Şair Babamla ikimiz buluşmadan önce el yordamı ile arıyordum kendi kendimi karanlıkta. İlkin onu buldu ellerim. O da alıp koydu beni kendi yerime.

Bu kitabı onun için yazıyorum.

Duyduk duymadık demeyin!

Onun için yazıyorum!" [15]

İbrahim Balaban, ustası Nâzım Hikmet gibi "ölmenin zor olduğu" bir ayda, bir Haziran ayında yaşama gözlerini yumdu. 98 yıllık yaşamı 9 Haziran 2019'da noktalandı. Geride diğer eserlerinin yanı sıra Nâzım'la anılarını anlattığı kitaplar bıraktı.

Komünist bir sanatçı olan Nâzım Hikmet, yaşamını işçi sınıfının mücadelesine ve gelecek özlemine adamıştı. Marksizm'den aldığı bilinçle İbrahim Balaban'a felsefe, ekonomi politik, sosyoloji gibi temel konularda dersler verdi. Çünkü yaşanılan dünyanın gerçek resmi kavranmadan gerçek bir sanatçı olunamazdı. Kapitalist dünyanın çelişkilerinin farkında olan bir sanatçı, insanlığın maddi ve manevi mirasından aldıklarıyla, önce yaşanan çelişkilere, ardından geleceğe olan özleme ayna tutar. İşçilere-emekçilere umut olur. Sanat aynı zamanda toplumun yaşanmışlıklarının estetiksel bir ifadesidir. Toplumcu sanat, sadece bireye ait değil toplumun kendisini, sanatçı üzerinden ifade etme biçimidir. Nâzım Hikmet, Balaban'ı eğitti ve onun ruhundaki cevheri, tuvale resmetmesine vesile oldu.

İbrahim Balaban, resimlerinde işçilerin-emekçilerin ezilmişliğini, sömürüye, baskıya uğrayan halkın destanını, masal gibi çizdi. O, yaşadığı coğrafyanın, ilkel tarımının emekçilerini çizdi. Tarlada çalışanın çilesini, dünyanın yükünü sırtında taşıyanları, yorgun yüzleri çizerken, çocukların neşesini ve doğanın eşsiz renklerini, ekin tarlalarındaki sarı sarı başakları, hayvanlarla uyum içinde yaşayan insanı çizerek geleceğe umut bıraktı. Balaban, Nâzım'dan sadece resim tekniğini, çizmeyi değil, ezenlere, sömürenlere karşı dik durmayı da öğretti. Nâzım Hikmet, işçi sınıfının saflarında mücadele edecek, katkıda bulunacak birçok insan yetiştirdi. Nâzım'ın yetiştirdiği insanlar hep ezilenlerin saflarında durup onların destanlarını yazdılar, çizdiler. Balaban'ın resimleri bu toprakların, ezilenlerin türküsünü söylemeye devam ediyor. ■

DİPNOTLAR

[1] "Nazım Hikmet ve Biz", İbrahim Balaban, s. 9, Milliyet Yayınları, Mayıs 1998, İstanbul.
[2] Age., s. 164.
[3] Age., s. 43.
[4] Age., s. 46.
[5] Age., s. 86.
[6] "Şair Baba ve Damdakiler", İbrahim Balaban, s. 308-309, Milliyet Yayınları, Eylül 1996, İstanbul.
[7] "Nazım Hikmet ve Biz", İbrahim Balaban, s. 25-26, Milliyet Yayınları, Mayıs 1998, İstanbul.
[8] Age., s. 27-28.
[9] "Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar-3", Nâzım Hikmet, s. 213, Adam Yayınları, Beşinci Basım, Şubat 1993, İstanbul.
[10] "Nâzım Hikmet'le 3,5 Yıl", Orhan Kemal, s. 114, Yedinci Basım, Mart 2015, Everest Yayınları, İstanbul.
[11] "Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar-3", Nâzım Hikmet, s. 116, Adam Yayınları, Beşinci Basım, Şubat 1993, İstanbul.
[12] "Şair Baba ve Damdakiler", İbrahim Balaban, "s. 8, Milliyet Yayınları, Eylül 1996, İstanbul.
[13] "Memleketimden İnsan Manzaraları", Nâzım Hikmet, s. 427-428, Bilgi Yayınevi, Ankara.
[14] "Nazım Hikmet ve Biz", İbrahim Balaban, s. 8, Milliyet Yayınları, Mayıs 1998, İstanbul.
[15] "Şair Baba ve Damdakiler", İbrahim Balaban, s. 7, Milliyet Yayınları, Eylül 1996, İstanbul.

İBRAHİM BALABAN'IN "BAHAR TABLOSU" ÜSTÜNE SÖYLENMİŞTİR

Balaban'ın bahar tablosu
İşte seyreyle gözüm, hünerini Balaban'ın.
İşte şafak vakti, Mayıs ayındayız.
işte aydınlık:
akıllı, cesur, taze, diri, insafsız.
İşte bulut:
kaymak gibi lüle lüle.
İşte dağlar:
hem de mavi, hem de serin.
İşte sabah seyranı tilkilerin:
uzun kuyruklarında ışık,
sivri burunlarında telaşları...
İşte seyreyle gözüm:
işte karnı aç
tüyleri diken diken
ağzı kırmızı
işte dağbaşında kurdun biri.
Kendinde hiç duymadın mı sen
aç kurdun öfkesini sabah vakitleri?
işte seyreyle gözüm: kelebekler, anlar,
işte kıvıl kıvıl devranı balıkların.
İşte bir leylek:
Mısır'dan yeni gelmiş.
İşte bir geyik:
daha güzel bir dünyanın hayvanı.
İşte seyreyle gözüm:
inin önünde ayı,
uyku sersemi henüz.
Sen aklından geçirmedin mi hiç
toprağı koklayarak,
ayılar gibi dalgın yaşamayı,
bala, armuda, yosunlu loşluğa yakın
insan sesinden, ateşten uzak?
İşte seyreyle gözüm: sincaplar, tavşanlar,
işte kenenkele, işte tosbağa,
işte üzüm gözlü eşeğimiz.
İşte seyreyle gözüm: bir ağaç pırıl pırıl,
güzellikte insana en çok benziyen.
İşte çayır çimen:
İşte, kokla burnum: nane, kekik.
İşte sulan ağzım: labadalar, ebegümeçleri...
Ellerim, ellerim dokunun, okşayın, avuçlayın.
İşte ananın sütü, kanının eti, gülüşü çocuğumun.
İşte sürülen toprak.
İşte seyreyle gözüm, işte insan:
dağın, taşın, kurdun, kuşun efendisi,
işte çarıkları,
işte poturunda yamalar,
işte karasaban,
işte sağrılarında kederli, korkunç oyuklarıyla öküzleri...

1947

("Bütün Şiirleri", Nâzım Hikmet, s. 903-904,
Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, Nisan 2008, İstanbul)

("Bahar" tablosunu arka kapağımızda yayınlıyoruz.)

İBRAHİM BALABAN'IN "MAPUSHANE KAPISI TABLOSU" ÜSTÜNE SÖYLENMİŞTİR

Altı kadın vardı demir kapının önünde
beşi toprağa oturmuş, ayakta biri;
Sekiz çocuk vardı demir kapının önünde
besbelli henüz öğrenmemişler gülmeyi.
Altı kadın vardı demir kapının önünde
ayakları sabırlı, ellerinde keder,
Sekiz çocuk vardı demir kapının önünde
cin gibi bakıyor kundaktakiler.
Altı kadın vardı demir kapının önünde
sımsıkı gizlemişler saçlarını,
Sekiz çocuk vardı demir kapının önünde
biri kavuşturmuş avuçlarını.
Bir jandarma vardı demir kapının önünde
ne dost ne düşman, nöbet uzun, hava sıcak.
Bir beygir vardı demir kapının önünde
nerdeyse ağlayacak.
Bir köpek vardı demir kapının önünde
burnu kara, tüyü sarı,
Kamış sepetlerde yeşil biber vardı
torbalarda kömür, heybelerde soğan sarmısak.
Altı kadın vardı demir kapının önünde
ve demir kapının ardında beş yüz erkek vardı efendim;
Altı kadından biri sen değildin ama
Beş yüz erkekten biri bendim.

28.12.1949, Bursa Hapisane

("Bütün Şiirleri", Nâzım Hikmet, s. 940, Yapı Kredi Yayınları,
4. Baskı, Nisan 2008, İstanbul)

BALABAN'IN "HARMAN TABLOSU" ÜSTÜNE SÖYLENMİŞTİR

Balaban'ın harman tablosu
Seçköy'ünden Feyzioğlu Ali'nin kızı,
harman yerinde su döküyor dombaylara.
Dombaylar kızgın tuğladan
dombaylar kırmızı kara.
Ben de dombaylar gibi,
eğdim kafamı toprağa.
Su dök!
serinleyeyim!

1950

("Bütün Şiirleri", Nâzım Hikmet, s. 941,
Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, Nisan 2008, İstanbul)

İ. Balaban, "Mapushane Kapısı", tuval üzerine yağlıboya, 1944

İ. Balaban, "Harman", tuval üzerine yağlıboya, 1958

İ. Balaban, “Bahar”, 1949